

Ivan Baran
Gospodin August

Napisao, uredio, lektorirao: Ivan Baran

Naslovnica: Željko Matuško

ISBN: 978-953-48693-4-5

TISAK: Color Print, 2021.
www.color-print.hr

IVAN BARAN
GOSPODIN
AUGUST

Ova elektronička knjiga je intelektualno vlasništvo njezinog autora, Ivana Barana. Niti jedan dio ove knjige ne smije se reproducirati niti uređivati bez dozvole autora.

I.

“Postoje principi od kojih se ne odstupa.”, dokle mu oči osmatrahu putujući i prelijevajući svijet, mladi je čovjek prevrćući bijelu šahovsku figuricu među prstima progovorio. “I to je sve što znam, premda se uistinu može reći da znam malo toga.”

Mladićev glas bio je spor, glasan je bivao jedva toliko da je nadglasavao brujanje motora automobila što je pržio benzin i tjerao tu gomilu legure na kotačima klizati naprijed. Pokraj njega, na vozačevu mjestu, sjedio mu je otac, čovjek premda od iste krvi ipak nekako sveudilj udaljen, kao slana hladan i stran i mnogo dalje nego su to opažale oči njegova sina. A i spominjati se toga do protivštine mu je dovodilo sud i eto bi on krajoliku i svemu onomu što je putovalo uz putujući automobil pogleda još jedanput okrenuo... Njegov otac je to bio, tek još jedan čovjek.

Leden, odista, tek još jedan čovjek.

“I znaš toliko malo jer inače se ne bi pobunjivao. Inače... ta pogledaj mene, pogledaj što ja sve činim. Ja djelujem, ustrajem, utjecajan sam. Ja ne vidim... ne, teško je vidjeti razloga svemu tomu. Pa to su narkomani, izgubljeni ljudi, ne, ne, treba im pomoći i hvale vrijedno je sve to, ali... pa... lopovi da tako kažem, faloti, pokrali su te...”, nešto tiše nastavi, “podlaci rapinskih i krnjih namjera... Pokvareno je sve to a ti to i ne vidiš. Ta vidiš...”

“Kad je tko u nevolji... kad je tko... na dnu, mislim, tada mu ne pomožemo samo zbog njega, ne misliš li?”

“A ti stvarno smatraš da oni trebaju pomoć? Da im treba pomoći, pomogli bi si. To su ljudi... to su ljudi veći i jači od tebe, i od mene jači i snažniji. Vidio sam onog, kako je rekao da se zove... židovsko neko ime... Enos?”

“Enos. I nije Židov. Što s njim?”

“Pa taj kažeš da živi dvanaest godina na tom smetlištu. Dvanaest godina i ne gleda dalje od droge i mahale. Kako uopće možeš postati narkoman? I pauper, beskućnik maltene i, i... A osim toga je kako sam rekao snažan da može čovjeka rukama... On je psihički bolesnik, je l' da?”

Dim cigarete, koju je stariji čovjek držao među prstima ruke ponad volana. Smrad automobila koji tjera na povraćanje, plastike zapah unatoč otvorenu prozoru, šumi oko njih i usuprot svježem zalasku dana.

Kašljanje, a onda i gašenje cigarete, uz škripu plastične automobilske pepeljare.

“Bolesnik je?” otac ponovi.

“Nije.”

“Ha!”, stari čovjek uskliknu, zakašljavši se još jednom. “Eto vidiš!”, nastavi netom što dođe do daha. “Eto pa vidiš ti i to...! Još da je lud pa bi bilo oprostivo, ali kad ni lud nije. I takvi onda, štetnici i nametnici, hoće dirati u svi-

jet. Hoće im se mijenjati stvari, a ne znaju ni što im se mijenja. A pametniji narod, pametniji od nas svih, do čitavog ovog reda nas je i doveo.”

Automobil se već sat ili dva vremena vozio vijugavom, dugom, tamnom cestom što je sjekla proljetnu šumu. Negdje daleko, negdje gotovo iza obzora nalazile su se i blijeđe planine, premda ih se iz automobila nije moglo vidjeti. Ovo je bio prvi put u gotovo pet godina da je August razgovarao sa svojim sinom. Njegov sin je to bio, putnik i vagabund, čovjek koji je obišao svijet, što stopom što vlakom što brodovima, uvijek bez novca i vazda na lijepu riječ. Spavao je taj u poljima najsiromašnijih sela i na betonu najvelebnijih gradova, upoznao mnoge ljude, većma ološ, podao neki svat i ljudski gar, ali tu i tamo i kakvog dobrog čovjeka, u seocetu nekom možda, koji bi mu eto dao vode i sna. Rekli bi da je Augustov sin bio upoznat sa životom. Dvapat se vjenčavao, dva-put rastavljao. Čak je i malariju koliko ono, tri puta? Triput je, da, malariju pokupio i preživio.

August je za sve to doznao jutros.

Jutros, prije sahrane njegove majke, Augustove supruge. Sahrane sa koje su se upravo vraćali.

“Volio bih da mogu”, u jednom je trenutku njegov sin započeo, “ali veoma je teško, čak i kao pomisao, kao... najmanja ideja... prihvatiti stvari kakve jesu, makar kakve jesu u glavama ljudi. Ne razumijem zašto ne razumiješ. Enos... ako sam prijatelj sebe, prijatelj sam i njega, tim više što drugoga nema. Jer mržnje su mi, prezir mi je, Auguste, odavno stran.”

“Neki bi rekli da je to pokvareno, implicirati mržnju u sugovornicima...” mirna glasa otac progovori, baš ničime reagiravši na izgovaranje vlastita imena. Interesantno, ni njegov sin, baš poput kakvog stranca, nije pokazao ikakvog traga neugodnosti izgovarajući imena svoga oca. “Ali opet, možda ćeš jednoga dana shvatiti kuda to vodi kad se ljudi proglašavaju žrtvama, a od toga su daleko. To je igra, Antone. Čak i okrutna igra, a ti ju ne razumiješ.”

Jedinstvenost se posljednje te rečenice nastavila očitovati u načinu na koji je završena, a to bijaše tako da joj se zvuk pomiješao sa vjetrom koji baš tada kao da je nešto jače zapuhao, zamreškajući rijeku sjenovitih krošnji. Tu je i uzduh šume, najzad, dopro u automobil pa se Augustov sin osvrnuo prema njezinu kršu, zamišljen kao cijelog tog jutra, osmotrio joj stabla, kobilje joj, čestare i tamu, sve od čega je prolazilo prebrzo.

Uskoro se šuma prorijedi pa cesta nastavi salivena uz planinu, strmu i sve strmiju, uz provalije i kamene hridi tik uz cestu, a sa čijeg su se ruba vidjele šume duboko dolje, ozemlja i luzi, planine i masivi, a sve vodeći do oceana, so-dalitski svjetloplavog, nestajućeg daleko na obzorju.

Onda se opet sve pošumi, sve iznova postane sjenovito, a August u tmini šume razgovor sa svojim sinom nastavi:

“Ako misliš da ti to govorim zato što te mrzim, varaš se koliko je to samo moguće. Ne želim imati veze sa tvojim životom, niti ću pomoći tim

ljudima. Ja to ne moram. Neću i ne moram.”

“Dakle, kad bih se ja sada razbolio, ti mi ne bi pomogao?”

“Ti si drugo. Ti mi nisi stranac.”

Anton ovdje tiho izdahne. Kako je bio nevezan, okrene se i posegne za nečime na stražnjem sjedalu. Gledajući pravo u cestu, August začuje otvaranje ruksaka i šuškanje najlona. Najposlije mu sin sjedne, držeći sada među prstima nekakvu fotografiju.

“Misliš da mi to može promijeniti mišljenje?”, starac zapita, letimično pogledavajući u stvarcu koju mu je držao sin. “Pet godina te nema, dođeš na sahranu svoje matere, a onda me na ovakav način tražiš novac. Jesi li zbog tog došao?”

“Rekao sam ti već da nisam došao zbog sebe. Ti si utjecajan, čovjeku je dijete bolesno, možeš mu pomoći. To je sve što tražim. Učini to i ja ću otići kao da me nikada nije ni bilo. Ja od tebe ne želim ništa.”

“Priznaj mi sada. Što si jučer jeo?”

“Jučer...? Ništa.”

“Prekjučer?”

“Rižu smo kuhali. Kakve to ima veze?”

“I ti si... eto... navikao na takav život. I takvo životarenje ti je bolje od života kojeg si mogao imati. Ni ja jučer nisam jeo, premda iz drugih razloga. Ti zbog životarenja, ja jer mi je umrla tvoja majka. Pogodi to čovjeka... Ali prekjučer, u restoranu smo imali sastanak. Svoja, lisičarke, bademi... Mislio sam da je ljigavo dosta, odvratno... dok nije došao račun. Onda sam uvidio kako sam ja bio u krivu. Vjerojatno ću se opet vratiti u taj restoran.”

“Ne razumijem.”

“Zašto misliš da je etika tvoj rob, da ti imaš pravo nabijati krivnju ikomu i ičemu oko sebe? Moj uspjeh nije napad na tvoju bijedu, ni bijedu tvojih bijednika, protoživotom kojim si zakorovio. Moj uspjeh je moj uspjeh, i moje je pravo ne okretati se spram ičega. Moje je pravo... moje-”

“PAZI!”

I tako se dogodilo da se usred izgovaranja te posljednje riječi vozilo otelo kontroli. Nešto se dogodilo, August nije znao što niti je uistinu bilo i vremena kako bi to razumio, ali destruktivno, sveprisutno, glasno, strahotno, a pred Augustom više nije bila cesta već nebo, pa cesta, pa nebo, pa asfalt. Automobil više nije vozio, već se izlupan, izmrvljen cestom kotrljao i proklizivao.

U pola sekunde August vidje da mu je sin ispao kroz prozor automobila. Škripa i lupa, zveket glasniji od vatrometa, dah i udaranje srca gromoviti. Pet-šest puta on udari glavom o prozor i volan. Plastika se smrvi, staklo razbije.

Automobil zaškripi. Cesta zavrišti. August začuje čitav svijet u jednom vrisku. I kao da neko svjetlo bljesne. Svijetlo, bijelo svjetlo...

crno.

II.

Krvava lica, izgrebanih ruku i poderan, mladić je ležao na asfaltu osjećajući se tone i tone težak, kanda je ustati, ma kano je uopće pomaknuti se neprovedivo. Strah od smrti divljao mu je venama, a on je uz glavobolju, licem pritišćući tvrdi asfalt piljio u stabla šume čiji su vjetrovi baš sada od svih trenutaka prestali za-puhivati.

Zaustavljena su stabla plesala i miješala se, bivala načas blizu, načas udaljena, jedan dah velika, drugi nevelika. Njegovo je upijeno, koščato lice neizrazito, zjenice mu crne a bjeloočnice krvave. Iz nosa mu teče krv. Iz usta mu krv lipće. Dah mu je vruć, spor i težak.

Živjeti, činilo se, bilo je nemoguće.

Zujanje neko. Ne zujanje, radije... nepostojanje zvuka ali i nepostojanje totalne tišine. Ono između, strahotno, opasno. Preveliko za gostoljubivost. Jer smrt je prihvatljiva u neminovnosti. Ali ovako, ovako... kad čovjek nije živ a nije ni mrtav, kad su šanse jednake za oba ishoda...

Anton si je vidio šaku, oderane kože sada ispruženu na asfaltu. Nije ju mogao osjetiti, premda je znao da je teška. Preteška je bila, bezizgledna za podići. Htio je zaspati pa je zaklopio oči. Ali onda se sjetio da se tako umire, da tako ljudi, baš tako, kao ovdje... sad zaklope oči a sad - nikad ih više ne otvore. Ali spavalo mu se, tako je bio umoran a san izgleda, možda malo, možda na trenutak, sekundu istom...

Toplina. Ne toliko više ni bol koliko kao uranjanje u vruću vodu, toplina što ga je prožimala čitavim tijelom. A uz toplinu i smirivanje svijeta. Vid mu se sada pojasni. Disanje mu sveđer mirno i čujno.

Anton ponovno pokuša pomaknuti prste. Sekundu već potom uvidje da ustrajanje u ovladavanju vlastitim tijelom kao da ga od te mogućnosti udaljava. No za frustraciju poradi ičega pa i toga nije imao snage. Strpljivost, sada u toploti i sanjivosti je izgledalo, bila je proizvod suočavanja sa konačnosti sebe. Činilo se, pače bilo razvidno kao dan, premda je istovremeno to vidio oprečnošću racionalnoga, da je na raspolaganju svega sasvim dovoljno, pa i da mu je za ustati trebalo mnogo više nego mu je vlastitost imala za ponuditi.

Još jednom zaklopi oči. Još jednom ih otvori. A onda vidje kako mu se šaka pomaknula.

Bio je to prvi i sasma dostatan korak. Sekundu potom ili minutu ili dva života poslije toga, Anton povuče ruku bliže sebi. Oštra bol uto ga prostrijeli i on poželi zavrištati ali nađe se jedva i dišući brže. Sada je uslijedio pomak tijela. Zaklopivši opet oči pa iznovice izdahnuvši, Anton se usredotoči na svoje rame i lice, na desnu nogu svoju, pokuša stisnuti zube te stegnu mišiće i pomakne čitavo tijelo.

Otegnut jauk se razlije među stablima.

Napokon, leži na trbuhu, u sasušenoj krvi skorenoj po bitumenu i jednako težak ali krv mu kola desnom oslobođenom rukom. I tu ruku sada može osjetiti, premda probadanu boli, sa takvom žešću stežuću da upravo nagonski stišće vilicom makar zna da nije sposoban za to.

Anton sada čelom pritišće asfalt, osmatra ga tako sasvim blizu a opet kao da mu je udaljen nemjerljivo od lica, kano je taj komadić ceste širine svemira i vječno daleko. Kaplja krvi pomiješana sa znojem u jedan čas mu sa nosa sklizne i drzne se poći na neljudsko daleki put u bezdan. I Anton se ovdje pripremi, kao udahne spremajući se svjedočiti vječnosti... ali kaplja kapne na asfalt i to mladića podsjeti na stvarni omjer zbilje.

Stoga i drugu ruku sada odluči pogurati bliže licu. Uz drhtureći udah, uz trešnju ruke i pola trupa kao da pada u šok ali i ludu neku, apsurdnu upornost, i u tomu će on uostalom uspjati.

Poslije toga, opet je ležati, ne usuđujući se dignuti bradu i pogledati u smjeru automobila, premda mu je niz slijepljenu kosu polako tekla krv i makar je sve to osjetio; jer svjesnost toga što se dogodilo još otkako je otvorio oči bila je dio njega. Ondje je njegov otac, čitav ili raskomadani, živ ili mrtav, a na njemu je da ustane i do njega pođe.

Ali nešto mu nije davalo doći do mira. Vjetar nekakav, fićuk, zvižduk, vijavica možda, tiha i skoro nečujna, a opet tu i čujna sasvim jasno. Smetnja, uvreda čak, nešto, nešto čemu nije znao imena ni značenja a što je bilo u službi mučenja same mu osobe.

Bio je to glas, šapat.

... *Zašto si došao*

“Ne dozvolite mu ustati.”

kad te nitko ne želi?

“Ako ode do automobila, dogodit će se odron i poginut će zajedno s vama. Ne dozvolite mu ustati.”

Došao sam ti reći...

... *da vrijediš.*

August otvori oči. Dah mu miran, toliko miran da je tek nježno pomicao lijevo-desno nekakav list što je ležao na cesti. Iza tog lista, daleko od asfalta, bila je šuma. Iza i povrh šume, narančasto i ljubičasto nebo sutona (!). Dan je dolazio svome kraju, August je prepoznavao. To je bilo sve što je mogao prepoznati.

Osovi se zatim na noge, nigdje izgredan, nigdje izderan, ranjen ama baš nigdje, već kao da je upravo ustao iz kreveta vlastite kuće; takav blago zatetura pa se oko sebe osvrne.

“Ne razumijem...” zatim šaptom tiho izusti.

Neka prilika se tu nalazila, na desetak koraka od njega, prilika ni mlada ni stara a opet i jedno i drugo, dijete maltene sa pogledom starca. August ga je poznavao, štoviše, bio mu je prijatelj, godinama, čitav život čak ali sada mu se

nije mogao prisjetiti imena.

August pokuša nešto izgovoriti, no osoba pokaže rukom naprijed, niz cestu.

“Anton!” niti se okrenuvši, August drhtavo izgovori. Čitavim tijelom mu prođe neka drhtavica, a on se sjeti što se upravo ili maločas ili kad god već dogodilo i što točno se dogodilo. *Bila je nesreća. Vozilo... se prevrnulo. Anton je ispao. A ja...*

“Antone!” August poviče na svoga sina, koga je vidio pedesetak koraka naprijed ustajati. August požuri, isprva korakom a onda trkom. Zadihan pridrži kravatu da mu ne lamata ispred lica, a onda se sjetivši da će mu biti prijeka ukoliko bude trebalo zaustaviti krvarenje, olabavi ju i svučē.

August je žurio prema svome sinu, spješio par sekundi pa minutu pa dvije i tri i trčao je kao u bezumlju, znajući da sinu mora doći ali i da je doći, izgleda, sve se čini tako, premda je neprihvatljivo, apsolutno je neprihvatljivo! – s onu stranu mogućeg.

“Što se događa!”, August poviče. “Zašto je udaljen! Što se događa!”

Anton se sada nalazilo na nogama, polako i teturavo šepesajući prema vozilu. Niti na jednu riječ svoga oca nije se obazro. Izgledalo je, August zaključī, da ga nije mogao čuti. “Objasni mi!” August viknu pa se okrenu prema tom dječaku iza sebe.

Ali dijete ga je tek šutljivo gledalo, proučavalo činilo se, kao kad kakvo čeljade nad mravinjakom osmatra svijet tako mu stran. August vrati pogled na svoga sina. Zapuhan, svučē kaput i baci ga na tlo, lijevo potom pogleda pa desno, potrči prvo na jednu stranu ceste, zatim na drugu. Bilo je jednako; kad bi se našao na korak od šipražja, taj korak bi se ponavljao kao da mu nema kraja. “Antone!” još jednom je povikao, netom poslije čēga je šakama udario o zrak kao o kakvu barijeru koja nije postojala.

Sin mu nije prestajao prilaziti automobilu. Sada mu se nalazio na dvadesetak koraka, zaustavljajući se tek na trenutke duge sekundu ili dvije, onda, moguće, kad bi mu se učinilo da će se onesvijestiti ako se ne zaustavi i načās sabere. U jedan čas tako Anton zatetura, što da Augustu nadu da će se stropošitati i ostati na mjestu ali ovaj ne padne već nastavi cotati naprijed.

“Antone! Ant... one!” vikao je sada njegov otac, gubeći glasa i daha i tla pod nogama, lica blijeda a šaka bljedih, vrata i čēla išaranih venama, ne znajući gdje, kako, zašto, kojim smislom i na kojoj osnovi. Otkud drskosti, otkud zakona, i kakvo bi stvorenje ikada dozvolilo ičēga ovakvog.

Anton se ne osvrnu. Mirna koraka on automobilu priđe. Dotaknu uto njegova izudarana vrata, lim mu isavijani, viseće komade gume i plastike... a onda se začu ono za što je August čitavim svojim bićem slutio da će se dogoditi. Zemlja se odlomi, njegov sin, automobil koji je doticao, komad ceste i par kržljivih stabala oko njih prvo utonu, a onda se otkinu od svijeta i odronom survaju u provaliju.

August je samo osjetio drhtaje zemlje. Tutnjava čak nije bila ni glasna, a sada, smrznut na mjestu, mirno piljeći ondje gdje je do prije sekundu bio automobil, opažajući po asfaltu tek tu i tamo mrlje krvi i osuto staklo, otkinuti kakav komad plastike, ona mu je bila daleka. Sve dalje. Toliko daleko da se činilo... - ali on joj je još uvijek čuo šuma! Još uvijek se prisjećao. Zbilja se sve to dogodilo...! - toliko daleko da se činilo... kao da se zbilo prije evo, jednu sekundu.

III.

“Auguste, moj je posao pomoći ti. I ti to razumiješ. Jer oboje smo ljudi koji su doživjeli malo više nego se na prvu čini... a ti si mi još i prijatelj... onaj za koga bih učinio mnogo. Onaj koji je meni mnogo učinio. Kad nisam imao nikoga, sjećaš se i znaš to dobro. Kad sam bio sam. Ti si taj koji mi je prišao. Ti si taj, uvelike, zbog kojeg ova ordinacija uopće i postoji. Zato razumiješ moju raniju odluku preporučiti te drugome. Jer savjetovati prijatelja, čak drskosti imati savjetovati ga u ovakvim apartnim okolnostima... I mene sve to boli, Auguste... Zato, ako želiš, ako misliš da je najzad vrijeme...”

August nije odgovarao. Ta su dva čovjeka, postarija već, sijedih glava, odjevena svaki u poravnato i lijepo odijelo namještene kravate, dokle su se za stolom u pepeoniku, kao i za rukom Augustova sugovornika dimile cigarete, sjedila u tihoj ordinaciji dr. Ledova.

Kanirane udobne fotelje, na stolu razbacani papiri, telefon isključen iz zida. Čak je sat sa zida bio skinut; ležao je sada na stolu, ugašen da ne lupka kazaljkom, a sa njegova stakla August je vidio odraz ostakljene biblioteke iza svojih leđa. Medicinska literatura, omašne neke knjige, uredno posložene uz es-kiju ili dvije, uspomene izgledalo je što su visjele sa polica. Ukrasi od drveta i kosti, od domorodaca izrađeni, rezbareni kremenom, glačani pijeskom, svjetlani kožom, bušeni pod žegom u hladu uz vjetar i njihanje grmlja i palmi i krckanje pijeska i školjaka, a žuti, kričavo drap-zlatni, prezlatni valovi maretskog mora...

“Ali ako misliš da ipak treba proći još neko vrijeme, i to je u redu.”, dr. Ledov uto kaza, pazeći ne gledati u Augustov zamišljeni pogled, suri, tamni, olovni. “Svakako, htio bih samo da znaš, što god odlučiš, mislim da će to biti pravilna odluka.”

Napokon, jedan glas tiho progovori: “Ne znam...”

Nije to bio izdah koliko metalni, duboki a opet tihani zvuk nekoga tko je kanda mogao sve. Sve, gdje god, kad god, što god, a opet bez znanja čega od toga ima a da nečemu ili ičemu vrijedi. Izgubljena jedna osoba, zdvojnja, u svome zdvajanju prikovana na mjestu. Dr. Ledov je pošutio, dozvolivši tišini nastaviti se jer je znao da će joj sada doći kraj. Nije ovo bila od onih tišina koje su se mogle nastaviti unedogled i to je bilo oba sugovornika jasno.

August tu započne, piljeći i dalje u stol: “Sjećaš li se kad si bio dijete? Kad si, vjerujem kao i ostala djeca, ljeti skakao sa mosta u rijeku? Sjećaš se toga?”

Dr. Ledov uvuče dim iz cigarete. “Doživio sam to, da...”

“Onda si upoznat sa osjećajem padanja u vodu. Sa onim zaustavljenim bivanjem u zraku, bivanjem koje traje sekundu ili dvije, a tebi se čini kao da vrijeme ne traje uopće, kao da je sve stalo... I tu čovjek, zbilja...”, August sada podigne pogled, “kao da je okusio komadić vječnosti.”

Njegov sugovornik se nasloni pa u Augusta pogleda pronicavo. Dr. Ledov je i dalje šutio, ne mijenjajući izraza tvrda svoga lica već davajući prijatelju ma koliko mu vremena bilo potrebno iznijeti što je htio. Pitanje, dakako, se postavljalo je li on razumio išta od toga što mu je August govorio ili je njegova uloga već bila time izvršavana što je tog čovjeka uopće slušao. Ali to pitanje, njegova važnost, činilo se da još uvijek nije bila od ovih trenutaka pa je dr. Ledov stvar ostavio mirovati. Napokon, August nastavi:

“I vječnost... neobuhvatljivost, ono...”, on jedva primjetno podignu dlan objašnjavajući, “što bi čovjek neki možda nazvao totalnom slobodom, samom opstojnošću, a što traje dok osoba još nije dotaknula vodu... to je možda od onoga što sam osjetio, a što najbliže opisuje život prije tragedije. Čitav život čovjek je u zraku, u miru, trankvilnosti, u... sanji... a onda u jednoj sekundi, u dijelu sekunde prije nego stigne i udahnuti, uz prasak on čitav pada u rijeku i ta ga rijeka otima od svijeta.”

“Tako si se osjećao kad si doznao?”

“Da, tako sam se osjećao.”

Dr. Ledov polako kimnu glavom. Potom osloni lice o vrške prstiju te upita: “A sada? Što se sada događa?”

“Ne znam. Kažu da joj je ostalo još možda tjedan dana. Da se neće ni probuditi prije toga. Samo, eto... jedan od ovih dana ću dobiti poziv i to će biti kraj.”

IV.

“A što znate vi o kraju? Zašto vas je to toliko uznemirilo, odvojilo od stvarnoga, od razuma? Ja ne razumijem ljude. Pokušavam vas razumjeti, mili moj prijatelju pa mi objasnite, recite, iznesite to, što to kuha u čovjeku pa se plaši kraja?”

No August na njega pažnju nije obazirao. Srca koje udaraše tako snažno da mu nije dozvoljavalo čuti, u znoju i krvi on je hodao lijevo pa desno pa lijevo tom cestom, ne skidajući pogleda sa mjesta gdje se do prije sekundu nalazio automobil, a što je sada bila rupetina te iza nje stotinama kilometara daleki krajolik ponad kojega je dan vladavinu prepuštao noći. Sve je bilo mirno i tiho, ali u

njemu nije prestajalo bubnjati, zveketati, zvjerski odzvanjati. A što to? Njegovo disanje, kolanje krvi u venama, znoj što mu je izbijao sa čela glasno kao sve trube svijeta; samo njegovo stajanje ondje, samo postojanje bilo je toliko glasno da se nije moglo...

“Ali ako govorite o spoznaji, nije li tada na vama razbiti ono što smatrate stvarnim i...”, govorio je taj čovjek sjedeći prekrštenih nogu za nekakvim stolom. “Što vam ne daje stati pred ono što jest...?”

Te riječi kanda su bile izgovarane nikome, i zato što ih August nije slušao i zato što August nije niti mislio da tu ima nekoga tko govori niti je o možebitno izgovorenom išta i mislio i stoga što se, najzad, ovako nizak on sam, August, nije držao za nešto što postoji.

Da je na bilo što od toga, a među time i sebe, odvojio i trenutak razmišljanja, bez dvojbe bi zaključio kako je sve uobrazilja i tlapnja, plod eventualnosti i naročitosti u kojoj se nalazio. Eto mu je poginuo sin. Eto mu je život nestao pred očima pa mu razum, izgleda, traži nekakvo utočište u igri sa stvarnosti, stvarajući nekakva zanovijetala da mu brbljaju iza leđa i navode točke prigovora te iznose na dnevni red aspekte nelogičnosti i logičnosti, rastavljaju stvarnost tražeći utočište još dublje, s obzirom da je i njihov vijek kao plodovima litanije i ludosti bio kratak; a namah bi i na plodovima njihove rastavljene stvarnosti došlo da preuzmu taj posao skrivanja jednog čovjeka još malo dublje pa bi i oni uznemireni kopali dublje i ad infinitum i ad nauseam i svi ti galantni izrazi, a za koje sada nije imao ni vremen... “Poginuo mi je sin.” ta jednostavna, smrznuta rečenica Augusta vrati stvarnosti.

Stajao je sada na mjestu, ukopan, gledajući u hrapavi asfalt iza svojih drhvatih prstiju obje ruke što se sada jagodicama pokušavahu dotaknuti a od nemira nisu mogle. Još jedanput, kao na desetke puta prije toga, on uto ispruži ruku spram one nevidljive barijere i još jedanput ne osjeti da ga išta zaustavlja ali i da nije ruku pomaknuo u tom smjeru niti za milimetra. Glava mu je bila vruća, bijela kosa sada crvenkasta od skorene krvi; krv mu kolala venama kao gnječena, sad spora, sad nasilno brza.

Riječi se tada začuju:

“Je li to dakle ono upadanje u rijeku o kojem ste govorili, taj prasak kulmena stvarnosti?”

Isprva, August dozvoli tom pitanju biti postavljeno nikomu jer se nije na njega obazreo baš ničime, polako udišući i izdišući vruću, isparavajuću omaru šume čije tek rijetke travke sada polako izbijahu rosom. Ali i to čekanje, izgledalo mu je, boljelo ga je više nego kad bi se makar okrenuo, istražio, izvidio tko i što je taj koji mu u ovaj čas gazi po samom životu. A kad je to najzad i učinio, kad je podigao glavu, on vidje da za onim stolom ne sjedi više nikakav čovjek već iznovice neki dječak, i stara i mlada i postojeća i nepostojeća izraza lica, očiju svih boja i bezbojnih, a dijete je njihalo polako nogama, cipelama ne dotičući asfalt ispod stolice.

“Otkud ti to...?” August šapnu.

“Vi ste mi rekli. Zašto ne sjednete? Pa ova druga stolica je za vas. Ne morate stajati.”

I doista, premda ju ranije nije primijetio, nasuprot dječaku, pokraj stola se nalazila prazna drvena stolica. Palisandrovina, August prepozna i osjeti žal zbog prepoznavanja takve nebitnosti. Štoviše, prepoznao je sve sa stola, sve skupocjenosti, od tanjura, butelje vina, srebrnine pa i samog stola. Imao je isti takav stol, istog čak žiga iste radionice. Kratak pogled na dječaka i - nije bilo jednog komada odjeće na tom djetetu čijeg proizvođača nije prepoznao. Sve je to bilo skupo, probrano, nadmeno, a sada eto nasred neke ceste usred ničega i tako bezvrijedno, a u svojoj bezvrijednosti i uvredljivo. Jedino, međutim, što August nije mogao prepoznati bio je dječak.

“Za mene...?” August podozrivo promrmlja i spram stolice par teških i sporih koraka učini. “Za mene...?” ponovi još jednom sebi u bradu, a možda i više puta ali je na izgovoreno zaboravio.

Stolici polako prišavši, August joj prihvati mekani naslon i nakratko se o njega osloni. Tu je i zatvorio oči, nadajući se još jedanput, možda i zadnji put ali makar eto jedanput još, da je ipak sve to san, da će otvoriti oči i sve oko njega, sve ono teško a što mu zadaje sada moru da će nestati.

“Neka nestane...”, na usnama mu se uto uobliče nečujne riječi. “Neka nestane sve ovo...”

“No zašto?” prostodušno će sada njegov sugovornik koji već nije bio dijete nego odrasla osoba, crne duge kose, crnih očiju, crna sakoa. “Zaš-” zausti potom još jednom, ali August podigne stolicu i uz zveket ju strovali o stol.

Stol se zaljulja, porculan rasprsnu, butelje porazbijaju i poteku svojim crvenilom po stolnjaku i asfaltu. I August i sugovornik mu završe isprskani vinom i staklom, a August više nije stajao, već se čitav bacio preko stola na tog zlosretnika, zgrabio ga za sako i uz udarce i trešnju počeo vikati, pljujući:

“Neka nestane! Čuješ li me, neka nestane! Sve što se ovdje događa, sada i odmah, zahtijevam! Sada, sada...!” urlikao je gospodin August uz snažnu mučninu i strašnu jezu udarajući, drapajući popelin i semiš te pićem i staklom isprolijevane spodobе. On ju je grabio za ovratnik, grebao, ljuljao, udarao što šakama što dlanovima po prsima i vratu i vikao, zakašljavajući se, gušeći se: “Ta do zvijeri me spuštaš, Belzebubu! Do zvijeri, a jesam li zvijer? Jesam li pseto pa mi ovo činiš? Što ti je do mene! Prestani s tim!” i to povikavši August umjesto da ga udari još jedanput po prsima, to učini sa njegovim licem - ali lica tu ne bijaše. Kao u rupu, Augustova čitava šaka nestane. Prvo šaka, a zatim i ruka.

Prvo ruka, a onda i čitav August.

Gospodina Augusta prođe jeza.

“Hladno vam je?” miran i nježan glas njegova sugovornika na to ga upita, sjedeći za stolom nasuprot Augusta. Odijelo je te spodobе bilo sada uredno i ravno, bez ijedne mrlje, pravilne kravate, košulje izglaçane. I stol je bio

bez mane; nigdje nije bilo nijednog stakalca, nijedne kaplje vina, čak ni na bitumenu ispod njega. Doduše, August takvog čega nije ni tražio, jer da je ovdje došlo do ikakva obračuna, tom kavaliru, tom upravo kremenjaku nije padalo ni na kraj pameti.

I sam odjeven u svoje najbolje odijelo, August iz džepa sakoa izvuče srebrnu tabakeru, otvori ju, izvuče cigaretu i pomaknuvši glavu spram upaljača njegova sugovornika koji mu ga je uto upaljenog pružio, kaže: "Mogu ti reći, što je čovjek stariji, i soareje mu podražavaju boljke već i time što su soareje, što su navečer, a boljki opet...", zastane načas kako bi uvukao dim upaljena tutuna, "kraja im nigdje. Starost je to, moj prijatelju..."

"Starost."

"Ali i to treba prihvatiti. Jednom sam poznavao čovjeka koji je mi rekao da je slabost jednih ništa više od prilike onima snažnima kako bi pokazali milosrđe, ljudskost takoreći, i time otkupili vlastitu budućnost u nemoći."

"A to-"

"A i ja sam...", August će nesmotreno pa se zaustavi. "Oprosti, htio si reći?"

"Ništa, ništa. Nastavite."

"Ne, ne, ti radije reci. Ja, što bi rekli, inzistiram."

"Dobro.", utvara prihvati. "Htio sam upitati: "A to se otkupljuje?"

"Život? Kako ne. Jer ja, prijatelju moj, nisam upoznao jednu osobu koja je svoj život platila prije nego se rodila. Sve što imamo", August ustvrdi, "sve što smo zaslužili, odvilo se za života, ne bi li se složio s tim?"

"Pomalo teške teme za ovakav jedan razgovor...", utvara će nasmiješivši se, "u ovakvo krasno predvečerje koje čak i šteta", ona kaza i otpije kratki gutljaj vina iz kristalne čaše, "... da isprlja ljudski razum. Ali čini mi se da se slažem. No, kažete da se čovjekov život otkupljuje od čovjekova života, odnosno od drugih ljudi. Otkuda drugima moć otkupljenja?"

"Ma ne", August se nasmiješi, "ne dolazi ti to od drugih, već su drugi ti koji bude ono što se već ranije nalazilo u nama. To bi bilo dijelom naše prirode, samo naizgled korisno drugima, to jest zbilja korisno drugima ali više korisno nama. Simbioza, kako kažu biolozi. Ovo bi bila... - soteriološka? - simbioza? Ja poklanjam dio sebe drugome, on od toga možda ima nekakve izravne koristi, ali ja... prijatelju moj", August zaključi pa osmjehnuvši se prihvati prstima čašu sa vinom i sam te ju podignu kao da nazdravlja. "ja time dolazim do opravdanja samoga sebe."

"Bilo bi podlo kad se ne bih slagao." prihvati mu sugovornik odrazivši Augustovu gestu podizanja čaše. Međutim je to učinio nekako neusiljeno, ne nježno koliko upadljivo sporo, kao da ima sve vrijeme svijeta, tako da je podsjećao na kakvog draguljara koji pokušava procijeniti vrijednost nekog dijamanta, ali draguljara koji iz jednog konspikuznog razloga ni ne gleda u dijamant, štoviše ga jedva i primjećuje, a ako ga i primjećuje, kroz njega gleda, jer

njegovu usredotočenost, izgledalo je, čovjek je privlačio, njegov mir, činilo se, otimao je čovjek, i od toga se sve pomicalo, od toga se sve kretalo, a August tomu nije mogao biti do li svjedokom, ne znajući čemu svjedoči, niti znajući, zbilja, ima li se uopće svjedočiti čemu.

I premda je pričekao dvije još, možda tri sekunde, August ne uspije dočekati dodatnih opaski svoga prijatelja, iako ga je iskreno zanimalo, uz jamačno smatranje da su moguće njegove riječi lijek svake acedije, čak početak nečeg novog, bez obzira na sangviničnost njihovu i bljutavost, a što je August predosjećao svake sekunde, izgledalo je, svakog udisaja i izdisaja, sve više i otrovnije. Zato August progovori:

“Ali kao i kod svega, mi ovdje imamo formu života koja ne zna što joj življenje omogućava, ne zna što zbilja vrijedi i u kojem smjeru valja izgorjeti - jer življenje i jest kao kratko izgaranje, smuđivanje svijeta svojom kratkotrajnom i prljavom čađi, a opet, forma ta života nema ni vremena kako bi išta od toga istražila. Vremena joj nedostaje. Vremena ona nigdje ne može naći.” i to kazavši, gospodin August doskora učini što i njegov sugovornik te otpije kratki gutljaj crvena vina.

A potom napravi grimasu.

“Pa ovo je kiselo. Kiselo...”, reći će probavši još jednom, ovaj puta manji gutljaj. “Ovo je kao ocat.”

“Ocat?”

“Da. Ja ne znam... Zar ti ne osjetiš? Uf”, August će oporo pa posegnu za servijetom sa stola i prinese ju licu, “kao da... kao da im je stajalo otvoren-”

“Hmmm...”, odvrati njegov sugovornik pa također iz čaše otpije. “Čudno. Meni je čak i... preslatko. Eto moj prijatelju što vam je čudo”, napomenu potom veselo, “kad dva čovjeka okuse isto, a okuse drugačije!”

“No, gdje je kelner!”

“Eh pa bi i kelnera uznemiravali. Priliči li to?”

“Kako to misliš? I kako to kažeš 'uznemiravali'? Pa njegova pozicija je to, obveza, on je vezan uz nas...”

“Jest moj prijatelju, jest, istina je”, prihvati utvara i namjesti se, “doduše sasma u skladu sa samim svijetom o kojem govorimo, jamačno bivajući čak garant vrhunarnog, jerbo ovdje imamo jednog konobara i jednog čovjeka i ništa tu drugačije ne može biti, a kao da bi itko i htio drugačije da bude, da ovdje nema konobara, nema šume, nema vas i nema ove ceste, ali kad je to tako, a drugačije, pa... recimo da ovisi o tomu, o onomu što netko hoće, a hoće li taj netko ono što on misli da hoće? Želite li vi kelnera ovdje, da mu zaustavljate protok dana, iznosite kritiku rada i samog života jer on ipak jest kelner, njegova svrha, takoreći, jest služiti vam. A vi mu opet ne pokazujete taj odraz kojemu on teži, naime, antipod njegov ali i ono što ga ispunjava. Hoće li ga ispuniti kad mu kažete da je vino koje je poslužio, a koje je, napominjem, na-po-mi-njem (!)”, prstom udari kod svakog sloga utvara po stolu, “za mene čak i preslatko, iz

nekoč čudnog, nemogućeg, nadnaravnog razloga gorko, otvorno, nagrizajuće. Pa kelner ne poslužuje kiselinu! Kelner ne poslužuje otrove! Zar vi, moj najdraži prijatelju, uistinu tako smatrate, zbilja to iznosite premda se čitav svijet ne slaže s vama i smatra vas neću reći nasilnikom, neću reći satrapom, jer ga nesmiljeno optužujete, razdirete mu i uznemirujete mir i zakon do kojeg je dolazio toliko dugo vremena, dulje i od vas i od mene, i dulje tisuću puta tisuću od toga pa i tisuću puta dulje od toga! Ne, dragi moj, preuzvišeni Auguste”, utvara izdahnu, pa ljuljajući glavom svršetkom svoje peroracije kao u nevjerici pogleda u cestu pod sobom, “ovo je najbolje vino koje postoji, a vi ako to ne prepoznajete... žao mi je reći, do vas je.”

“Do mene?”

“Do vas.”

“A što ako se ja ne bih s time slagao?”

“I to bi bilo do va-”

“E pa ja se ne slažem!” August uskliknu i udari dlanom o stol na što se porculan i srebrnina zatresu. “Ne slažem se i ne mogu se slagati!”, on sada povikne i ustane. “Ja zahtijevam kelnera jer je ova žabokrečina vitriol!”

“Ama polako, gospodine Auguste”, nasmiješi se utvara, “sve se da riješiti...”

“Ne da se riješiti! Gdje je taj kelner!”

“... A da vi popijete tu jednu čašu samo, evo, evo, ovu butelju samo sa mnom pa ćemo sljedeću bez netrpeljivosti, ne kao hahari već kavalirski naručiti...”

“Sad me i haharom nazivate?”

“I sebe sam. O, ali i sebe sa...”

Ali to gospodin August maltene ne čuje jerbo pljune uto na cestu i potraži po stolu nešto čime bi isprao usta. “Zar ovdje ni vode nema...?” promrmlja tiho, pomičući prstima porculan.

“Tražite nešto, prijatelju?”

“Vodu! Najobičniju vodu tražim.”

“A nisu ju poslužili? Ne vidim ju... Čudno. Mada i nije čudno, jer tko poslužuje vodu u ovakvom jednom...”

“Vodu samo trebam...” August promrmlja i obriše lice rukom. Lice koje se sada već i znojilo. I još neko vrijeme on potraži među tanjurima, noževima, vilicama, noževima za desert, salvetama, plitkim i dubokim i malim i velikim i najvećim tanjurima i još tanjura, zdjela za salatu i lonaca, i još dva-tri kako bi maknuo ove, pa još koji. I najzad, kako ih je bilo previše po stolu tako ih na nogama već stojeći August počne odvajati i slagati po svojoj stolici, prazneći stol na kojem se uvijek nađe još pokoji tanjur. Ali i stolica završi prepuna pa August nastavi slagati pribor, tanjure, ubruse, sada već naramak ubrusa, po cesti.

I tako okružen priborom sa stola, kao i ne primjećujući otkud sve to što ranije nikako nije moglo biti na stolu sada tu, oko njega, on je pazio da se nešto

ne razbije, da se nešto ne pokida jer je ipak htio biti kulturni gost, cijenjeni gospodin i osoba koju se čak sa ornošću dočekuje, o kojoj se govori i kad ode "Da, ovaj je bio pravi gost. Jedva čekamo da se opet pojavi i tako dalje i tomu slično" pa je gospodin August svaku salvetu pažljivo presavijao, tanjure metikulozno slagao, svaki po njegovoj svrsi i veličini, uskoro se tako našavši odlazeći i par koraka od stola jer pokraj njega nije bilo mjesta.

"A da vi popijete to vino sa mnom...?" začuo bi tu i tamo iza brda tanjura glas svoga prijatelja koji je i dalje za stolom sjedio.

"Ne, ne, zahvaljujem. Vodu tražim." August bi uto odvratio i nastavio slagati tanjure.

I to se nastavilo, satima, danima izgledalo je, možda i par mjeseci (svakako se tako činilo) da je August tako slagao pribor sa stola, pa okružen tim priborom više u jednom trenutku nije bio sposoban vidjeti ni šumu oko sebe, kao ni svjetlo neba. U mraku on je slagao tanjure, od kojih, izgledalo je, oni na dnu odavno bijahu zdrobljeni i vraćeni u svoje originalno zemljano stanje. A i vilice i noževi i lonci i boce, od same težine pribora iznad njih, od tona i tisuća tona pribora, drobili su se, satirali, vraćali u rudu i špilju, postajali domom ne samo Augusta već i životinja i ostalih zvijeri, koje bi se skrivale iza stalagmita i pile špiljsku vodu koju - jao! - kad god bi August čuo da ovi lapću, kad bi se trgnuo iz snatrenja i potrčao prema lokvi, vidio bi pod posljednom zrakom mjesecine da je popijena. A vodu je on tražio! Samo vodu! Vodu da ispere usta od onog odvratnog vina.

Ali vode on ne bi našao. U žeđi je provodio dane i mjesece i godine. Desetljeća. Stareći, zaboravljajući više i tko je i što traži, osjećajući žeđ ali zaboravljajući kako se ona utažava, koji je proces, koji mehanizam. Kako se to uopće radi...

Što ja uopće hoću?

A gdje sam to uopće ja?

I to pomislivši, August polako otvori oči. A uz prodiruće svjetlo koje mu je pržilo viziju, začuje uto i riječi:

"Ne dozvolite mu ustati."

Kome ne dozvoli ustati? Anton? Je li riječ o mom Antonu? A gdje je... a gdje je moj Anton...?

"Ako ode do automobila, dogodit će se odron i poginut će zajedno s vama."

I uz te riječi August ponovno shvati gdje se nalazi pa ugleda nebo nad sobom i krošnje stabala što su ga obrubljujevale. Tvrdi bitumen pod svojim leđima, grbavi, hladni, što mu je i kroz odjeću smetao, a sve pod velom glavobolje i vrtoglavice, mješavine neke bestjelesnosti i pretjerane težine što ga prikivahu za tlo. On stisnu zube i trgnu se, zagrglja i napne te se okrenu na bok. Eto ga, sada je na sve četiri stajao i vidio asfalt što se pod njim pružao do onog mjesta gdje mu je automobil bio zabijen u stablo. A između njega i automobila, sin mu je

hoda, šepao, išao naprijed prema vozilu.

“Antone...!” August zareži i upre rukama o tlo, gurne koljeno naprijed i osovi se na noge te zatetura. “Antone!” potom uzvikne i zaklipsa prema sinu.

Ali uto se odvije isto ono što se ranije dogodilo; August je hoda naprijed uzalud. On vidi svoga sina, gleda u njega, ta evo ga, tu je, na par koraka od njega, no tih par koraka niti imaju svoju određenu brojku niti im je moguće naći kraja. Koliko je August išao naprijed, toliko je njegov sin bivao dalje od njega. A vremena je nedostajalo, jer Anton je prilazio automobilu, a August je znao jer moglo se vidjeti, očito je bilo, ta zemlja i ta cesta, ono stablo i grmlje, sve se to imalo odlomiti, odroniti i nestati u provaliji.

“Antone...!” još jednom August poviče, premda umoran, premda izubijan i krvav ali ne nalazeći mira ni smirenja niti jednog djelića jedne sekunde.

Sin se spram njega nije obazirao. Nije ga, bilo je očito, niti čuo. To što se ispred Augusta zbivalo, zbivalo se ispred čitava njegova svijeta.

I August ovdje osjeti kako mu srce opet agresivno udara, snage mu davajući pa da učini nešto. A što? Nije se imalo što učiniti i od toga se rađao jad, a taj jad mu je drobio dušu. August potrči lijevo, pa desno pa opet lijevo, uzalud tražeći makar najmanju pukotinu u toj nevidljivoj barijeri pa da se provuče i pohita zaustaviti sina, ali bez koristi je i tražio jer da neće ništa naći, to je bilo naprosto tako, neprijeporno prirodno i logično i nemoguće da mu se promijeni tok.

No tu se gospodin August prisjeti da nije sam.

“Ti!”, poviče, okrenuvši se prema stolu za kojim je utvara opušteno sjedila. “Ne zanima me tko si, samo mi pomozu spasiti ga!”

“A što ja mogu? Ta ja samo...”

“Ne!”, August osjeknu, potrči prema utvari i na nju se baci pa se oboje zajedno sa stolicom strovale na cestu. “Ne! Ne! Ne!”, počne vikati, udarajući šakama po njezinu tijelu, grabeći ju za odjeću kad je vidio da se ova pokušava osloboditi i pobjeći; natrag ju vraćajući, August je kričao, gubeći dah: “Ne, rekao sam! Ne! Učinit ćeš to! Učinit ćeš to pa makar...! Makar...!”

Makar što točno, još dok je pokušavao rečenicu izgovoriti, August je zaboravio. A zaboravio je kad je na kratki jedan trenutak, jedva dah dugi, u crnilu utvarina lica ugledao i njezine crne oči, a u tim očima odraz onoga što se Augustu nalazilo iza leđa; nebo naime, stabla, trava, grmlje...

... i pas.

Pas lualica. Ženka koja se, izgledalo je, baš vraćala iz jazbine s onu stranu guštika gdje je, sudeći po njezinim obješenim sisama imala štenad. Umorna je izgledala, prljave i dijelom pootpadale, nesjajne dlake, rebara dubokih i vidljivih jasno. August ostane parezan. Jer evo je to bilo stvorenje koje je maločas prošlo barijeru, maločas je bilo na strani gdje mu je sin. A sada ga eto tu, prilazi im, u njihovu svijetu prokletnika.

Načas August ostane nepomičan i bez riječi, držeći u šakama utvaru koja

i dalje niti se micala niti je govorila išta - tek joj se disanje čulo, hrapavo, tiho, škripeće - i tako se ne mičući, osmatrao je psa.

U Augustu je unatoč njegovu mirnu stavu sada divljao strah da bi pseto moglo pobjeći. Jer ako se samo okrene, starac je osjećao, ma samo malo ako okrene glavu, već će vidjeti nešto interesantno u šumi i nestati u njoj, a opet, ni spram njih dvoje nije se smjelo okrenuti, jer ako ih ugleda, očito je bilo, doći će u napast šmugnuti tim više. A taj mu je pas trebao i to mu je trebao miljama više nego se činilo, a zašto - to je ipak bilo od onog nepoznatog.

I tako se dogodi:

Pas Augusta ne ugleda, August utvaru ispusti, izvrmu se sa njezina tijela i požurivši prvo na koljenima, osovi se na noge i potrči prema psu ta dva-tri koraka i baš onda kad je pseto okrenulo glavu i ugledalo ga, zacvililo i podvilo rep među noge te pohitalo spram grmlja, August mu je uspio dotaknuti krzno i to je bilo sasvim dovoljno.

Ni ne znajući zašto je zacvililo, August se okrene i potrči do barijere najbrže što je mogao te kroz nju prođe, a zatim pojuri spram mladića što je topalasto prilazio automobilu. Hitajući, ne obazirući se na vrtoglavicu od njegove pseće gladi, August dotrči do mladića i na krvave mu nogavice skoči, izgrebe ga šapama, ugrize dva-tri puta, razdere i pokuša srušiti.

Mladi se čovjek ovdje iznenađeno trgnu i zastane, ali samo načas, a u sljedećem već trenutku pseto udari svom snagom po šiji. "Bježi!" Anton poviče pa životinju još i šutne.

Ali pas se na to uspravi i na mladića navali još mahnitije, agresivnije još pa su sljedeći ugrizi ovomu probili i kožu, rasjekli ga, pustili mu krv. Anton je tu povikao i opsovao. I dalje presnažan za psa, ovaj ga je puta udario po glavi šakom, zgrabio ga objema rukama za krzno i bacio ga takvog koprcajućeg daleko do ruba ceste.

Raskrvarene sada njuške, dezorijentiran i cvileći, August pokuša ustati još jedanput ali ne uspije. On je znao, pa makar bio i pseto, da je ustrajati morao samo određeno vrijeme jer će se zemlja odroniti svakoga časa, automobil otići u provaliju, a sin mu ostati živ. Ali zemlja se nije htjela odroniti. Kao da mu se ruga, ona je čekala na njegova sina i činila da August od bespomoćnosti reži, prijeti, laje, cikuće, grize vlastite šape koje ustajati nisu davale.

No namah prođe i šok pa pseto nekako ustane. I tada se klateći, sa krvlju što mu je iz nosnice polako tekla, pođe spram Antona opet.

I opet se čulo kao u snu:

"Bježi! Bježi...! Marš!"

V.

“Marš! Marš!” bijesno je urlao glas pijanog čovjeka kojeg se to dijete toliko bojalo.

Bila je noć, nekoliko sada već časaka poslije sumraka, i njenu su pasažu, virtuoznu njezinu melodiju preuzele tajne, odsustvo svjetla, cvrčci, zvijezde po nebu i - strah. I time se okružen, prolazeći kroz brzi svoj bijeli dah, našao dječak daha upravo gubeći dok je hitao kroz šumu. Šumu koju nije poznao, premda je blizu nje odrastao. Koju nije poznao, iako je eto pobjegavši upravo od kuće, pobjegao baš u nju.

“Štene! Ne možeš pobjeći...!”, čulo se iza dječaka koji je tresući se čitavim tijelom prestravljen trčao kroz mrak, nadajući se da se neće u nešto zabiti, da ga ništa neće rasjeći, tjerajući rukama grmlje i šiblje. “Vratit ćeš se...!”, sve zagasiti je i udaljenije čule su se riječi. “Pobjegao je, da!”

“A što si učini-”

“A što sam trebao? Što sam trebao?”

Poslije toga, ljudskoga glasa dječak više nije čuo. Ali strah mu je u prsima i dalje tutnjio, stižući ga, gušeći ga. Jer on se plašio automobila. Ako... evo, ako samo netko sjedne u automobil, ako ga upali, on će biti uhvaćen. Kako se sakriti od svjetala farova? Kako trčati brže od vozila? I plašeći se toga, dječak je skrenuo udesno umjesto da nastavi ravno naprijed. Udesno niz nekakvu padinu, u jarugu i guštik još gušći no ranije, dapače, izgledalo je, u korito nekakvo presušene rijeke, sada zarasle travom dva-tri puta višom od njega od koje se kako je u nju zašao ubrzo nije moglo vidjeti ni nebo.

Samo kad bi tu i tamo dovoljno snažno travu razgrnuo, nebo bi se opet pokazalo, a dječak bi pod svjetlom mjesečine vidio dalje i nastavio svoj bijeg.

Od čega je bježao?

*A od čega bi bježao? Od toga što te odijevam, hranim, za tebe se žrtvu-
jem? pijani je glas njegov oca iz naslonjača mrmljao, ni za sebe ni ikoga kraj
sebe, jednolično, tiho. Što sam žrtvovao sve. Sve, cijeli život za tebe... a ti... kao
da te itko i htio ovdje... kao neko pseto, smuca se pa se smuca... mater sam ti za-
kopao, gade, a ti joj prsta ne vrijediš... ovako... ovakav... Gdje si sad? Sad se još
i šuljaš?*

Ne šuljam se. Tu sam, dječak je odgovorio.

*Tu si? odgovorit će debelo stvorenje jedva i živo pa se okrenuti prema
djetetu što je stajalo uza zid ali ne i pogledati u njega, već u drveni pod pred nje-
govim čizmicama. Tu si? Tu si, je li? Tu si...? počet će zatim mrmljati, a onda i
nastaviti opijeno sebi u bradu: tu je, da, i nikako da ode, pa je opet tu i tu je
svaki dan i svaki dan poslije toga i dan za danom i unedogled, a eto ga, ako
podignem pogled i dalje će biti... Tu si! I dalje si tu!*

Jesam, dječak šapnu.

E pa više nećeš biti!

I to uskliknuvši, otac se okrenu te na dječaka baci staklenu bocu. Ona mu se rasprsnu na zidu iznad glave pa čitavu prostoriju zaliju piće i staklo.

Ali otac ga nije promašio. Radije je zaboravio koliko mu je sin visok, jerbo mu se četiri-pet ljeta činio ovaj život sa njim u kući duljim. Još ovdje, osut staklom i konjakom, dječak se dvoumio između vrata i bijega, te metle da staklo očisti. Ali kad mu se otac zaklati, ustane iz naslonjača i posegne za sjekirom naslonjenom o zid, dvoumljenje nestade i jedini izbor koji mu je preostao, dječak ga odabere.

To se dogodilo prije dvadeset minuta. Trideset minuta. Evo, tri je sata već prošlo otkako se sve to odvijalo, a dječaku su se srce i strah u njemu tek najsprije stišavali.

U šumi sada nije bilo komaraca, ali to je značilo da je bilo hladno. Proletna noć je ovo trajala, par tek dana poslije kiše. Uzduh je isparavanja tog posljednjeg romona dječak sada mogao osjetiti svuda oko sebe, nasuprot vonju konjaka po kojem je bazdio sam, a u tomu, izgledalo je, on je tražio svoje utočište. Strah. Strah i bespomoćnost. Izgubljenost. Taj dječak nije znao gdje je.

Tek je hodao, čuteći mekanu zemlju pod svojim čizmicama, pogledavajući spram golih krošanja koje se pružahu visoko prema nebesima, pod mjesečnom osmatrajući svjetlucavu vlažnu travu, grmlje, odlomljeno trulo granje rudeće smole, čitava izvrnuta stabla sada počivajući na šumskom tlu i bivajući pokrivena perinom od mahovine. Bilo gdje ovuda je mogao stati, zastati makar i odmoriti ali nije bio umoran, a sve loše što se moglo dogoditi, moglo se dogoditi baš ako zastane. Konjak ga je na to podsjećao. Sada, dječak je taj miris koristio kao mjerilo vremena. Dokle su mu ruke i košulja bazdili po alkoholu, znao je da je sati proteklo premalo. Možda ako smrad nestane, možda jednom, pred jutro ili sljedeće jutro ili tko zna kad, možda će potražiti kakvu suhu rupu u zemlji, jazvu nekakvu pod stablom i počinuti, ali sada ne. Sada ipak još uvijek ne.

Stisnut, jer su se u nekom kasnom času - ili ranom, ako se gledalo iz ugla jutra - vjetrovi okrenuli i zapuhali svojim naročito hladnim dahom zaboravljenim ovim, šumovitim ozemljem, i gurajući dlanove pod ruke, osjećajući kako gubi osjet kože nogu pod kratkim hlačicama, ali i mokrak većma bivajući kako su ga pažljivo doticali upravo rosni listovi, dječak je naskoro počeo drhturiti, onaj bijeli dah što mu je izlazio pred usta gubio je, izdisao ga nepravilno, sad rijetko sad gusto, korak sporo korak brzo pa se sve manje čvrsti, opipljivi dijelovi stvarnosti oko njegova bića činjahu takvi, takvi naime da je on mogao o njih osloniti svoje sepstvo, smatrati ih od onoga što je tu, na čemu može odmoriti, zaspati uza što može, bez osjećanja one ideje, crne, vruće, sparne, a koja je kazivala da se ukoliko to učini, nikada neće probuditi.

I to, taj rasap svega dojučerašnjeg okruživao ga je, otimao mu dah, potapao ga dokle je i sam dječak potapao njega jer sam dječak je polako postajao jedan rasap. O tomu je ovisio. U ovoj šumi, koja je zamjenjivala sav dojučerašnji

valer, to mu je jedino ostajalo a da se za to uhvati, nada naime da se iza urušavanja svega ipak rađa nešto novo, neukaljano, od onoga što vrijedi.

Ali sve je to bio tek osjet, daleko od snova i razumijevanja, a sve što se moglo shvatiti bio je mrak. I vlaga. I hladnoća, i... i...

Ali smrada konjaka više nije bilo.

Pomirisavši košulju i ruke još jednom, dječak osjeti tek miris koji ga je okruživao, onaj stabala, zemlje i vjetra. Hladni neki miris, preveliki, a sa kojim isto nije mogao ništa do li ga uzeti za još jedan, primordijalni dio stvarnosti. Više ni vonja kuće na njemu nije bilo, vonja ljudi, ljudskog života. Sada je sve mirisalo na novo; zvjeradi što se skrivahu u tami sada je mirisao kao jedan od njih.

I sa time je ta prva noć polako prišla njezinu kraju. Pospan i klonuo, još je neko vrijeme dječak lutao šumom, sve manje tamnom a sve više svijetlom, zorom pozdravljanom, a onda je i tomu došao kraj.

VI.

“Auguste...”, započne doktor Ledov na te njegove riječi, njišući glavom jedva primjetno, oslonjenom sada o vrške prstiju baš kod usana mu, tako da je podsjećao na ljude što u uznemirenosti grizu nokte. Ali samo podsjećao, jer dr. Ledov zračio je upravo i samo mirnoćom. “ne znam bi li čak bilo podlo od mene kad bih ti rekao, kad bih te pokušao uvjeriti da to ipak nije kraj, s obzirom da ti...”, odmakne ruke od lica kao da traži a potom i naglašava njima riječi, “kao i ja, kao i... čitav svijet, to već znaš, vidiš da je to tvoja ogorčenost, prirodni odgovor na kraj uobičajenog... Ali... ima tu i nekakve ironije jer sam u više navrata razgovarao i sa onom drugom stranom, sa ljudima koji su mi u povjerenju rekli da imaju mjesec-dva ili godinu života. Oni svi brinu za one koji ostaju iza njih. Nikoga među njima nije briga za njihov vlastiti usud.”

To izgovorivši, dr. Ledov pošuti par sekundi i osmotri sivi dim što se vijugao ponad pepeljare, travestivni njegov odraz na staklu isključenog zidnog sata što je ležao među papirima na stolu ali i par riječi muljave štampe na tim dokumentima. Neki lijekovi, neke bolesti, sve o čemu radije nije htio misliti. A ispod svega toga, novine koje je jutros kupio na kiosku. Nije znao ni zašto ih je kupio; više je to bio rasijani čin pred saznanjem da će se danas sastati sa čovjekom čije su mu teškoće uvijek bile suviše pekulijarne za odgovoriti na njih strukom. Jer dr. Ledov je bio od onih ljudi koji problemima prijatelja kanda nisu mogli pristupati racionalno, već je ma koliko tu bilo pokušavanja, ono uvijek mijenjalo formu u instinkt, uvijek su i oni sami imali nešto za izgubiti jer sa distance su bili bespomoćni, a kad bi se sa pitanjem uhvatili ukoštac, ranjiva je postajala sama njihova osoba.

“Ali sve to ti već znaš...”, dr. Ledov najzad izdahnu. “Sve to ti već znaš...” ponovi pa lice opet nasloni o jagodice.

I time je na trenutak oseka zaključka trebala ukloniti sve dodatne riječi te stvar ostaviti odluci, tvrdoj, hladnoj, racionalnoj, a opet temeljenoj na svemu dosad rečenom. I na to je dr. Ledov bio spreman, ili se makar pripremao biti, dijelom sebe se unatoč svemu svakog udara ipak nadajući da će netko pokucati na vrata i uznemiriti ih, razbiti ovaj razgovor koji se čak nije ni smio dogoditi s obzirom da je Augusta predložio drugom psihijatru, budući da je ovo bio razgovor bez konkluzije i kraja, tek kopkanje i mrcvarenje po čovjeku jer su mu ruke bile predrhtave kako bi iz njega izvukao ono što je izvući trebalo, a čak i da nisu bile, razum mu je bio toliko zamračen, toliko uznemiren da nije znao točno ni što traži. I zato, polako, dr. Ledov je osjećao kako mu čelo pod prstima biva sve toplije, vrelije čak, a misli sve manje i manje tu.

Ali slaganja kojem se dr. Ledov nadao tu nije bilo. Čekajući odgovor sa onu stranu stola, osmatrajući si izboranu unutrašnjost dlanova, čak ni negiranje nije bilo ono što je dočekao. Umjesto ičega sličnog, tišinu su prekinule sljedeće riječi:

“Počelo se vraćati. Otkada su rekli da je bolesna, počelo se vraćati...”

Dr. Ledov na to zausti: “Št-”, ali ušuti već uslijed izgovaranja riječi. “Ono...?”

“Da.”

“Bože, a na tome smo radili toliko... Siguran si? Jer nekada...”

“Siguran sam.”

Ovdje dr. Ledov duboko udahne, blago se nagne, ukrsti polako noge te izdahne: “U redu. Riješit ćemo to. Ako smo jednom, opet ćemo... Auguste”, reče i pogleda u starca koji je sada sjedio pognute glave. “riješit ćemo to. Koliko dugo se događa?”

“Tjedan dana.”, starac odvrati. “Prošli ponedjeljak. Nisam mogao više biti u kući. Izašao sam. Hodao, lutao... sve do navečer, kad sam se vratio i po odjeći vidio da kuću nikada nisam ni napustio.”

“Trebao si mi to ranij... No...”, zapita dr. Ledov, “posjetio si Elaine?”

“Nisam još. Mislio sam danas, ali...”, August kaza i zaljulja glavom, “ali i sama pomisao...”

“Razumljivo. A što se tiče *onoga*, pokušaj... hmm... kao i zadnji put, za početak, pisma mi pokušaj svaki dan pisati pa ćemo lakše vidjeti na čemu si.”

August ovdje dva-tri puta jedva vidljivo kimnu, kao da je i očekivao dobrzo predstavljanje rješenja makar znao da je u pitanju više zakrpa no ičemu lijek. “Učinit ću tako.”, nesmotreno namah progovori kao za sebe. Podigu potom pogled pa ponovi: “Učinit ću tako. Dnevnik isto?”

“Pokušaj.”

“U redu.”, August će opet kimnuvši, a dr. Ledov letimice opazi kako ovomu iznova drhturi glas. “Bit će tako.”, August protisnu. “Da... To su

novine?” upita i kao omahne prstima.

“Jesu.”

“Vidio si da se ono dijete utopilo?”

“Nisam.”, zausti dr. Ledov pa se zakašlje. Posegnu potom za cigaretom ali već ju dotaknuvši ugasi i nadoda: “Samo sam kupio. Nisam još čitao.”

“Ja sam prolisao u kudjeljari, točno te... Zato sam se i spomenuo, mislim... Zapravo da, mislim da sam se baš stoga i sjetio usporedbe sa životom i jezerom. Vidio sam fotografiju.”, ustvrđi pa zastane. “Imaš fotografiju, vidjet ćeš. To je to jezero.”

“Jezero iz tvog djetinjstva?”

“Da.”

Ovdje dr. Ledov zausti nešto reći, bilo što a da je moglo razgovor nastaviti neusiljeno i smjerno, no kako ne dođe do ideje, flegmatično i nekako mehanički prihvati sve papire sa stola i novine pod njima, uzgred gotovo sušivši onaj isključeni zidni sat na pod, otvori neku ladicu i sve spremi u nju. Potom napomene: “I to je jedna od stvari kojih se pokušaj kloniti. Vijesti nisu ni za najzdravije, a ostalima samo truju dane. Ne znam zašto sam kupio, valjda zbog, mah... Bacit ću u smeće. Ali svakako gledaj maknuti se od svega toga, makar na neko vrijeme, evo, makar na tjedan-dva. Možeš li to?”

“Mogu.”

“Na poslu si sabran?”

“Jedino mjesto gdje mi se čini da jesam.”, August odvrati. “Jer iako imam osjećaj da... me jede, glođe, ono me i kao drži na zemlji. Pridržava barem. Ne znam”, izdahnu te osmotri ocvijeće cvijeća vrećice što mu je sve vrijeme doticala nogu, “ne znam koliko sve to ima smisla. Ali uvjeren sam ako se maknem da će se stanje pogoršati. Svakako... najgore je u kući. Gotovo pa je se želim kloniti.”

“Nemoj. Svaki korak koji ustupiš strahu korak je kojeg ćeš od straha opet morati otrgnuti kasnije. Zasad je sve upravo dovoljno nestabilno da činiti išta suviše novo može i poboljšati i pogoršati situaciju. A u kocku, Auguste, ipak sam nesiguran.”

“Dakle samo dnevnicu i pisma?”

“Tako smo ranije učinili i valjalo je. A društvo...”, zausti ovdje dr. Ledov i zamišljeno načas ostane u tišini, “isto ga se kloni, odnosno ne dovodi nikoga kući. Jedino, znaš...”

“Znam.”

“Javio si mu se?”

“Nisam još. Ni ne zna da mu je mater bolesna.”

“Učinit ćeš to?”

I time gospodin August začuje pitanje na koje premda je htio, nije znao kako odgovoriti. Štoviše, nije ga razumio. U srži, u osnovi mu on nije poznavao značenja pa je sve bila kanda neka konfabulacija, tek zvuk što je dopro od nje-

gova prijatelja. August u njega pogleda, izraza kao da ga nije čuo ili kao što bi uzgredno načuo riječi kakvog djeteta u parku. Zamišljeno sekundu tako pošuti, a onda izdahne:

“Ne znam.”

To začuvši, psihijatar stvar odluči ostaviti više nespomenutom. Potom posegne za tabakerom i izvuče još jednu cigaretu te ju upali. Kad se ponovno nad stolom podigao dim, tabakerom je ponudio Augusta ali ovaj ponudeno odbije. Razgovor se naskoro okrenu trivijalnostima, kako je dr. Ledov običavao činiti pred kraj rada sa pacijentima pa tako i svojim prijateljem, na ornoj noti koliko je već mogla biti, uz mimogredni spomen na vrijeme, starost i ljude koje su poznavali prije par godina a koji više u gradu nisu živjeli. Augusta je to smirivalo ali razgovor uistinu nije bio namijenjen njemu; krotko osmatrajući svoga prijatelja, dr. Ledov je već u glavi odgađao većinu poslova za taj tjedan, uzevši sve što je upravo čuo, a najviše relaps određenih demona za koje nitko van te ordinacije nije znao, sa najvećom ozbiljnošću.

Prsti su mu nehotice već doticali policu u koju su novine bile uklonjene, lupkajući po njoj nečujno, nevidljivo crtajući koješta i pišući. Vijest o utopljenoj djevojčici bila je kardinalna. Dr. Ledov nije znao zašto pa čak nije bio svjestan da je to smatrao niti da je uopće o čitavoj toj priči sada razmišljao ali to je bilo tako. Ona se ticala Augustova života. Sa nečime što je August doživio je rezonirala, davnim nečim ili nedavnim, svejedno. Novine su morale biti pročitane.

Najposlije, liječnika stvarnosti vrate sljedeće riječi:

“... govorila mi je da ne spava dobro. Da zaspe i sanja kako ju netko goni, kako se bori sa mrakom i sablastima na život i smrt, a onda se budi. Ura bi joj rekla da je spavala jedva sat vremena ali ne bi više mogla zaspati.”, govorio je gospodin August. “Ležala bi budna do jutra. Ujutro bi me dočekala skuhana kava; ugledao bih ju kako nešto radi po vrtu, ona bi me pozdravila, a ja bih otišao na posao. Pitao sam ju jednom da mi objasni... Rekla je da je do umora. Umorna je. Spavati je bila umorna.”

“To se nastavilo?”

“Mjesecima. A i more su postajale gore. Rekla mi je barem da su gore. Par puta je plakala...”

“Zato što je sanjala da ju love?”

“Najposlije ne.”, August odvrati. “Najposlije je ona lovila druge. Govorila mi je da bi najzad samo iz nekog razloga prestala bježati, da bi se odvažila okrenuti prema crnilu i spram njega nasrnula. Crnilo bi tada dobilo oblik čovjeka, a Elaine... ona bi ga ubila.”

“Kažeš ubila...”

“Nije mi govorila o detaljima. Ali ju je uznemiravalo sve to...” I tu se gospodin August kanda blago, šturo, kiselo nasmjehnu. “Dok nije otišla u bolnicu. Kasnije su mi javili da spava bez ikakvih problema. Nesanice više nema, kao ni mora.”

“Misliš li da je to jedan od razloga zašto ju dosad nisi posjetio?”

Gospodin August o izgovorenom načas razmisli. “Ne znam može li se to uopće negirati.”, doskora dahnu. “Jer ja razumijem da ona to ne čini kako bi mi napakostila ili me uvrijedila. Više je do samih okolnosti, do prirode stvari, kako bi rekli... a ja to prihvaćam. Vidi...”, kaza, “imamo ovdje osobu koja umire. Tražiti od nje da me u to uključi, da me učini dijelom toga svijeta, čak je podlo. Čak je uvredljivo.”

Dr. Ledov te riječi prihvati u tišini. Je li se sa njima slagao ili ne, nije pokazao ijednim dijelom svoje osobe. Sve što se dalo vidjeti, radije, bila je vrst ozbiljnosti, razumijevanja nocija u vezi kojih je većma smatrao da nema pravo o njima imati mišljenje već ih samo uzimati u obzir, biti onaj koji ih je poslušao, učinio da ipak ne budu izgovorene mraku i ludilu. “Ali otići ću do nje.”, uto Augustov glas produlji. “Učinit ću to. Mislim da ću već danas to učiniti.” zaključiti klimajući glavom kao da time naglašava istinitost svega iznesenog.

“To bi bilo dobro.”

“Da...”, August će rastreseno, “u pravu si, da. I to ću učiniti.”

“Učiniti što?”

“Ali pet godina ga nije bilo. On ni ne zna da se išta od svega ovoga... Ali kontaktirat ću ga. Imao je neke prijatelje ovdje, neke... nebitno. Imaju doticaj s njim...” August nastavi, riječi se kanda otarasujući umjesto da ih izgovara kako bi sugovorniku išta objasnio. Međutim, dr. Ledov je znao o čemu je riječ pa progovori:

“Tvoj sin... Ako želiš, odnosno... ako se slažeš sa mnom, stvar ćemo zasad ostaviti postrani.”

“Nešto traži. Sveudilj nešto traži, kopa, revno i neumorno, uporno... ruje, grebe...”, August tiho započne, svaku sljedeću riječ izgovarajući sve tiše i nečujnije, zaklapajući usto polako oči. Ali uskoro ušuti; tad ostane zatvorenih očiju sekundu ili dvije, ne izgovarajući ijedne riječi ali mišićima lica odavajući kako mu se vilica steže. Uskoro prihvati: “Slažem se. U pravu si. Ovdje... ovdje...”

Dr. Ledov pomisli nešto izgovoriti, upitati nešto možda, bilo što a da je moglo biti od pomoći, no na kraju ipak ostane tiho.

Napokon, August oči otvori. Pogledavši tada u dr. Ledova, osmotrivši neobrijano njegovo, sijedo lice, tamnozeleno i stare mu oči, kimnu glavom, položi ruku na isključeni sat te kaza:

“Ovdje je najbolje da završimo.”

Ni deset minuta poslije toga, dr. Ledov je sjedio sučelice nekoj ženi, starijoj gospođi i često pacijentici koja se mjesecima već borila sa napadajima panike i paranojom. Liječnik je njezine riječi slušao pažljivo, intrigiran onime što je čuo ali i samim načinom na koji je bilo izlagano; o strahu slušati i agresiji, o vriscima i bijegu, a sve od osobe glasa tako nježna, krotka, tiha, tišeg od sata što je ujednačeno na zidu kuckao.

A svijet je to kuckanje ignorirao, i to čitav svijet, činilo se, i to svaki

otkucaj kazaljke, u svojoj uobičajenosti i užurbanosti, hladnoći kakav je bio sam taj dan, jesenjih mirisa i lica, sur i surov. Jutros je sipila kiša; isprskani beton hladna dana i dalje je njezinim tamnim tragovima bio nakvašen. Ljudi stisnuti u kaputima, a među njima i gospodin August.

Automobilom se nekako rasijano dovezao do parkirališta, pomislivši isprva da će ondje sjediti čitavu minutu ili čak dvije, pokušavajući dokučiti išemu značaja, posložiti možda što od toga u čemu se nalazio, no ne izdrža sam sa sobom dva-tri udisaja i već pokupi sa suvozačeva sjedala onu vrećicu sa cvijećem, izađe iz automobila i ode. To se zbilo maločas. Sada se pak tu brza tu spora svoja koraka, od parkirališta pod šumećim nekim krošnjama platana udaljivao. Premda je jedva i počeo, dan bješe sumoran, opojan, tmaste udaljene rijeke što je mirno tekla sa onu stranu kamena keja na čijem šetalištu se sada u magli tek dao nazreti jedan biciklist, malen kao točka, spora ali pomična, samo sjene poduže, klizujući niz horizont. Druga se strana rijeke nije mogla vidjeti od magle. Ili se mogla. August svakako nije znao jer nije gledao u tom smjeru.

Svoje ulaštene cipele odsijevajuća krupona je gospodin August osmatrao, kuckajuće na ukrašenu kamenu trotoara a zatim i široke staze obrubljene pokošenom travom, izravnate svoje hlače od kivuta i pašmine, blijede prste što su stiskale vrećicu, jedva vidljivu, blijedu paru svoga isprekidanog daha. Pognuto se držao, nesmotreno, jedva osmatrajući i to što mu je bilo pred očima, kao izgubljeni neki čovjek, kao gonjeni čak čovjek, nemajući više ni znanja ni snage dokučiti tko ili što je to što ga goni. A i goni li ga uopće ili je sve to tek neko zastrašivanje, odmazda uzroka tko zna kojeg, možda pače nečega nutrašnjeg, trulog, katara kanda same flagelancije; gospodin August spusti pogled, šaka što držaše vrećicu bila je bijela i stisnuta. Druga pak ruka - tresla se.

Duboki udah, dugi izdah. Ovdje je biti gospodin August mrzio. Možda je to bilo do arhitekture koja je omogućavala vjetru strujiti baš tako da prolaznike smrzava ma koliko vesta pod kaputom nosili, a moguće je sve to bilo i do prirode samog mjesta, koja je na trenutak zaustavljala, ogoljivala ljude i podsjećala ih na ono što jesu, na opstojnost, naime, toga što predstoji.

“Oprostite...”, propenta u jedan čas neki tihi glas iza starca. “Oprostite...”, riječ se ponovi, uslijed čega August primijeti da mu se ruka tresti prestala. Ovdje se on okrenu pa kraj sebe ugleda nekog dječaka.

“Što je?” upitat će pomalo otresito.

“Onaj čovjek”, dječak reče te kimnu glavom spram udaljene klupe, “rekao mi je da želi s vama razgovarati.”

August niti ne pogleda prema klupi već upita dječaka: “Zašto sam mu ja zanimljiv?”

“Ne znam... Da... da mu kažem da nećete doći?”

“Ne. Kasnije malo. Ovo je groblje?”, starac tiho uzvrat i blago podignu vrećicu sa cvijećem. “Čovjek nosi cvijeće. Dajte čovjeku njegovih deset minuta...”

“Reći ću mu tako.” I to kazavši, dječak nestane.

Gospodin August nastavio je dalje, slijedeći aleju koja se naskoro počela provlačiti između nadgrobnih ploča, oniskih čempresa i potkresanih živica. Miris vrućeg voska načas se mogao osjetiti, uzduh perunika i ružičnjaka što su obrubljivali udaljene bijele rotonde, herme granitne lokalnih velikana; vlažna zemlja, raspadajuće drvo starih križeva i mahovina. Mahovina... kao ni lišće, nije mogla sakriti odraz naoblačena neba koji se odražavao u lokvicama vode na mramornim pločama. August, opet, mrzio je ovdje biti. Ali biti, ponad svega činilo mu se, ovdje je morao.

Još dvije je, možda tri minute lutao među grobovima, smatrajući da je posigurno, nesumnjivo zaboravio gdje se nalazi taj kojeg je tražio. Jer ovdje nije bio godinama, više od desetljeća, možda čak i... da, skoro pa dvadeset godina, ali unatoč je svemu znao da zna. Morao je znati. Bilo je nemoguće da ne zna jer sve je to radije bio sraz straha i smionosti, dolazak do jednog od početaka, prapočela takoreći svega onoga čega se klonio, a što bješe uzrokom, svjedokom i osmatračem njegova propadanja, što uzgrednom stanicom bješe, zadnjom vlati za koju se mogao uhvatiti, uvjeren je bio, zatražiti pomoć - ali je odlučio, u zadnjem od svih trenutaka, odbiti ju.

Da, ovdje se gospodin August zaustavio, a zatim i vratio desetak koraka natrag, do groba pokraj kojeg je prošao nadajući se da ga neće zamijetiti.

“Tom...”, prišavši granitnoj, lišajem i jetrenjačama obrasloj tamnosivoj ploči što se bez natpisnog spomenika nalazila skrivena u hladu jednog patuljas-tog bora, starac progovori šaptom i zaustavi se.

Umjesto na natpisnom spomeniku, ime je velikim slovima bilo uklesano u samoj nadgrobnoj ploči, staroj, dijelom popucaloj, osutoj sada četinjama i lišćem. Starac što se našao pred grobom ostane načas stajati mirno. Onda polako kleknu pa ju dlanovima počne nježno čistiti.

“Nisam ti dugo dolazio...”, prastara je svoja glasa započeo, kupeći bez žurbe prstima jednu po jednu četinjaču i jedan po jedan list, “ali vidiš da nisam ni zaboravio gdje se nalaziš. Ta kako ću to zaboraviti? Kako to itko može zaboraviti...”, riječi su se sad čujne sad bez ikakva glasa nizale kao da im smisao nije u onomu što su stvarale, već samom činu njihova nastanka. “Otac od Elaine mi je dao na upravljanje tvornicu sukna. Bilo je to... interesantno iskustvo. Veliki se novac gubio na boji. Jer vidio si da su ono sve”, August je šaputao netremice uklanjajući iglice, “strojevi iz prošlog stoljeća. Od banke sam uzeo zajam, zamijenio strojeve, povećao dobit, zajam isplatio pa sam čak kupio onu kudjeljaru na ulazu u grad... Tom... sada se piše o nama. Sve za što si radio... Sve... uspjeli smo, Tom. Ti si uspio. To je tvoj život...”

Veći dio nadgrobne ploče sada je već bio čist. Tek bi sporadično August naišao na kakvu još mrlju pa bi ju obrisao rupčićem. “I ovdje si zamazan. Bože... kako li to ovdje tako, nonšalantno, znaš, bez brige i obzira, prođu kraj čovjeka a ne obrišu...” mrmljao je starac ribajući rupcem nekakvu mrljicu od ilovače.

“Da!”, uto uskliknu, kanda se sjetivši nečega. Potom se okrenu, primi vrećicu te kaza: “Donio sam ti cvijeće. Znam da nisi ljubitelj... ni ja nisam, iskreno. Ovo je karanfil valjda. Ili je ljiljan, ne znam... ali kažu da je red. Evo, ovdje ovako. Tu ti neće smetati. U biti, čekaj... imaš vazuu...”

I starac ovdje polako ustane te pognut pođe do čela groba gdje se nalazila granitna vaza, dijelom zarasla sada u mahovinu i ispunjena lišćem. August ju očisti, položi u nju cvijeće pa nastavi:

“Kažu da je sve kako treba biti. I kudjeljara čak, iako stara, iako...”, August izusti, trenutak provede u tišini kanda će mu riječ doći ali od nje doskora odustane. “Rečeno mi je da nikada bolje nije poslovala. A nismo čak mnogo trebali ulagati. Dva stroja su trebala remenje, eto. Jednog je mali od Simona zavario... Znaš što Simon kaže? Neće sve to još dugo. Kaže sljedeći kvartal donosi propast. Ali propast čovjek naviješta već deset godina. Deset godina mu se propada, a svaka godina nikada bolja. Sve je to... fantastično. Fantastično... Fantastično...”, šaputao je gospodin August, blago nasmiješen, ljuljajući glavom, glasa sve drhtavija, leđa pognutih. Napokon na ploču nešto kapne, a starac to prepozna kao vlastitu suzu. Najtiše što je mogao sada, toliko tiho da su u pitanju više bile misli nego riječi, August progovori: “Bojim se...”

I poslije tog šapta, koji je uistinu bio tek oblikovan usnama, bez ikakva zraka potisnuta iz pluća, on zajeca. Veoma tiho, veoma skriveno, stisnuto u svom skupocjenom kaputu.

“Samo sam ti... eto, samo sam ti to došao reći.”, u jednom je trenutku šapnuo. “Samo to...”

Trenutak-dva poslije, udaljavajući se od grobova, hodao je uspravna svoja hoda, zgužvane vrećice u ruci, ozbiljan neki, dostojanstveni, postariji čovjek. Ne zaustavljajući se, izgledajući kao da ide putem udaljena parkirališta gdje ga je čekao automobil, u jedan je čas prošavši pokraj kante za smeće onu vrećicu bacio. Potom je zakopčao kaput, izravnao ga i uzgređice bacio pogled spram udaljena sata.

Ali gospodin August nije doznao koliko je sati. Jer ispod sata se nalazila klupa, na klupi je sjedio čovjek, a gospodin August se ovdje prisjetio da je to onaj čovjek za kojega mu je maločas rečeno da želi sa njim razgovarati pa mu je i usredotočenost bila pomaknuta sa vremena na tog što sjedi. Razumije se, stoga, starac je uto umjesto spram parkirališta dalje nastavio putem sata i klupe.

Bio je sam. Na to ga je podsjećalo lupkanje tvrdih potpetica vlastitih mu cipela, odjekujući usamljeno među udaljenim mramorom i granitom ploča i spomenika. Kroz šupljikavu kantu, ona vrećica koju je bacio sada se mogla čuti kako pod vjetrenim zapusima šuška. Čovjek daleko pred njim sjedio je stisnut, prekrizhenih ruku, sa šeširom premda uska oboda, sasvim uspješna u zakrabuljivanju njegova lica. *A tko je taj i što hoće...?* pitao se gospodin August prilazeći mu, zaobilazeći neke naročitosti koje ranije nije zamijetio - nekakav monument čitav ispisan imenima, kolica za lijesove koja nitko nije maknuo pa i vrtni alat

što je ležao na betonu, neka metla, grablje, motičica, sadnica-dvije cvijeća umotane u novine... *I zašto mu ja uopće poklanjam svoje vrijeme, tom... tom... probisvijetu i prosjaku. Vjerojatno je pijan. Vjerojatno samo želi cigaretu. I dobit ćeš ju, dobit ćeš ju, ne brigaj...*, gospodin je August razmišljao. *Bože, dosad sam već mogao biti kući, a ako ne kući, makar u automobilu, na toplom a ne ovdje na vjetrometini. Ovdje je vjetrovito previše, prehladno. I tko je taj? Tko je taj? Zašto mi smeta... Nalazi li zadovoljstvo u tomu? Je li to moj neprijatelj? Što želiš, čovječe, govori! Govori! Ili makar nečime pokaži da si me čuo, uzeo u obzir, da me vidiš...! Molim te, makar mi se na taj način smiluj. Makar ti, makar mi ti nemoj biti dželatom od svih ljudi svijeta...*, misli su se gospodina Augusta poput blata gomilale, daha dočim drhtureća, krnjih zuba sve stisnutijih. Najzad su se kako se približio klupi na desetak koraka sasvim razbile, u potpunosti izgubile smisao pa se starčevim umom rojilo: *molim te, molim te, samo mi nemoj nauditi. Samo mi nemoj govoriti. Zatraži cigaretu, zatraži novac, dobit ćeš sve. I vozilo ćeš dobiti, a pješke ću kući. Samo mi nemoj... Evo, nizak sam pred tobom, uklanjam se, klanjam se, proskinezu čak činim...! Proskinezu čak činim! Čak proskinezu činim!*

“Dobar dan. Rečeno mi je da želite sa mnom razgovarati.”

“Vi ste August G.?”

“Jesam.”

“Mislim da je tada ovo za vas.” čovjek odvrati te se okrenu i sa klupe kraj sebe uzme nekakvu papirnatu vrećicu i gospodinu Augustu ju pruži.

“A to je?”

“Zapravo, to jest za vas. To je vaše. Uzmite.”

“Ne razumijem...”, gospodin August prstima vrećicu prihvati. Unutra se nalazila nekakva staklena boca. Izvukavši ju, August zapita: “Voda?”

“Zar nije to ono što ste tražili zadnjih deset tisuća godina?”

“Zadnjih...? O čemu govorite?”

“Vino, najdraži moj prijatelju, kojeg prozvaste octem.”, odgovori njegov sugovornik, sjedeći za stolom. “Dok ste pravili onu, i to moram napomenuti, premda ekscentričnu ipak i pomalo neuljudnu scenu sa ubrusima i tanjurima, zatražio sam kelnera vodu. Za vas je. U boci. Nisam znao da ih i u bocama donose, ravno iz vjedrice sa ledom...”

“Ali ja...”

“Prijatelju, sve je u redu?”

“Ja ne razumijem...”, August priklopi i osvrnu se po cesti oko sebe. “Ja ne razumijem...” ponovi, a zatim i položi ruke na stol, izravnatu tkaninu stolnjaka mu osjeti pod dlanovima, blago a zatim i jako se potom otisnu o njega i ustane.

Miris lišća i zemlje. Miris asfalta, tvrdog mu i hrapavog pod cipelama. Gospodin August ovdje dotaknu svoj sako, namirisano nečim apartnim, mirisom kojeg je poznao, uz kojeg je proveo čitav život, a opet kao da i nije, kao da ga prvi puta osjeti. Potom zatetura, stolicu gotovo prevrnuvši.

U daljini, sasma daleko, čuo se automobil. Vozio se u njihovu smjeru.

“Gospodine, voda.”

Taj automobil gospodin August jedva i opazi. Tek ga je mogao čuti, sa onu stranu horizonta, mirno brujeći, mirno im se približavajući.

“Gospodine...”, ponovno će njegov sugovornik, opušteno sjedeći za stolom. “Vaša voda.”

“Oh...!”, August se trgnu. “Da, naravno.”, a onda priđe stolu, uzme sa njega kristalno sjajnu staklenu bočicu, otvori ju te iz nje ispije. Namah produlji: “Imali ste pravo. Jer ja, avaj, stvarno jesam bio žedan. I ovaj... ja... ZNATE!-”

Gromoglasan tresak i škripa, namah mu iza leđa; August odskoči, boca mu sa vodom ispadne i rasprsnje se, automobil sada blizu njih u punoj se brzini izvrne. Kroz smrvljeni mu prozor netko ispadne, smrskano se vozilo nastavi asfaltom prevrtati, klizati; uz vrisak guma zabije se i zdrobi u stablo.

VII.

“Nemoj ga dirati. Spava!”

“Pa neće me ugristi...”

“Možda i hoće. Možda je opasan. Bolje mu se ne približavaj... Ne, ne, nemoj, Elaine!...”

Onaj kratkotrajni, kako se činilo, koncizni osjet topline miješan sada sa mirisom vlage, guštare, kora drveta i truleži, mokre zemlje i rosne trave pojavom se svjetla i sure rijetke magle povlačio, promrzlog ga ostavljajući, vlažna nosa, slijepljene kose, a daha tiho drhturećeg. Dječaka je boljelo čitavo tijelo; ono na čemu je prespavao noć bilo je neudobno, grbavo, vazda vlažno. Oštro mu sunce udari po očima, a na svojoj potkoljenici on osjeti dodir nečijih prstiju.

“Hej... tko si ti?”

Isprva vrlo polako, a zatim iznenada dječak otvori oči. Uvidje da je jutro, da leži prljav među granjem i lišćem i bršljanom. Pred njim je netko na jednom koljenu klečao. Dječak protrlja oči pa ugleda nekakvo čupavo dijete, intrigirana pogleda, lica oblivena jutarnjim suncem, pod jarom skoro nevidljiva bjelkasta paperja sjajeća joj po obrazima - njezinim obrazima, djevojčica je to bila; ona se okrenu nekome iza se i prostodušno dobaci: “Mislim da ne zna govoriti.”

“Nemoj mu se obraćati...” na dvadesetak koraka iza nje se uto začuje. Piskutav bješe to neki glas dječaka koji im je prilazio.

“Znaš li govoriti?” djevojčica upita čeljade na zemlji. Namjesti se potom, premjesti sa koljena na koljeno pa započne: “Ja sam Elaine. Ovo je Evan-der. Zovemo ga Tom. Kako se ti zoveš?”

Dječak se po gustu gaju ogleda još jednom. Nešto mu je govorilo da bi

trebao osjećati strah jer je prisutnost ljudi mogla značiti i prisutnost onih ljudi kojih se bojao, od kojih je bježao čitavu noć. No harnost ga to dvoje djece pred njim ipak primiri; drhtavo će udahnuti pa progovoriti tada i on:

“Ja sam August.”

Djevojčica tu brzo izdahnu, kao da je htjela istaknuti dječaku odostrag "Vidiš! Rekla sam ti da govori!" ali se već u sljedećoj sekundi pribere pa pripita: “Što radiš u šumi? Jesi li se izgubio?”

“Izgubio...?”

“Pusti ga Elaine.”, onaj dječak, Tom, uto priklopi te Augustu mekanom zemljom punom pucketavih grančica priđe i pruži mu ruku: “Možeš li ustati?”

August pomoć ne prihvati već se sam okrenu i stisnuvši zube od trnaca što mu prostrijele kroz nogu blago zateturavši ustane. Jednom se rukom najzad primi za obližnje drvo, a drugom si otrese kosu i odjeću. Zatim je par sekundi ostao stajati, osmatrajući kao zamišljeno zemlju pod svojim nogama, a zapravo se pitajući što dalje. Ako potrči, djeca će ga sustići. Ako im dozvoli da ga odvedu njihovim roditeljima, završit će vraćen kući. Možda... ako odugovlači, ako razgovara, a onda nekako, jednom već, u jedan čas, šmugne, nestane pa kako već bude...

Naskoro, kako se još uvijek snen August za par nasitnih koraka udaljio od jazve gdje je proveo noć, usklik djevojčice on iza se začuje “Rekla sam ti da je tu!” a onda šuškoru šušanj, škripu i klepet neke prevrnute i osipljuće pretrule grane.

“Je li poderan?”

“Nije...” čule su se riječi. August ih začuje pa se osvrnu spram djevojčice što izbije iz šumarka, ode do zarasle čistine i pohita kroz osunčane sijevke sa bijelim zmajem iza se, pomalo oštećenim i nezgrapna uzleta, ali lebdeća i lamatajuća već na povjetarcu.

August, pak, probijao se prema suncu. Ozebao, golih potkoljenica kroz povisoku divlju travu šumećih metlica i čičke i maslačke, bijele, osipajuće, sjemenja nošena vjetrom pa je plesalo i njihalo se, vrtjelo iza, ponad, ispod i ispred onog zmaja, lijepilo se uz njega, drhturavo se tu zadržavalo a onda bivalo otpuh-nuto daleko niz padinu, skroz dolje vrištinom prema gaju i prosikama što ga prosijecahu.

Dječak je bio stisnut no ruku neprekriženih već dlanova do bokova. Osjećao je glad ali i strah te umor poradi toga straha. Umoran je bio od bježanja. Od strepnje i nepoznavanja sekunda što se skrivahu iza ugla. Kuda je hodao? Prema suncu. Prema suncu, ako je to išta značilo, spram topline i svjetla i progaline, naprijed malo, gdje ga je možda čekao nekakav makar izbor. I tako je klip-sao, ne znajući kuda ide i pazeći da ne padne, na djevojčicu i zmaja se ne obazirući, ono od čega se udaljavao pokušavajući zaboraviti kadli je začuo korake u travi, sve bliže sebi slijeva, a potom i riječi:

“Želiš li s nama ostati? Elaineina mama će sad skuhati piroške...”

“Hvala ti...”, August odvrati, “ali radije bih otišao. Moram... moram ići...”

“Ne ideš prema cesti? Cesta je u onom smjeru...”

“Ja... ne znam.”

“U onom je.”, dječak opetuje i pokaže prstom spram krajobraza daleko iza Augustovih leđa. “Tuda smo se dovezli. Ovuda se ide prema jezeru. Prema jezeru ideš?”

“Mislim.” kratko će August, glasa nekako prazna, ni slučajno osorna, radije rasijana i sura. I u pogledu mu se vidjela vrst praznine, dokle je gledao malo naprijed prema šumi, malo spram trave u kojoj mu nestajahu čizmice.

Dječak do njega više nije izgovorio ništa ali slijedio ga je, šušajući pucketavom i mreškavom, travom rasušenom u sparini. Elaine je uskoro nestala; August ju kad je podigao pogled tek više ne vidje. Poradi toga nije upitao ništa.

Negdje daleko začulo se lajanje psa. I smijeh. I nježni povici koji odjekivahu i razlamahu se među stablima. Napokon djevojčica dotrči:

“Tom! Tom! Mama dolazi!”

“Dolazi? Zašto si ju zvala?”

“Nisam ju zvala. Sama je rekla...”

“Jesi li joj rekla za Augusta?”

“Nisam!”

“Auguste...?” u ovaj čas August na nadlaktici osjeti doticaj. Namrštena lica od jarka sunca, kose zlaćane, razbarušene, dječak ga pogleda.

“Ne želim da znaju za mene.”, najzad August odvrati. “Molim vas, nemojte da znaju...”

“Neće znati.”, Tom kaza i ubrza korak, a trenutak poslije kroz travu i potrči. “Ovuda, Auguste”, doviknu, a na što šepesajući pohita i August, “ovuda! Ovuda...!” riječ je odjekivala. Raskidana, izlomljena, bez daha, kao da su mu mišići vrata i grkljan stežući se sami pokušavali izgovoriti ju, nasilno, ne obazirući se na zrak kojeg udahnuti nije bilo vremena. “Ovuda...!” dobacio bi gospodin August onom psetu nasred granice njega i Antona, sina mu koji je polako ustajao sa asfalta prepunog stakla.

“Ali najdraži moj prijatelju Auguste, dozvolite opstojati i poziciji da je u pitanju to ipak jedna korusina, nesposobna spoznati kognitivno zahtjevne imperative poput tog vašeg naloga "ovuda", štoviše, evo se meni baš čini da ne želi doći, da ju tjerate svojim glasom i stasom, a mogao bih reći, zbilja, i tom pomalo lošom pozom vaših leđa. Ispravite leđa, dragi moj prijatelju! Jest da smo stariji oboje i da nema te starosti u kojoj ćemo biti zahvalni zbog ičega što činimo sada, no...”

“Ovuda, ma molim te, molim te, ovuda...!” ignorirajući izgovarano na samoj periferiji svoga vida, bijesan je i uplašen i uznemiren, na rubu suza, sopćući tiho usklicao gospodin August. U desnoj je ruci držao nekakav komadić mesa - od kanapea uzetog što ga je kelner poslužio uz vino - ali baciti ga se nije

usudio. Zbilja, ikakav pokret učiniti, za to je gospodin August odij osjećao.

Samo je šaputao, osvrćući se sporadično na sina mu koji se već našao na nogama i šepao spram smrskana automobila: “Molim te... molim te...”

“Osobno nikada ne bih klečao na golu asfaltu bez da sam makar rupčić postavio, no moram pohvaliti i taj način djelovanja. U bogato soanjiranu, kočopernu društvu kažu da ćete prepoznati kao najbogatijeg među njima, kao milijardera, onoga koji nosi odjeću prosječnog našeg građanina, običan šešir, dakle, kaput postarije mode... ništa navlastito uočljivo. Pa tako i ovo, nalazite se u poziciji, ne znam jesam li vam spomenuo to već, to da ste moj upravo najdraži prijatelj pa ću opet ponoviti, najdraži moj prijatelju, nalazite su poziciji da kleknete na rupčić i time pokažete da je odijelo koje nosite prevrijedno kako bi ga prljali ovim, jelte, prljavim bitumenom ali vi činite manevar, novum, briljantnost, vi klečanjem bez rupčića pokazujete da si možete priuštiti i tisuću takvih odijela...! Time epatirate, vi imponirate bez pompe i na tomu vam nedvosmisleno nazdravljam! Nego uspjeli ste...? Da, evo ga, prilazi vam. Tiho sada samo, nečujno da ga ne uplašite! Zaboga dragi Auguste, ta budite tiho!”

Kako je utvarine riječi zamijenilo zveckanje srebrnine na stolu jerbo je ova posegnula za buteljom, stari se čovjek sa oba koljena sada na asfaltu nađe gledajući psa ravno u oči. Crna kuja tmaste dlake, blijedo pootpadale dijelom, nezdrava i upijena, koščata, pognuto mu je uto i krzmajući se prišla na korak. Cvilila je tihim soptom, jedva čujno zviždeća zraka što joj je kroz iskrivljenu i izbrazdanu njušku strujio, malaksalih očiju zvjerajući sad spram starčeva lica, sad prema komadiću mesa kojim ju je mamio.

Najposlije, njuška joj dotaknu vrške starčevih prstiju, a August - on se nađe svom brzinom hitajući cestom spram svoga sina.

Kao pseto sad je trčao, omamljen od umora i strašne gladi, rušeći se na svakih par koraka, zanoseći tvrdim asfaltom pod mršavim šapama, asfaltom kojeg je u trku grebao, kojeg je jedino vidio jer se nije usudio dizati pogleda spram onoga prema čemu je spješio.

“Samo tako Auguste! Samo tako Auguste! Ne dajte se!” svesrdni su, kanda razgaljeni povici iza njega odjekivali.

Pucketanje psećih noktiju na cesti, tihi cvilež, brzo disanje, krv iz tko zna kojih ranije postojećih rana na tom nesretnom stvorenju koje sada bijahu rasparane povrh stežućih mišića. Vjetrometina. Tek povremeno vidljiv Augustov sin, automobilu tako blizu. Preblizu. Na dva koraka jedva. Na korak.

Plastični škljocaj brave automobila uto se razlegne, a August kao pseto pod svojim šapama osjeti podrhtavanje tla. Još par koraka naprijed učini, ali sve što vidje bijahu nestajuće tone bitumena i zemlje, zajedno sa automobilom, zajedno sa njegovim sinom, sa stablima, u kilometar duboku provaliju, a onda sve zamijeni mir.

“A što će vam?”

“Samo mi ga dajte. Molim vas.”

“U redu.”, utvara odgovori posežući za džepom svoga prsnika. “Mada, moram vam reći, ovo je inače dar jedne drage mi osobe a koji se ne mogu naterati ne nositi svuda gdje idem. Od mahagonija je, vidite, ugravirana čak posve-
tom...”, pružajući gospodinu Augustu nalivpero, utvara je pokazivala na neke sitno ugravirane, krasopisom ispisane riječi po njegovu ulaštenu drvetu.

Gospodin August nalivpero uze, malo odmakne prazne tanjure pred sobom, raširi bijelu salvetu stolom te počne pisati.

“Uh! Probit će ju tinta, prijatelju! Možda da...?”

Ali starac se na to ne obazre. Nalivpero je pisati nastavilo.

Za moga prijatelja Anatolija Ledova...

Kad bih rekao, odnosno makar i pomislio da se ne bojim da će te ovo što upravo pišem zaobići, da to nikada nećeš vidjeti pa i znati da je ikada ispisano, lagao bih. Ali i kad bih priznao taj strah, vidiš, i kad bih makar ičime insinuirao da je to moj jedini strah, neistinitost moje osobe bila bi time još i veća. Tim više, prijatelju, što ne mogu pravo ni reći ima li toga što nazivam ovdje svojom osobom. Volio bih ti napisati više od toga ali je ovo sve što se usudim. Sada sam daleko. Toliko daleko da ne vrijedi ni opisa, a eto se sve odvija, sve je tako stvarno... Nadam se da je sve samo san... nadam se da se nikada nije dogodilo. Ali se isto tako nadam... nažalost... i molim te nemoj me kriviti zbog toga što govorim jer imam svoje razloge, zbilja... isto se tako nadam da se nikada iz tog sna neću probuditi.

U nadi da je ovo uopće zapisano, u nadi da će ti dati uvid u bolesti koje su mi zatrovale um, tvoj prijatelj,

August.

“Što sad?”, utvara otpovrnu. “Ako mi, dakako, dozvoljavate drznuti se upitati. Uzmite u obzir, molim vas, da ukoliko bismo bili ma ikoji drugi gosti, zbog ovoga što sada učiniste stolnjaku bili bi ljubazno otpravljeni.”

Gospodin August nalivpero vrati. Kako ga utvara ne uze iz njegovih ruku, ostavi ga na stolu ispred nje. Zatim podigne onu ispisanu salvetu, blago u nju puhne kako bi ju osušio, presavije ju te posegne u odijelo za šibicama.

Par trenutaka kasnije, na cesti pokraj stola plavkastim plamenom palučajući, neposredno uz dogorjelu šibicu salveta se polako raspadala u pepeo.

“Svakako, molio bih vas da to više ne činite.”

Ovo je, kako se činilo, bila jedna od onih noći koje unatoč tomu što im prethodi dan donekle osunčan i rodan lirskomu, po doprije lazurnim staklima širi tanku paučinu leda, travnjake netom potkresane i očišćene od lišća smrzava u zagrljaju slane, sve zaustavlja naizgled, ljude podsjeća na poslove u kući a daleko od ulica, reducira život u noći na upaljene lampe i od leptira zaboravljene, na vozilo ili dva koji bi još kakvom cestom prošli ili čak landauer vučen konjem u nekoj zavojitoj, imućnim obiteljima nastanjenoj ulici, a kakvih se u tom gradu još uvijek i u ovakvom modernom jednom dobu ipak dalo, rijetko doduše vidjeti. Bilo je dakle hladno. Negostoljubivo je bilo. Noć je bivala točno onakva kakvu bi prosječan čovjek planirajući napustiti stan ove ili one večeri ovoga ili onoga tjedna uzeo za suviše odbojnu za išta, ne tako dobru noć, maltene jezovitu, skoro doloznu, manje ipak vrijednu i bajoslovnu ipak manje od onoga što bi osoba doživjela da je ostala te večeri kući.

Ceste prazne i beživotne. Tegobne. Jedva vidljive u kopreni magle, a grad daleko u mraku kao nacrtan, kao friz. Crn, i manji nego se činio i prevelik, u svakom slučaju udaljeniji nego što bi nekome odavdje bilo po volji.

“Oprostite, možete li mi reći koliko je sati?”

Jedan mladić je sjedio na drvenoj, pomalo okrbanoj klupi željezničkog kolodvora čitajući neku knjižicu, podebelu i pohabanih, požutjelih stranica. Na nosu pred umornim pogledom nosio je naočale. Jeftinog nekog okvira, odavno izašlog iz mode. Začuvši pitanje čovjeka koji mu je prišao, promrmlja: “Sati...?” pa pogleda u sat na ruci, ne vidje ništa, protrlja zatim oči pod naočalama, pogleda opet i kaže:

“Dvadeset do tri.”

“Hvala... Znači imam vremena.”

“Čekate vlak?”

“Čekam.”

“Ako želite...”, mladić uto kaza i dvije neke knjige što su ležale na klupi pokraj torbe u nju spremi te si torbu spusti na pod do nogu. “Sjednite, ima mjesta.”

“Hvala vam.”

Čovjek što je ovomu prišao tada u par koraka mladića zaobiđe i poče sjesti na klupu do njega. U ruci mu bješe crni kovčeg; pod kovčegom, mladić zamijeti, korak mu je bio šepesav. Kako je sjeo, taj na jedan neobičan način, uz blagu grimasu na licu izdahnu.

“S vama je sve u redu?”

“U redu je. Stara rana. Tu i tamo, znate... u ova neka doba... opet zaboli. Ali prođe to. Vi ste student, koliko vidim?”

“Jesam...”

“Medicina?”

“Psihijatrija. Posljednju godinu završavam. Prije sam... no, nisam odavdje.”

“Osjeti se u naglasku. Rus?”

“Da.” mladić kimnu a krajevi mu se usana tek blago iskrive, kao da mu je to o čemu su govorili bilo drago ali i nedostupno, vezano uz suviše teškoća kako bi bilo vrijedno išta od toga pokušati objasniti prvom strancu koji je do njega na kolodvoru odlučio sjesti.

“Ja sam odavde”, mladićev sugovornik namah započne te se namjesti, “ali isto kao i vi, tako nekako, i jesam odavde i nisam. Nije me bilo... tko će to više znati...”, dahnu omahnuvši otvorenim dlanom, “šesnaest-sedamnaest godina možda. Putovao sam. Putovao, razumije se...” ponovi kao da će izgovoreno povezati u kakvu rečenicu i razjašnjenje nastaviti ali iznenada utihnu i kao zauzvano osmotri odrte pločice platforme što je klupe dijelila od udaljenih tračnica.

Izgedalo je da je u toj novonastaloj nemuštosti osmatrajući pod stranac očekivao od studenta nekakvu opasku, da će ovaj izgovoriti možda riječ još ili dvije o čemu drugomu, možda o onomu što studira, no mladić je ostao malne uporno u tišini i sam.

Pa se to nastavilo, sada već žitko i oporo kakvo i jest ovo mjesto kad mu se negira ljudskog glasa. I jednomu i drugomu je bilo izvjesno da nijedan od njih ne želi izgovoriti više išta o tomu zašto je zapravo tu, što zbilja ima od ove mrzle granice noći i jutra i ovog kolodvora, pustare, po hrđavu željezu vonjajuće vjetrometine. Ali se u jednom trenutku začuje hrapavi zvuk kreskanja šibice; jedan je od dvojca to odustao, za besjedu se spremio, riječ je pripremio, ni tišinu više nije mogao trpjeti.

Odbljesak se svjetla kratki ugleda. Ponad klupe dim šibice zavijori, oćutje se kad duhana, a tihani glas u tami se razlegne:

“Umro mi je prijatelj.” izgovorio je gospodin August bezbojno, bez da ikoga pokušava uvjeriti u išta, kao kad mu je maločas bilo izgovoreno vrijeme na satu; puki fakt. “Zbog tog se vraćam. Zbog tog sam se morao vratiti...”

Student otpuhnu dim cigarete. “Niste ga vidjeli sve ovo vrijeme?”

“Nisam.”

“Bio je mlad?”

“Previše.”

“Žao mi je zbog tog, najiskrenije...”, mladić odvrati pa tabakerom ponudi i svoga sugovornika. “Od čega je umro?”

Gospodin August ponuđeno ne uzme. “Ne... krivo sam rekao da je umro. Poginuo je. Automobilaska nesreća...”, tiho kaza. “Pukla mu je guma, sletio je niz liticu.”

“I sad mu idete na sahranu?”

“Sahranjen je prije mjesec dana. Nije me bilo... Nije me bilo, razumiješ. Nisam mogao doznati... A sada se vraćam ni ja ne znam čemu. Ostavio je ženu iza sebe. I roditelje. Želim s njima razgovarati. Želim da znaju...”

“Što?”

Ali se studentov sugovornik ovdje blago nasmiješi. “Ne znam ni sam. A ti? Često ovuda putuješ?”

“Prvi put sam tu. Znam samo da sam se uspio upisati u školu, ali ništa više od tog. Da...” mladić će izdahom pa nekako prazno pogleda daleko naprijed.

“Uzgred, zovem se August.”

“Anatolij.”

“Čujem li to vlak...?”

“Izgleda.”, Anatolij odvrati. Potom baci cigaretu na pod, pokupi knjige i torbu, a onda oboje ustanu te klupu napuste.

IX.

Tih zveket oblutka kako je udario ostalo kamenje netom što je ispao iz dječakovih prstiju. Isparina vode, let vretenaca, blagi vjetar poja u jari rastaljenoj ponad zrcaleća jezera.

“Je li to razlog zašto si pobjegao, to što su te udarali?”

Sjedili su pokraj vode, August i Tom, na korak od zabačene pecaljke oslonjene o rašlje, od jasenove grane izrađene, plovka od plutena vinska čepa obojana crvenim lakom za nokte. Daleko niz sprud, gdje se trsje meliralo sa podivljajim livadištem, odavdje se mogla vidjeti daščara u kojoj je August noćio evo već dva mjeseca. Tom i Elaine donosili su mu ondje hranu svakoga dana. I vodu. I ostale već potrepštine kojih je bio potrebit - jastučić i deka, odjeće nešto, čak krpena lutka jedna koju mu je ostavila Elaine. “Čuvaj ju.”, rekla mu je. “Ta mi je najdraža.” Ovo je bilo vrijeme kada se ljeto polako slučivalo u stamene, luči otežane odbrojavajuće dane i sparne noći, tek utrina i stabala što su svojim mreškanjem podsjećala na svježinu. August je noći provodio u stremljenju, strahom davljenoj nužnosti ali i vrsti sreće što je ipak tu, u sigurnosti od većine toga što mu je moglo nauditi, na granici odluke o povratku kući i napuštanju svega. Danju su se kupali u jezeru, skakali u toplu vodu sa oborene truleće krošnje okružene perućcima, noću su znali sjediti uz vatru, a nekada - čak dan ili dva ili tri zaredom - Augusta nitko ne bi ni posjetio. Tada su sve mijenjali kreketi žaba, kliptaji, lupkanje, šuškanje ptica, mirisi guštare nošeni zapusima, tratine obrasle šumaricama, kamenih gromada mirisi, bajoslovno bočati od podlijeganja morskom aeru, hladni, tmasti, kano odbojni u svojoj hladnoći i vlazi, kao masni kal što je okruživala daščaru, kiša se ovoga ili onoga dana znala osuti po čitavu žalu i kroz raspadajući krov pun rupa kapati na podaskanu podu, praviti lokvice, podsjećati stisnutog dječaka da je i dalje tek putnik, obično tumaralo samo nakratko zastalo odmoriti, daleko još od onoga kamo ima doći. Taj miris stijene, August ga je osjećao i sada, u ovaj čas, osmatrajući među prstima drugi sivi ka-

menčić.

“Ne zato što su me tukli, nego zato što sam im smetao.”, najposlije, on odgovori. “Zato što sam ih uvrijedio.”

“Uvrijedio...? Što si im rekao?”

“Ništa.”

“Pa morao si im nešto reći... Zašto bi...”

“Ništa im nisam rekao. Nisam im rekao nijednu riječ. Ali sam ih uvrijedio, razumiješ? Uvrijedio sam ih. Rekao mi je da sam ih tjerao da me vole, a oni to nisu htjeli. Zar to nije uvreda? Zar nije uvreda tražiti od nekoga da te ne mrzi, a on to ne može i ne želi?”

Dječak što je sjedio pokraj Augusta o pitanju, kako je izgledalo, uto odlučio razmisliti. Činilo se kao da će upitati "Zašto misliš da su te mrzili?" ali kao da je od toga strepio, sluteći da će odgovor jamačno biti "Zato što su mi to rekli.", i u toj tišini on je nekakvim nožićem rezbario komadić drveta, prevrtao ga među prstima, nježnim mu trzajima odbacivavši sitno oguljene treske, pogledavao tu i tamo spram žabokrijekom pokrivena gliba, odražavajuće mirne vode i svjetlane, osute izrazbijanom svjetlosti sunca. August je sjedio isti takav, ali sve manje miran, sve manje voljan biti u miru, a isto to sunce, isti taj glib, i voda i kamenčići i nožić i iverje, u tomu je nalazio žuč i žal i jad i odurnost neku, suviše blizu unatoč tomu što je od svega toga htio biti daleko.

“Ali ne možemo biti daleko od onoga što je dio nas...”

“Auguste...! Tom...!” čuo se iz daljine glas djevojčice. Starac se okrenuo. Djevojčica je nosila kolačiće na pladnju, hodajući među visokim busjem i kamenim gromadama, među cvijećem opaljenim ljetom.

“... Ne možemo biti daleko od samih sebe, složiti ćete se sa tim?”

“Ja, ovaj... istom iskustveno, zbilja i znanstveno, puristički kako bi rekli, a odista se i na silogizam ovdje smjelo pozivam, elem, moram reći da bi takvo što predložiti bilo komično, nelogično, i da je svatko tko uopće pokuša, je li tako, udaljiti se od sebe, ne samo gad, ne samo podlac, ne samo zločinac i krivolok i despot, nego i prilično nepristojna osoba. Jer ovaj... a to je već poslužena juha? Nisam ni primijetio. Što je ovo?”

“Ovo, prijatelju moj dragi”, utvara će namjestivši salvetu ispod vrata, “je juha od nafte, smrti, željeza i rata.”

“Zbilja? Nisam znao da ju još prave.”

“Trebalo znati odabrati restoran! A za svoga prijatelja, ne, ne, nemojte soliti, posoljeno je, upozorio je chef, no, za svoga prijatelja, ja odabirem najbolje. Nego recite mi, kad ste se sa tom djecom upoznali i proveli ljetno sa njima... Bože, ovo je fantastično! Probajte, probajte!”

“Jesam!” August odvrati netom što je usnama srknuo ključajuću crnu naftu sa žlice. Žlica se polako otapala, kapala sa pucajuće mu već kože natrag u tanjur, a i pod tanjurom je polako nagorijevao stolnjak, dimeći smradom topeće plastike.

“Kad ste ih upoznali, došao je otac po vas?”

“Jest, došao je! Došao je!”

“I vi ste zbilja tek tako, onako, kako kažu, odbili sa njim razgovarati. Premda se vratio bolestan, slab i na lijekovima, kako kažu, jer se, kako kažu, propucao za vrijeme tog ljeta, a rane su se, kako kažu, inficirale a on je klonuo?”

“Jesam! Rekao sam im da šute, da me nema, da ne postojim. A kad je lutao one večeri šumom i došao do jezera...!”

“Recite! Recite!”

“Ali ne mogu!”, August će gorljivo, grabeći sada prstima juhu, uzgred kupeći zube koji su mu počeli ispadati i pokušavajući sve vratiti u usta. “Ovo je sjajno!”

“Nego recite mi! Recite mi!”

“Ne mogu!”

“Kad ste ga vidjeli, kad je stao pred vas, najdraži moj prijatelju, što se dogodilo! Najdraži moj prijatelju! Govorite! Što se dogodilo!”

“Ali ovo je najbolje jelo koje sam ikada... ovo je najbolje...” mrmljao je starac grebući kostima po crnoj sluzi u tanjuru, sad prstima hvatajući istopljene ostatke željeza, sad drhtavo pokušavajući tanjur podići, mrljajući i njega i stolnjak koji se već zapalio, dajući sve od sebe da ga podigne, prinese licu, izlije ga po sebi.

No njegov sugovornik mu to nije dozvoljavao. On je već ustao i prihvatio Augustov tanjur tako da ga ovaj više nije mogao podići. To je Augusta ljućilo, ali ekstaza i sreća nisu mu davali osjećati takve jedne negativne osjećaje poput zamjeranja. Bilo je kako je bilo i u svome krajnjem miru, u finalu onoga što je August smatrao svojim postojanjem, on je bio spreman prihvatiti sve što se imalo zbiti. Nije bilo bitno što su mu bijele kosti šaka drhtale. Nije bilo bitno što je sve oko njega gorjelo, što se topio i sam. Bitnost je svega radije, ako je postojala, bila u tomu što je postojala mogućnost, mogućnost kaosa i otimanja tog klizavog tanjura i izlijevanja svega niz gušu koje jedva da je više i bilo, spaljene, istopljene, a to, ta mogućnost, ona je Augustovu biću bila i više no dovoljna.

“ALI RECITE, RECITE, NAJDRAŽI MOJ PRIJATELJU, ŠTO STE UČINILI!”

“NE MOGU!” u nafti i smrti i željezu i ratu čuli su se vrisci.

Drhtavo, August je sada držao tanjur sam. Napokon, uspio ga je otetiti! Uspio se dokopati slobode!

I čim je to učinio, otrgnuo se, ustao, pijano oteturao od stola, srušio stolicu, prinio tanjur lubanji i sve si sasuo po licu.

“Očekujte da će kiša ovaj tjedan prestati ali svakako nosite kapute jer bi moglo biti vjetrovito. Ovaj mjesec, meteorolozi javljaju, mogao bi biti kišoviti nego prošle godine...”

Starac je drhtao. Tresao se čitavim svojim tijelom i plakao. Je li se pomokrio nije znao jer ona jedina svjetlost što je dopirala od televizora nije

dostajala da bi vidio išta. Ruke mu bijahu izmrljane tintom. I lice. I zid.

Rokovnik se nalazio otvoren na stolu, namah uz dva slomljena i razlivena nalivpera. U njemu su se sada pod bijednom svjetlosti televizora tek mogli vidjeti dijelovi isprekidanih rečenica, tu ispisanih sitnim i jedva vidljivim slovima a ovdje jednim slovom zauzimajući čitavu stranicu: "...*kad bih priznao taj strah, vidiš, i kad bih makar ičime insinuirao da je to moj jedini strah, neistinitost moje osobe bila bi time još i veća...*". Na ispisanu stolu, i po Augustovim hlačama se nastavljalo: "... *tim više, prijatelju, što ne mogu pravo ni reći ima li toga što nazivam ovdje svojom osobom...*"

Dalje su se riječi nastavljale po njegovim rukama, iznutra ispisane i izvana. August to primijeti kad je pokušao prstima obrisati lice od suza i tinte. Prsti mu se nisu smirivali. Dah mu je bio kratak. Srce mu je lupalo. Neki zvuk, miješan sa riječima o kiši i cikloni i anticikloni sa televizora, zujio je, zadavajući mu bol.

"Elaine..." starac je uto šapnuo, tresući se opipavši po stolu, ne znajući ni što traži. Samo se još više izmrljao tintom.

Najzad je ustao, potmulo zajaukavši se oslonivši o stolicu, a onda je pošao, spora koraka i nekako vukući cipelama po parketu, gdje god bi pogledao izmrljanu kapljama tinte i sada. Kako je prilazio kupatilu, na jednom zidu hodnika je primijetio ispisanu slovima većima od sebe, "NADAM SE DA JE OVO SVE SAMO SAN!!! NADAM!!! SE DA JE SAN SAMO SE N A D A M DA JE SAMO SAN JE!!!!", a na drugom, sve je bilo čisto. Tek tu i tamo pokoja riječ, veoma uredno, maltene kaligrafijom, krasopisom ispisana: "*Najdraži moj prijatelju, najdraži moj prijatelju, najdraži moj prijatelju...*" i takve ispisane, riječi su odlazile do kupatila.

"Elaine..." starac je šaputao, osjećajući se sve slabiji. "Elaine..."

Bio je kadar učiniti još par koraka, činilo mu se, ali ne toliko da bi došao do onoga kamo je htio doći, kako bi oprao i lice i ruke i podove i zidove i stol. Htio je sve očistiti, htio je nazvati bolnicu i ispričati se Elaine, htio je nazvati Anatolija i reći mu da nije uspio ali da će uspjeti, da je blizu, da je ipak moguće, htio ga je proglasiti svojim i liječnikom i skrbnikom i bratom i predati mu se sasvim, najposlije... htio je nazvati Antona. Doznati preko ove ili one veze kako mu se javiti, reći mu da mu je majka bolesna, da je na samrti, a on, otac njegov da ludi, da je sve dalje od svega normalnog ali da će uspjeti, jer mora, jer mora... ali... *ali da... ovaj... idem zaspati. Idem prileći samo. Nisam spavao predugo. Nisam spavao predugo već*, August je pomislio. I to uzevši za kredo, za primordijalnu stvar, umjesto do kupatila, čak umjesto do spavaće sobe, samo se polako spustio, legao na parket kao je krpa, zaklopio potom oči i utonuo u mrak.

“Ne dozvolite mu ustati. Ako ode do automobila, dogodit će se odron i poginut će zajedno s vama.”

“To je sve?”

“Ništa više nije rekao.”, August tiho odvrti. “Znam da je samo san, da je samo... Ali te riječi, taj osjećaj...”

“Bi li ti htio da je samo san?” starac koji mu je sjedio sučelice za drvenim stolom te kolibe podignute usred polja i pustopoljina, uto ga je upitao. Na zidu do stola tiho je fićukao prozor, muljava, jedva prozirna stakla kroz kojega su se sada vidjeli zagasiti ostaci maglovita dana. Ćurkom i ovčjim pršnjakom je starac bio ogrnut, kao i August, a lice i šubara nestajali su mu u kopreni tamna dima upaljene lule. Miris mutapa, gamaša, kuhane kozletine i znoja. Opojni smrad starosti miješan sa toplinom što je dopirala od plamteće peći na par koraka od Augustovih leđa, tek leđa mu grijući dokle mu ostatak tijela bijaše promrzao, lice mu bilo orudjelo od mrzline, to mu u mrzlini zapinje dah.

Zdvojan, sapet pred studeni i od čovjeka okraden, gospodin August na pitanje odgovori:

“Pokušavam razumjeti na što pod time misliš. Želim li ja vrst katalizatora svoga otkupljenja ili se tek zaplašiti mogućnošću njegova postojanja... Ali i ne razumijem zašto se to događa i kakve veze ja imam sa tim. Kakve veze Tom ima sa tim. On je poginuo, ne ja... A pravo da kažem, i ne sjećam ga se više. Kako ga se mogu sjećati, kako se mogu sjećati ičega od toga ako je prošlo toliko godina...?”

“Kako se možeš sjećati, pitaš? Sjećaš se, izgleda, jer se ne pita tebe. A zašto ti sanjaš, pitaš? Ti sanjaš jer si i sam rekao, onaj koji bi to možda trebao sanjati umjesto tebe sada je odsutan. Mrtav je. Nego reci mi, je li to sve?”

“Kako to misliš "sve"? Ne razumijem te... Zar to nije dovoljno?”

Lonac pun ključale vode u kojoj se kuhala kozletina sada je zapjenjenu, masnu tekućinu prskao po vrućem gusu pod sobom. I u tomu je siktao, cvrčao, lupkao ljuljajući se. Ni starac ni August na to se nisu obazirali premda je izgledalo kao da će nešto zagorjeti i makar se već osjetilo polako da zagara, oprljeno, odbojno, miješajući se sa inopijskim kadom bez začina. Oni su radije sjedili u tišini, u dimu što se podizao sa starčeve lule i miru, kako se činilo, posvemašnjem, suviše stamenom za pomaknuti mu srž.

“Ali zar nije dovoljno...” u jedan će čas August šaptom opetovati, prljava svoga lica u nevjerici osmatrajući ono starčevo, obješeno preko tvrdih kostiju i rohavo, obraslo kratkim i oštrim sijedim osjem.

“Što želiš da ti kažem?”

“Istinu...”, August će opet šaptom, nadglašavan buktećom peći i kuhaćućom vodom, “Zbog toga sam pet godina ovdje proveo. Zar nisam zato šutio pet cijelih godina...?”

“Istinu bi?”, starac upita. “Evo...”, kaza pa iz napršnjaka izvuče neki ko-

madić papira. Potom ga položi na stol između čajnika i noža te izusti: “Sutra ćeš otići u banku. Dat ćeš im ovaj papir. Zatim ćeš se vratiti kući. I to će biti to.”

“Što je na papiru?”

“To je manje bitno.”

“Novac?”, August upita. “Jesam li prošao kroz sve ovo zbog novca?”

“Sloboda.”

“Ne, ne, novac je, novac je, znam, sasma sam-” Tihi jauk od boli u rani ovdje mu nakratko oduzme riječ. “... sasma sam siguran, a novac je tebi sloboda?”

“Sloboda.” kao da August ništa nije ni rekao, starac ponovi i ponovno objema šakama privuče lulu usnama te joj iz kamiša uvuče dim. Suho bilje unutar bubnja od tamna neka drveta zasnijetli i zapucketa, starčevi obrazi upiju se još dublje, obješene vrećice pod vodenastim očima još se niže objese, a pogled mu se žučkastih bjeloočnica zarobljavajući sad crne sad plavkaste zjenice zacakli. Takav osmotri Augusta koji posegnu za čajnikom.

“Prošlo je petnaest minuta.” začuju se tihe riječi, poslije kojih August čajnik pažljivo podigne, prenese ga ponad neke bijele krpe raširene na stolu i sadržaj mu polako po njoj počne izljevati.

“Ovoliko?”

Kanda ga nije ni čuo, starac na pitanje ne odreagira. Tek je mirno disao, kako je izgledalo niti osmatrajući, niti ne osmatrajući tog čovjeka. Žučkasta se tekućina polako prelijevala po krpi i natapala ju.

“To je dosta.” sam za sebe August kaza i čajnik odloži.

“Ne”, konačno se starac oglasi, “još malo samo...”

I August ovoga poslušao, a krpa se toliko već natopljena naskoro počne cijediti, uz razlijevanje tekućine stolom, i ona se raširi te počne curiti i kapati po daskama poda.

“Još malo...”, starac je ponovio ali ni ne gledajući krpu. “Još malo tek...”

Napokon, kad je već pola stola bilo natopljeno razlivenim čajem, August izgovori: “Prazna je.” i čajnik odloži.

Tekućina se nalazila na jedva par milimetara od onog papira što je na stolu počivao. “To je dovoljno.” najposlije, zaključit će i starac.

August sada stisnu zube i na stolici se pomakne. Otkopča potom hlače te tiho zasopćući im jednu stranu povuče. Goli bedreni mišić mu se uto pokaže, a kako je hlače spuštao i jedna kaplja, dvije pa tri zatim, a onda i čitava mrlja krvi i nekakav stegnuti komad krvave krpe. Pažljivo, tresući se, dahćući, August uto tu krpu dotaknu i prstima joj čvor stisne. Potegnu potom prstima, odriješi čvrstu omču, a onda krvavi komad tkanine polako iz hlača izvuče pa mu takvom dozvoli pasti na pod.

“Kažeš...”, prihvativši sada onu natopljenu krpu sa stola pa bez da je išta očistio si ju gurnuvši u hlače i počevši ju vezivati oko rane, August je uto započeo: “kažeš da ću sutra do banke... a ja, ovaj... do lonca ne mogu, koji kipi već

pola sata. I još... k tomu”, prosikta napravivši omču i pokušavši ju stegnuti, “što ovo ne prolazi, što je možda i tetanus, što je...”

“Stegni dobro.”

“... što ti je nož hrđav, jer se napiješ i ostaviš ga na kiši... Koliko sam ga puta tako, u blatu, na panju, na, na...”

“Stegni dobro.”

“Jesam, stegnulo sam...”, izdahom će August pa nastavi, “a ti bi i do banke da idem, da otmem pare pa da me se riješiš, a neće tako biti, neće tako biti... Vidjet ćeš kad se ujutro i ne probudim, kad pravi liječnici dođu, kad me operiraju, najzad i zakopaju a tebe u ludnicu zatvore...”

“Stegnulo si?”

“Stegnulo sam!”, August poviče, a na što prostorija zazvoni. “Jesam! Stegnulo sam! Što još hoćeš? Što hoćeš od mene!”

“Odšetaj do lonca i makni ga sa vatre. Kipi već pola sata.”

Na rečeno August ne odvratiti. Tek uvukavši košulju natrag u hlače i hlače zadigavši, kimnu dva-tri puta polako glavom, ali ni sa kakvim zazorom u pogledu već zbilja kao pokorno, sa namjerom da starcu pomogne i bivajući mu na usluzi usuprot svemu; kanda se sve što je maločas rekao utopilo s onu stranu stvarnosti pa je uranjanjem u prošlost od tih par sekundi završilo maltene već ugašeno, poput kakva usijana čelika kojeg kovač uranja u mrzlu vodu. I August ovdje remen zakopča, promrmlja nešto šeretki, nagnu se o stol, na pitanje “Možeš li...?”, odvratiti tihano: “Mogu, mogu...” te sa licem u grimasi ustane na noge.

Stol se blago zaklima, potpetice mu crevlji u lokvici od čaja i krvi zalupkaju, stolica zaškripi kako se za nju uhvatio i u par koraka, isprva vukući potplate a onda se već našavši na nogama siguran, August odšeta do peći i lonca, prihvati ondje podrapani komad berkana pa lonac sa plaka makne.

“Da naloži-” osjeknu pa kriknu jer uz zapljusak mu riječi oduze jauk; spuštajući lonac, nehotice je zapeo pa mu kipuća voda obli šaku. Tu se brzo uspravi, isprskanu šaku privuče njedrima pa ju takvu ispečenu utisne u krpu.

“Naloži.”

“Čekaj, opekao sam se...” kroza zube August zasikta. Neočekivano ga je oštro ovo zaboljelo, snažno mu se masnoćama lijepeći za kožu koja se već zacrvenjela, koja je već pulsirala uz osjet žestoke boli već zbog dodira same krpe pa i vreline što je vladala ovako blizu peći. Dva-tri puta August dahne, ne usuđujući se šaku otvarati nego ju tek pritišćući uza se, a i to čineći uz tjeranje da na išta od toga ne misli. Najzad se sabere, nagnu nad škatulom sa drvima te u ruku uzme neku cjepanicu, otvori zatim peč pa u žar što ga je osvijetlila isti komad drveta ubaci. To je bilo dovoljno. Uz škripu šarke, vratašca se peći potom zatvore.

“I još nešto...” od stola se začuju se tihe riječi.

“Da?”

“Još ovaj...”

“Reci. Boli me kad stojim.”

“Ovaj... konjak. Na polici je. Na polici je, na zidu... konjak. Donesi ga.”

Tišina. Uostalom, osim tiho zabuktale peći te isprekidana disanja Augusta kao i neobična, pomalo zviždeća, kratka i pijana daha tog starog čovjeka u dimu lule. Starac nije gledao u smjeru Augusta, čak odavde nije bilo načisto jesu li mu oči uopće otvorene. Tek je disao, zviždeća ta daha, prekidana sporadično tek zvukom kakve kaplje onoga čaja koji se još uvijek između dasaka stola provlačio i kapao u lokvicu odsijevajuću na podu.

August odšepa do zida. “Gdje je?” promrmlja kao za sebe, osmatrajući niz polica pretrpanih šalicama, bronzinama, denjcima i buklijama, ovdje-ondje sa kakvim nožićem, komadićem užeta, potkovom, košarama zatrpanim uvarcima i raušnim travama. “Gdje...?” August opetuje, sada i nešto glasnije.

No starac nije odgovarao. “Na kojoj je polici? Što je ovo? Zašto unosiš svaku glupost koju nađeš na cesti? Rogovi od koze, čak ni od jelena... Šapa krvava, od zeca šapa, kakva su ovo smeća? Gdje je konjak!”

Pomicane utenzilije su rondale, upaljena cjepanica u peći plamteći počela lupkati vratašcima, vjetar van prozora kao u ritmu sa tim ujedljivo će zafićukati još i jače. “Konjak bi ti, konjak bi ti...”, mrmljao je čovjek dižući jednu po jednu prašnjavu dranguliju dočim je opečenu šaku zakapao u prsa, “a pijan si svaki dan, svaki dan, i kad god pogledam, kad se god okrenem, pijan si, smrdiš, ne znaš za sebe, ni gdje si ni što si, pa ni kakvo ti je ime, kao da ja ne znam da je ime koje si mi dao iz knjige, kao da mi nisu rekli, kanda nisam doznao... Kvazi život, kvazi postojanje, a veliki mudar čovjek, mudrac! Žrec! Običan prosja... No, ja ti tog tvog konjaka ne vidim. Bolje se prisjeti gdje si ga ostavio.”

“Na zidu...”

“Nije na zidu!” August zakriješti. Ali netom što je to povikao, eto se na polici pokazala boca. Odmah do starog pljesnivog kruha, odmah do neke raspadajuće malene fotografije djece...? Ne, djevojčica što su držale štenad nasred nekog livadišta, površine crno-bijele fotografije prelijevane jantarnom svjetlosti što se od boce ljeskala. Na fotografiju se August jedva obazre. Tek uzme konjak, okrenu se i progovori: “U pravu si.”

“Na zidu je.”

“Rekoh već da si u pravu. Sada možeš loka...”

“Na zidu je...” starac ponovi pa se zakašlje. Takav se nagnu, uhvati za stol, zatrese ga tako da su se dvije-tri sitnice srušile na pod, te nastavi iskašljavati. “Na, ovaj... na zidu, konjak...”

“Kao pokvareni sat. Tu je, vidiš ga?”, August će bocu podigavši. “Našao sam ga. Ono sam gledao neku djecu na fotografiji. To su tvoja djeca?”

“Kakva djeca...”, starac će oslonjen o stol. “Ne znam ni za kakvu djecu...”

“Nebitno. Tu ti je boca.”

“Kao pokvareni sat, kažeš. Kao pokvareni sat kazaljki od *tutije*...”

“Što kao pokvareni sat?”

“Kažeš da govorim kao pokvareni sat. Sad si rekao...”, stari čovjek protisnu. “Dodaj mi bocu.”

“Čekaj da dođem.”, August odvrati. “Boli me stajati.”

“Daj mi bocu samo.”

“Ne čuješ me! Boli me!”

“Samo ju daj, samo ju daj”, počne starac otegnuto, kao se gušći, kao hropćući dok je hvatao dah, “samo ju dodaj...”

Ali Augusta je ovdje bol već prostrijelila i on osjeti kako nogu jedva može pomaknuti, kako kanda je predugo stajao, ona mu trne, on ju ne osjeti, jedva ju vući može, a u onom neosjetu ipak čuti podton kakav, eter boli, a taj se širio i bio je neugodan, krajnje, krijeseći mu kožom poput paučine od sitna stakla.

“Bocu samo, bocu, bocu...”

“Čekaj! Boli me!”

“Ne, sve je to ništa jer, ovaj, ja bih, molim te, boc...”

“Evo ti boca!” zavrišti August sada raspaljen pa podigne neopečenu ruku sa konjakom, nagne se kao da će ga baciti na starca, zamijeti uzgredice kao da je... kao da je bio spreman promašiti ga jer je očekivao da će mu glava biti malo poviše stola, gdje ju je pamtio a ne ovako pijano nagnutu pa se kanda činilo ako bocu baci, ona će se rasprsnuti o zid...

I tu se gospodin August blago nasmjehnu, zaklima glavom kao da zna što starac smjera, spusti ruku, natjera se odšepesati par koraka naprijed i bocu doskora položi na stol.

“Pijandura a ne šaman.”, August tu zaruknu, iznebuha veselo pokazujući zube, bol zanemarujući. “Pijandura a ne šaman...” opetuje i posegnu za papirićem kojeg je onomad starac položio na stol da ga šticećenik njegov odnese u banku.

“Ne sada.”, starčev glas osjeknu. “Sutra.”

“Neka ti bude.” August odluči više ne iznijeti, ma ne razmišljati više o ijednoj riječi pa se okrenu i najsporija koraka moguća pođe u smjeru svog sobička, tijesna neka mjesta jedva dovoljna za isavijani stari madrac, jednu uljanicu na podu i neki raspadajući rječnik bez pola stranica. Sobica, jedva i sobica, a više izba bila je to bez vrata. Nekoć je za vrata služio nekakav linjavi komad kravlje kože kojim je August sprečavao dopirati svjetlosti - jer je starac spavao uz upaljeno svjetlo, ako je i spavao, obično za stolom, često na podu pokraj peći - ali je jednoga dana nestao i taj komad kože pa je August, nezainteresiran tražiti drugi materijal koji bi objesio o ragastov, istom počeo spavati okrenut prema zidu.

Tako je bilo i sada. Docotavši u taj vlažni, smrdljivi ugao, vlažnog tog i smrdljivog kućerka, straćare puke, ali ugao kojeg je ipak mogao nazvati

vlastitim, namijenjenim odmoru svoga jastva, uhvativši se za drvene zidove, August se veoma polako, pažljivo koliko je samo mogao spustio na madrac i, ćutjevši još jedanput strujanje boli, kao neku škripu tetiva i kostiju te krv što je natopila zategnutu krpu još prodornije, sjeo na taj madrac, isprljao ga sa još svježije krvi, učinio da priliči za korištenje od strane čovjeka još i manje. Potom si je dotaknuo čelo, ne znajući strepi li od mogućnosti da će se onesvijestiti ili to pak priželjkuje, ostao tako sjediti par minuta, mirno dišući, žmirkajući od svjetla koje nije jenjavalo, a onda se nagnuo, posegnuo do ruba madraca, napipao ondje jednu ishabanu bljedožutu kuvertu, iz nje izvukao pisamce, podigao ga pred oznojeno lice te mu rečenice počeo čitati još jedanput:

Dragi Auguste,

ne znam hoće li te ovo pismo naći jer čovjek koji nam je dao tvoju adresu samo je to učinio i nestao. Ako si ga ti poslao, mislim da je to veoma uvredljivo jer tako se ne javlja nakon toliko godina odsutnosti. Nismo znali jesi li živ ili mrtav pa i sada, evo, dok ovo pišem, ne znam hoće li ti pismo doći i hoće li ga uopće živi čovjek otvoriti.

Ne znam, Auguste... ne znam ni jesi li nam ti poslao tog čovjeka niti znam, ako ga i jesi poslao, kako si došao do naše adrese. Jesi li već bio u gradu a da nismo za to znali? Prolazio si gradom, vidio da smo ovdje, a svejedno nam nisi navratio, makar nakratko, makar, eto...

Tom je poginuo u petak, zato sam pomalo posvuda sa ovim pismom. Ti možda znaš za to. Ako ne znaš, oprosti, ali drugačije ti nisam mogla reći. Samo ovako... Preksutra će biti sahranjen. Bilo bi dobro, ako si se ikada mislio vratiti, da se vratiš makar tada.

Nadam se da je s tobom sve u redu. Taj čovjek koji nas je posjetio... Tko je on? Kad nam je spomenuo Augusta G., nisam znala što reći. Otkud on zna? Otkud se sve ovo događa...? Nadam se... molim se, to jest, da ćeš pročitati ovo, doći Tomu na sahranu i objasniti mi sve.

Iza sebe je ostavio dijete. Odlučio ga je nazvati po gospodinu Antonu. Kad si otišao, prema nama je bio drag. Uvijek je govorio o tebi kao... Bilo mu je žao što nisi htio s njim razgovarati. Htio ti se ispričati i tako dalje. I prije smrti nas je svako malo pitao "Gdje je August?"

No, tako će se zvati dijete kad se rodi. Tomu se sviđalo ime.

Auguste... probaj doći.

I dalje tvoja prijateljica,

Elaine.

“Ja se duboko ispričavam. Vidite vi kad čovjek ovako, u zanosu, retorski sa nekime tko mu parira tako ugodno, zetetički da se tako izrazimo, besumnjivo i kozerski, zbilja na sekundanta načas podsjećajući moga duševnoga dvoboja sa dolorizmično-pedepškim, enervantnim ustaljenostima i to ustaljenostima usta-

jalim, od močvare i pseudoljudskog i protuljudskog i krvoločnog jer zbilja je čagalj, odista je ništarija, u tako dubokom, dubokom, gnjusno predubokom mraku smrti i zla; sam kaos i konac, sama propast njemu je raj pa stoga... no, onda on i ne zna gdje su mu ruke, ne zna zbilja gdje mu je sam život pa ovako, kao što vidite, laktom slučajno prevrne...”

“Ma nikakav problem, dragi prijatelju. Nipošto to nije problem!”, gospodin August usklikne, “samo se molim vas nemojte porezati.”

“Ne, ne”, utvara otpovrnu pa klekne kraj stola i počne skupljati komadiće stakla netom razbijene čaše, “da je ovo prva koju sam prevrnuo pa bi onda još i nekako ali kad znate i sami da čovjek kako raste, kako sazrijeva, je li, od kasabalije do kavalira, od djeteta do čovjeka mora porazbijati i čitav niz ovakvih kristala, dok se nauči kako ih držati, otmjeno ih držati i ljudski. Ali volio bih ipak napomenuti da ovo nije bilo toliko baš zbog mog barbarizma, a što se dakako već i razumije, nego najvećim dijelom zbog živopisnosti vaše; interesantni ste, moj prijatelju, litrat ste velika i važna, čak povijesno važna proživljena života.”

“A i kelner ih je... baš ih je postavio nekako suviše blizu rubu...”

“Uh, po tom pitanju ja ipak moram inzistirati da je moja krivica, no... evo još ovo... Da”, namah će utvara podigavši glavu iznad stola a onda se i na noge osovivši. Pruži tada ruku pepeljari, istrese staklo po bagušu, namjesti se te završi: “mislim da je to bilo to. Nego, što sam ono htio upitati... Da, najdraži moj prijatelju... ali vi niste došli? Odlučili ste ipak ne doći?”

“Rekao bih da je odluka ipak teža riječ no što bi u ovom slučaju bilo pravedno koristiti. Radije... nisam mogao.”

“Niste mogli doći? Premda ste mogli poslati čovjeka da joj preda adresu i tako dalje i tomu slično, kako je već u pismu vaša gospođa napisala?”

“Nisam ga ja poslao.”, gospodin August otpovrnu. “Zapravo, nisam ni znao tko taj čovjek jest. Nisam ga nikada sreo.”

“Onda ga je poslao starac, stari vaš prijatelj?”

“Mislite?”

“Ne vidim tko bi drugi mogao biti. U svakom slučaju plemenito i kordijalno od pismonoše, otputovati tako daleko, u tako jedne nepoznate krajeve (jer isključujemo da je lokalac; lokalni ljudi sa pustinjacima ne šuruju), a sve zbog jednog momenta, par časaka, tih nekoliko izgovorenih riječi pa zatim opet natrag... Zbog vas je to sve, siguran sam. Taj čovjek mora da vas cijeni. Ili makar starca koji ga je poslao...”, utvara kaza pa zaključi: “Vaš prijatelj je zbilja neki utjecajan starac u tom slučaju. Molim vas, govorite mi o njemu...”

“Interesira vas pijani šaman?”

“Šaman? Tako ste ga zvali?”

“Takav mi je bio predstavljen, odnosno takvog su mi ga predstavili. Ali ne vjerujem vam ja u to ništa. To je više bilo iz kurtoazije, više... iz darežljivosti, vidite, kad osobi predstave čovjeka koji je možda i skrenuo umom pa ona iz

pristojnosti ostane uz njega, pravi mu društvo kao bolesniku, provede uz njega godine, postane mu najzad i učenikom jer ako je bolestan čovjek umislio da je prosvijetljen, složiti ćete se, to zna biti zarazno, okolina mu se počinje podvrgavati, biti mu na usluzi, a napokon i sama skepsa, reći ćemo, prestaje prebivati nasuprot njega već se upravo pozicionira usuprot onih koji ga negiraju.” August je govorio, ne znajući zašto sve to napominje niti ima li išemu što zbori smisla, no opet se na izvjestan način nalazeći govorenim branjen, kao da je sve što je izgovarao bilo prijeko potrebno iznijeti jer su posljedice ukoliko bi ga se našlo krivim poradi ideje podređivanja nekomu tko to nije zaslužio pogibeljno dekadentne pa i dezvijne, odviše i mahnito strane za ovakav jedan ipak prosvijećeni razgovor naobraženih naučenjaka.

“Ali sve je to tek djetinjasto, puko odmaranje.”, nastavio je. “Pet godina sam živio sa tim čovjekom, pa... iz dosade. Isprazno je u pitanju uostalom jer ničega ostalog tu nije moglo biti. Ja sam vam, znate, mnogo putovao, a kad se mnogo putuje, obično sve to kulminira u kolosalnu potrebu za skrašavanjem na jednom mjestu, blagim zatvaranjem na neko vrijeme kako bi se sve proživljeno moglo evaluirati, složiti jelte jer nocije ovaj, i sjećanja, pa i same ideje, često originalne, ukoliko nisu na mjestu, u opasnosti mogu biti od postajanja pernicioznima, vitrioličnima, kako bi rekli pametni ljudi, pametniji od mene u svakom slučaju ali ne i od vas, svakako ne od vas i na tomu sasvim sigurno, predočivo posigurno, soteriološki, ovaj, soteriološki čak inzistiram...!”

“Dakle nije bio pijani šaman, već da prostite, pijani bolesnik?”

“Pa... ovaj... Nego pričekajte, molim.”, August otpovrnu pa od stola ustane. Klekne potom na asfalt, sekundu-dvije ondje provede nešto tražeći pa podigne ruku sa još par komadića stakla i zaključi: “Još ih je nekoliko ostalo, ja vidim.”

“Oh! Ali zbilja ne morate. Kelner će to, kelner će to...”

“Ne, evo kad već klečim. Ima evo vidite još ovaj... Čekajte, još par samo... Nema puno...” pa to kazavši, gospodin August na stol podignu još par krhotina stakla. Dvije-tri, koje položi u pepeljaru sa ostalima, te još nekoliko koje nisu stale pa ih je ostavio na stolu. Ali jedva i to podignu kadli naiđe na još stakla, na šaku još stakla pa na dvije. Namah se tako nađe oko stola hodajući, saginjući se i trpajući staklo u sako kao da bere kakve divlje bobice.

“Razumijem ja sve to...”, dokle se ta naročitost odvijala, gospodin August je govorio, ni za sebe baš a ni sugovorniku, “razumijem da stvari padaju sa stola, no da ovoliki nered prave...? Evo još jedan komadić.” Netom što je to izgovorio, do stola je došao puna sakoa svjetlucavih krhotina. “To ovdje mogu...?” pokraj stola je upitao, no prije nego je utvara i odgovorila, staklo je istresao po porculanu.

“Ja se, ovaj, znate, zbilja i amenaški, posvemašnje i najpristojnije ispričavam jer nisam namjerno, to je onako, mahinalno, kao omaška bilo...”, osmatrajući stol zatrpan staklom, utvara je počela govoriti. “No nemojte molim vas

više, odista, jer kelner će to, i to ne jedan, već ću zamoliti čitav restoran...”

“Ne, ne, nema potrebe. Još malo samo ima, par komadića možda.” odvratio je tu gospodin August, noseći komad stakla sada sa obje ruke, obrubljen pokidanom gumom i plastikom. “Ja to onako, jer nekada čovjeku dobro dođe i da se malo razgiba jer sjedili smo podugo, dugo smo razgovarali, a pravo da kažem - i to nipošto osorno, već tek iznoseći fakt - pravo da kažem, ne znam ni o čemu smo razgovarali jer je čovjek tako gledajući, iz rakursa večeri, ipak umorno jedno stvorenje, ipak mu je dan bio i poprište, tjost kako su opisivali srednjovjekovni... A ovo mogu isto na stol?” upita pa iznova bez čekanja na ikakav odgovor, staklo položi na onu već postojeću hrpu.

Ali ovdje se utvara odmaknu od stola, uskliknu: “Onda ću vam pomoći!” pa u skoku dođe do starca i pripomogne mu krhotine skupljati. Međutim, premda je i dalje tu bilo stakla, sve se više moglo naći i komadića plastike, isavijana lima, mrvica boje i pokidane gume. Krvi se čak dalo vidjeti, no u kapljama tek, svježih i vlažnih, caklećih na tamnu bitumenu. Njih bi gospodin August brisao rupčićem, uistinu ih tek mrljajući, uz žalovanje što nema kakav dezinficijens, kakvo sredstvo pa da ih odstrani u cijelosti. “Ali čovjek čini što može. Manje no što treba, a ipak što može.”

“Uistinu je tako.”, utvara će tu otpovrnuti. “Izvolite, i ovo sam našao... pažljivo”, napomene, pružajući mu jedan zanimljivo isavijani komadić lima, zazorno oštar, sa više sitnih bridova, “pažljivo da se ne porežete. Jer i rubac bi vam uskoro mogao biti natopljen.”, pa mu položi tu rbinu u kaput. “A i ovo, vidite...”

“Koje?” starac upita i osmotri to što je utvara držala među prstima. Neka fotografija. Nekakvo dijete na njoj. I neki čovjek, zajedno sa ženom, vjerojatno mu suprogom a dijete je, djevojčica, činilo se bila njihova. “Tko su ti ljudi?” August prozbori. “Otkud ta fotografija?”

“Vjerojatno od onog što tamo leži.” utvara odvrati. I pokaže spram nekog mladog čovjeka što je ležao na cesti, pomičući se veoma polako, kako se činilo, jer je kanio ustati. A nešto dalje ispred njega, manje od stotinu koraka, nalazio se smrvljeni automobil.

“A tko je taj...?” gospodin August nađe se pitati, ali već sekundu poslije ispusti kaput pun stakla i lima i plastike koji se uto po cesti istresu. “Anton...” potom će šaptom. Najednom smrznut. Najednom znajući sve.

“A da mu vi ne dozvolite možda ustati? Jer ako ode do automobila, dogodit će se odron pa će poginuti zajedno s vama.”

“Ali osjećam se zarobljeno!” veoma je tiho progovorio dječak, u gotovo pa mrklom mraku sjedeći na jastučiću stisnut u jakni. “Osjećam se zarobljeno, dragi moj prijatelju...”

Ali ako ne odigrate potez, igre neće biti.

Pred dječakom se nalazila namještena šahovska ploča. Bez dvije-tri figure, odnosno sa kamenčićima koji su mijenjali one što su nedostajale. Nasuprot dječaku, kao suparnik je bila postavljena jutena lutka. Skoro pa nevidljiva u mraku, praminjajućih tek očiju od dugmadi koja su se kao i mali dio ploče vidjela osvijetljivana sedefom mjesečine što se razlijevala nebeskom razgalicom ove kasne večeri. *Ako ne odigrate*, oči krpene lutke kao da su govorile, *tada ovomu neće biti svrhe.*

“Ali ako vas poslušam, igrat ću sam sa sobom.”, dječak otpovrnu, zbilja ne odgovarajući već tek pomičući usnama ne ispuštajući glasa. “Zašto ne prihvatite radije neriješenu igru?”

No, lutka kao da je odvrtila, sa našom igrom mi nismo ni počeli.

“Znam... Znam da nismo. Jer ovo je, dražesna lutka, jedna vrsta žrtvovanja. Ja sam ju izmislio. Vidite, traži se od protivnika remi prije nego se odigra ijedan potez.”

Zašto žrtvovanje?

“Zato što...”, August počne odgovarati ali zastane jer načas zadrhta pa se stisne u jakni još stamenije. “Zato što tražeći od vas da odustanete od igre, sebe dovodim u opasnost da ispadnem kukavica.”

To je dakle žrtva smionosti Augustove?

“Nazovimo ju tako...”, dječak se blago nasmiješi. “No... pristajete li?”

Ali uto riječi krpene lutke zamijeni tiho kuckanje sa onu stranu drvenih vrata. August brzo ustane, priđe im te sa njih odmakne dasku koja je sprečavala propuhu otvarati ih u noći. “Auguste...”, kad je vrata otvorio, začuo je nježni šapat djevojčice. “donijela sam ti svijeće i šibice.”

“Uđi.” dječak odvrati, jedva sposoban u mraku vidjeti joj lice.

Djevojčica polako uđe ali onda protisnu: “U biti ne.” pa zađe opet na tratinu. Tek preda tada smotuljak ovomu u ruke i progovori, glasa zadihana što August primijeti tek sada: “Nemoj ih paliti. Došao je. Tata ti je došao. Moram biti tamo.”

“Zna li za mene?”

“Ne, ali se raspituje. Razgovara upravo sa mamom i tatom. Tom me poslao da ti kažem.” Načas ovdje pošuti pa upita: “Što ćeš učiniti?”

“Što bi ti učinila?”

Elaine na pitanje ne odgovori. Tek je tiho stajala, ukrštenih ruku dokle su zapusi iza nje mreškali busje i guštaru. Najzad, dva-tri trenutka poslije, postane vidljiva u mraku, no djelomice, sjajem tek vlažnih očiju.

“Nemoj plakati.”, August progovori. “Znali ste da ću morati otići.”

“Znači ideš?”

“Moram.”

“Ali tvoj tata... Ne može ti ništa.”, Elaine započne. “Bolestan je jako. Jedva hoda.”

“Bolestan...?”, August zapita, izgovarajući tu riječ pažljivo, kao da i nije riječ već nešto krhko, što će se raspasti ukoliko bude suviše neoprezan. “Što mu je?”

“Upucao se prošli mjesec. Rekao je da je zbog tebe.”

Poslije tih riječi dječak ni ne primijeti, a ostane stajati ne izgovarajući išta gotovo deset čitavih sekundi. Zatim se takav nečujan povuče u mrak.

“Auguste...?” djevojčica najposlije upita. Ali August nije odgovarao.

Elaine se ovdje drznu ući. Potom nešto zašuška te se začuje kreskanje šibice; očas se zatim u unutrašnjosti straćare, tik do prozora, dječak pod treperavom svjetlosti vidje kako sjedi. Na koljenima je držao lutku, koja ga je gledala ravno u lice dok je ovaj pognute glave osmatrao nešto na podu.

Šibica sada zapaluca i skoro se ugasi ali djevojčica brzo kleknu i njome upali komadić stare svijeće po podu dijelom razlivene. Stijenj se svijeće zahvati plamičkom i zatrepata, a daščara završi osvijetljena još jasnije.

“Jesi li ljut?” veoma tiho i pažljivo, Elaine će potom upitati.

“Htio sam ti ju vratiti.”, August uskoro započne pa podignu pogled i lutku djevojčici pruži. “Ovdje će ju kiša... Ionako se već skoro smočila. I svijeće ponesi i... i šah.”

Elaine igračku prihvati, no umjesto da kaže što drugo, pitanje upravo izgovoreno uto odluči ponoviti: “Jesi li ljut?”

“Nisam ljut. Samo mi je žao što moram otići.”

“Otići ćeš večeras?”

“Mislim da je najbolje. Možda ću pričekati prvo da nestane, a možda i neću... Možda ću samo otići.”

Miris se paljena voska dobro počeo miješati sa zapahom vlažnih, raspadajućih dasaka poda. One su nagorijevale kako im se plamen svijeće maltene već ugašene na preostalom svojem komadićku voska približio. Bila je to vrst neugodnog isparenja, raušnog nekog i teškog. Elaine upita:

“Hoćeš li se ikada vratiti?”

Ali August na to nije bio sposoban odgovoriti. Osim spora izdaha, ikakva zavještaja se plašio iznositi jer znao je, bilo je očito pomalo da je jedini način da ga se od tih sada mu dragih osoba udalji i bio upravo onaj koji bi ga natjerao otići bez da se ikada vrati. A sada je evo tu, baš taj, jedan jedini razlog i za vratom mu je, vrebna na njega, samo što ga ne dohvati, a bijeg je sve manje pitanje ideje koliko vremena.

Od izgovaranja je tog pitanja prošlo pet-šest minuta. Elaine je odnijela svijeće i lutku te se od Augusta pozdravila uz par tek riječi. Šah nije ponijela jer

je rekla po njega se vratiti kasnije. August je tako opet ostao sam, koji trenutak pred posljednjim praminjanjem umiruće svijeće a onda i sasma u mraku, opet vidljivih samo najsitnijih detalja okoline, istom uočljivih figurica i dijela sjajne ploče, odsječka sagnjila poda te, iznebuha, nekog pauka koji se naskoro pokazao, mirno spuštajućeg niti paučine uza zid, u zagasitu srebru što se još borilo sa mrakom.

“A vi, gospodine pauče...?”

Ne igram sa slabim ljudima, pauk kanda odvrti bez da se i zaustavio. Ne igram sa strašljivcima.

“No ja... ja obećavam da ću sada igrati, da neću ustrajati u neriješenom...!”

Ali pauk ne odgovori; tek se makne sa mjesečine i nestane u mraku.

Dječak se stoga lišen subesjednika iznovice nađe, leđima oslonjen o tvrđi zid i osmatrajući poluotvorena vrata, čuteći si plitki dah i tihi šuštaj jakne mu i pod najmanjim, nezamjetljivim pomacima, hladnoću na svojem licu i vanjskoj strani izloženih šaka, na prstima, nosu, nekada kao u ritmu sa izmrzlicom i škripom daščare udarane vjetrom, blago ljuljane, metlane travom što ju je obrublivala. Kroz odškrinuta se vrata trava ta mogla vidjeti jasno pa je čak zavirivala u daščaru kao gost čiji je ulazak sprečavalo ustezanje, a opet koji je ućhtio, koga je privlačila nutrašnost i društvo onih koji unutra opstojahu.

I ta kadenca ulaska i izlaska, protok tapkajuće kišice i škripe i disanja i bibanja jezerceta vani u noći, kao krešendo iza uvertire, orkestarski a igleno, mračno su oni odražavali tu ideju, apsolut taj kognicije premda čovjek koji se pred njom nalazio i nije bio čovjek već dijete i oni se polako pojačavahu, kao vrebajući uz romon i lupkanje i dobovanje pa takvi bivahu sve brži, snažniji postajahu, a dječak je sjedio i disao, strepio i udisao, osmatrao, ne znajući što vidi, razmatrajući može li ostati, uz hladnoću što se rastapala u zaparu i drhtaje koji se rashlapljivahu u duboke udisaje, zapinjuće i gušeće nejako, uz orošeno čelo jer mu je bilo vruće.

Toliko mu je vruće bilo da je htio svući jaknu i potrčati van, baciti se u jezero da se ohladi. Ali nije mogao. Nije smio. Jer i ovako mladom mu je bilo jasno da je to tek ognjica; izgleda da gori samo, da je bolestan, a ovo čekanje, povrh svega ovo čekanje je to što mu zadaje bolest.

Najzad, tišina.

U osobito mirnoj noći, uz podosta nježan vjetar, nalazila se jedna prazna, raspadajuća stračara pokraj jezera.

Samo za Anatolija Ledova.

Opet sam sanjao tu noć ali ovaj mi se put učinilo da se tu nalazio i šah, igra, namješten na podu mimo mene. Sjećam ga se, dio je moga djetinjstva ali bez obzira na pamćenje, znam da ga te večeri tamo nije bilo. Nadam se da ćeš ti imati bolje objašnjenje za tu naročitost jer meni se iskreno čini da ludim, do

kraha dolazim neurastenije...

“Auguste...?”

Hladna, mokra, svjetlomodra zora što se optakala nabijelom i sve svjetlijom, ona je zagušivala mrak i onemogućavala mu bivstvovati. Drobna je kišica i dalje sipila. Sveudilj lupkala po daščari ali čovjek koji je šepesao oslanjajući se svom težinom o štap, on je čuo samo lupkanje po lišću oko sebe. Prilazio je stračari ne znajući da je ona tu, koraka uvredljivo spora, a pogleda zvjerajuća. Siktao mu je dah, opstruiran sijedim brkovima i bradom povrh boginjavih, upijenih obraza. Tek mu je usna drhturila. “Auguste...?” opetovao je, jedva glasnije od romona pa bi se o štap oslonio, zastao načas a na što bi drvo utonulo u blatnjava psamit, pokušao potom štap izvući pa bi zateturao i uhvatio se o kakvu kamenčinu da ne padne. Tvrdo neko lice, kože zategnute i nasmuđene duhanskim dimom. Kosa povučena, ruke koščate.

“Auguste, jesi li tu?”

I njega sam sanjao. Došao je do stračare a mene je tamo... kao i bilo i nije bilo. Odnosno, nije prišao stračari. Prvo je sjeo na kamen. Vlažna neka gromada jer je rominjala kiša i nije se činilo da će prestati. Vidio sam ga... ukočeno, upijeno čeljade tako oprečno onom gojaznom gorostasu najranijih njihovih sjećanja. Elaine je bila u pravu; izgleda je bio bolestan, na samrti čak, a ja nisam siguran koliko je pištolj sa tim imao veze, a koliko njegov ionako pasji način tavorenja.

Čovjekov je dah bio težak; dubok je bivao i hrapav, a strujao je odsječno između usana mu opuštene vilce. Pognut je sjedio, dokle mu je kišica vlažila plješivu glavu i grbavo lice, kapala preko nosa, nestajala dolje među travom i kamenjem.

“I što da čovjek učini?”, razlegnu se naskoro duboke riječi površinom jezera. Miješane sa maglom, gubeći se među krošnjama i šašom. “Što može učiniti jedan čovjek kad je tako mali pred svime? Ti misliš da sam ja velik, ti me se bojiš, smatraš me i psom i đavlom i neprijateljem, a ja sam manji od ove žabokrečine u plićaku. Auguste...” čule su se riječi, rastapane u kiši. “od ovog kamenja ja sam manji. Vidiš ovo kamenje?”, čovjek je upitao, ne znajući obraća li se samome sebi, sagnuvši se zatim i pokupivši među prste nekakav mokri oblutak. Ali netom što se sagnuo, uhvati ga kašalj. I dok se pridizao, dvije-tri sekunde nastavio je iskašljavati, malo kašljajući u ruku, malo podlacticom iste ruke brišući lice od kiše.

Namah se uspravi i poviče: “Ovo sam ja!” te baci kamen daleko u maglu, tamo gdje će ovaj pljusnuti u vodu i nestati.

Ali kako voda zapljusne, na djelić sekunde začuje se još neki zvuk. Kao škripa neka, kao zveketa drveta. “Auguste?” čovjek ovdje usklikne i u hipu us-

tane. Brzim šepanjem potom, kao đipajući pođe u smjeru daščare. “Je li tu moj August...!” govorio je samome sebi.

Uskoro se vrata naglo otvore. Svjetlost jutra daščaru osvijetli. Ali praznu. Hladnu kakva je bila. Tek sa nešto voska na podu i jastučićem, dvije-tri deke u uglu i, kako je izgledalo, namještenom šahovskom pločom.

Augustov otac je šutio. Prvo je stajao pred otvorenim vratima nekoliko časaka i prizor tek osmatrao, a onda se prisjetio da stoji i ništa ne čini, tek kisne, pa se osmjelio u daščaru ući. Već sa ulaza se gotovo zakačio i posjekao o neke čavle što su iz vratnica virili na visini mu lica. Našavši se unutra, on vidje kako je očito da je tu netko provodio dane. Možda ona djeca sa ljetnikovca koju je sinoć upoznao, a možda... “Moj August je volio igrati šah...” tu se tihani začuje šapat.

Otac Augustov pokuša čučnuti, ali kako već sljedeća trenutka zatetura i uhvati se za okno prozora ipak samo stajati ostane, osmatrajući taj čudni, pače čudestveni miniskulni svijet u kojem se našao. Konačno, ne znajući pravo ni za što, spram ploče se šahovske osvrnu, ostane ju osmatrati skrušeno pa i snishodljivo, jednu sekundu, dvije sekunde, a onda joj polako prinese vrh svog štapa za hodanje te joj pješaka ispred kralja pomakne za dva polja.

Netom što to učini, uspravi se pa iz daščare izađe van.

To se nije dogodilo. Uvjeravam te, to se fizički nije moglo dogoditi jer mu je ruka nekontrolirano drhtala. Porušio bi štapom sve figurice, a ne da bi učinio kakvo otvaranje. Mimogred, ako te interesira, otvorio je sa e4, što je otvaranje premda uobičajeno, ono koje si konstantno baš ti koristio pa mi se čini, osvjedočen sam štoviše, da su mi se to pomiješala sjećanja na naše partije sa onime od tog jutra. Pa on nije ni znao igrati šah. Čak i da je pomaknuo figuricu, otkud je poznavao kako se koja kreće? A i da je znao... recimo da je znao, hajde, poći ćemo, bit ćemo poštene pa ćemo poći i od toga, razumije se, kako je mogao poznavati pravila, pa što i da ih je poznavao!... Nikada ga stvar nije interesirala, radije je volio sjediti i napijati se, slušati kabaret na radio prijemniku, štampu čitati... pa je ergo toga da bi se zamijetivši šah okrenuo smjesta, ne bi odigrao potez, bilo bi mu nezanimljivo, odbojno, tomu... sparušenu i pristaru, tomu krtu ujedljivcu krtih uzusa.

Nanovo na tratini, na žitku, šumaricama i ljuljem obraslu praporu, podlegnutu izlomljenu stijenu i žbunju, opojne isparine sada pod rosuljom, štapom se i rukama pokušavajući uspravnim održati, odglavinjao je Augustov otac do svoje kamenčine i na nju sjeo iznovice. Bila je studena, kakav je, uostalom, bio čitav taj čovjek.

Dobro se ljudski glas rastaljen u riječima opetuje. Tihane, kroz karijes izgovarane i dikcije skoro nerazumljive, a opet Augustu koji ih je poznavao, a koji se moguće nalazio tamo a moguće i nije, zorne koliko su riječi samo mogle

biti: “Mali, nemoj misliti da te krivim kad ovo izgovaram jer sa tvoje strane nema ničega čemu se smije zamjeriti, no postavljaš se kao da si jedini koji je prošao kroz što je prošao. Pa i ja sam bio dijete... Misliš da je moj otac bio bolji prema meni? Nije... naravno da nije ali i znam da se trudio, na njegov već ograničeni način kao što sam ograničen i ja svom u odnosu prema tebi. Augustine... ja sam krajnje nestabilan čovjek. Krajnje sam pokvaren čovjek i čak bi me uvrijedilo kad bi to netko pokušao negirati. Ali nemoj misliti ipak, to jest, nadam se da svemu usprkos nećeš misliti kako moja pokvarenost ima ikakva utjecaja na moju... toplinu. Ti vjerojatno nisi tu... ali i ne moraš tu biti. Bitno je da sam ja tu. Ja sam uvijek tu.” I kako je to izgovorio, Augustov se otac podnimi, pognu, postane još manji na tom kamenu pa gotovo završi nevidljiv ikomu tko bi se ovdje možda našao jer od kamena na kojem je sjedio, štoviše, od kamenja kojim je bio okružen, baš kako je ranije i rekao, konačno, učini se manjim.

Takav nenarokit, nevidljiv, progovori: “Opet sam slagao, a ti to znaš jer da ne znaš ne bi otišao... Naravno da me nema. Naravno da ne želim biti dio tvog života. Kad sam bio dijete, Augustine, i kad sam se našao u situaciji sličnoj u kojoj si ti sada, govorili su mi: "Samo budi deset posto svoga oca i bit ćeš veliki čovjek.". To su mi govorili... Sa tim sam na mislima odrastao, vidiš. Ali ja nikada nisam poznavao tog čovjeka. A kako osoba sazrijeva, u njoj se kao nešto mijenja i kao plijesan iz vlažnih zidova cinizam mu se širi pameću pa on postane okorjeo, odvratan samome sebi i misli, kako ja sada mislim, odnosno... boji se: ako je moj otac bio deset posto pokvaren koliko sam ja, ma i jedan posto samo, Augustine... ne bih sa takvim htio imati posla. Nikada, ni u kakvom smislu. I to je eto razlog, možda... možda tek jer ne znam a ne znam jer nisam inteligentan čovjek, to je vjerojatno razlog zašto sam gledao biti dalje od tebe.”

Kako je to izgovorio, uz polako budeće jutro je zaklopio oči i stisnut ostao sjediti nekoliko još trenutaka. Lica upijena. Nosa sa kojeg je kapala kišica. Lica upijena. Nosa sa kojeg su kapale suze. Zatvorenih očiju, tresućih ruku koje jedva da su štap i držale. I to je trajalo i trajalo, mnogih minuta, desetak-petnaestak kako se činilo pa je u jednom trenutku rosulja i prestala. A njegovo drhturenje se nastavljalo i bio je pognut sve niže, manji sad i od vlastita lodena koji kako je izgledalo iz daljine i bješe jedini na tom kamenu. Puka gomila odjeće, bez čovjeka, na ikakvu opstojnost ljudsku podsjećajući tek time što se jedva zamjetljivo tresla, nadimala blago i kratko, u ritmu disanja i drhturenja onoga kojeg je *ona* nosila.

Najposlije, čovjek sa kamena ustane. Primi potom štap nešto čvršće i to mjesto pođe napustiti. Učini tako jedan, dva, tri klizava koraka, zaobiđe kamen i grm i glib i drvo kakvo, granu oštru koja ga je mogla ogrebat i po nogama ako bi o nju zapeo pa se nađe pred vratima stračare posljednji put. Posljednji put svojim mršavim prstima Augustov otac im dotakne vrata.

“Sine...” tada je šapnuo.

Ali kao i ranije, odgovora na izgovoreno nije bilo. Tek su pod tim naj-

manjim doticajem vrata blago zaškripila, kucnula, a onda se uz pomoć vjetra i otvorila. Pred Augustovim ocem... opet isto. Opet sve prazno. Ponovno jastuk na podu, i dalje deke u kutu, a šahovska ploča...

Ne! Ne! Ne! NE! Što će sada biti, odigran odgovor na e4 premda nikoga u daščari nije bilo!? Premda mene tamo nije bilo! Tko ga je odigrao, vjetar? Štakori? Pauk? I kakav je odgovor bio? Dokle će ići ovaj apsurd; je li odigrano legitimno otvaranje možda? Je li dijete koje je maltene jučer naučilo igrati šah bez pristupa ikakvoj literaturi već poznavalo otvaranja? Govori mi! Sada mi govori ti cijankaliju, ti nad-odurni, nad-truli, ti nad-krnji šafotu razuma!

A šahovska je ploča prikazivala dva odigrana poteza. Bijeli pješak dva polja ispred bijelog kralja i odgovor na to, crni pješak dva polja ispred crnog lovca sa kraljičine strane.

Sicilijanska obrana, mnogopoštovani Anatolij... Ona je bila odigrana, a ja te uvjeravam, uvjeravam te da se to nije dogodilo. Tim više što se u tančine sjećam svakog detalja onog predvečerja kad sam ju zapravo naučio, na sampanu barem deset godina kasnije, kad sam iz dosade otvorio knjižicu na arapskom poslije debordaže; nešto su pregovarali, ja sam čekao... Knjižica je bila tu, da, tako je bilo, na sartiju i drangulijama nekog prastarog, krezubog ribara. To je sjećanje koje vidim, za koje bih ruku dao u vatru da se zbilo pa i ako priznam da mi je nejasno otkud taj jezik na tom mjestu i kako sam ga to čitao kad ga danas ne poznajem... Više sam otvaranja tada naučio. Tada sam i ozbiljnije zavolio tu ispraznu igru. Nego gdje sam stao... Da... Nisam mogao odigrati ikakav potez jer sve što mi je otac sa kamena onomad rekao, baš sve izgovoreno, ja nisam bio tamo da to čujem. Kilometrima dalje sam se nalazio od tog mjesta, spješeći bez osvrtaja, kilometrima pa i dalje od toga, a ovo je sve uobrazilja...!

Ali Augustov otac ne zamijeti samo da je netko odgovorio na odigrano otvaranje. Bijeli kralj kojeg je maločas mislio da vidi, *njegov* kralj, sada kad se za korak šahovskoj ploči približio, nije ga bilo. Nedostajao je.

Sekundu je taj čovjek tada ostao stajati, promrzao, mokar, više se i ne tresući. Najzad mu se otme: “Auguste!” pa odbaci štap i šepesajući istrči van.

“Auguste!” povikao je pohitavši iza daščare, najglasnije što je mogao, izgledalo je, a što opet bješe jedva glasnije od govora.

Prolazeći vršcima prstiju jedne ruke po zidu, a drugu pružajući pred sebe kao da opipava nešto nevidljivo, kano se priprema njome na neminovan pad i razbijanje o kamenje, cotaio je najbrže što je mogao. Napokon je i potleušica bila iza njega, najzad je i kamenje zaobišao, šepajući kroza makiju i les toga obronka, sve blatnjaviju naplavinu i u šašinu zaraslu sprud. “Auguste...!” u međuvremenu bi se ta riječ tom čovjeku, bez daha i febrilnu, svako malo otela

kao da ovaj nije bio ni svjestan da ju je izgovarao. Ali ne prijede mnogo i oslabljen se sruši na koljena. U blatnjavo sitno kamenje, među bokore i puzavice. I takav ostane jecajući, ostane takav kivan na sebe i odbačen natrag u svoj mrak, žuč iz koje mu je nada dozvolila izaći na par tih eto sekundi ali zbilja ne i mnogo više.

Nešto je govorio tokom tih trenutaka, šaputao samome sebi u bradu. Drhtavim se prstima uskoro čak počeo igrati poput kakva djeteta sa kamenčićima u blatu. Bilo je gotovo. Augustov otac se namjesti, ugleda ovdje u blatu bijelu i sjajnu figuricu drvenog kralja baš u otisku svoga koljena. Pa se nasmiješi, prstima ju izvuče, osmotri ju među prljavim prstima. Smiješak se pomiješa sa grohotom, grohot sa plačom. Kralj završi zavatlan u jezero.

Stotinama i stotinama metara dalje, gdje je cesta rezala šumu, sjajna i obrubljena kao biserjem caklećom rosnom travom sada u zlatnu jutru, iz rijetka je dijela čestara na svjetlo izbio dječak. Sjena mu bješe duga, a on je bio mali. U jakni toliko velikoj da mu se lice skoro nije ni vidjelo počne hodati rubom ceste, čekajući da prođe kakvo vozilo ali i stremeći od onih koje nije htio vidjeti. Nije dugo tako morao lutati, pola sata možda ili čitav jedan sat, a neki automobil se kraj njega zaustavio. Stari, željezni, glasan. Na vozačevu mjestu je sjedila debela žena.

“Jesi li kršćanin?” iz automobila dopre pitanje.¹

“Ja, ovaj... jesam.”

“Onda upadaj.”, žena odvrati. Dječak zatim automobilu priđe, nespretno otvori vrata i nj uđe.

“Znaš li pjevati?”

“Znam.”

“Pa pjevaj.”, začuju se riječi, pomiješane sa škripom kvačila uslijed čega se automobil blago zaljulja te nagrnu naprijed. “Ali glasnije malo, brujni strašno...”

I tako to započne. Dječak ženu poslušao pa počne sa pjevušenjem nekakvih pjesama kojih se prisjećao. Nije znao sve riječi, a premda se od rondonja vozila jedva i čuo, svaki put kad bi koju pogriješio, žena bi ga ispravila i uputila. Pedantnost joj se nastavila i dalje od tog; u jedan mu je čas dala maramicu da obriše lice, upozorila ga u sljedećem pak da zakopča gumb, namjesti kragu pod jaknom, uspravi leđa i tako dalje i tomu slično. Međutim mu nije dozvoljavala da prestane pjevati, čak i onda kad bi se našao pjevušeći istu pjesmu po peti-šesti put. Ni da kroz prozor gleda mu nije dozvoljavala. Upozoravala ga je da gleda naprijed jer će ga uhvatiti mučnina a ova je cesta dugačka, put je pred njima beskran, i za zaustavljanja poradi mučnine nema se vremena. Uostalom, bojala se divljih životinja, vukova napose. “Neku djecu odnose vukovi.”, rekla bi mu. “Da, da, šuma je opasno mjesto. Nego, ti si rekao da se August zoveš?”

1 *Hommage Jacque Frescou. Mali dio ove scene je inspiriran stvarnim događajima.*

“August.”

“E pa, o du lieber Augustin, pjevaj mi, a sada znamo i koju! Znaš li *O du lieber Augustin?*”

“Ne znam.”

“Onda ćemo zajedno. Ja prva pa ti za mnom, a onda ti sam. No...”, doda pa počne pjevati, nazalna pomalo glasa, grlena sveudilj, na trenutke visoka. “O dragi moj Augustine, Augustine, Augustine...”

August isprva riječi tek poslušao. Utopljen već u ritmu i zvuku kojim se vozilo tada nađe ispunjeno - jer tusta je žena pjevala glasno, skoro pa iz sveg glasa i činilo se da ju je pjesma oraspoloživala - a onda je osjetio doticaj na podlaktici, kao dva kratka i brza, nervozna udarca koja su govorila "Hajde, hajde, pridruži se, ovo i jest tvoj zadatak!" pa je počeo pjevati i on, a duet glasniji od brujanja i rondanja i škrpe automobila ispuni i vozilo i šumu kojom su prolazili.

“O dragi moj Augustine, Augustine, Augustine!” vikala je žena.

“O dragi moj Augustine!” nastavljao je glasno dječak.

“Sve je propalo! Sve je propalo!”

“Sve je propalo!”

I pjevajući, žena jedva da je gledala u cestu. Njišući glavom, prstima mašući kao dirigentskom palicom, drugom rukom lupkajući o volan. Takva nije ni primijetila kad su prošli pokraj nekog smrskanog automobila, poizdalje jednog kao krpa mirnog, krvavog tijela što je ležalo na cesti. Ona nije vidjela ni stol ni dva čovjeka pedesetak koraka dalje, a što su sjedila za njim u ovaj čas nadmeni, u naročitoj jednoj, čak protuljudskoj, gizdelinskoj nakićenosti, sebeljublju se podavajući i velmožnosti, a već ončas zdvojno, malne mahnito, nasilno zdvojno, gotovo su neotesanost i pasjaluk bili baš gorivo ruga opstojnosti, korotu živujući, a tim se živovanjem spuštali, načas si obarajući jastvo i zapinjali, otimali se, ujedali i sebe i druge i zrak, do tog odbojnog, krivog i ocrnjenog, do neprijatelja čovjeka - do onoga, naime, što ne živi.

“O DRAGI AUGUSTINE! AUGUSTINE!” tek je žena vikala dokle je dječak kraj nje smrznut, sve više umbrom oblivena, prestravljena lica osmatrao prizor pokraj kojeg su vozili. Neki ugledno, u frak odjeveni no pognuti, čuvtveno zamalo derutni starac sjedio je za tim stolom postavljenim nasred ceste, a nasuprot njega, također u odijelu se nalazio crni demon, utvara, sam grozoviti đavo. I taj đavo, slušajući kako ovi pjevaju, pratio ih je pogledom, obješenjački i živijalno, tako živo rukama mašući u taktu pjesme.

“O dragi moj Augustine!”, vikala je žena, opet lupkajući dječaka po ruci. “O dragi moj Augustine!”

“Sve je propalo. Sve je propalo.”

XII.

“Ali kažeš da se ništa od tog nije dogodilo.” u jedan je čas jednolika svoja glasa, pod zaintrigiranim a opet suzdržanim izrazom lica kojim kao da je pokazivao kako stvar samo istražuje ali ne i da donosi ikakve zaključke, student Anatolij upitao. Lice mu bilo u crnu paperju, naočale pod svjetlom lampe odsjajem skrivale oči, brada mu podnmljena a usne skrivene iza prstiju u koje je upuhivao topao zrak.

Sjedio je sučelice Augustu u kupeu hučuća vlaka. Ima već četvrt sata da su se ondje smjestili, bez da su svlačili kapute jer grijanje je izgleda bilo pokvareno. Doduše, ni jednom ni drugom to nije bogzna koliko smetalo pa čak kad im je konduktar stvar spomenuo i zbog nje se ispričao, vijest su dočekali neusiljeno, ne misleći o tomu ništa ali prihvativši inzistiranje da ih se počasti čajem sad kad evo poslužavnica prođe. Jednom kad ih je konduktar ostavio, nije mnogo trebalo, a razgovor zapodjenut na kolodvoru nastavio se:

“Psihijatar, dakle.”, August kaza, odloživši kovčeg na sjedalo pod gardinu prozora čije staklo sada u gusto mračnoj zori bješe kao ogledalo. “To je nešto što ti želiš ili su te roditelji...?”

“Ne, u rajonu je bila samo ta škola pa sam se upisao, barem...”, Anatolij otpovrnu pa zastane tražeći pravu riječ, “barem što se tiče škola te vrste. Ne interesiraju me pretjerano motorna ulja, beton, čelik i slično. Mogao sam biti inženjer, je l'. Sada sam inženjer ljudi.” nasmiješi se pomalo šturo.

“Inženjer ljudi...”, August ponovi i zakima polako glavom. “Reci mi nešto o tomu.”

“O popravljanju ljudi?”

“Da. Jesi li naučio išta toliko veliko i teško da imaš osjećaj, recimo, o tomu govoriti... strancima, da tako kažemo, i obnoć, izgovorimo, kao sada, u ovom vlaku?” Ovo je bilo neobično pitanje i zbog načina na koji ga je August postavio - ma da je jedan slog slučajno krivo bio izgovoren, student bi se našao uvrijeđen jer bi rečenica implicirala kako ovaj govori o stvarima koje njegova suputnika nisu interesirale. Međutim ga je August izgovorio bez mane, a Ledov pitanje shvati doslovno.

Načas o njemu razmisli, zamišljeno promotrivši dasku rasklopna stola između sebe i sugovornika, kanda načas postane gluh i za klopot čeličnih kotača i šina, za titranje električne lampe na stropu i opuštenu vlastitost na poliesteru sjedala, a onda započne:

“Pitaš me do čega sam došao, a da bih u vezi toga bio spreman hvatati za kragnu ljude koje i ne poznajem, sve samo kako bih im to iznio?”, retorički će Ledov pa duboko udahne. “Mislim da postoji.” najzad će zaključiti.

August ostane šutjeti. Tek pokaže dlanom kao da poziva ovoga da stvar izgovori.

“Velikim dijelom”, Ledov prihvati te pažljivo započne, “moj zanat usklađuje ljude svijetu u kojem žive. Kad je netko nezadovoljan, kad je recimo

na poslu degradiran umjesto promoviran i još živi u tmurnom svijetu od betona i nafte pa mu to otkida osjećaj slobode, mi dolazimo u napast da ga sa tim uskladimo. Ne pitamo je li svijet pokidan, već je uvijek pokidana osoba.”, Ledov reče, pentajući na trenutke kako nije govorio materinim jezikom, a ipak u nekom zanosu već sada jer misli koje je pokušavao iznijeti mu bijahu od velike važnosti. “Ali recimo da je do svijeta, recimo da je sam svijet svojom bešćutnošću i ispraznošću u čovjeku probudio gorčinu, kao da je ljudsko tijelo nekim obrambenim mehanizmom namjerno upalo u melankoliju kako bi svoga vlasnika natjeralo odandje pobjeći. A on ne može pobjeći; ima stan, obitelj ima, prijatelje, karijeru. To već jest njegov cijeli život. On nema drugog osim toga. Pa stoga ostaje samo trpljenje. Čovjek trpi koliko može, čini to neko vrijeme, a onda neizbježno kuca nama. Mi ga zatim posjednemo i kažemo mu: "Ne budite nezahvalni. Ta vidite, ima nečeg i u tom betonu i toj nafti. Lijepe su i lokvice vode i smrad automobila. Skučeni stančić na desetom katu i isparavanje odjeće koja se suši i ustajanje u pet ujutro i hladna rijetka kava i sjedenje po čitav dan za stolom zatpanim papirima i tako dalje i tomu slično i tako do kraja života... ima nečeg lijepog i u tomu. Ustvari, to jest lijepo. To je jedan lijepi život." Potom mu velimo: "Eto, potapšani ste po ramenu, to košta ovoliko rublji i možete ići. Izliječeni ste. Osim, naravno, ako smatrate da niste. U tom se slučaju objesite, ali vi sigurno niste platili vješanje, već liječenje, je li tako?", a pacijent odvrati: "Vidite zbilja, nisam tako razmišljao. Ako sam platio, onda sam stvarno i izliječen. Idem ja na trag u svoj mali život. Hvala vam." i ode sretan.”

“Ode izliječen?” August upita.

“Bez trunke sumnje.”

Uto se na vratima kupea začuje kucanje. Anatolij na to sa sjedala skoči i pođe vrata otvoriti.

“Čaj.” glas je neke starice dopro u prostoriju. Pred njom su se nalazila kolica, puna šalica, bokala i bijelih tanjura kao i pribora za jelo te košara sa kruhom. Kupe taj miris ispuni, ali na jedan neugodan način, blago tjerajući na mučninu. Anatolij od starice uzme dvije šalice i pridrži ih dok ih je ona punila vrućom tekućinom. Najzad joj se zahvali, donese šalice do stola, jednu postavi pred Augusta a drugu ostavivši u ruci se vrati do vrata, slobodnom ih rukom zatvori, te dobaci: “Ali naravno, to su samo neke moje male glupe ideje. Zbog predmnijevanja jednog studenta dovesti tako u pitanje čitav zanat, čitav pristup i znanje... Ali pitao si.”

“Jesam.”, August odvrati, osmatrajući kroz paru čaja prazno sjedalo, a onda i studenta koji se do njega vratio. “I slažem se sa rečenim. Premda se ja zbilja nemam čime naročito slagati ili ne slagati.”, reče pa se nagne, usnama dotakne šalicu i natjera se vruću tekućinu srknuti. “Malo znam. Suviše malo znam.”

“A ti?”, ne obazrevši se spram tog, započne uto Anatolij. “Kad već govorimo o tomu što nam je toliko vrijedno da bi to spominjali i strancima u vlaku,

sačinjava li tvoj život takvo što?”

“Moj život?”, August upita, iznenada kao na zapovijed čitava držanja drugačija, povučenija, ozbiljnija. “Ne mogu ti reći da sam naučio išta pretjerano bitno ali ti mogu reći da sam sanjao strašne stvari - i baš zato me zaintrigirala tvoja pozicija kao nekoga komu je zanat poznavati ljudski um. A moj san...? Sanjao sam da sam ispunjen. Finalnost sam sanjao, kao neku... kulminaciju, zenit ako me razumiješ, zenit dobre sreće. Sve je savršeno, sve je točno onakvo kakvo treba biti. A ja sam opet u svemu tomu nezadovoljan. Kao piroman neki sa šibicama u ruci koji osmatra stog sijena. U zlatnom gradu, na zlatnim cestama, u najvećem bogatstvu i uglednosti. Ali on ništa od toga ne vidi. Samo osmatra stog sijena, prevrće šibice među prstima, ne zna što se nalazi iza kaosa ali kao da čitav počiva na ideji da se u tom kaosu do kojeg bi došao paljenjem nalazi nešto veće i ljepše, neka možebitna viša milina.”

Anatolij ne izgovori ijedne riječi. Čak se ne usudi ispiti iz šalice već je slušao usredotočeno, inteligentno mjereći svaku izgovorenu riječ. August je nastavio:

“A sada, možda se pitaš, zašto je sve to strašno? Jer sam upravo iznio suprotnost koju je kudikamo lakše razumjeti. Sanjao sam suprotno od toga što sam sada rekao. Moj kulmen, odnosno kulmen moje dobre sreće, i sva ta briljantnost, sve ono što sam naveo... za mene je to mrak. Ne znam kako bih ti to opisao ali kad sam u mraku, u najnižem crnilu, tada sam najispunjeniji. Makar u tim snovima. I moji zlatni gradovi su zapravo gradovi od blata i čađi, od krvi i sukrvice, od katarata... i tu sam ja sretan. A svijet me poziva van. Sve lijepo i dolično, dostojanstveno i plodonosno čovječnoga što svijet ima za ponuditi, sa tim me doziva, čisto i sveto, šaptom, nježno, umirujuće zlatnih riječi, pa govorom... pa žešču. Najzad krešti, kriče, viče, psuje, urliče na mene, psuje mi!... a ja doći ljubazno odbijam. Više puta sam sanjao nekog demona, kao neku crnu, grobnu travestiju čovjeka čiji je čitav smisao u ljudskom biću usaditi strah... a ja bih sjedio pred njim, gledao ga ravno u tu ljagu njegovu bezdana, satima i danima sjedio bih pred njim, na milimetar mu od lica, i tim strahom koji bi me smrzavao ja bih se naslađivao. Tek kad bi i on odustao od mene, od sebe me odgurao i odbacio od tame, tada bih se probudio.”

“Ali kažeš da se ništa od tog nije dogodilo.”, rekao bi ovdje student Anatolij dotičući usne prstima i upuhivajući u prste topli zrak. “Da je sve tek san, igra mozga sa umornim čovjekom...?”

“Možda.”

“Vjerojatno. Mislim, nismo li upravo u vlaku kojim se vraćaš mjestu koje nisi posjetio, rekao si, šesnaest godina. Možda je tu negdje uzrok tih tlapnji i briga?”

“Možda.” August opetuje pa iz šalice otpije. Prvi puta stvarni gutljaj jarko više čaj nije bio vruć. Tek sada zamijeti i okus. Divlji šipak, trpak, čak snažno osjetan kako su ga podupirali tragovi rastopljena gusta meda. Sve to mi-

ješano sa prikusom starosti a koji je dopirao od same šalice, oprane u vodi iz cisterne u koju se uvukao vonj željeznice pa je i voda bila nekako čelična, na kadmijs se osjetila. Med je to prikriivao jedva. Zato ga je i dodano toliko mnogo. I sa tim razumijevanjem August zaključio kako je ovo napitak za sirotinju, za osoblje vlaka - konduktere, vlakovođe, inženjere, kuhare pa i skretničare i čistače i... putnike ako bi im bilo ugašeno grijanje pa im je nečime valjalo pokazati dobru volju - no svakako, nedvojbeno ne i za ugledne ljude. Njima bi ovakvo što i ponuditi bilo uvredljivo.

To je bila jasna jedna stvar koju je August eto ovako sjedeći u kupeu sa studentom kojeg je maločas upoznao zamijetio uzgređice, ne misleći išta naročito o tomu, a opet ne bivajući spreman to s uma maknuti. Zapravo - ispravio se niti sekundu kasnije, letimice osmotrivši sugovornika sebi sučelice - mislio je nešto o tomu. Zbilja je nešto o tomu mislio i to ne nešto maleno. Jer ovo nije bila primjedba izrasla iz ničega, puki korov uma, već nešto krajnje kardinalno; ta se očiglednost mogla prepoznati već sada, bez daljnjega, unatoč tomu što joj uzrok još nije bio jasan.

Gospodin August progovori:

“Mislim da pitanje nije što tjera čovjeka sanjati takve more i uopće... živjeti ih. Radije bi pitanje bilo zašto je njegovo biće o tomu ovisno, zašto u kaosu on traži podumentu samoga sebe.”

“Uh”, mladić se nasmiješi, “to je pomalo filozofija. No hajde, pokušat ću... Osoba se oslanja na kaos jer je, kako si spomenuo kod usporedbe sa onim stogom sijena, vjerojatno zaključila da joj je život prevelik za evaluirati, za obuhvatiti ga dosadašnjim pristupom. Pa ona stavlja takoreći život na kocku, dozvoljava kaosu načas zavladatai, nadajući se da će tu pronaći nekakav alat za obuhvaćanje. Kao kad kakav književnik vidi da mu mačka hoda po pisaćem stroju. Prvo se hvata za glavu, misli "Evo je, uništila mi je rukopise!", a onda kad vidi da je s rukopisima sve u redu, taj strah prelazi u nadu. On ipak baca oko na to što je mačka ispisala, jer se nada da je u tom kaosu kakav trag inspiracije. A ako kažemo da je u pitanju neki autor veoma blizu roka predavanja iste te inedita, a baš je sada bez ijedne ideje, bez zrna inspiracije... možemo se pitati, da mu je netko ukrao tu brljotinu koju je ispisala mačka, bi li ju on bio spreman i otkupiti?”

“Koje je tvoje mišljenje?” August upita.

“Ne znam, nisam književnik...”

“No, da si recimo bilo što drugo. Da si običan prolaznik na cesti pa ti netko priđe i kaže "Ja sam šaman, provest ćeš sa mnom pet godina svoga života, a ja ću ti dati odgovore na sva tvoja pitanja." I recimo da ti kaže kako za tih pet godina ne smiješ izgovoriti ijednu riječ jer ukoliko izgovoriš samo jednu riječ u samo jednom trenutku, dogovor otpada. I recimo da mu robuješ tih pet godina, ne znajući radiš li to stvarno za vraća nekakvog, duhovnjaka koji je upoznao boga ili za psihičkog bolesnika koji je zaludio i tebe? I da te netko pita "U redu,

Anatolij, pokaži što si dobio od tog." a ti mu pokažeš evo ovakav jedan kovčeg, kakav je na mom sjedalu. U tom kovčegu su odgovori na sva tvoja pitanja. Ti si otvorio taj kovčeg, vidio si odgovore... a opet nisi njima zadovoljan. Nisu ništa naročito. Silni su pred ljudima, a tebi... moraš se i podsjećati da kovčeg postoji jer bi ga inače zaboravio negdje na klupi, smetnuo cijelu stvar s uma..."

"Zaključio bih da je vrijeme potrošeno uzalud...?" Anatolij priupita. Interesantno, posljednje Augustove riječi tog mladića nisu suviše impresionirale. Nisu ga, štoviše, ni pretjerano zanimale pa se na njih odgovorivši polako namjestio u ležeći položaj i zaklopio oči.

August taj čin tek osmotri zaintrigiran. "Pa jest...", tiho odobri, primijetivši sada kako ni prozori više ne prikazuju njega i sugovornika mu već putujući svijet - golet, bujadnice i prorječja, masive zatim gajevima obrasle i visoravni. Šume sve do delti usječenih u prijevojima smrznutih planinskih lanaca što su jutrom iz mora nicali. I poneki grad i selo poneko, prelijevajuće sada u žeravi prozorskog stakla vlaka koji je vukući svoj čelik kroza sve to hućao. "Pa jest... možda je i tako."

Dva sata kasnije, vlak je stigao do grada. Anatolij Ledov je nedugo poslije onog razgovora i zaspao, tako da ga je zaustavljanjem vlaka August imao probuditi:

"Izgleda smo stigli..." August je rekao kad je sa sjedala polako ustao. Tu se grčevito uhvati za pretinac te stisnu zube zatomiivši ikakva glasa zbog boli u nozi. Izvana se čula ljudska vreva, zveketa čelika, siktaji pare. Zviždaljke i povici... Vrata kupea duž vlaka klopotala su otvarajući se i zatvarajući. Zatomi- jeni, isprekidani batovi koraka putnika čuli su se u hodniku.

I Anatolij se uskoro nađe na nogama. U ruci mu već bijahu knjige i torba, kao i naočale među prstima kako je drugom rukom protrljao oči. "Pa ti čaj jedva si dotaknuo..." hrapava je glasa, i dalje nekako sanjiv promrmljao.

August se osvrnu. "Da, ovaj..." odvrati i kao posegnu za šalicom na stolu ali u zadnji trenutak ipak uzme kovčeg.

"Sve si ponio?" najzad upita.

"Mislim da jesam..."

I tako se August uz tog čovjeka kojeg je upoznao tek par sati ranije nađe na peronu, hladnu i maglovitu sada ujutro, fragrantnu po lapavicama od mraza i benzina, po hrđi i ulju za podmazivanje. Skutreni i jedan i drugi u kaputima pođu gomilama ljudi, zakopani istom u razgovorima, u zvucima prometa, automobila, bicikala, miješanima sa notama gitare nekog potucala što je pred kolosijecima plandovao. Naskoro se miris tinjajuća duhana osjeti, oglasi se lepetanje i gugutanje golubova, ponovno zvižduk vlaka sada već stotinama metara iza njih...

Studentov glas će se tu začuti, jedva razaznajući:

"Primit će te, bez brige... Rekli su mi da mogu i dvojica..."

XIII.

“Na redu ste.”

“Molim...? Ovaj da...”

“Na redu ste, gospodine.” ženski glas ponovi, tihi, staklom zatomljen.

Gospodin August se iz snatrenja trgne te šalteru priđe. Već pri njegovu zaustavljanju pred staklom na licu se žene ugleda neka prikriivena, neugodna grimasa. Naime je čovjek pred njom zaudarao. Na životinje, na blato, na trulež neku. Bio je prljav, a hlače mu mokre. Masna mu kosa slijepljena od sasušena znoja.

U ruci je držao nekakav papirić. Taj papirić bankarici je predao.

“Molim vas pričekajte...”

U banci je bilo skoro pa vruće naspram studeni što je vani stezala ulice, naspram sipeće kiše, smrzavice i magle. Gospodin je August zbog toga sada šmrcao.

“Makar maramicu koristi...” u jedan je čas začuo negdje sa prikrajka. Neka starija gospođa, sa torbom u ruci, pod zidnim je satom sjedila i čekala. Nije samo njoj bilo neugodno. I ostali su se, desetak njih, od čudnog, blatnjavog i namočenog čovjeka udaljavali. Kao da se pomokrio, tako je izgledalo, i smradom i izgledom. Ta neka tamna, smrdljiva fleka mu se nogom polako širila što je dulje stajao. August se pravio da to ne vidi. Ali ljudi iza njega su komentirali.

Čak se čulo neko piskutavo dijete:

“Gospodin se upišao...”

“Evo...”, konačno se začuje glas bankarice koja se uto šalteru vrati. U rukama je držala par dokumenata, a neke je dokumente nosio i muškarac koji se u kaniranu napršnjaku kraj nje pojavio, stvar kanda nadgledajući, a spram Augusta dižući bezizražajan pogled tek sporadično. “Želite li taj novac podići?” bankarica upita. Razdražena nekako glasa, isprekidana.

“Ja, ovaj... molio bih.”

“Onda ću vas moliti da potpišete ovo... I ovo... I ovaj također...”

Pred Augustom se pojave papiri i nalivpero. Onaj sveudilj šutljivi bankar mu je tek prstom pokazao gdje se ima potpisati.

Najposlije, August dokumente vrati.

“To su dvije stotine tisuća, tri, četiri, pet... Četiri milijuna i šesto tisuća sa kamatama. Pet godina ste uplaćivali. Ništa niste podizali.”

“Nisam...”

“Zamoliti ću vas da odete sa kolegom do njegova ureda jer ipak je, razumije se, suma takva, pa je, razumije se...”

“Naravno.”

I kako mu je bankar rekao: “Pođite sa mnom.” August uzme dokumente

sa šaltera te mjesto šepesavo napusti.

“Sljedeći!”

Nešto manje od dva sata kasnije, pomaman, sangviničan, noseći crni kovčeg u ruci i mrmljajući sam sa sobom, čovjek je klipsao blatnjavom cestom. Hodao je pognut, jednom se rukom hvatajući za lijevu nogu koju kao da je vukao, kao da mu je trnula i više bila teret no od koristi. Takav je zaobilazio skliski glib i lokve, pazio da ne zapne o kamenčiće i korov, teturao i krivudao, ravnotežu gubeći svako malo i više puta se gotovo poskliznuvši u blato, u bljuzgavicu u koju su mu tonule kaljače. Sa lijeve strane pašnjak i oranica, sa desne strane pašnjak i oranica. Obje strane skoro nevidljive u ledenoj magli. Tek se stotinama metara, skoro pa kilometar dalje ovdje-ondje dalo vidjeti obrise kakve hiže i šindri nekog štaglja. I meketanje koza dalo se čuti, kao i zvonko glasanje pijetlova, ali daleko, daleko, skoro nečujno. Sve što je August sada čuo, zapravo, bilo je gackanje blata, vlastito mu disanje, vlastite mu riječi:

“I tako je kesusina učinila... tako je kesusina učinila... pijano pseto i gad...”

I te su se riječi ponavljale, deranžirane i drhturave, miješajući se sa lunjanjem po blatu i šuškanjem mu jakne. Desetak, dvadesetak već minuta, u psihotičnoj opsjednutosti i intruziji misli, ideja, stavova: “Zbog tog ću mu ja... Vidjet će on zbog tog...” Dan je započeo već odavno i sve što se imalo zbiti, zbililo se, međutim je bio pepeljast i turoban i leden kao da su još uvijek sitni sati i na dan je jedvice podsjećao; time nije samo odražavao čitavu tu mrzost i pobunu čovjeka što je klipsao blatnjavom cestom, već mu bio i pobudom, nastorom od latica i mirisa, pratećom svitom zurlaša i defista, animir-dama, a čija nepostojeća pjesma, usklađena mu sa grozničavim mislima, sa zvjeranjem, zapinjanjem o blato, mu je predstavljala sepstvo svijetu kremenjački, za njega se zauzimala, čitavoj ehaliji definirala tko i što je on, pa cijuk praporaca pa vrisak plesačica, uz klopot grivni i jecaj cetina, grohot i zanos i glazbu podivljalo, sve je podivljalo, razbludno sad, zveči i žari, disati mu ne da, a gospodin August traži dah, on žeda zrak pa preznojavajući se tlapnjom davljen otupljeno strepi da će se gdje izbljuvati, srušiti, pače iščeznuti pokle je i ovo bilo Ziusudrino maslo, tako jasnovito, nesumnjivo sazdana da ga dovede do ruba, a time je i obastalo, u početku ne-dužno i nježno, a zatim sve brže, kao kantilene pojanje, malne uspavanke pjev, uz takt pa dva eda se raspali opako i preglasno, od počela čujnije, uz grebanje ga otimajući od sama sebe pa se gospodin August nađe hvatajući za glavu, udišući, izdišući brzo i prebrzo - on to već jedva hoda, niti gleda gdje hoda, još brže i brže i brže se drhtureći blatom probijajući zori, žmarce čuteći izgubljen - to je gubio vlast nad nedjeljivom, datošću garantirano nedjeljivom a snižnom mu vlastitošću, spušten do osmatrača, otirača *remete* kojim se otire krv i kao da mu je čitav svijet govorio da se okrene, okani se, ma da se mani jer nema tu što tražiti, pa i ubije se ako je potrebno, odbjegne u mrak i jazvu iz kojih je već ispuzao, zahtijevao je svijet od njega da odbaci kovčeg, ispusti ga ove sekunde i

prestane se smijati, e baš to ponajviše, *ta da se smijati makar prestane* ali je gospodin August odbijao, on se kesio, kerio se, pakleno i pasje režeći glavinjao je naprijed, stezao ručku kovčega u šaci, a srce mu je udaralo, udaralo, udaralo... I u tom bijesu, u toj ognjici što mu je ognjeno već satirala tijelo i razum, on je mrmrljao:

“A da mi je samo rekao "Evo, zbog para ćeš smrdljivih robovati" pa bih mu se zahvalio na suradnji, ali ne! Radije ćemo te izigrati i prevariti, pretvoriti čitavu jednu svetu... a to bi trebalo biti sveto, to bi trebalo biti sveto čega je on majstor...! Pretvorit ćemo čitavu jednu takvu svezu u tefter i kupoprodaju. A što je to! Lijenost? Duhovna tupost? Zar on ima pravo na to? Eno je i kuća. Dobro je, trideset kila ovo ima. Udarit ću ga u glavu čim otvori...”

Ali kad se gospodin August dovukao do kućerka koji je uto izronio iz magle, hrom, bijela daha i zadihan te se uhvatio za kvaku, vrata su ga dočekala nepomična.

“Zaključao si!” usklikne tada August i pokuša povikati ali se zagrcne i počne kašljati. A svejedno je iskašljavajući o vrata i zalupao, na što je nutrašnost kuće drveno zazvonila: “Otvoraj pseto...! Propali hojratu... jopče pijani otključavaj...!” oslanjajući se o vrata, izgovorio bi između soptaja.

Udarilo je rukom još par puta, da bi na kraju počeo i kovčegom. Ovaj su puta, kako je kovčeg zbilja bio kao kamenjem napunjen, na svaki udar vrata zaškripala; baglame, pak, prijetele su odvaljivanjem.

Vrata se napokon otvore:

“Što je! Što hoćete! Zašto lupate kao manijak! Tko ste vi?”

Bio je to neki plješivi muškarac, oniži, u žutu vestu odjeven. Lice mu bilo saneno, kao da se upravo probudio. Daleko iza njega, na kaniranoj je, zlatnim šuvalima obrubljenoj sofi, igrajući se plišanim igračkama sjedilo neko dijete. Na stropu mjedeni luster, na podu sag. U uglu neko drugo ognjište. Ne onaj komad hrđavog željeza kojeg je pet godina čistio od čađi, već kamin od kamena, užlijebljen ornamentima od srebra i sjajan. August u taj čas osmotri i pod, točno ono mjesto koje je sinoć isprljao krvlju i čajem... Bio je to isti pod, ali krvi i čaju ni traga.

“Ja, ovaj...”

“Što je, moram li pozvati policiju?”

“Gdje je šaman?”

“Tko?”

“Šaman gdje je, šaman!”, gospodin će August sada otesito. “Po njega sam došao. Ovaj me vaš život ne interesira. Sva ta vaša providna gluma... a i dijete ste vidim dovukli. Nebitno. Njega hoću samo, Ziusudru...!”

“Kakav Ziusudra?”

“Šaman se tako zove, ne pravi se da ne znaš...”

“Gospodine, vi ćete sada lagano svojim putem jer ovdje nema nikakvih šamana i nikakvih Ziusudri. Ma nitko, dušo”, potom se obrati nekome iza sebe,

“čovjek na odlasku.”

Gospodin August tek letimično ugleda neku žensku priliku u kući ali pažnju na nju ne obazre. Tek izgovori: “Ziusudra.”

“Opet vi sa tim. Znači policiju zovem?”

“Ziusudra.”, August će kroza stisnute zube. Potom poviče: “Ziusudra!” i čovjeka odgurne. Uleti tada u kuću, zablativši i ulašteno drvo i sag, manično se osvrne po sjajnu namještaju - velvetnim foteljama, porculanu na policama, zavjesama od muslina, klaviru u uglu - tražeći makar jednu stvarcu, ma jednu jedinu mrljavu i hrđavu eskiju koja će dokazati da je u pravu, da je ovo neko glumište, komparserija neka, postavljena od šamana da on ispadne lud. Međutim kako je žena završtala i uhvatila se za sada uplakano dijete, August začuje potmuli udarac, ožeže ga preko šije strašna bol, osjeti zatim čvrsti stisak snažnih ruku, a one ga poderu i povuku nemilice prema vratima, uz psovke, uz jarost, takvog raskrvarenog jer mu je rana na bedru sad počela liptati, krvarećeg po blatnjavu podu, nesposobnog već i stajati.

Takav završi gurnut u blato, gdje se posklizne i jedva dočeka na rukama.

“Van propalico!” čuo je iza sebe mješavinu povika muškarca, plača djeteta i uznemirenih dobacivanja žene. Ali se August ovdje upre i ustane, primi blatnjavi kovčeg i u zadnji trenutak sa njim do vrata dotetura. Ramenom se o vrata osloni, onemogućivši čovjeku ih zatvoriti, pa drugom rukom upre i teški kovčeg ubaci u kuću.

“Van rekao sam!” bijesni čovjek ponovi pa se vrata opet širom otvore. “I vi i vaše prnje!” i kako je to povikao, svom snagom Augusta gurne, koji na to bespomoćan zatetura i sruši se natrag u blato. Zatim se sagne, podigne objema rukama kovčeg, dovuče ga do vrata pa baci u blato i njega.

“Ali unutra su milijuni...!”

“Marš, propalico! Marš odavdje!”

“Ali milijuni...”

“Marš i ti i tvoje prnje!” i vrata se uz tresak zatvore.

Gospodin je August ležao u blatu. Izmrljanih ruku, prljava lica, čudi nesklapne, naprasite, rasijane. U glavi mu se vrtjelo jer je i krvi izgubio previše. U ušima mu je bubnjalo. Toliko glasno da je tek sporadično mogao čuti zatomljeni plač djeteta, uznemireni razgovor supružnika, batove njihovih koraka. U jedan je čas tako ležeći primijetio nečije lice na prozoru, lice žene koja ga je uplašeno načas osmotrila, da bi ljubičastim muslinom zatim zaklonila prozor.

Osjetio je da mu je vruće. Ali i ledeno mu je bilo u isto vrijeme. Lice mu se preznojavalo. *Velika šteta!* pomislio je zamijetivši na prozoru odblesak sunca i provedrice kako su se najzad i oblaci razrijedili. Najmanje, držao je, baš najmanje mu je sada trebalo sunce.

I tako je ležao u blatu neko vrijeme, mokr kao štakor, krvav, zatvarajući oči na trenutke neobično duge jer je osjećao tako jedan snažni poriv da zaspe. Ovdje je baš bilo veoma ugodno. Ovdje, osjećao je, baš ovdje mogao bi usnuti

možda najljepši san.

Ali kako je zatvorio oči i skoro zaspao tako se trgnuo, začuvši da to netko na prozoru kuca. Onaj muškarac u žutoj vesti. Gospodin August ga opijen osmotri pa vidje kako mu ovaj rukom pokazuje da se odavdje goni.

“Da... imaš pravo.” ovdje će August ustvrditi pa se okrenuti naznak.

Potom je stisnuo zube i uhvatio se za nogu. Osjetivši bol u sljepoočnicama tako mučnu da mu dođe isповraćati se, upre rukama o duboko, mekano blato pa se zateturavši osovi na noge. “Imaš pravo...” izgovori te odande odglavinja.

“Imam ja i većih života od ovoga... a i manjih, i nisam prikovan nizašto, ničime, pa ni tobom ni tvojim novcem...”, uskoro gospodin August započne. “Navlas nisi računao na ovo, na ovo da ću samo odgacati odavdje pa kud koji jer mi je tako malo do tebe, pijandure i bijednika... da! Da, bijedni šamanu... tvoj papirić nije značio ništa. Ni u pet godina nisi uspio što sam ja sada u jednoj sekundi, kad sam se riješio svega...” I razgovarao je tako gospodin August sam sa sobom lunjajući besciljno blatnjavim putem, ne znajući ni kuda ide ni zašto ide i zašto recimo ne bi sada, ovdje baš, evo, sjeo u blato i tu dočekao svoj kraj. Malo bi samo morao pročačkati po rani da mu izbije opet krv i deset, dvadeset minuta, a njega nema više. Pa bi se šaman hvatao za glavu. Ubio je čovjeka. Sklopio je sa njim dogovor da mu pomogne, da ga spasi od samoga sebe i svoga mraka, a ubio ga je. Ipak, taj spomen na papirić kojeg mu je šaman dao, sam taj niz riječi bio mu je nakako osobit pa ga August fasciniran njime ponovi još par puta, tiho sebi u bradu, tako da ga slučajno tko ne bi čuo:

“Ni tvoj papirić nije značio ništa... Ni tvoj papirić...” I ne znajući zašto, a svakako zazirući i od razmišljanja o tomu jer je u svemu vidio šamanovu zamku, August je te riječi u svojoj sada već i feбри, bunilu raspaljenom ponavljao. “Papirić tvoj, hartija ta besmislena, užegnula i pokvarena hartija, papir taj sagorivi, zažeći ga treba... spaliti taj papir... taj... *Elaine*.” najzad izgovori, prisjetivši se da papirić predan u banci nije bio jedini kojeg je od pijanog starca dobio. Drugi je bio pismo. Od Elaine pismo. Ono u kojemu mu je napisala, baš uredno, pomnim potezima tinte oblikovala...

“Tom je poginuo.” sada zaustavljen, August progovori.

Bodljikavo i jarko, nebesko zlatilo opstruiralo mu je vid. Magle koja je ma do prije par trenutaka uz mraz stezala čitav ovaj krajolik sada više nije bilo. Čak se blato polako sušilo duž ceste, sušeno suncem i toplim nekim vjetrom, dozvoljavajući cesti biti prohodnijom. Sve to kao neka uvreda, smijeh okolnosti koje August nije razumio ali mu je ludilo govorilo da je šaman za njih znao, štoviše, da ih je isplanirao i zapovijedao njima.

Takav se vrati putem kuće. Više ne ljutit. Tek uplašen i pun nekakvih neobičnih čuvstava jer je znao da se vraća kako bi novcem pomogao nekome drugome. Barem da je mislio na sebe potrošiti, iz protesta primjerice, spiskati sve i prokockati, prosjak postati pa da pokaže tom mudracu da od čitava njegova

pristupa nema ništa ali on je prilazio sada kovčegu sa namjerom da pomogne drugima, Elaine i njezinoj obitelji, a to je bilo čisto. Ranjivo je to bilo, dalo se iskvariti - i u tomu se, August je ugledavši na stotinjak koračaja pred sobom kovčeg u blatu, crn i sjajan sada pod suncem pomislio, baš u tomu se mogla nalaziti šamanova zamka.

Kad je najzad kovčegu prišao, tek je ovlaš osmotrio i šamanovu kuću. Vrata i prozori bili su otvoreni. Kuća je zjapila prazna bez namještaja i bez ljudi. U vezi toga August ne pomisli ništa.

Kleknuvši na koljeno zdrave noge, kovčeg pokuša podići. Bio je pun.

“Hajde, zadnji put... neka budu kamenčine...” August tu promrmlja pa ga prstima prljavim od sasušena blata i krvi uz škljocaj otvori.

A u kovčegu - nijednog kamena. Samo novčanice, zbijene, obične, tisuće i tisuće njih. Sve onako kako je izgledalo kad su mu otvoreni kovčeg pokazali u banci.

“U redu...”, gospodin će August ovdje izdahnuti, prazan već, ne znajući više ni što osjeća. “Neka bude. Pobjedio si.”

XIV.

“Ali gospodine dragi, dozvolite! Dozvolite da postoji i drugo vrijeme, za odmor, za odustajanje. Zašto ne odustanete? Pa prošlo je već milijardu godina a vi opet, razjareno ovako, mahnito i nesmiljeno... A neka i ode do automobila, a neka i propadne sa njim u provaliju, što je vama do toga? Zašto ne mogu razumjeti ljude i to takve kakvi ste vi, nemilosrdni, nezasitni, nasilni!”

Ali starac toga glasa nije slušao. Opet se kao i beskonačno mnogo puta ranije nalazio na koljenima, krvav i lud. Osmatrao je ono pseto obješenih sisa, gledajući da ga uhvati, postane to pseto i kao pseto da Antona zaustavi. Sreća ga nije polazila za rukom zadnjih par tisuća godina. Pokušavao je ali bi kesusina šmugnula u šumu, sin bi mu propao u bezdan pa bi se opet sve dogodilo iznova, i iznova tako i iznova.... i što! August svejednako nije bio umoran i nije smatrao da je to išta značilo jer sreća se mogla okrenuti u bilo kojem trenutku. Štoviše sada, baš sada je žeravica njegove duše tinjala još i vrelije. On je osjećao, naprosto je mogao opipati da će ovaj puta uspjeti. Poći će ga za rukom. Sada će baš imati sreće...!

Utvara je mrmljala, bijesno i osorno:

“Ali zašto ne prestanete s tim? Zbilja, zašto ste nasilni i ne dozvoljavate trenutku zbiti se u miru, već ga uporno želite posjedovati? Da, znam ja vas, upoznao sam vas u ovoj vječnosti i bolje nego mislite, to nije kontrapost već posjedovanje, vi želite u rukama držati trenutak i vječito ga, bonvivno, opsjednuto si ga utiskivati u prsa i ne dati drugima ni da ga vide, a kamoli dotaknu. To je stoga

što se od tog pseta ne razlikujete. Ono uporno dolazi jer ga privlače mirisi sa stola. Želi se zasititi pa se vratiti u svoju jazbinu, a vas neodoljivo privlači, omamljuje, u tomu vam je milina, ta želja za žderanjem ovog momenta i prožderavanjem vlastite manjkavosti. No maleni ste, najdraži moj prijatelju, suviše maleni mano destra moja pa ne vidite stvar u njezinoj srži i nikakvo žderanje to neće promijeniti. Napokon, niste li naučili? Zubi su vam, razum vam je, vaš život... za zagristi ovaj moment i maksila vam je premala.”

Na stotinjak koraka od njih, Augustov je sin sada već bio na nogama. Vukući svoj dezorijentirani korak, ćuteći kako mu sa prstiju kaplje krv po asfaltu, bunovan, po smrskanu se staklu i plastici i krvi tjerao ići naprijed. Odjeća mu izderana, glava razbijena, koža izguljena. Disao je piskutavo, maltene fićukavo kroz razbijeni nos i tiho, tiho, a Augustu opet suviše glasno, i to toliko preglasno da baš to disanje, jedva čujno to strujanje zraka sada glasnije od pucanja korbača mu nije davalo čuti utvarina naklapanja bez kraja. A utvara je naklapala i još kako! Riječi joj se nisu čule ali vibracije od njihova izgovaranja jesu. I od njih se tresao stol, od njih je već sa stola padao i razbijao se porculan, kristali, u svoj njihovoj trivijalnosti, u čitavoj bezbojnosti i prozaičnosti, a od njih se, napokon je i to bilo jasno, uplašilo i pseto i spremilo se da šmugne.

Srećom, August je to predosjetio. Baš na to je svih ovih tisuća godina čekao pa je kako je pseto podvilo rep ustao i u skoku se na njega bacio. Tek mu dlaku opet prstima dotaknuvši ali kao i uvijek, to je bilo dovoljno.

I kao pseto je opet trčao. Opet je noktima grebao po asfaltu i opet mu se koža obješena o mršavo tijelo ljuljala lijevo-desno. A on je trčao, hitao, jurio, svom snagom koju mu je tijelo psa imalo pružiti. Takav je stigao do sina, takav ga je ugrizao i zario mu zube u gu.

Napokon, takav je osjetio udarac posred njuške. Posred rebara zatim, a ona su već kržljava i slaba popucala kao staklo.

Anton je šepajući nastavio do automobila, sa zemljom i vozilom i stabilima i čitavim dijelom ceste nestao u provaliji već sljedećeg trenutka, a August je kao pseća crkotina, kao nitko i ništa ostao ležati na cesti, u krvi, uporno osmatrajući asfalt jer nije htio neminovnosti Antonove pogibije svjedočiti još jedanput.

“Međutim”, riječi su djeteta progovorile sa onu stranu stola, “vi u svemu ovomu još uvijek niste odgovorili na moje interesantno pitanje.”

“Pitanje o vječnosti i strahu od nje?” gospodin August odvrati. “A što da kažem?”

“Ne, ne interesira me suviše vaš strah od vječnosti, već ono unutar njega. Bojite li se vječnosti ili ideje o nemogućnosti posjedovanja iste?”

Gospodin August, ravna svoja odijela, na mošus mirisna, ošišan i obrijan, čist, prihvati nježno čašu rumena vina i osmotri ju. “Ja strah negiram. Racionalno, kažem da se bojim jer učeni ljudi poput nas znaju da je suprotnost čak i smiješna. Ali riterski, kulturno, uz samopoštovanje, ja ga moram negirati.”

“A želja za posjedovanjem? Hoće li riter prihvatiti njezinu eliminaciju kao utjelovljenje darežljivosti, a darežljivost je ipak jedna plemenitost, ili će to vidjeti kao nešto nauštrb časti?”

“Rekao bih... kao i kod ovog vina, primjerice”, August djetetu odvrati i bez suviše razmišljanja, “da se odgovor nalazi u majstorskoj mješavini i jednog i drugog.”

“U mješavini dakle?” dijete će upitati.

“U mješavini.”

“A zašto onda, oprostite što vas to pitam, zašto ste onda i dalje pseto i crkotina na cesti?”

“To?”, August će prostodušno. “To je, tako, jedan moj imidž, pomalo, priznajem, kontroverzan, no imaš uvažiti da bez kontroverze danas čovjek ne može mnogo. Moja kudjeljara, recimo, da se nisu pojavile priče, da novine nisu pisale o ludu čovjeku koji je prošao svijet tražeći istinu, koji se uspeo na najviše planine i razgovarao sa najvećim mudracima eda bi se vratio pognute glave i preuzeo raspadajuću kudjeljaru, ne bih daleko došao... Tako i to, kako ti veliš, a sa čime se ja ne bih nužno složio, crknuto pseto posred ceste, to je tek jedan način ophođenja sa svijetom, jedan oblik društvenog ugovora i tako dalje i tomu slično...”

“Svijetu ste, velite, postali crnuto pseto kako bi nešto postigli? Što to?”

“Opet ti sa tom pomalo neugodnom i odbojnom usporedbom... Jesam, bio sam umrlo pašče, ali dozvoli da je to tek jedna od mnogih stvari koje sam bio. A zašto sam bio preminuli pas, pitaš? Zašto me svijet doveo do te jedne neobične pozicije...?”

“Da, zašto ste bili crknuto pseto nasred ceste?”

“Zato što sam bio nesposoban odustati.”

Soareja se zatim nastavi na lasan jedan način, uz topli povjetarac, uz ugodne mirise šume i kao neke dokone tonove pijana koji dopirahu poput vode iz ovog neobičnog restorana kojega su gospodin August i najdraži mu prijatelj bili gosti. Oni su sjedili opušteno, pušeci duhan i osluškujući, ne izgovarajući više riječi podosta vremena, već tek, izgledalo je, uživajući u tom kratkom odmoru od razgovora. Samo bi ih ovdje-ondje obišao kelner i gotovo šaptom upitao: “Treba li gospoda išta?” a na što bi dobio uljudan, negativan odgovor.

Ta je tišina potrajala neko vrijeme, dva tek godišnja doba ili tri. U jedan je čas snijeg zatrpao i stol i cestu i dva sugovornika ali osim što su mu gasile cigaretu i močile šibice, gospodinu Augustu mećave, susnježice i daždi nisu suviše smetali. Napokon, milijarde ih je već doživio.

Tek kad se jednoga dana iza obzora opet promolilo sunce, a sekundu već poslije i pomaknulo u suton, gospodin August se odluči namjestiti na stolici, pa izdahnu:

“Da... Ja i dalje osjetim da mi ti ne vjeruješ.”

Njegova sugovornika, cijenjenu utvaru te riječi iznebuha izgovorene os-

tave iznenađenom. Ona se spram Augusta ne osvrnu - jer svih je ovih mjeseci ravno u njegovo lice i gledala, bez prestanka, bez treptaja - već samo upita:

“Vi želite da vam se vjeruje?”

“Ne...”, August odvrati. “Ja, ovaj...”

“Što želite? Slobodu?”

“Ništa. Zaboravite.”

“No”, utvara će ustajati, “ako želite slobodu, evo, samo pitajte. Samo me zamolite i čitava će ova stvar nestati. Neće više biti ni ceste ni mene ni vas. Ništa od ovoga nije toliko stvarno da vi od toga ne možete pobjeći. Samo me pitajte, evo, čak me ni zamoliti ne morate, i bit ćete slobodni.”

Ali starac se tek nagnu, posegnu za krajem stola, otrese odande lišće, iskopa od ispod lišća tabakeru, izvuče iz nje cigaretu pa započne: “Ja se, ovaj, iskreno zahvaljujem na velikodušnoj ponudi... Ali odgovori na moja pitanja u manumisiji ne postoje. Zato pristojno odbijam.”

“Ali”, utvara odvrati, pomalo zatečeno premda i dalje krotko i učtivo, “vi ovdje sa mnom sjedite već milijardama godina, a ja još uvijek nisam čuo ta vaša pitanja. Iznesite ih pa ćemo zajedno na njih odgovoriti.”

Gospodin August se nasmiješi. “A ti misliš da je to moguće?”

“Ne znam, to su vaša pitanja... Nego”, utvara zapita, “svjesni ste bili toga, da je sve ovo vrijeme odustajanje bila opcija?”

“Znao sam prve sekunde.”

Utvara kimnu, kanda se crnim svojim nepostojećim licem i sama nasmiješivši. “Dobro...”, izdahnu, umah poslije čega podignu pogled te upita: “Šibice?”

“Zahvaljujem.”

Tiho šuškanje odijela, a zatim i kresanje šibice, sve popraćeno oštrim mirisom sumpora i izgarajuće trepetljike. Gospodin August približi lice plamenu i cigaretu upali.

“Da...”, napokon kaza, uvuče dim pa već sljedeće sekunde cigaretu u pepeljari ugasi. Daleko iza njih se mogao čuti automobil. “Znao sam sve ovo vrijeme...” ostantativni se sada šapat začuje, “jer nisam ja potreban tebi ali ti jesi meni. Ti, prijatelju moj, puki si alat moje duše, kliješta što popravljaju hrđavi, kapajući bojler, ništa bitno jer ništa bitno i ne popravljaju. I nisam ja ovdje zarobljen s tobom, već ti sa mnom, a napose i napokon i ponad svega to: ti nisi zlosretnik kojemu su potrebne milijarde i milijarde godina kako bi spoznao sadržinu, sirovu i truleću srž stvari tegobnog ovog, gnjilo boginjavog i niskog svijeta... već sam to ja... Ja. sam. to.”

“A je li?” utvara upita čovjeka koji je već ustao.

“Ne...” gospodin August zausti i zatvori oči.

A riječ mu oduzme tresak, zvižd, lomljava metalna smrskane slitine; to je porculan sa stola poskočio, stol se zaljuljao, tanjuri i čaše se rasprsnuli o asfalt, kao i vozilo, kotrljajuće sada i zdrobljeno, tutnjeće legurom kojom je zaus-

tavljaajući se rezalo bitumen. Vrisak i prasak i pazvuk drobljene karoserije i porazbijanog stakla; staklo se ospe posvuda, po stolu dva besjednika, kosi Augustovoj, ramenima njegovim.

Utisnuta cigareta, sada zatrpana komadićima stakalaca, tek posljednjim pramenom dima pokazujući da je tu, i dalje se u pepeljari krijesila.

XV.

“Ovdje te ostavljam.”, tusta je žena kroz otvoreni prozor dječaku poručila. “Ali nemoj da to znači i kako ostavljaš manire koje si danas naučio. Pristojnost, dragi Augustine, daleko će te odvesti. Ne, ne, kud ćeš sada, vamo, moram te poljubiti prije rastanka. Tako...”, ona kaza pa dječaka zgrabi za nadlakticu, promoli se iz auta i utisne mu cjelov posred čela. Zatim mu namjesti kosu te veli: “I nikuda bez Krista, to je jasno...”

“Jasno je.”

“Onda dobro. Da, dobro je to... Zbogom, mali moj Augustine.”

Automobil potom zaštropota, opori se smrad pržene nafte osjeti u zraku, a dječak se nađe u nepoznatu mu gradu sam. Bilo je hladno sada prijepodne, dovoljno da se August pod jaknom skutri a dah mu zadržuri. Oko njega bijahu zgrade, tamne, visoke, obrubljujući sive ceste. Beton pod nogama, beton iza leđa. Tek lokvice dijelom smrznute tamne vode koje su sivilo tog betona prekidale. Vozila su prolazila i brujala ulicama, ostavljajući iza se bijeli bazdjljivi dim; ona su trubila, zaobilazila se, sveudilj žurila čineći čitav taj događaj, zajedno sa rijetkim prolaznicima na trotoarima i pješačkim prijelazima takoreći živim, nametljivim i navlastitim poput krvi unutar žila. Augustu je trebalo par koraka kako bi se naviknuo na hodanje poslije čitava jutra vožnje automobilom. Par tek koraka - i već je postao toga svijeta dio.

On zbilja nije znao kuda ide. Uostalom, sve je ovo za tog dječaka bilo novo. Prvi je puta, primjerice, vidio prosjaka; poslije par ulica, kad su moderne zgrade ustupile mjesto starijem dijelu grada, pod bijelim doksatom girlandama ukrašenim, pred suhomrazicom je skutren pod darovcem i spava, šesir mu kraj glave, tek mu se pokriveno rame blago nadimlje.

Osupnut je August osmotrio i taj doksat, nad nizom šarolikih, kam-bričnih tendi što su separtine nadsvođivale, trotoare i stepeništa, zaobilazeći ljude svakog časa sve brojnije, samo prolaznike isprva i bakaline a naskoro i bicikliste, upijao je svaki detalj, demirima ukrašene prozore, željeznim ogradama obrubljene balkone, crvene i sive i dunklcrjepove, šindre drvene, pilastare i karijatide i lođe, a najposlije beton, staklo, čelik nanovo onih velikih, preširokih građevina modernoga doba što su se gordo u nebesa usjekivale.

Tako je lutao možda čitav sat, zaobilazeći prolaznike i čuteći žagor, uz-

duhe, veličinu tog drugačijeg svijeta, ne znajući misli li ikada stati te gdje će se to zbiti ako se zaustavi ikada, u zanosu već i očaran; crevljar je neki sa šegrtom popravljao tendu, parfimer je ni deset koračaja dalje primao dvije dame u svoju radnju, neki prolaznik glasna disanja upravo je prošao kraj Augusta, uspuhani postariji gospodin sa štapom u ruci i crnu odijelu, ošišan i obrijan, po kolonjskoj vodi miriše, on to od brijača čini se odlazi. Cvrk-cvrk! Pa se dječak odmakne. Bicikl projuri paktregera pretrpana šarenim tepisima, a vozač vozi jednom rukom; drugom pridržava šešir, među prstima mu cigareta. Klizi prema suncu, čije se bijele zrake načas probile kroz razgalicu, razlile niz ulicu, zakrijesile ostakljenim radnjama.

Izenada, dječak se trgne; iz sanje ga nešto probudi, gusto i čujno kao potresajuća grmljavina - trubljenje je to bilo teretnih brodova.

Odasvud je dolazilo, glasnije od svega i parajuće; August ovdje prvi puta čuje nešto toliko glasno a ljudskom rukom stvoreno, zatomljavajući svojim tutnjem i kolportersku dreku i gvozdeno kloparanje tramvajskih šina. Ono ga je fasciniralo.

I možda je baš stoga, od te velebnosti ushićeno to dijete baš putem uplovljenih brodova, putem riječne luke u sljedeći već čas pošlo, slijedeći zaglušujuću buku, pogledavajući spram čeličnih joj kranova kad joj se za ulicu još ili dvije približilo. Uskoro se luka nazrela jasno, odmah iza nekog uređenog perivoja ukrašenog trsjem isprepletenim vjenjcima; iza groblja zaklonjenog platanama, a što se sa tim parkom sjedinjavalo.

Stabla platana, kržljava i nevisoka, nedavno posađena šumila su kako ih je hladni vjetar ovog svježeg dana mreškao. Sa krošnji im je opadalo lišće, nošeno kao sušanj ponad mramornih, škrljevačkih i granitnih nadgrobni ploča. August je mogao to zaobići, poći drugom nekom cestom ali iz tko zna kojeg razloga zaintrigiralo ga je i groblje. Ovdje, činilo se da ga je pomisao zaustavljala, vjerojatno mu je ovdje sahranjena mater. Baš tu, evo, među ovim pločama, zasigurno je i ona sa njezinim imenom, a zaobići ju bi možda bilo i bešćutno. Stoga putem groblja pođe, drobeći čizmicama pootpadalo lišće, skutren u prevelikoj mu jakni, lica blijeda a usana ispućalih. Pomalo je bio zdvojan, a i iscrpljenost je osjećao od vožnje i pjevanja čitavog jutra. Zbilja, mislio nije ni o čemu osobitom jer iz prikrajka mu je misli kao i strah izvjetrio pa mu smjelost, izgledalo je, nije imalo što vrbovati.

Dječak požuri kamenitim stazama koje se omeđene kasnim cvjetovima, živičnjacima i pokošenim travnjacima najzad povezaše sa prostranijim jednim, kružnim trgom gdje su ljudi što su posjećivali grobove mogli načas predahnuti po klupama i granitnim eksedrama; niz drvenih kanti za smeće, neki spomenik nasred trga i sat. Veliki jedan sat, kazaljki blještavih u sjajnom cinku, sat ispod kojeg je sada na klupi sjedio neki čovjek.

Crni kaput. Skutren. Na koljenima je vršcima tek prstiju pridržavao nekakvu papirnatu vrećicu. Klupa na kojoj je sjedio nalazila se u hladu, neo-

bičnom jer se činilo da ga je stvaralo baš ništa kako se ponad čovjeka osim sata ništa nije nalazilo. A osoba, taj čovjek, bio je lica koščata, poveća, u jedan čas podsjetivši Augusta na lice vlastita mu oca pa mu pobjegne drhtaj okovan maglicom. Ipak, ovo je bila jedna dobroćudna pojava, nježna činilo se i samim je svojim crnim pogledom kao privlačila one koji bi uzeli makar nakratko u obzir da je ona tu.

“Čudan neki čovjek...” dječaku uto pobjegnu tihe riječi.

Ali kako je to jedva čujno šapnuo, on primijeti da se osoba na klupi spram njega okrenula, iznebuha, ukočenim trzajem, sada ga promatra i kao prati pogledom. Augusta poradi toga prođe jeza i on korakom požuri. Pogne potom glavu, zamisli da mračna osoba nije tu.

Međutim, povik:

“Maleni. Hej, maleni!”

August se okrene. Crni mu je čovjek rukom pokazivao da dođe. “Želiš li zaraditi? Dođi da zaradiš, maleni...”

“Vidite, ja...”

“Ne čujem te odande, dođi tu. Dođi, mali moj... Da, vidiš... Da, da... bliže... tako... Sad da te pitam, želiš li zaraditi?”

Dječak što mu je tada podozrivo prišao, obje ruke van džepova i usiljen, kanda spreman na bijeg svakoga časa, uto zapita: “Zaraditi? Što želite?”

“Ništa puno.”, čovjek reče. “Želim da staneš ondje kraj monumenta i čekaš. Pokraj tebe će proći jedan stariji gospodin, možda za jednu minutu, možda za dva sata. Na tebi je samo da ga ovdje pozoveš.”

“Ovdje...?”

“Tu, meni, ispod ovog... gnomona da ne kažem, da porazgovara malo sa mnom, sahatlijom starim i korjenikom bez kulpe. Znaš... to ti je jedan moj veliki prijatelj, čak najdraži moj prijatelj a kojega nisam vidio toliko dugo pa ovdje vrijeme odbrojavam, naznačavam, ispisujući ga pomnjivo kao kroničar kakav... sigurno, sasma sigurno sladostrasno ali ne i skribentski. Eh”, blago se, nužno crni čovjek nasmiješi pa spram sata omahne prstom. “možda tebi toliko star ne izgledam, ali nisam ga vidio dobrih deset tisuća godina.”

“Zar toliko...?” dječak upita, i sam blago nasmiješen jer mu se taj neobičan čovjek najednom učini simpatičnim; zašto ga se uopće plašio ranije, sada mu se učini krajnje neobjašnjivim.

“Možda i malo duže... Nego da, izvoli. Ovo je za tebe.”, čovjek usklikne pa posegne u džep. Odandje izvuče nešto papirnatog novca te ga bez brojanja ne da Augustu u ruku, već se ispruži i gurne mu ga u džep jakne.

“Hvala vam... To je tako puno...”, dječak će mrmljajući. “A kako ću... ovaj... kako ću ga prepoznati?”

“Vidiš stvarno, kako ćeš ga prepoznati... To je odista jedno validno pitanje.”, odvratio će crni čovjek ljuljajući glavom kao da opominje samoga sebe. “Da, hmm... da...”, kaza pa se osvrnu. “Vidiš onog psa ondje?”

“Vidim.”

“Bi li htio otići do njega? Ne zbog mene već zato što ti to želiš?”

“Mislim da ne. Prljav je.”

“Eto... Kraj tebe će proći popriličan broj ljudi. Svaki put kad prođe netko kraj tebe, ti se pitaj "Bih li radije razgovarao sa ovim čovjekom ili otišao podragati onog psa?". Ako pomisliš da bi radije podragao psa, to je moj čovjek. Pozovi mi ga. Jesi li razumio?”

“Mislim da... rekao bih da jesam.”

“Onda je riješeno. Hajde”, crni će čovjek orno pa pokaže nježno rukom, “monument čeka.”

Zbunjenost, dezorijentiranost, vrst uplašnosti, to je bilo ono što je dječak osjetio jednom kad se od tog samopredstavljenog sahatlije udaljio, čovjeka koji se vratio u svoj mrak i opet postao stran, strašan, sam, toliko da je sama ideja prekidati mu tu samoću bila strahotna. Vrativši ruke u džepove i osjetivši pod prstima novac - koliko je poimao, popriličnu svotu koja besumnjivo vrijedi više od ovog neshvatljivog zadatka - pošao je do monumenta i ondje ostao stajati.

Neka imena uklesana u mramoru, tamna i svijetla, jedno pa dva pa još dva-tri i čitav niz dolje do staze i čitav niz gore do vrha iskrivljena u neobičnoj formi u kojoj je tu skulpturu njezin kipar oblikovao, nagingujući promatrače - uostalom, one koji bi se uopće spram nje obazreli - da ju vide kao odraz nečeg kolosalnog, tragedije naime, zaustavljanja onoga što je moglo biti, a sve u tom obliku koji je podsjećao na ruke što se pružahu ka nebu i nije, koji je ličio pod jednim uglom na crnu razbijenu kaplju krvi i nije, koji sa drugog ugla i nije, nipošto nije bio cvijetom što se rađa iz crnila i stotina i stotina imena - a opet nekako i jest.

August je čitao ta imena, okrbana i zagasla vremenom i mahovinom kako je spomenik bio prastar. Isprva je to činio iz dosade, čekajući na gospodina za kojeg nije znao kako izgleda, a kasnije iz fascinacije imenima i prezimenima, prezimenima napose, jer su govorila da su ove ili one osobe možda obitelj, daljnji rođaci makar, svjesni da su bili jedno drugoga za života, a sada ih eto razbijajući dosadu nekom izgubljenom djetetu.

Pokraj spomenika su prolazili isti takvi ljudi ali bezimeni. Neki muškarac sa brkovima i crnim zaliscima, neka žena u dugoj haljini, neka žena u nešto kraćoj haljini, sada muškarac obrijana lica, starica kakva ili dvije... i oni su prolazili neki noseći cvijeće, neki kakvu drugu stvarcu, novine možda kako je jedan gospodin nosio pod rukom, i tiho su vodili svoje razgovore, iznosili opaske gdje se nalazi ovaj ili onaj grob, tjerajući na to čitavu jednu mrtvu scenu da bude bodrija, pokretljivija, makar nakratko eto dok je dan i dok se grobovi posjećuju, i sve te ljude dječak se trudio osmotriti. U tomu je možda bio neuljudan, piljeći neznancima u lica, ali na to se baš nitko nije obazro. Nitko, vjerovatno da ih se kasnije upitalo, ne bi bio načisto je li pokraj spomenika uopće bilo,

najposlije, kakvog dječaka. Osmatrajući, on ih je samo uspoređivao sa nekim mršavim psetom kojeg sa groblja još nitko nije potjerao, a sve kako je crni čovjek zatražio da čini.

“Bih li radije razgovarao sa onom ženom...”, dječaku bi se ovdje-ondje tiho otelo sa usana, a zbog čega je iz daljine izgledao kao da čita imena sa spomenika, “ili bih podragao onog psa? Ali ta žena izgleda kao dobra osoba... Zašto bih... Zašto bi itko, ikada... rekao da je kao pas?” pa bi takvo što šapnuvši pomalo zbunjeno i ogorčeno bacio pogled spram crnog čovjeka koji je i dalje sjedio na klupi. Lice mu je bilo zasjenjeno. Čime točno, dječak se nije mogao usredotočiti kako bi zaključio. Doduše, to nije ni htio jer ga je osmatranje te osobe umaralo.

Vratio se gomili. I larmi i koracima. Šuškanju, disanju, zveckanju, puckanju. Tamne i sive ubradače, tamni i sivi kaputi, platnene torbe, grebući svojim jutenim i pamučnim i svilenim tkaninama, čineći kao sinestezijom da dječak osjeća sparinu, da premda mu je iz usta izlazila para a prsti mu bili blijedi, čuti kako mu se glava pod kosom znoji. Ljudska vrelina. Vrelina nepoznatih ljudi skupljenih u gomilu, makar rijetku neku i bez reda kakva je bila ova. Moglo se već reći - August je biti ovdje mrzio.

Ali sa svima njima on bi radije razgovarao nego da ode do onog... a gdje li je sad? Kod onog obiteljskog groba? Bio je maločas tamo... Kod sata? Da, eno ga kod sata. Ali sa svima njima on bi radije razgovarao nego da ode do tog psa!... Komu bi uopće palo na pamet, ikada, i u kakvom smislu do tog pseta doći i na njega položiti ruku? Ta koliko odvratn onda taj čovjek mora biti, a da bi osoba od njega pobjegla, pošla do tog pseta, iza pseta se sakrila...

“Postoji li uopće takav”, izgubljeno se osvrćući, u nekoj vrućici već, dječak je šapnuo, “ili se onaj sa mnom poigrava...? Da...! Mora da se poigrava...”

Ali kad mu pogled opet padne na crnog čovjeka, dječak vidje da se ovomu pas naslanja na koljena, maše mršavim repom, a ovaj da mu polako svojim crnim rukama prilazi, i dobro, ritmično, nježno, maziti ga počinje.

Iza sebe, uto, August zamijeti da ljudi više nema. Puka tišina. Tek sušanj prevrtan vjetrom. Nekakav papirić na betonu, pomican nježnim zapusima...

I neko šuškanje vrećice. Ali ne na tlu. Radije, u nečijim rukama.

August se okrene. To je neki starac zamišljen hodao. U ruci mu, u najlonskoj vrećici, cvijeće. Kosa mu sijeda i rijetka, lice upijeno, oči mrtve. Hodao je kao besciljno. Sporo nekako, a opet brzo, kanda zazirući od onoga kamo je išao, a opet bivajući svjesnim da mu je tamo - ma gdje god to bilo - poći neminovno.

Ovdje August ponovno vrati pogled na psa. I neočekivano, sada vidje da to stvorenje ipak nije tako odbojno. Jest, ono je staro, mršavo je, grube i rijetke dlake, ošugavljeno, metiljavo vjerojatno i zarazno, ali... bi li ga bilo naodmet po dragati? Ne bi li čak bilo okrutno okrenuti se i nastaviti svoj život kao da ga... Zar ne bi...

“Oprostite...”, napokon, ni ne sjećajući se kad je točno to učinio, August je prišao starcu i propentao, “Oprostite... Onaj čovjek”, izustio je pokazavši spram osobe što je sjedila pod satom, “rekao mi je da želi s vama razgovarati.”

I kako je to izgovorio, August osjeti kao neku odvratnost. Kanda mu dođe mučnina, a vrućina mu se na licu pretvori u žeravicu. Kako je vratio ruke u džepove, osjetio je da mu prsti drhture. Novac je tu opipao, a taj novac, zaključio je sada potresen, bacit će čim se odavdje makne. Tko je taj starac pred njim? Zašto ga tjera toliko na mučninu? I zašto...?

“Zašto sam mu ja zanimljiv?” hrapavi je, tihi glas uto progovorio.

“Ne znam...”, dječak odvrati. “Da... da mu kažem da nećete doći?”

Sve se zbivalo kao u nekom snu, bez reda i u redu najpravilnijem, savršenom toliko da se iz njega nije dalo pobjeći, već je svaka riječ, rečenica svaka bila izgovarana kao da je davno prije toga, godinama ranije netko svaku od njih pomno isplanirao. A tomu svjedočeći, toj vezanosti razuma, i dječak a i starac, izgledalo je, osjećali su žuč. Ovdje je dječak zaustavljao starca ali ovdje je i starac zaustavljao dijete, upozoravao ga, samom svojom opstojnošću to činio, da to u što se upuštaju je kardinalna greška, da se ovo ne smije dogoditi, a opet niti je bio sposoban to uobličiti u riječi niti mu je um to dozvoljavao spoznati. Tek je utvara milovala pseto; tek je starac djetetu odvratio:

“Ne. Kasnije malo. Ovo je groblje? Čovjek nosi cvijeće. Dajte čovjeku njegovih deset minuta...”

Zbilo se to nevjerojatno, izvanredno, tako da dijete nije bilo načisto je li se zbilja i dogodilo pa je ostalo stajati par sekundi i razmišljati o tomu što je upravo čulo. I tako je rasijano osmatralo starca, a i starac je rasijano osmatrao dijete, na trenutke kao da su ogledalo jedno drugoga, a opet si tako odbojni, makar starac tom dječaku, a što je bilo podložno dokazivanju onim testom sa psom. Međutim, vremena je nedostajalo, vremena iznad svega, pa dječak najposlije izgovori:

“Reći ću mu tako.”

I to kazavši, nestane.

XVI.

“Poslije toga me uhvatila neka boleština. Kao groznica nekakva pa sam par dana prespavao u luci. Tek kad se i to svršilo, ukrcao sam se na brod.” gospodin je August rekao jednog predvečerja, sjedeći za sjajnim žutim stolićem u kuhinji, u vlažnu sobičku niska stropa. Iza leđa mu bio prozor zaklonjen raspadajućim, masnim zastorom, pod papučama stari brodski pod između čijih dasaka je izbijao pijesak. Nasred stola neki suncokret, tužan i zacrnjen, a iznad suncokreta dim cigareta. Sobičak je imao dva željezna kreveta, odmaknuta malo od pljesnivih zi-

dova, jednu komodu za knjige, poveći neki šifonjer za odjeću i štednjak. U tom je štednjaku sada cvrčalo mokro drvo; na njemu, pak, podgrijavao se nekakav paprikaš kojeg im je skuhala vlasnica ovog kućerka, starica jedna, prijazna, topla malena osoba. Ona trenutno nije bila tu.

“I tako je započelo?” upita student Ledov, mršavih golih ruku kako je nosio tek potkošulju, drap boje i staru. Pogled mu je bio svjetlucav, pijan pomalo, a naočale nije nosio. One su počivale na stolu, kraj sjajne čašice ispunjene nekim bazdećim alkoholnim pićem i otvorenih, isavijanih igraćih karata.

“Tako sam potrošio sedam godina života.”, August odvrati. “A onaj novac, sasma očekivano, nestao je prvoga dana. Na brodu sam isprva bio putnik, a kako smo se udaljili od obale... što ćeš sa djetetom koje je netko opelješio, a koga god pitaš, nitko ništa ne zna? Dat ćeš mu metlu pa nek' odradi putovanje... Nije da sam se žalio.” završi pa otrese dim.

“Ribarica?”

“Na papiru samo. Inače smo prevozili i ljude i stvari. Po dva dana bi utovarali sanduke... Preda mnom je jednom mornaru tako sanduk prikliještio nogu. Nabubrila. Htjeli su rezati...”

“Jesu li?”

“Nije dozvolio kapetan. Jadnik mu se kasnije zahvaljivao ali mislim da je u sanduku bilo oružje pa... znaš, ne želiš previše očiju. Liječnici, izvještaj policije i tomu slično...”, August će tiho. “To je bio prvi put i da se mi se kapetan osobno obratio kao momku sa tog doka. Pitao za zdravlje, davao lijekove neke, piće... Fascinantno nešto; već danima bolesnik zdrav, a kapetan se i dalje preznojava. Ali kasnije je i to prošlo.”

August je sve to izgovarao kanda se više obraćajući samome sebi nego svom već opijenom sugovorniku. Govorio je prozaično nekako, suhoparno, kao da sjećanja i čuvstva evaluira i sortira umjesto ih istom iznosi. Pogled mu je počivao na kartama duraka na stolu, igre koju ga je Ledov naučio prije jedva sat vremena. Gdje-gdje bi si pogledao i u karte među prstima, razmislio načas o igri pa se evaluaciji sjećanja vratio.

U jednom trenutku Ledov će reći:

“Jesu li ti ikada rekli... ovaj... da... Jesu li ti ikada rekli da imaš čudan način izgovaranja riječi? Naglašavaš previše slogove, da...”

“Zbilja?”

“Evo opet. Taj "zbi" pa "lja".”, Ledov odvrati, sada već nalakćen, rasi-
jan, glasna strujanja daha u nosnicama. “Zbilja, moj tovarišu. Zbilja... No”, izusti podigavši prstom pa pijano, pronicavo Augusta osmotri, “ja to cijenim. Nego i ovu si izgubio.” ustvrdi pa položi kartu na stol.

“Pristojno priznajem poraz.”, August će osmjehnuto. “Ali mi objasni malo to, kako ja to zvučim?”

“Kako zvučiš? Misliš, kako zvučiš?”, student upita pa pitanje ponovi. “Kao netko tko nije danima... mjesecima radije govorio pa se sada svakoj riječi

divi. Vidio sam to u mom kraju... Kad bi došle naranče pa ih babe osmatrale kao da su ne znam što. Kao baba naranču što gleda, tako ti mjeriš riječi. Tako govoriš...”

“Pošteno.”

“Ne mogu nepošten bit', no, da, ovaj... da... Govori mi dalje. Govori mi samo, ja ti sve pamtim. Bio si na brodu, sedam godina si plovio. Oženio si se na brodu, rastavio... i onda je nešto puklo. E taj dio, to gdje je puklo, to me interesira. Tu je moje meštarstvo...”

“Misliš da nešto možeš izvući iz toga...”, August započne pa ustane i pođe do štednjaka kojeg uz škripu otvori i na mokro, zadimljeno drvo ponad žeravice položi još dvije sitnije cjepanice, “... što sam jednoga dana samo prestao biti sposoban pamtit dane...?”

“Vidjet ćemo. Nesposoban pamtit dane, to si rekao. Dalje? Što je dalje?”

“I godine.”

“I godine, dakle. Dalje?”

“I ljude.”

“U redu... Evo, to je već nešto. Neka čudna fuga. Fugetina čak. Ali moguća za obuhvatiti. Najzad, razgovaramo? Auguste...”, Anatolij stavi na nos naočale pa se Augustu obrati nešto glasnije, “razgovaramo li?”

“Razgovaramo.”

“Onda si tu. Ali nešto je bilo u tim bačvama. Nešto ste sigurno počeli koristiti... Opijum možda... Koristili ste ga?”

Vrativši se do svog mjesta za stolom, August izdahnu: “Jesmo.”

“To je dobro. No, ne misli da te okrivljujem jer, namah, ovaj... i ja sam svašta u životu uzeo. Ne opijum baš ali tu negdje. Ovo je samo potrebno kako bi se došlo, je li, do... ovaj...”, počne prstima namještati naočale dok je tražio riječi, “da, već... Razumiješ. Baza nas zanima. Uzrok.”

“Ne...”, August će prostodušno, “da smo ga uzimali svake večeri, rekao bih ti. Nego ne mogu se sjetiti. Možda jesmo, možda nismo. Svaki sljedeći dan na tom brodu mi je manje moguće sjećanjima dohvatiti.”

“A poslije broda?”

“Znam da sam putovao tri godine. Sjećam se nekog otoka... palmi, mora, domorodaca... I planina se sjećam. Snijega i hladnoće. Ali bilo što od tog može biti lažno, razumiješ? Bilo što može biti iz neke knjige jer isto se tako sjećam da sam kao Crvenkapica pješačio kod bake, a nisam.”

“Jesi li?”

“Nisam.”

“To je dobro. Moramo sve uzeti u obzir.”, Anatolij zaključa pa si čašicu napuni pićem. “Auguste?”

“Nisam ni ovu prvu popio.”

“Kad si mudriji od mene.”, student odvrati. Kako je na bocu vratio čep,

obrazloži: “Nisam ja neka pijandura... ali kad pijem, je l', onda pijem...” pa to izgovorivši, otpije iz čašice gutljaj. Nabrana, zarudjela lica potom proskita: “Mada, je l', i ovo je kiselina neka. Nisi samo mudriji od mene. Trostruko si mudriji. Nego, taj otok...”

“Da?”

“Opiši mi ga. Pamtiš li makar jedan dan, jedan moment...?”

Gospodin August ovdje pomisli nešto odvratiti, međutim se zagleda u sjajni linoleum stola, a onda i polako zaklopi oči te mirno ostane tako, bez riječi disati. Crnilo. Ništa više od crnila...

U jedan čas otvori oči, vidje da student pijano pilji u karte odigrane igre. Osmotri ga tako na trenutak pa ponovno zatvori oči. Opet crnilo.

Tako prođe sekunda. Pa dvije, pa pet. I dalje tek tama. Sved najobičnija, frustrirajuća crnina, memorija kao razmazano masno mastilo... a onda, najednom, kao priželjkivani a nenajavljeni, diluvijalni neki gost - šum mora.

“U odijelu sam. Jeftino neko odijelo. Ne znam odakle mi. Sjedim na plaži i osmatram more. Iza mene su palme, iznad mene sunce. Dlanovi su mi zakopani u vrućem pijesku.”

“Je li još tko tamo?”

“Samo ja... Ali mislim da nisam sam na otoku. Mislim da su tu neki ljudi, starosjedioci... Osjećam to. I osjećam da sam sa njihovim... mudracem? Sa njim sam proveo tu večer.”

“Prije plaže ili poslije?”

“Za vrijeme. Sjedi uz mene.”

“Išta više...? Sjećaš li se što je rekao?”

“Ništa.”

“To je dobro.”

August otvori oči. “Imaš li što?”

“Pa... istom ortofrenijski, a to ti je inače jedna disciplina popravljanja luđaka i kolerika, jelte... dvije stvari.”, Anatolij odvrati. “U biti tri.”

“Reci.”

“Lud si, mislim da to možemo malo popraviti i, ovaj... pijan sam. Iako me mnogo više sada interesira...”, student započne, “što si radio uopće kod mudraca i... je li to jedini mudrac kojeg si posjetio?”

Time su se izgovorile jedne neobične riječi. One koje u Augustu kao iznenada raspoloženje promijene; taj čovjek, takoreći, povuče se u mrak. “Ne znam.”, odgovori. “Ne znam ni jesam li tog jednog posjetio ili je tek sanja a kamoli, a kamoli...”

“No, dobro, ima dana.”

“Ima dana.”

“Hoćemo još jednu?”

“Mislim da ne.”, August odvrati pa ustane. Disanje mu je sada bilo teško, pogled zloguk. “Hvala ti, Anatolij. Ali mislim da sam umoran. Idem leći.”

I kako je to rekao, vukući korak pođe do kreveta, uz škriput opruga na njega sjedne, pusti da mu papuče padnu sa stopala pa se na madracu pokrivenim grubom nekom dekom ispruži.

Dugi, duboki izdah. Sporo zaklapanje očiju. Ali ne i mir. Mir je bio postoa već daleko.

Drvo je u štednjaku i dalje cvrčalo, palucajući lijeno ili prije konačnog raspaljivanja i pretvaranja u pravu vatru ili prije gašenja, reducirajući stvar na tek još jedan ili dva komada ohlađena, nasmuđena drveta. Što se dogodi od tog dvoje, oba je stanara bilo svejedno. Jedino je to cvrčanje Augusta na nešto podsjećalo. Ni na što dobro, ćutio je, premda nije znao na što točno. I u tomu mu je bilo na smetnju.

Neki neobični mirisi, opori, naročito intenzivni ovdje u uglu, prašnjavi, raspadajući, vjerojatno emanirajući od starih tapeta, izbljedjela njihova kričava kiča, još starija kreča pod njima, potamnijela od plijesni, od željezna uzglavlja kreveta, tko zna otkada već ljušteće boje. I taj brodski pod i pijesak pod njim par čijih zrnaca mu se upravo nalazilo zalijepljeno po prstima bosih stopala. August je zamišljao, osmatrajući mrak dozivao kao sjećanja ali bez razumijevanja što doziva. Jer malne šeretski i kao teret, za njega je postojao samo ovaj sadašnji trenutak, to mirno udisanje smrada tutuna, vlage isparine i ljudskog znoja. Oni su usredotočenost uzurpirali. Uostalom, zašto je težio prisjećanju? Vjerojatno se namjeravao dovesti do nekog reda, zakrpati makar malo rupetinu koju je kopao čitava života i na njoj izgraditi novi život, klimav i nikakav, ali novi, iznovice. Tim više što nije htio da rupetinu vidi Elaine, koju je planirao vidjeti jednom kada... jednom ako u ičemu od ovoga, makar u najmanjoj stvarci uspije.

U džepu kaputa mu se nalazilo pismo. Novog kaputa kojeg je kupio kao i odijelo netom što je život sa onim, *onim...* napustio. Tada je kupio novu odjeću, zbog toga ga student Ledov nije vidio sva blatnjava i u krvi. A ako se mogao sa Ledovom tako upoznati, zbog kojeg razloga bi mu bilo onemogućeno na isti se način sastati sa Elaine...? Elem, u džepu kaputa mu se nalazilo pismo. A ondje, među redovima ispisanim u njemu, pisalo je i da Elaine nosi dijete.

Glupi neki osjećaj, imbecilan čak, da je u tomu, u službi toj ženi i tom djetetu njegova svrha, da će ako pokloni ostatak svog života to dvoje ljudi - od kojih jedno pravo ni ne postoji a drugo nije vidio toliko godina - da će mu to donijeti neki mir. Čitavog je života nešto tražio, to je bilo očito premda se stvari nije mogao prisjetiti. Tražio je nešto, nešto, valjda odgovore na pitanja... a oni su možda jednostavno, tako eto, u službi. Možda je na njemu da onu rupetinu napuni svojom pobunjenošću pa se prilagodi svijetu. Bistar je. A zašto ne bi iskoristio to u kakav posao, stvorio nešto, uložio ovaj kovčeg za kojeg nije više znao je li pod krevetom...? Da, pod krevetom je. Zašto ne bi taj kovčeg uložio u neki poslic i podigao pristojan život?

“Zašto to ne bih učinio...?” otvorivši oči i ugledavši pljesnive tragove greda na stropu, August je šapnuo.

Potom se okrenuo na bok i dobacio: "Hej, Anatolij... Hajde da, ovaj, hajde da me opet onako pokušamo vratiti normalnom. Što si ono pitao, o mudracima nešto...? Sjetit ću se. Anatolij... hej..."

Ali klonule glave i ruku na kartama stola, student je spavao. Njegovo mirno, ujednačeno disanje August tek sada zamijeti.

A uz disanje, i vatru u štednjaku koja najzad plane.

XVII.

Dažd pljušti po makadamu. Oštar i mrzao. Šuškor se lijepi o bijele kamenčiće, pucketajuće, tvrde. Slijevajuća voda maltene vijavica, brišući vidljivost svijeta, čineći sve odrtim, u pogotovu kako se sada miješala sa nadolazećom noći. Ulične lampe nisu postojale. Tek stabla lijevo i desno, ogoljena, kao sadra očajno odsjevna. I daščare neke. Kućerak ili dva. Na ulici nikog živog. Tek taj neki čovjek, stisnut u kabanici, sa malim ruksakom na leđima, vukući bolesno spori korak, vrludajući sada u sivilu.

Ovdje-ondje bi zastao. Ovdje-ondje bi kleknuo, od ispod kapuljače kao pljunuo nešto; zatim bi polako ustao, nastavio, a kiša bi sa kamenjara ispirala krvavu bljuvotinu.

Teški vonj isparavajućeg smetlišta. Hladna kiša ga je takvog toplog podizala. Nagrizajućeg, flagrantno otrovnog, nesmiljenog i bez odabiranja koga će trovati. Ovdje je bilo smetlište, kao brdo neko, jedva vidljivo sada iza bijela pljuska i magle i predvečerja, iza suhих krošnji. Ali bilo je tu. Anton je to osjetio. Čak ga je fasciniralo, i ovakvog bolesnog, kao mjesto vlastita konca.

"Bilo bi šteta tu ne umrijeti..." drhtureći čitavim tijelom, osmatrajući vrhove svojih tamnih, promočenih cipela koji su sada bili a sada nisu bili tu kako je činio korak za korakom, zapinjući o kamenčiće, ravnotežu niti poznajući već sve kao na obmanu, praveći se da hoda i nadajući se da mu tijelo ne zna da on ne zna više kako se hoda, mladi je taj čovjek promrmljao, sa okusom povratine u ustima, sa prikusom tog odurnog mu, gorkog klorokina. To je izgovorio u jedan čas, čim je izgovorio već se nije sjećao koji čas, a nije bio načisto već sekundu poslije je li uopće išta od tog i rekao jer tom se čovjeku spavalo. Silno mu se spavalo i činilo se, eto, da će zaspati na svakom koraku, svaki korak da mu može biti posljednji, a snivati na kamenjaru, mokar i pod pljuskom, i uroniti naposljetku u mrak, nije mu se to toliko strašnim činilo kao što bi neki promatrač možda mogao pomisliti. Mnogo mu je strašnija bila budnost. I ovo tjeranje na bolni hod.

Uskoro je počelo sijevati. Prije treska grmljavine, bljesnulo bi sporadično bijelo svjetlo i osvijetlilo pred njim put. I one kuće. I ono smetlište daleko u noći. Podrhtavanje neko. Je li tlo? Je li daleka grmljavina? Ali jest

nešto kao podrhtavalo. Anton je to osjetio, čitavim tijelom koje je ležalo na kamenju.

Naskoro malo snažnije svjetlo. I podrhtavanje, zatim, postane mu kao dodir. Ono ga kanda zgrabi za nadlakticu, okrene ga, a kroz kišu mu Anton ugleda i lice.

“Gospodine...! Gospodine, jeste li dobro...!”

Anton je drhturio čitavim tijelom. Bio je nag osim donjeg rublja koje nije bilo njegovo. Nalazio se u nekom sobičku, u krevetu, pokriven sa tri-četiri deke, kroz vlažne oči osmatrajući bijeli zid većma potamnio od loženja, strop od greda, dasaka i plave i crvene i crne plastike, celofana nekakvog, gume možda, i pantljika koje tu i tamo višahu. Nasred kreveta, povrh mu stomaka, sjedila je neka crno-bijela mačka. Mogao ju je samo promatrati, težak sada kao zemlja i preznojavajući se. Jesu li mu zbog nje suzile oči? I jesu li to uopće bile suze ili pak znoj koji nije imao kuda pobjeći jer mu je i kosa slijepljena o čelo već suviše bivala natopljena? To se on nije pitao jerbo mu je glava bila bez ijedne misli. Kad bi uopće pokušao misliti, činilo mu se sada, u glavi bi osjetio takvo osobito žarenje da bi poželio zavrištati - a on, jao, bio je nesposoban već i vrištati. Je li bio nepokretan? Nijem? Vjerojatno. Osim ako bi došlo do nečeg izvanrednog; recimo da je tu neko dijete a dogodi se požar, on bi morao, bio je siguran, prisiljen bi već nekako bio pobacati i deke i mačku, izvrnuti se na pod i kako god već odgmizati kako bi dijete spasio. Ali izvan izvanrednog, van osnovnog ćudoređa? Prilično je prikovan. Prilično je ovisan o pomoći drugih pa bilo to i takvo neko dijete.

A on se spominjao djeteta - ne putem razmišljanja, opet, već čineći to osjećajem, takoreći samim svojim bitkom - jer je bivao uvjeren da se u tom sobičku, ili makar u širem dijelu te... potleuše? Možda, malo pristojnije, kućerka? Da, da se u širem makar dijelu tog kućerka već i nalazilo neko dijete. Žensko dijete, čak je smatrao, a koje mu je pomagalo, mijenjalo mu obloge, prinosilo mu vodu ustima. Anton se nije sjećao njezina izgleda, samo je osjećao da je bila tu za njega; njezina djela je ćutio, i tu nociju da će ipak sve biti u redu, da svemu usprkos nema opasnosti, jer ne može biti, jer se zbiti ne može drugačije, ali da je on, ovaj... već pomalo i umoran...

A to je bila šteta, jer jednom kad je zaklopio oči i našao se u nemogućnosti opet ih otvoriti baš mu je doticaj na čelu otkrio da one suze, ili znoj onaj, zapravo nisu bile nijedno. Možda djelomice, ali najvećim dijelom ipak kapi vode sa vlažna obloga. Mačku je tada netko podragao, a Anton nije vidio tko.

Možda sljedeći dan...

Ali nije došao sljedeći dan. Došla je noć, rano jutro radije, a tijelo se bolesna čovjeka počelo grčiti. Deke su se porušile po podu. Usta mu bijahu puna bljuvotine. Netko je upalio svjetla. Netko je dohitao do njega. Muške neke, snažne ruke, okrenule ga pa se sva bljuvotina slila po podu, a pluća mu iznovice

dobila zraka i Anton opet uspije prodisati...!

A minutu kasnije, opet isto. Opet noć. Još jednom mačka na krevetu, samo mu sada na boku leži. Jastuci su ga održavali porebarke. Na podu, odmah mu ispod lica, nalazila se u ovaj čas prazna kanta.

Što će mi kanta? Anton se upita. *Pa ono je bilo jednom i nikad više...*

Ali jedva zaklopi oči, jedva ih otvori, vidje iza zastora kako sunce prodire, a kanta - već isprskana bljuvotinom.

“Ne brini zbog tog...”, u jednom je trenutku čuo glas neke žene, jedra premda i nježna blagozvučja. “Opere se to začas... Jesi li bolje?”

Anton ju nije vidio. Samo dijelom tek; suknja sa cvjetovima. Papuče. Sлагala je nekakvu odjeću. Drhturavo, Anton se natjera duboko udahnuti.

Potom je izgovorio, tiho kao da je izdahnuo bez izgovaranja:

“Ne znam...”

“Oh? Govorimo? Ako se pitaš gdje ti je odjeća - oprana je i suši se. Ruk-sak nismo otvarali ali smo ti u kabanici našli bočicu. Antimalarik, piše. Davali smo ti ga smrvljenog u vodi...”

“Hvala...”

“Ako trebaš ijedan drugi lijek, samo reci.” žena je dodala, približivši se isprva krevetu na par koraka, a zatim mu prišavši sasvim; namjestila mu pokri-vače, uklonila mačku sa kreveta, kantu sa bljuvotinom podigla.

“Vratit ću ju, samo da isperem...”

Anton nije mogao mnogo više nego izdahnuti tihu zahvalu. Jest, u ovaj je čas bio pri svijesti, ali na isto mu je došlo kao da je i nije imao. I dalje je drhturao. I dalje mu je bilo trenutak vruće trenutak ledeno. On je htio biti od koristi, nije mu bila namjera ovako, kao biljka nekakva, kao teret, a osim toga još i strancima, ljudima kojima nije znao ni imena... Žena mu se niti u jednom trenutku nije predstavila, a Anton je bio preslab u nekakvoj pristojnoj, kordijalnoj rečenici iznijeti tko je on, kako se zove, odakle dolazi te zašto, najzad, se upravo nalazi njima na milost i nemilost, a do jučer ili tko zna kada jer se nije sjećao koliko je dugo ležao, do toga dana nije ni znao da oni postoje. Samo je disao i drhturao, iščekivao ponovni dolazak vrućice.

“Dajte da pomognem...” tek je u jednom trenutku skupio snage izgovoriti. Ali te su riječi samo dozvale tihi osmijeh, nježni odgovor: “Samo ti odmori...” a onda je zatvorio opet oči, opet ih otvorio i više nije bilo jutro, već večer.

Kanta je opet bila isprljana bljuvotinom.

Ponovno je bio mrak, i Anton je iznovice bio sam. Mačka... opet na njemu. Ali sada, osjetio je, ako bi se potrudio, ako bi pokušao, mogao ju je otjerati. Ili podragati. Ili štogod jer sada je, bio je uvjeren, mogao pomaknuti ruku. Mogao se okrenuti, i tijelo i lice, čutjeti tamu oko sebe, vlastiti dah, mačke disanje, kapanje sporadično vode sa crjepova izvan kućerka. Jer kao da se mogao prisjetiti... od jutra je kiša samo rominjala; to su se oblaci kondenzirali u one

posljednje kapi vode. Nevrijeme, činilo se, je prošlo.

Udah... izdah... Mrak je bio kao čelik, težak, čvrst, nepromjenjiv, a Anton - još teži od njega, kao pokisla gomila blata, mokar, natapajući deke, čineći ih smrdljivima. Smrdio je samome sebi. Često i gnjusnije nego ta kanta povraćotine što mu se kraj glave nalazila. Da ga bar istjeraju... Da ga barem nisu ni dovukli ovdje, već ga pustili da umre na kamenjaru, čist i ispran kišom, hladan i bez vonja, kao čovjek koji vrijedi, a ne ovako... ovako...

Prostoriju zapljusne žuta svjetlost. To je netko svjetlo upalio. Anton žarulji začuje trepetanje; vidje isprljanu kantu, ugleda mačku na sebi, zaklonjeni prozor sučelice krevetu, stol pod prozorom, pun teglica i demižona, košara, odjeće nekakve...

Natjera se okrenuti na leđa. Istog trenutka kad to učini, svijet se zavrti a stomak mu poželi potjerati sadržinu van ali Anton stegnu vilicu, prisili se umiriti i takav staložen pogleda u smjeru osobe koja je u prostoriju ušla.

Mršavo, usko, dugih tankih udova u povelikoj odjeći, bilo je to neko dijete što je nosilo pladanj sa čajnikom i jednom šalicom. Žensko dijete; put joj nešto tamnija, oči sasma crne sada pod slabom svjetlosti, kosa crna, ravna. Stajala je mirno, bez riječi, kao da nije očekivala da će Anton biti budan.

Potom je prišla njegovu krevetu, kleknula i pladanj položila na pod. Anton će ovdje šapnuti: "Reci mi..."

"Što da kažem?" jednako tihi šapat uto mu odvratila.

"Reci mi...", Anton opetuje pa se načas zaustavi i zaklopi oči. Prostorija mu se vrtjela. Čitavo tijelo mu je govorilo da je došlo vrijeme umrijeti. Ipak, otvori tada oči i nastavi riječima tišim od disanja: "... tko je ta vila koja mi donosi čaj i onda kad me se svijet otarasio? Je li ti ime... Ivonne?"

Dijete se iznenadi. "Kako znate?"

"Samo sam zapamtio..."

Anton se ovdje poželi nasmiješiti ali lice mu ostane bezizražajno, naprosto odbojno jer i studeno mu je namah postalo. Toliko studeno da to nije mogao objasniti nikome. Znoj mu je sada leden, probada ga svojiim ledom, steže mu se oko tijela kao da i nije znoj već inje, kano ga se sada moglo hitnuti golog u snijeg a on ne bi razliku ni osjetio. Tresao se i u sebi, pod kožom, oko kostiju; nije mu to samo disanje drhturilo. Znojem je obliven čitav. Istim znojem za kojeg je znao da će uskoro postati žeravica, osmuditi ga, učiniti da gori.

"Tata kaže da imaš malariju." u jedan čas začuje se šapat.

Anton otvori oči. Nije ni primijetio da ih je zaklopio. Ivonne je i dalje bila tu. Sjedila je na podu, doticala nježno životinju koja joj se ljubopitivo motala oko nogu.

"I moj djed ju je imao...", dijete potom šaptom nastavi. "Bio je pustolov pa se isto tako vratio bolestan. Tata je tada bio još dječak... Preživjet ćeš, kaže. Ali mora te se držati na oku. Jučer si se skoro ugušio."

"U povraćotini..."

“U čemu god.”, dijete se blago nasmiješi. Zatim podigne pogled pa izusti nešto glasnije: “Treseš se. Želiš li još jednu deku?”

“Ne... Bit će mi vruće kasnije...”

Ivonne kimnu. Kroz sljedećih par trenutaka sve što se dalo čuti bilo je disanje te dvije osobe, Antonovo drhturavo i dugo, a od djeteta krotko, kratko, tiho, miješano sa predenjem životinje u njezinu krilu. Čaj se i dalje pušio, premda sve slabije i slabije, mirisa po čemu, Antonu je bilo nepoznato, ali nečemu voćnom, bobičastom, izgledalo mu je, što se probijalo kroz usireni vonj što je prodirao iz plastične kante. Uskoro će djevojčica promrmljati:

“Nije više vruć...” i kako će to reći, spustit će životinju na pod, uzeti čajnik, iz njega izliti tekućinu u šalicu, osoviti se polako na noge i bolesnu se čovjeku sa šalicom čaja približiti.

“Želiš li da maknem kantu...?”

“Molim te...”

I trenutak poslije, više i smrada nestane. Anton ponovno otvori oči, polako zatrepeta, natjera se podići malo poviše jastuka no kako to učini već mu se zavrti i on poželi ni sam nije znao što, valjda zaplakati, možda umrijeti. “Ne brini...”, ali uto začuje. “ja ću ti sipati...”

I on ne stigne shvatiti što se događa, a osjeti toplu keramiku na svojim usnama. Isparavajući, umirujući miris bobica i nekakvog suhog voća, sa primjesama limuna, sve suprotno od onoga što je prije trenutka tek morao udisati. Anton pokuša otpiti. Kiselkasta mu se tekućina nađe u ustima, točno koja mu je trebala pa da ispere bljutavu gorčinu, trulež i smrt.

Pokuša potom otpiti još, no zagrcnu se pa djevojčica šalicu udalji. Anton počne kašljati, osjeti kako mu ono ponovno donosi vrtoglavicu, opet težinu, a želudac kako mu iznova prijete isповraćati se. Tu se okrenuo naznak, zatvorio oči i čeljust opet stegnuo.

Smrzotina mu iznova prođe tijelom.

Jastuk je sada bio tvrd, kao kamenje tvrd i oštar. Pekao ga je. Peklo ga je čitavo tijelo kako je ležao na tom krevetu. Prikovan, zakucan, kao otrešen o asfalt.

“Antone...” začuo je u tom trenutku šapat djeteta, kroz mrak i zujanje neko i kao kroz fićuk težine. To mu je čuti bilo neobično jer se nije sjećao da se ikada tom djetetu predstavio. Šapat se ponovi, isprva nešto glasnije, a onda i povikom: “Antone...!”

Ali tek težina. Istom smrad, onaj bljuvotine, asfalta, krvi i stakla. Ništa više od toga. Ništa više od smrada i tmine.

“Antone...!” tek se moglo čuti, diluvijalno, talmi-života.

Anton nije znao čiji je to glas. Nije mu bilo jasno ni odakle je dolazio, niti je mislio da je u srži to pitanje uopće imalo smislenosti; sve što je bilo jasno, pred njim se već nalazilo, očevidno ono bješe i sirove sadržine. Uz prestravljenost i težinu, poimao je tek, obvezan i mora, mora prije svega, makar ga cijela

života to koštalo, kako već zna doći sebi, osoviti se na noge i poći, dohramati, dopuzati ako treba do smrvljenog automobila na rubu provalije.

Takav se osokolio ustati, izvrnuti se drznuo i odvrnuti sanje gdje mu zacrtaju, onerozne i neurastenične, neodgodive i neotklonjive jer vidio ih je istinosnima pa mu deke i haps bijahu, odar mu bivale i odgovor od čovjeka, opreka metanije, ognjičavo i osiono; u omaglici je zagrgljao, opsovao nečujno, zarezao je dekama kao gvoždem zakovan, ali mišicama, ma koliko se trsio, nije se bio kadar za pedalj pomaknuti.

A to je uzrokovalo tek šapat, stamen premda zabrinut, topao, ljudski, te djevojčice što mu je sve vrijeme čelo brisala od graški znoja:

“Antone...” zapaljenom vrućicom, dijete mu je šaputalo, tiho i hrabro, hrabrost mu zažižući. “Sve je dobro, hej... sve je dobro, Antone...!”

XVIII.

“Je li to do žarulje”, osmatrajući si odraz u prljavu ogledalu, gospodin je August u jednom trenutku krotko progovorio, “ili mi je lice još uvijek plavičasto...?”

To je upitao u kupatilu, obrijan, zarasle ali počesljane crne kose, lica srednjovječna muškarca, pomalo upijena, vjeđa djelomice obješenih kano danima nije spavao kako treba. I nije spavao kako treba. Malo više nego par dana pa je August onime što je vidio ipak bio zadovoljan. To lice ponad žučkaste veste, od pokojnog vlasnika ovog kućerka koju mu je iz nekog razloga nekidan poklonila starica, možda sluteći kako neće još dugo biti tu, a opet u njemu vjerojatno nešto videći, nešto toplo valjda i ljudsko. Svakako, nije bilo do lica već do modrica po njemu i posjeklina, otekline koje još nisu sasvim nestale ni sada, tjednima već nakon što ih je zadobio, a ovo je bio posljednji dan. Augustu je to bilo jasno. I Ledovu je to bilo jasno čiji je glas tada dopro od njegova željezna kreveta izvan kupatila:

“Bit će večer. Neće se ništa ni vidjeti. A ako i primijeti...”

“Ako primijeti...” gospodin August nečujno ponovi studentove riječi piljeći u odraz ogledala.

“... to će joj biti zadnje na pameti jer će joj više vrijediti čovjek pred njom. Nego reci mi, jesi li sasvim siguran da je to sve? Da nema više nijedne stvari koje se možeš sjetiti?”

“Nema.”

I poslije tih riječi, svjetlo u kupatilu postane mrak, a iz mraka gospodin August hromo izađe te priđe krevetima, ostane ondje stajati trenutak kao se prisjećajući nečega, a onda pođe do stola i polako sjedne na jednu od stolica. Na stolu, pokraj mu ruke, sada je ležao polomljeni jakutski nož, igraće karte mrljave od krvi i dvije čahurice od pištolja. Kaplji je krvi bilo i po podu ali blijedih, orib-

anih.

Student Ledov progovori:

“Najvažniji će biti razgovor. Ako se slučajno dogodi... da zbog ovog ili onog razloga, možda zbog sahrane koju si propustio, možda tek iz nekog jeda odluči prekinuti ga... a i to je mogućnost, i to veća mogućnost... samo mi je bitno da znaš kako su tvoji problemi moji problemi. Sastat ćemo se opet i opet će problemi biti evaluirani, razumiješ?”

“Razumijem.”

“A svaki odgovor koji dobiješ, ako dobiješ ikakva odgovora, ne moraš prihvatiti, samo reci "u redu" i odi. Što prije. Jer kraj razgovora sa Elaine je početak razgovora sa mnom, razumiješ li i to?”

“Razumijem.”

“U redu. Dobaci mi sada zavoj, molim te. Valjda je na stolu... Nije vrat, ne brini... Ruka je. Sad vidim da sam isprljao papir...” rekao je Ledov prevrćući isavijane, ispisane listove u rukama.

August potraži po stolu i pogleda u smjeru kuhinje ali ne nađe zavoj. Potom se okrenu, pogleda spram studentova prazna kreveta, deke na njemu razbacane i odjeću, otvoreni kovčeg sa dva i pol milijuna, novčanica pola raskupanih pola posloženih, čarape neke, knjige Ledovljeve... i tu ga ugleda. Bijeli, u svežnju.

Sekundu kasnije, svežanj zavoja Ledov uhvati.

“Premda, kao što znaš...”, student će odmatajući zavoj uskoro započeti, “ja niti mislim da si zdrav niti čak smatram da imam pojma što ti je. Da je po meni, još bi mjeseci ovdje proveli pa i godine... Ideja da ćeš biti normalan poslije te jedne točke, poslije sastanka je, znaš i sam...”

“Bit ću normalan.”, August mirno otpovrnu. “Osim toga je tjedan dana već sve u redu... Anatolij... tovarišu moj... kuzenu uvaženi... vidjet ćeš.”

Na te riječi, omatajući si raskrvarenu ruku, student se nasmiješi. “No... kad već kažeš kuzen...”, uskoro započne, “još uvijek ne želiš znati kako se zovem?”

“Ne. I mislim da sam dovoljno platio da u tom nezananju uživam.”

“To bi negirati čak bilo i grijeh...”

“Uistinu...”, gospodin August izdahnu. Sada se oslonio o naslon stolice, mirno osmotrio bijela ulazna vrata, drvena, zatvorena na neobičan način jer bijahu razvaljena prije nekoliko tek dana, možda nešto više od tjedna, a za čiji ispucali ragastov je stolar trebao doći sutra. Potom mu prsti lijeno dotaknu čahurice, nasmuđene, prljave te im od njih jagodice potamne. Bilo je to nešto konkretno. Opipljivo, tu, a kakvim nije mogao mnogo toga nazvati za života i zbog čega je sada osjećao kao neki mir. Učinjeno je bilo. Sve je bilo učinjeno, a ostalo je samo živjeti.

“Premda...” u jednom trenutku će nastaviti, “premda ne bi htio da misliš kako je to zato što te ne poštujem, zato što možda žalim zbog svega učinjenog...”

Radije želim da ovaj dan i ova... prekretnica, ako to mogu tako nazvati, bude početak nečeg svježeg. Povijest, otkrio sam moj prijatelju, a zbilja te... ovaj... sada već smatram i prijateljem... povijest nekada mora umrijeti ako želimo ikakvu budućnost. A što se mene tiče, Anatolij, ja puštam da umre i bez žaljenja.”

Sa druge strane prostorije uto se začuje kreskanje šibice. Prvo kreskanje, a onda i siktaj te smrad upaljena fosfora, miješana ni pet-šest sekundi kasnije sa dimom duhana. “U tom slučaju smo dvojica.” Anatolij će odvratiti. “Iako...”, dodao je kao da će nešto još reći ali tek izdahnu: “Da...” rukom sa cigaretom između prstiju si još namjesti onaj novi sloj zavoja pa se vrati čitanju sa ispisanih listova.

“Iako što?” August upita.

Ne dižući pogleda, Anatolij odvrati: “... iako sam ti dužan više nego ti mogu vratiti.”

Poslije toga gospodin August nije imao mnogošto više reći, čak ni upitati jer sve je, najzad, bilo jasno. Sve što je ostalo bilo je čekanje par tih sati a ne pitanja. Pitanja su si za ovih mjesec dana postavila ta dva čovjeka i dovoljno. Previše čak, možda bi zaključio netko komu je malo više stalo do ukusa i pristojnosti. U tišini, gospodin August je još neko vrijeme ostao sjediti za stolom, nalakćen i osjećajući stezanje zarastajućih masnica na obrazima, a student, isto je tako ne izgovarajući ijedne riječi sjedio na krevetu, pušio i čitao. Tekstovi Augusta to bijahu, koje je ovaj pisao u stanjima najgorih svojih manija, pomama, bijesa, kad bi mu zbilja bilo nemogućim reći ne samo tko je on i što je kao osoba, već i je li uopće osoba te kada je, u kojem dobu. Tada bi bio agresivan, nježan, dobar i oduran, kaos od opstojnosti, opasan u svakom slučaju, a sve bi to bilo uzrokovano, Anatolij je odmjereno, pomno udaljeno od ikakve naprasnosti zaključio, razočaranošću.

Makar mali djelić razočaranja, izgledalo je, i Augusta već ne bi više bilo tu. Na jednom je mjestu August to opisao sam: “... kao kad se kakav principijelan čovjek odlučuje vezati lancima svojih principa, ne zato da zaštiti sebe, već da druge od sebe zaštiti, a onda drugi kao šakali kakvi, kao miševi, dođu i grickaju mu po tim lancima, pokušavaju ga osloboditi pa da ih on sve podavi. Da govore kasnije “Vidi ga, dali smo mu slobodu a on tako prema nama”. To sam ja ali nevezan. Ja svojih principa nemam, najdraži moj prijatelju Anatolij, jer principom vidim samo ono na što se mogu osloniti, a svijet sam prošao - i svijet sam prošao! - samo tražeći taj jedan, ma otkucaj srca tek dugi moment oslanjanja na nešto, a da to nešto pridrži moje demone i ne dozvoli im da padnu, ne dozvoli im da se razbježe i posakrivaju natrag po bezdanu...”.

Takve su bile čitave stranice, ispisane slovima veoma sitnim i urednim, kakve je već Anatolij imao prilike vidjeti u pisanijama tramperskih pomoraca godinama zaduženih za vođenje zabilješki o kargu. Osjetio je to Anatolij u tekstu, pojmio je te dane provedene na brodu ali i još neke, jednako mnoge, možda i

dulje i udaljenije ali čiji puni smisao još uvijek nije razumio. Štoviše, nije bio načisto ni ovim što je mislio da je konstatirao, time naime o razočaranosti. I to je bila tek jedna od ideja; skoro se čitajući vidio kakvim umjetnikom sa glinom, oblikujući glinu sad u jednom smjeru sad u drugom, mijenjajući iznova namisao i rušeći sve ranije stvoreno maltene kod svakog pritiska dlanom, ne obvežući se za išta, zbilja - ne nalazeći se podobnim za išta se obvezivati.

Svakako bi u kakvom kiparskom ateljeu takav komad gline završio u smeću; u ovom vlažnom kućerku pak, sve što je Anatolij imao bila je mogućnost stranice nakratko odložiti. Zahvalan u jednu ruku jer se nove nisu pojavljivale tjednima.

Gospodin August je i dalje sjedio za žutim stolom, pokraj uvenulog, crnog suncokreta u tamnoplavoj vazi. Među prstima, Ledov vidje, zamišljeno je prevrtao jednu igraću kartu, ne gledajući u nju, već netremice osmatrajući vrata sobe.

“Pronašao si ju?” u tom će trenutku student dobaciti.

August isprva ostane nemuš, ne odgovarajući sekundu ili dvije pa se činilo da riječi u misli utonut nije ni čuo. No prije nego student išta opetuje, on izgovori, potihlo, kao za sebe: “Bila je ispod ormarića...”

“Pa, onda...” Ledov odvrati te se nagnu, a na što željezni krevet zacvili. “Hoćemo partiju?”

“Sjedni.” August prihvati, omahne rukom i kartu baci na ostale.

Potom se okrene i stolicom namjesti, začuvši kako student sa kreveta polako ustaje, uz prigušeni jauk pa topalasta koraka prilazi stolu. Ovdje će, na korak od slobodne stolice promrmljati: “Još je ostalo kave...?” ali na to August ne odvrati, već tek nijemo složi kate u špil te ih počne miješati. Anatolij nastavi do kuhinje, baci ondje pogled u džezvu, promrmlja: “Ih... A ima nešto, zapravo...”, uze iz ormarića na zidu čistu šalicu pa ju napuni hladnom kavom. Dopola, koliko je napitka već bilo.

Potom je prišao stolu i sa šalicom u rukama za njega sjeo. Dah mu je kroz razbijeni nos tiho šištao.

“Preferans?”

“Ako si na njega mislio...”

“Složiti slobodno.”, Anatolij odvrati. Potom srkne iz šalice pa upita: “To si se prehladio?”

“Ne bi me čudilo. Ali vjerojatno je samo plijesan... Mislio sam, znaš...”, August će slažući karte. Međutim otrese prstima kao da se misli otresa pa počne iznova: “Mnogo sam godina proveo spavajući tako... u vlažnom, je l', pa sam mislio da... da sam naviknut. Ali izgleda da nisam. Načme te to. Prije ili kasnije, ma i da si najnaviknutiji...”

“Znam na što misliš... I ja sam tako kao dijete bio neprestano okružen životinjama pa sam mislio da nema šanse kako ću ikada postati alergičan na njih.”, Ledov je odvratio. “A sada, neka prođe neka gospođa sa psićem i ja eto

već kišem...”

Zatim je uzeo svoje karte, namjestio ih među prstima, načas ih osmotrio pa odigrao prvi potez.

Njegov sugovornik uskoro zapita:

“Reci mi... oni se više nikada neće vratiti?”

“Neće.”

“A dokumenti?”

“Nikada nitko ni na što nije posumnjao. Napokon... i garant je došao od istih ljudi. A oni su časni, znaš... samo, eto, ako ih pokušaš prevariti...”

“Razumijem.” August reče i baci kartu.

“Ali nije mi bila namjera. Dogode se takve stvari već... Vjerojatno nisam ni prvi kojeg si od tog soja upoznao.”

“Nisi.”

“Eto...”

“Ali si prvi za kojeg sam se zauzeo pa je i u tomu valjda neki valer...”, bezbojna glasa August zaključio. “Rekao si da su te primili u školi?”

“Primljen sam. U ponedjeljak su još rekli da dođem samo... Neki popis treba preuzeti i tako dalje. A stan isto tako... u ponedjeljak. Ali što ćemo s tobom? To je mnogo bitnije. Što ako se...”

“Ne, o tomu nećemo.”, gospodin August preuze, iz nekog razloga sada blago nasmiješen, a što je Ledova podsjećalo na smiješak kakav bi imala osoba koja je učinila sve što je mogla pa joj sada preostaje tek mirno čekati. “Igraj.”

I tako se ta igra preferansa nastavi sat još vremena ili dva - svakako su obojica izgubila pojam o vremenu, a ručni je sat Ledova bio i razbijen pa bez uznemiravanja stare gazdarice, koliko je sati nisu mogli ni doznati - tokom čega i jedan i drugi kanda su nekako naročito uživali u igri i kao da joj nijedan nije htio prihvatiti svršetak pa bi uvijek, i nehotice čak, pri kraju jedne partije započeli sljedeću, a pri kraju te još jednu... a uza što bi uzgredno razmjenjivali riječi o ovom gradu u kojem su živjeli zadnjih mjeseci, posebnostima njegovim i ljepotama, o ljudima u njemu, mogućnostima, budućnosti. August se zanimao za Anatolijevu budućnost, hoće li ostati živjeti tu poslije studiranja ili odseliti negdje drugdje. I za knjige se njegove interesirao, za sve ono što je učio jer mu se činilo, a što je napomenuo više puta, da su znanja tog mladića bila mnogo veća i produktivnija, bistrija takoreći no što su ga učila ta prastara, debela djela koja je čitao. Anatolij bi mu odgovarao da ne zna još ništa ali i da ništa ne isključuje, da ga ovo mjesto privlači ali da je i on kao i August, suviše nekako lagan a da ga vjetar okolnosti ne otpuše, odnese ga kamo već odlaze ljudi poput njih.

I dan je pratio njihovu igru, isprva sve rumeniji, a onda i suriji, tmastiji, sve manje dan a sve više predvečerje, rano podosta s obzirom na godišnje doba. I hladnoća se pridruživala polako nestajućem danu, ona večernja premda još nije započela večer, polako stežuća, što je kao dopirala od zidova i tankog prozora,

prelazila i lijepila se na ljude, na karte, i činila da se osim dima duhana ponad karata naskoro počne dizati i bjeličasta, providna, jedva vidljiva maglica što je ljudima izlazila iz usta.

Ali njima nije bilo hladno niti im je na pamet padalo još zažizati uopće vatru. Čak ni svjetlo nisu palili jer valjalo je odigrati ovaj preferans, ovu partiju tko zna koju po redu pa će tek onda, tek će tada staviti na red ono zbog čega su obojica već tjedan i pol dana bivala omotana krvavim zavojima.

Najposlije, došla je večer.

Odbacivši uto posljednju kartu, Anatolij se o klimavi stol osloni, uprevši rukama o njega ustane, odšepesa potom do štednjaka i ondje upali svjetlo. Gospodin August, osvijetljen sada žaruljom, već je bio na nogama. Ogrnut kaputom i namještajući kravatu, on je stajao pred krevetom zatrpanim knjigama i odjećom i osmatrao onaj otvoreni kovčeg pun novca. Kao rastreseno, kao gledajući kroz njega.

Anatolij otvori vrata štednjaka i počne namještati triješće; August kriomice odvoji par snopova novčanica iz kovčega, gurne ih pod jastuk pa kovčeg zatvori.

“Spreman si?” začuo je iza sebe studentov glas.

“Na to, mislim, odgovora znaš i sam...”

Nedugo poslije toga, večernjim je ulicama, ne više stisnut u kaputu već uspravno hodajući, čak bez šepanja, hodao jedan novi čovjek. Šetao, bez ikakve žurbe, dočim su se jedna po jedna ulična lampa polako u svome zlatu palile, obasipale sjajne betonske trotoare i kolnike, zgrade zavojitih uličica te oniska stabla ukrasna. U večeri je činilo se uživao pa je čak kad bi ga pozdravila kakva osoba učtivo odgovarao: “Da, zbilja krasna večer, bez oblačka na nebu...!” i takav je kao u snu nekom, kao da ili sanja on ili netko drugi sve ovo vidi tek kao sjećanje hodao kroz grad, kroz perivoje i trg ili dva, slijedeći jedan tek smjer koji mu je bio poznat, jer jednom se samo ovuda, točno ovuda kao sada, vozio u automobilu pa je znao, osjetio...

Možda je tako hodao pola sata. Kao mrtav, karton kakav, bez ijedne misli na umu, sasma miran, ne znajući ništa. Neka su se djeca igrala sa loptom na cesti bez ijednog vozila. Neka je žena šetala psa. Još je neki pas nešto dalje, daleko u mraku među kućama isprekidao lajao.

“Oprostite djeco...”, u jedan se čas istom čulo u polumraku, nedaleko od svjetla ulične lampe, “... je li ono kuća obitelji D.?”

“Gospođa Elaine, mislite...? Ona vam tamo živi...”

Čovjekov se glas potom zahvali, a djeca se vrata igranju loptom.

I tako prođe minuta još, možda dvije u toj noći pod kristalno čistim nebom baš kao osutim kristalima, uz taj nježni, filigranski zapuh večernjeg vjeha, toplijeg no što je bio dan i uz daleke, udaljene zvukove grada, života...

... i škripu, pa još jednu škripu i još dvije škripe na drvetu basamaka.

Tup-tup-tup. Tiho, brzo, resko.

“Evo...!” s onu stranu vrata i trijema začuje se ženski glas. “Joanne, jesi to ti...? Nisi trebala tako rano jer će... Sekundu, sekundu...”

Hod koraka. Žurnih. Gegajućih. Pa škljocaj brave.

Vrata se otvore.

Neki ružni muškarac. Izgreban, natečen, u dugom crnom kaputu, sa crnim šeširom u jednoj ruci i crnim kovčegom u drugoj. Lice mu pognuto, osvijetljeno sada žutim svjetlom žarulje praga.

Svjetlu se uto pridruži i žena. Ravne zlaćane kose, u papučama, prstiju što su se sada doticali ponad nabrekla stomaka u vesti rezeda boje.

“Da?”, ona upita. “Vi ste...?”

Čovjek podigne lice. “Elaine...” tek se začuje tihi šapat.

Bilo je to dovoljno. Ni udah potom ne prođe a vrata se zalupe. Pod svjetlom kućnog praga, taj je neobičan čovjek ostao stajati sam.

“... ja priznajem da postoje stvari koje su toliko značajne i neophodne, a opet van naše kontrole pa im ne možemo biti do li žrtvama”, glas je tog pijanog mladića miješan sa larmom i dimom taverne izgovorio, “ali ima jedan čovjek. Ima jedan čovjek, zbilja, i to ne tako daleko odavde, a kojemu je samo nebo poklonilo moć pomagati ljudima, davati im natrag uzde u ruke. Kažu da dođu kod njega izgubljeni, a on ih vrati na put. Kažu da dođu beznadni, a on im i nadu vrati. Da, tako govore. Tako govore barem... Ali ja ne tvrdim, ja opet ne tvrdim, razumiješ...”

Mladić je to govorio nekom prosjaku, bradatom, mršavom, kojeg je upoznao prije ima dvadesetak minuta a ranije ga tek letimično iz hostela mogao vidjeti kako prosi na cesti. Sada je taj prosjak u prljavim prstima držao kriglu piva i stisnut je, crnih velikih očiju slušao mladićev živi govor. Bio je to neki pustolov, koliko je prosjak razumio, čovjek koji je prošao svijeta, kratkih zabrcnjaka i pročelav, inteligentna pogleda iza malenih zlatnih naočala. Pustolov mu se predstavio još na početku njihova razgovora, ali gospodin August mu imena nije upamtio.

“Elem, zbog njega sam došao. Zbog njega sam i svratio u ovaj grad, a ti?”

“Ja ti tu živim, prijatelju moj, već dvije godine. Životarim radije. Ispred ovog konačišta. Nekada pomognem rezati drva, nositi ih i tako... A taj tvoj mudrac, kako nisam za njega dosad čuo, a odavde sam?...”

“A ti si odavde?”

“Pa... i jesam i nisam. Nego o mudracu mi govori. Tko je taj i kako mi, kako ti kažeš, može pomoći?”

“O, ali ja ne kažem ništa. Ne tvrdim, opet, ništa, već sve kako sam čuo, kako govore, znaš...” , pustolov je odvratio. “Zovu ga, pazi sad... Ziusudra. Kako se zapravo zove, ne zna nitko pa ni ja.”

“To je onaj sa barkom...?”

“Ja vidim da sa učenicima čovjekom razgovaram...!”, prihvati pustolov

sada žovijalno pa se i zagrohota opijen. “Da, taj sa barkom! Ziusudra, koji je životinje dvije po dvije, onako, pa na brod da se ne utope. Ovoga zovu Ziusudra valjda iz istog razloga ali sa ljudima...”

“I ti vjeruješ u sve to...?” prosjak upita.

“O ne, ja ne tvrdim, ja ne tvrdim...!”

Umoran, čovjek je u crnom kaputu, sa precrnim, preteškim kovčegom u ruci stajao pred zatvorenim bijelim vratima ispod žute, sjajne žarulje praga. Dah mu je bio nečujan, misli u svoj njihovoj gromoglasnosti zauzdane, jedva postojeće, negirane, a pogled mu je osmatrao drveni pod.

“Ali opet, da ne vjeruješ, da nemaš tu neku ludu svoju nadu... ne bi bio ovdje, je li tako? Ne bi tražio te Ziusudre i kakve god si već mudrace tražio za života a sve da ti život dovedu u red?”

“Ja, ovaj... Pa može se i tako reći, da...”

“I nisi pomislio da je baš to traženje maknulo usredotočenost sa života a on da je baš zbog toga otišao u svoj kaos...”

“Nisam.” pustolov prihvati.

“Ali zato je tu Ziusudra, zato je tu neki mudrac koji će sve dovesti do nekog reda čak i ako, je li...”

Iza vrata se nije čuo nijedan korak. Bilo je to zato što Elaine nije nikuda otišla. Ona je bila tu, odmah iza vrata. Disanje joj je bilo isprekidano. August ga je sada, miješan sa tihim jecanjem mogao čuti.

“U pravu si, moj prijatelju, i slažem se sa tim, ali dozvoli! Dozvoli da sam putovao pola života i sada se nalazim na dva kilometra od čovjeka za kojeg kažu da ima odgovore na sva pitanja koja sam ikada imao...”

“I kaniš mu poći?” gospodin August upita.

“Ne”, pustolov će pijan, nesposoban jasno govoriti, “kanim mu poći s tobom. Sam mu ne idem, zato sam i tražio sugovornika. Ja sam suputnika tražio!”

“A što ću mu ja?”

“To neka ti on kaže.”

Nedugo poslije tih riječi, u predvečerju su ta dva čovjeka tek nedavno upoznata u taverni, raušna već i klateća, vjetrometinama blatnjavim i kolotečicama klipsali putem mjesta za koje je jednom pustolov načuo da se ondje nalaze svi odgovori. Pustolov je to tek načuo, tek uzgredno onako, vjerojatno pijan isto kao i sada ali tvrdio je da se sjećao puta kojeg su mu opisali, da ga nije mogao zaboraviti jer sve je, čitavo njegovo putovanje, i u to se pijan kunuo, vodilo ničemu do li tomu, da, baš tako...!

Kal i tratina, gola stabla i brijezi, uleknuća i vododerine; tu aluvij tu potok u tim vododerinama, bačije po krajevima njihovim, oranice, rijetki neki, tamni luzi, klet, pa dvije, pa još jedna nešto dalje... sve okruženo tarabama, čatmama, stablima kržljivim.

“Eno je. To je ta.”

“Po čemu znaš?”

“To je ta!” klipsajući i spotičući se, pijani je čovjek ustrajao.

Oni nastaviše dvjestotinjak još koračaja, već na samom pragu večeri, pred posljednjim zagasitim grimizom nestajućeg dana, razlivenim među rijetkim oblacima. Sivilo i tmina, hladnoća neka premda je vjetar bio slabašan. Slabašan, a reže kao staklo.

Do vrata kućerka jedva i vidljivog sada u tami, bez ikakva svjetla da je dopiralo iz njega, doskora su dva čovjeka došla. Prosjak umoran i gladan, pustolov rasijan, omamljen, pomalo izbezumljen. “Tu si, tu si...” razrogačenih je očiju u mrklom već mraku siktao kad je vrata dotaknuo.

Potom je pokucao.

“Tu je, ne brini, tu je gad...”

Ponovno kucanje. August, koji je sada već bio otriježnjen, osmotri svog suputnika. Iz nekog je razloga ovaj bio jedak, kao mahnit, bijesno kroz naočale gledajući u vrata i mrmljajući: “Tu si, pseto, tu si...”

A kucanje se nastavilo, sve glasnije i glasnije, najzad i pravo udaranje, lupanje, uz zveket, uz tutanj. Mladi je pustolov udarao, sada već i šakama, guleći im kožu, krvareći po ljuštećim daskama vrata.

“Otvaraj! Otvaraj!” počeo je uskoro urlikati pa se udaljio i o vrata udario i nogom. Svom silinom, a na što drvo i unutrašnjost kućerka zvonko zaklepetaju.

Napokon, vrata se odškrinu, uz tihi kliptaj brave, a iz mraka izroni maleni neki, krhki starčić jedva vidljiva no prijazna lica. U ruci je držao ugašenu uljanicu.

“Izvolite, najdraži moji prijatelji...”, starac će tada tiho progovoriti. “... izvolite uđite. Ja sam vam samo malo zaspao, znate, kako već zaspaju ljudi stari poput mene, znate već, stari poput čitava svijeta...”

Gospodin August ga je osmotrio, taj nježni njegov, crni, mračni, čađavi i cakleći pogled, ali bezopasan, kao da je gledao u cijev pištolja a ne u ljudske oči, cijev topa, krajnje, apsolutno bezopasnu jer je i krajnje, apsolutno bilo jasno da nitko ni u kojem slučaju, nikada neće povući okidač. Kraj njega je mladi pustolov stajao nasmiješen, vedar jer je najzad vidio onoga koga je toliko cijenio.

“No”, pustolov će ljubazno upitati, “želite li da vam upalim tu uljanicu?”

“Molim, molim...” starac odvrati pa ju ovomu pruži.

Pustolov počne tražiti po džepovima. Sekundu tek ili dvije pa kutijcu sa šibicama izvuče.

Trenutak poslije, šibica se upali. Još trenutak poslije pa se upali i uljanica, a gospodin August uz svjetlo praga završi osvijetljen i svjetlom kuće.

To su vrata bila otvorena. Podigavši pogled, gospodin August uvidje da ih je to otvorila ona, Elaine, polako i nježno.

Lice joj je bilo sjajno od suza.

“Auguste...”, ona je uto šapnula. “Auguste...”

I netom što je to izustila, crnom je tom, baš nikakvom čovjeku prišla, dotaknula njegovo natečeno lice i šapnula, tiho, najtiše što je mogla:

“Neizmjerne, Auguste... Auguste!...”, pa se kao bez daha, gušeci se sada sa suzama ispresijecanim, svjetlucavim obrazima odvaži u hipu zagrliti ga, nestati mu u kaputu, stegnuti mu kaput u prstima, “neizmjerne ti hvala ti što si došao...”

XIX.

Ni pola sata od njihova dolaska, suputnik je gospodina Augusta već snivao u malenom sobičku te trošne potleuše, a on, donedavno tek prosjak pred tavernom, nitko i ništa, sjedio je za stolom sa starcom kojeg je taj što je spavao smatrao najmudrijim čovjekom koji je ikada postojao.

“Pa reci mi”, prosjak je uskoro započeo, “zašto to ljudi smatraju? Jesi li učinio nešto, išta veliko recimo pa da misle da si mudar?”

“A netko to smatra?”, osvjetljen uljanicom, starac je kroza rijetke zube odvratio. “Ja zbilja, ako je tako... Lijepo je takvo što čuti o sebi ali ako sam mudar, htio bih upoznati onog tko nije. Taj mora da i travu pase jerbo, da...”

“Ovaj što hrče tako misli.”

“On je budala. Rekao mi je da ima ženu i sina, ostavio ih pa luta svijetom, traži nekakvu istinu i mudroliju. A meni samo ovce treba čuvati. Rekli su mi za njega, upozorili me: "Ima jedan, taj i taj, kažu, luta svijetom, spopada starce, traži uporno neki savjet" pa sam ga dočekao, spomenuo mu ovce i eto... No, rekao ti je da je ovdje već bio, da smo se upoznali?”

“Nije.”

“Pa vidiš da zna gdje može spavati. To je već njegov madrac takoreći. Bio je ovdje... i rekoh mu da samo ovce može čuvati ako mu je već do službovanja, a i nekakvog mira jer nekada stvarno čovjek tako, je li, u polju, među brežuljcima i ovcama, tko će to znati, možda i stane pred neke velike misli... Ali je isto tako došao pijan, isto tako prespavao pa valjda kad je zaboravio, je li, zašto je uopće došao, samo je ustao i otišao... To je bilo, a sada ga eto opet tu. Kao leptir neki. Zato gasim svjetla da mi ne dolaze.”

“A njih je više?”

“Više ih je. Evo ste već dvojica...”

“O ne”, gospodin August se nasmiješi. “ja sam samo onako, da mu pravim društvo. Idem ja već sada...”

Starac smijeh prihvati. Međutim se nalakti pa upita: “A ne čuvaju ti se ovce?”

“Me ne... nisam vam ja za nekog pastira. Osim toga sam i dosta ne-

maran, znate. Ja bih sigurno i zaspao pa bi i kakva beštija...”

“A kad bih dao odgovore na sva tvoja pitanja?”

“Kako to sad mislite... Zar niste rekli da niste nikakav mudrac? Kakve... Čekajte, kakve mi sad to odgovore nudite...?”

“Na sva. Na apsolutno sva, i ono posljednje, na apsolutno sva tvoja pitanja.” starac odvraća a crne mu se oči osvijetljivane uljanicom zacakle.

“Samo bih trebao čuvati ovce?”

“Da.”

“I to je to, ništa više?”

“Pet godina, do zadnjeg dana, bez izgovaranja ijedne riječi.”

“Ha!”, gospodin August se nasmija pa otrešnu dlanom o stol. “Stvarno ste bili u pravu kad ste rekli da je budala ovaj što tako o vama misli... Ja stvarno ne znam, ne, ne”, izgovori pa ustane, “najbolje da ja odem, a vi ga se sutra riješite još jednom. Ja vam svakako neću više dolaziti...”

Starac se također pridruži smijehu. Gospodinu je Augustu već bilo jasno da ima posla sa čovjekom kojemu je dosadno pa se iz rasonode tako, iz zabave neke bavi i ovakvom vrstom okrutnog humora. On to blune, pijandure uvjerava u koješta, da je žrec kakav i čarobnjak, a puki je lakrdijaš i opsjenar, još će ih opsjenarski spustiti na sve četiri pa da pasu, kako je spomenuo, sve za smijeh, sve za njegovanje možda i vlastita ludila, još će ih...

Gospodin August se vrati na stolicu.

“Pet godina, bez ijedne riječi, velite?”

“Pet godina, bez ijedne jedine riječi. Jednu riječ izgovori, ja za tebe više ne postojim.”

“A vi?”

“Ni ja. U pogotovu ne ja. Krajnju tišinu želim pet godina, do zadnjeg dana.”

“A onda dolaze odgovori...?”

“A onda dolaze odgovori, da.”

Gospodin August ušuti. Tek osmatrajući starčeve neobične, sada malene oči sasma mu skladne sa premalnim mu i krhkim tijelom. I starac je gledao u prosjaka, prodorno a ipak neusiljeno, malne mrtvo, hladno, teško. Čitavu bi stvar mogli nazvati prosjakovim ispitivanjem stvari; on kao da je razmišljao, odmjeravao veličinu i strahotnost ideje koja mu se upravo ponudila.

I nije bila tako strašna. A opet odgovori na sva pitanja koja je imao...

Najzad, gospodin August upita: “No, zašto mi ih jednostavno sada ne bi iznijeli?”

“A zašto bih?”

“Jer ih nemate?”

“Zato što ih nemam, zato bi ih trebao iznijeti? Kako je sad to moguće...?”

“Znate na što mislim. Ako ih imate, iznesite ih.”

“A zašto bih?” starac ponovi.

Gospodin August načas razmisli. “Jer možda nemate pet godina života?”

“Jesi li u to siguran toliko da bi se u to i kladio?”

“Da pogodim... za okladu ćete mi ponuditi odgovore na sva pitanja koja imam i tako dalje i tomu slično...?”

“Pogodio si.”

“Tvrdoглаv ste vi mudrac.”, gospodin August zaključio. “Premda ne i naj-mudriji čovjek kojeg je svijet vidio. Jer da jeste, razumije se, ne bi sa mnom ni razgovarali, već...”

“Ja samo tražim pastira za moje ovce. Vani je hladno, a ja imam reumu. Vi ste ti koji meni uporno dolaze. Vi ste ti koji ste mene proglasili mudracom. Pa eto onda, kad sam i mudrac za vas, zašto se ne zauzmete za mudraca i pričuvate mu ovce?”

“Zato što pet godina...”

“Ako ne želiš”, starac ga mirno prekine, “onda nemamo o čemu razgovarati. Odi do onog madraca, lezi kraj svog prijatelja i odspavaj. Ujutro želim da otiđete obojica.”

Ali na te će riječi gospodin August pokušati starca osmotriti u tišini još jedanput. U šušljivoj, prljavoj jakni, prljava lica, bradat, ničim izazvan zapravo, nego više nagnan nekakvom novoprobudenom zainteresiranošću. Možda trijeznom zainteresiranošću a zbilja možda i pijanom. Svakako, nebitno je bilo.

Stoga je gospodin August u crni pogled starčića sada netremice piljio. Opet šuteći. Opet se trudeći zamisliti kako bi to bilo i bi li uopće bilo moguće, kako ovaj tvrdi, tako, sve te silne godine, mjesece, dane, sekunde... a usto i ostati normalan, prisutan ostati, stvaran, zbilja, kao nešto što uopće postoji pa ako i preživi tih pet godina da ima neke koristi od odgovora. Ali ponovno - nije bilo tako strašno!... Uopće se nije činilo teškim, a kamoli nemogućim, što bi doduše smatrao čim bi prestao osmatrati već misliti o tomu što čini.

Međutim je najposlije ipak odustao. Ustao je tada gospodin August, ostao stajati trenutak pred drvenim stolom i tim malenim sijedim stvorenjem što mu je sjedilo sučelice, tiho je izgovorio: “Imate pravo. Najbolje bi bilo da ja odem leći.” a onda se od stola odmaknuo, zbilja pošao do madraca i ne misleći ništa o tomu, samo legao na jedan njegov slobodan dio, jedva i čuo usnulog mladog čovjeka iza svojih leđa i zaklopio oči.

Ujutro se na madracu probudio sam.

Sada, pod svjetlom jutra što je jarko prodiralo kroz staklo prozora, on je vidio kako je taj madrac zapravo odvratan, prljav, kao da ga je netko bacio a starac da ga je dovukao sa smetlišta ili ceste ovdje u svoju kućicu. Smrdio je, sada je to tek prosjak osjetio, i to mu je smrdio kao prosjaku, nekomu tko je navikao na najgori smrad. Benzin neki, ali truli benzin, kao da se benzin može usiriti poput mlijeka ili crkotine pa bazdi. Ovoga mu je oporog, opojnog nečeg, mirisa očito - jer što bi bilo ako nije miris! - bio sada pun nos, obje nosnice, i že-

ludac, oči čak, i on se htio ispovraćati. Netko je sigurno umro na ovom madracu, ta smrt, smrt se mogla osjetiti, jauk i nesreća. Nešto ga je gušilo. Augusta je gušenje probudilo, usmrćivanje zapravo, i on se sa madraca otkotrljao, udaljio, zavapio:

“Vode! Vode, makar kapi ako ima...!”

“Nema.”, od stola je došao odgovor tog nekog neobičnog, starog čovjeka. “Treba ju izvući iz bunara i otkuhati ju. Prljav je bunar, ovdje se bunarska voda kuha...”

“Dobro, odakle god...”, gospodin August je rekao, dezorijentiran, zbunjen se osovljujući na noge. “Samo mi reci gdje je...”

“Iza kuće. Žutu kantu koristi. Druga je šuplja.”

I bez da išta odvrati, gospodin August odjuri prema vratima, svom ih silinom otvori, zađe na mrzlo jutro i pohita blatnjavom tratinom iza kuće.

Ali na pola puta negdje, osjetio je da uopće nije žedan.

Na suncu, na tvrdoj smrznutoj zemlji okovanoj jutarnjim injem, on je sada stajao, svjež i odmoren. Tek sada taj prosjak uvidje da i nije tako loš san proteklu noć imao. Takav ostane par trenutaka stajati; osmotri udaljene gole brežuljke, smrznuti, izvaljani glib pod svojim čizmama, izguljeni drveni zid kolibe, od teških, debelih, potamnjelih trupaca na domašaj mu od ramena. Potom učini jedan korak, zatim još jedan pa se pred njim pokaže i bunar.

Dvije-tri minute kasnije, starac ugleda kako dojučerašnji prosjak u kuću unosi kantu vode.

“Upalio sam ja vatru.”, od svoga je mjesta za stolom starac dobacio. “Samo ju pretoči u lonac i ostavi na peći.”

Gospodin August učini kako mu je rečeno. Uzgred je u peć na dogorijevajuće, raspadajuće trijeske ubacio i dva mala i neraskoljena, no rasušena drveta.

“Primijetio sam da mi nema suputnika...”

“Otišao je.”, starac odvrati baš kad je i vatra u peći zapucketala. “Kako sam rekao jučer, premda... mislim da je sada ipak otišao na nešto dulje vrijeme.”

Gospodin August stolu priđe. Ovdje je svukao jaknu i objesio ju o naslon stolice. Ni sam nije znao zašto; u kući je, kako je vatra bila nedavno upaljena, sada bilo ne mnogo toplije nego vani.

“Ja sam onomad...” kad je za stol sjeo, gospodin August je započeo ali starac već osjeknu:

“Je l' to peć dimi? Osjetiš to?”

“Dimi izgleda. Izgleda je do cijevi... Trenutak...”, i kako je to rekao, opet skoči na noge pa peći priđe. “Da...” ovdje će reći. “Cijev nije čišćena. Ali sad je već upaljena vatra pa neka izgori...”

“Znaš to očistiti?”

“Znam.”, August otpovrnu pa priđe vratima kućerka te ih odškrinu. Nije bilo mnogo dima ali se osjetio; smetao je, a osim toga, August je znao, udisati dim je nezdravo. Ali kako je vrata otvorio, uz osjet studeni jutra što se u kućerak

počela uvlačiti načas se ipak začudi starčevu pitanju. Jer stvar je bila banalna, ipak tako nebitna - rastaviti cijev i očistiti ju, nešto što bi dijete znalo, pa kud ne bi i on. Zašto bi ga starac to upitao...? Ali kad se okrenuo spram njega još jednom, August ipak vidje da je to starčić manji i od stolice na kojoj je sjedio, ukočen pomalo, mršav, pogrbljen, čak tupa i pogleda, kao da je bolestan, odustan, jedva živ.

I zato kad se vratio do stolice, on nije mogao a da ne progovori:

“Mislim da nećete doživjeti to što mi nudite.”

“Zar?” U sekundi, jednom tom riječju tupost se poput vode razlije u prisutnost i kao u nekom zatišju misli, starac opet počne bivati tu, stara svoja pogleda, prodiruća. Ideja o krhkosti otpuhne se kao prašina pa svojom željeznom, preteškom, prastarom prisutnošću nutrašnjom Augusta starac zagospodari.

I dozvoli širiti se kao zadahu nekom, na smrt bazdećem, a koji je dolazio iz samog tog mladog čovjeka, kanda je čitav život proveo sa smrću kao dijelom sebe, spremnom ga zgrabiti, zatruliti, spremiti pod zemlju pa se ovaj prestravi, srce osjeti kako mu se steže, paničariti počne, disati ubrzano, uz škrgut čeljusti već drhtavicu ćuteći jer pokušao se pomaknuti, otrgnuti sada, pobjeći, a to je pokušao još jednom, pa još jednom ali nema kuda, nepomičan je, zarobljen je samim sobom, kao pregaženi žohar zalijepljen, razmrljan daskama poda...

A onda sve prestane. August već sljedećim udahom sve zaboravi, a starac nastavi glasa tihana:

“Ako odbijaš, čak su ti, evo ima i minuta tomu, vrata otvorena.”

Ali nanovo vlastit, opet osokoljen August će ustrajati: “Nećete dakle umrijeti? Neću se probuditi jednog jutra”, zapita pokazavši prstom spram madraca, “a kraj mene crkotina. Pa onda vlasti, pa onda vaša obitelj... Imate obitelj?”

“Neću umrijeti.”

“Ne ne, imate li obitelj?”

Ali stari se čovjek tu vrati tišini. Gospodin August isprva pomisli da ovaj o nečemu razmišlja ali zapravo, i to se osjetilo već u držanju mu, zapravo je bio pomican od strane samog razgovora. Najzad će samo podići pogled, osmotriti svoga sugovornika ravno u oči, a August, osjetivši taj pogled, doći će do potrebe nikada mu više dok je živ to pitanje postavljati jer gospodin August se sada osjećao sam. Star. Stariji od svijeta. Daleko je sve to bilo od pojmova koje je maločas, prije par milijardi godina koristio - smrt, obitelj, život - osim ako se sve što postoji uzme za to, kao jedno, vječno, neodvojivo. Ali ovaj starac, August osjeti opet mu sučelice sjedeći za stolom, taj kao da je bio stariji i od toga.

“Postavi mi pitanja.” najposlije će glas progovoriti.

August je pokušao. Zbilja, odvažio se tako učiniti ali nije ih mogao ni izustiti. Bila su prevelika, gušćea, preteška za ovakav jedan trenutak čak i kad bi znao koja su, kojim ih riječima obuhvatiti. Taj što je pred njim sjedio imao je

pravo. Nije se moglo išta reći, a sve što je ostalo bila je šutnja.

“... ali za pet godina ih postavi.”, napokon, starac je nastavio. “A sada budi tiho.”

I to, te riječi naime, iznebuha guste i teške, više nisu bile prosjaku izgovorene. Gospodinu Augustu bile su namijenjene još i manje. Radije, i starac i njegov sugovornik su znali, riječi su bile izgovorene učeniku.

XX.

Bubetanje teških, zveketavih odjeka željeza i lima i zavijanje kroz njihove usjeke nahrupljivanjem zapjenjena mora, u mraku, u noći pod njišućim petrolejkama obješenim o hrđave komoštre. Koje škipahu, vrištahu u naročitim olujama poput ove. Teret je bio zakovan lancima, kutije drvene i željezne, burila, vreće, stotine i stotine vreća, sve popisane, navaljene njegovim mišicama i mišicama ljudi uz koje je radio. Bilo je hladno. Nečija se povraćotina ispirana morem razvlačila metalnim podnicama. Ljubičasta jer to se netko napio vina u krivo vrijeme. August nije znao tko; možda je i on sam ali se nije mogao sjetiti. U rukama mu rokovnik i neki dokumenti (uza se ih je držao da se ne smoče), olovka što mu je maljala prste, malena i prljava, stopala mu bosa, torzo ogrnut tek nekom grubom košuljom od jute, vjerojatno grubljom od vreća koje je teglio čitav taj dan. Bio je neokupan i prljav, smrdljiv čak kužno u skućenoj, mokroj donjoj palubi broda. Ali plovili su i to je bilo najvažnije. Više nije morao provoditi dane blijed, na korak od mučnine jer se zemlja luke odbijala ljuljati pa se morao on sam, uz klatarenje noseći teret i povraćajući ako bi pojeo ili popio ma što.

A takvo što se isto dogodi i na to je isto navikao već, jer evo je četiri godine plovio ovim brodom. *Konzerva*, tako su ga zvali, ne oni koji su ga vidjeli izvana, jer znao je biti izniman, kvalitetno oličen, bijelom bojom najčešće kako je kapetan ipak bio jednostavan čovjek; oni unutra, mornari i putnici (ilegalni najvećim dijelom), tako su ga zvali. Opet, manje zbog izgleda - premda je bio smečkast i zagasit i patinast, zakovica i željeznih šipki koje su virile na svakom koraku - a najviše jer je zvonio baš kao konzerva koju netko šuta kad god bi se more malo probudilo i pobunilo kao večeras.

“Pjevaj moja *Konzervo!*”, negdje je daleko iz mraka zazvonilo, opijeno i otegnuto. “Pjevaj samo pa da nam i ova jeremijada od noći prođe...! Ha? Što? Jeremija, k vragu, Jeremija, eto kad si i na otvorenu moru, a od neukih ni na korak. Ti, znaš svirati to?”

“Znađem ja, gazda, ali ne znam smijem li.”

“I pita smijem li, smijem li... Pa smiješ, kako ne. Zasviraj! Za ovakve se

noći harmonike i nose. Nego gdje je onaj mal... Auguste! Ma Auguste!”

“Bolestan je.”, netko se drugi javi. Muški glas, jednako star ali slabašniji, nezdraviji. “Pusti ga sad.”

“I ja sam, pa šta! Deder ga pitaj... Čekaj, to je on tamo u mraku...?”

“Ja sam, da.” August pomalo klonulo odvratilo.

“Kako si rekao da se zove onaj pjesmuljak?”

“Koji god da jest, gazda, ja ga ne znam odsvirati. Znam samo naše, a i to što znam ne smijem svirati. Kapetan je rekao...”

“To što ne znaš... je u redu. Naučit ćeš. A to što ti je kapetan rekao... Rekao ti je da slušaš nas, je l' tako? I rekao je, rekao... Opa, kako ljulja ha-ha-ha! Rekao je ili mi ili more... Dobro, ne baš more, ali paluba, kiša, smrzotina, je l'...”

“Rekao je samo da budem tiho. Ja ovaj...”

“Samo ovaj ja onaj... ti lijepo nama zasviraj. Hajde... Tako, otkopčaj to, tako... Evo vidiš kako možeš, lijepo i pristojno. To je civilizacija. Nego što je mom Augustu?”, glas će dobaciti kad je trenutak poslije tihim tonovima počela svirati i odzvanjati donjom palubom harmonika. “Da nije ona sabljarka što ih je donijela...?”

“Nije; svi smo ju jeli. Kaže da je bolest ljuljanja samo.”

To je neki upijeni, goloprsi mornar čohom ogrnut rekao, sjedeći i grleći koljena u uglu jedva na pet koraka od Augusta. Tek mu se sijeda i kratka, oštra brada sada osvjetljivana petrolejkom dala vidjeti. Visoko i sjajno čelo također, isprljano masnim mrljama motorna ulja.

Mekani, puni basovi titrajućih pera harmonike nježno stiskana mijeha rezonirali su i prelijevali se niz željezne, mračne zidove neosvijetljene električnim svjetlima jer je nestalo struje, i u mraku su kao uzduh mogli biti čutjeni, udisani, opažani, i tu su se borili sa orljavom mora, negirali ih, ipak činili da se putnici osjećaju sigurno a ne kao ponad, ispod i usred sumornog modrog bezdana. Brod se ljuljao i škripao, ljudi postojali tek u šaptu i disanju gustog olovnog zraka.

August je osjetio kako ga netko dotiče. Prljavi a nježni prsti neke djevojke. Ona mu gurne smotuljak; burmut i oparkom natopljena krpa. “Pomoći će ti.” šapnula mu je, a u glasu joj taj mladić osjeti nesigurnost - jer bila je mlada kao i on, starija možda godinu ili dvije, i nije poznavala to što bi joj baba u ruke gurala da odnese "onom mladom mornaru, znaš ti dobro kojemu, vidjela sam kako ga gledaš...”. August će to prihvatiti, tiho nešto promrmljati kao zahvalu, a onda čitavo lice u tom oporom, opet po nafti smrdljivom komadu krpe sakriti.

A kraj nafte, sekundu tek kasnije i miris sjenokoše. Miris kovilja. Opet davno pozaboravljani prikusi aera i šume i neba. Rotirajući prostor, makar sada i makar malo, usporio je u svojoj vrtnji.

“Hvala ti... a i njoj, i njoj reci hvala...” nečujno je, nesvjestan je li djevojka uopće i dalje tu, bolesnik skrivena lica uto počeo šaputati.

Ali umjesto odgovora, tek doticaj. Opet isti prsti, opet na nadlanici,

grubi i hrapavi, a nježni u isto vrijeme.

Potom osjeti kako ustaje, a onda je lumpajućom metalnom podnicom otišla.

Onaj plješivac, njegov se potom tihi glas čuo:

“Ja ti kažem, ako ju ne pitaš sada, ode ona. A da sam ja imao takvu u tvojim godinama... Mene su upucali. Dva sam dana ležao na cesti, ni pogledao me nije nitko. A još sam 'ženjen bio; još sam djecu imao pa ti vidi sa kakvim sam hrsuzom stao pred popa. Ti si pak našao poštenu; pitaj ju ruku i odite više od ovog broda. Ovdje vidiš i sam, ničeg osim propasti... A što baba, ona će neko vrijeme ali ni ona neće dugo, par godina i slobodni ste. Sljedeća luka, čuješ”, mrmljao je krezubi, makrulične čeljusti čovjek tiho, spram mladića pogledavajući tek sporadično, “čuješ, sljedeća luka pa odete. Kapetan će blagoslovit' još, još će para dat'...”

A mladić je tek slušao, čuteći kako onaj miris divljih trava polako opet postaje vonj nafte.

Od tog je razgovora prošao prvo jedan, zatim dva, a onda i mjesec dana. More se smirilo i opet podivljalo i opet se smirilo, kako je činilo odvajkada, a mladi mornar, zapravo mnogo više od toga jer ima već godina dana da je baš sa njim kapetan vodio dnevne brifinge pa ga čak sa sobom vodio na poslovne sastanke kad bi brod gdje uplovio, on nije otišao nikuda, čak je zaboravio na razgovor sa ćelavim mornarom, ali ruka one djevojke - nju je ipak zatražio. I dobio ju je.

“Ja ne znam što ti ta banda na opijumu dolje govori, ali ni slučajno im ne dozvoli od ove se odluke odlučiti.”, jednog mu je predvečerja u svojoj velikoj, toploj kabini kapetan broda, prosijedi jedan, srednjovječan čovjek pristojna izgleda i džentlmenska, maltene gizdelinska držanja rekao. “Plovio si dovoljno. Vidio si svijeta. Kad dođemo u F., isplatit ću te i imat ćeš sve. Proputujte malo F., pogledajte koji vam se gradić sviđa pa se ondje skrasite, imajte djecu, život. Vjeruj mi, moj Auguste”, rekao je kapetan šećući debelim, kaniranim sagom zlatnih rojti u svojim sjajnim crnim cipelama. Pred masivnim drvenim stolom (od palisandrovine, što je kapetan volio spominjati), pred podaskanim, lakiranim zidovima ukrašenim slikama i zidnim sagovima i policama sa memorabilijama koje vjerojatno nije ni znao koristiti; pozlaćeni kvadrant, pozlaćeni astrolab, uramljene efemeride od pergamene, uramljeni zemljovid, jedna čekićem kovana i gravirana armilarna sfera, optočene kubure i sablje, sve svjetlucavo, nigdje zrnca prašine... “vjeruj mi kad ti kažem, bez ovakvog jednog broda teško je čovjeku izgraditi karakter, ali nakon što provede par godina u njemu kao što si recimo ti, tada taj karakter može doći u pitanje. Ne govorim ja to zato što mislim ovo ili ono, ne, nemoj me krivo shvatiti. Ono što govorim, moj mali Auguste, što zacrtavam kao olovkom jest da naša mila *Konzerva* daje ljudima priliku, ali jednu i ne više njih, a ako ju oni odbiju, postat će o njoj ovisni. Maltene svi oni dolje su bili u tvojoj poziciji i mogli su napustiti brod ali sada su, da tako

kažem... No, zamisli da napuste brod. Gdje su sutra? Na ulici? U zatvoru? Razumiješ...”

A po crnim se njegovim zadržanjima i obrijanu mu licu dok je govorio prelijevala ta šarolika svjetlost sutona, razbijana po nebrojenim valovima kroz koje je sjekao brod, šarolika, topla, jer i predvečerje je to bilo ugodno, u pogotovu u njegovoj kabini, napose ovdje gdje je bilo grijano i ljeti zbog rijetke kapetanove biblioteke i još rjeđih, rukom risanih zemljovida. A osim toga je taj čovjek volio toplinu, idealizirao je svjetlost pa je sve što bi ga na i najmanji način podsjećalo na derutu i sirotinju izbjegavao, do te mjere da nije dozvoljavao mornarima dolaziti mu bez da su se obrijali, okupali, odjenuli najbolje odijelo pa makar im najbolje odijelo bila košulja sa najmanje rupa. August nije znao gotovo ništa o tom čovjeku. Dolje se nešto govorkalo, šaputalo da ima obitelj, da nema obitelj, da dolazi odavde ili odande. Sve što je znao jest da kapetana nikada nije vidio u ijednoj od donjih paluba, a opet da su ga ljudi istih tih paluba cijenili skoro kao svetog čovjeka.

Kapetan je pozivao i savjetovao svakoga zbog svega, opet - samo ako su se držali najdostojanstvenije s obzirom na njihovu situaciju. Ako je netko na opijumu upišan i balav a kapetan ga pozove, u kabinu će smjeti samo ako si obriše nos, jer to je najviše što u tom trenutku može učiniti, a kapetan je bio samo najviših standarda.

“Primijetio sam kad si ličio vitlo danas (a što si učinio izuzetno) da su ti ruke pokrivene rumenim točkicama...” tako je rekao jednom nadrogiranom mornaru koji je jedva stajao. “To je skorbut, molim lijepo. Nisi uzimao svoju propisanu raciju citrusa, a znaš da se to loše odražava ne samo na psihofizičke sposobnosti, već bi se mogao i ozbiljno razboljeti.”

“Kapetane...” žmirkajući bi, usporeno promrmljao mornar čakšira mokrih od urina.

“Ne, od tebe ipak očekujem neke norme. Od danas ćeš uzimati svoju dnevnu dozu. Jer sa skorbutom se ne igramo. Zapravo”, pokazat će kapetan spram stola, “dozvolio sam si poslužiti ti već limunov sok. Popij ga ovdje sa mnom, ne, ne, evo držim te, možeš hodati, vidiš. Da, popij ga. Samo ga gledaj ne proliti jer ovo je palisandrovina, znaš, za ovaj sam stol platio...”

Tako se dogodilo da je načuvši kako se pojavila neka mlada putnica i da je u osobitim odnosima sa mornarom Augustom - navika im bješe ne biti udaljenima, prijateljevali su, a kasnije su postali i bliski; neka ljubav se valjda tu pojavila - kapetan više puta kad bi po Augusta pozvao razgovor okrenuo baš tomu. Isprva se tek interesirajući "kakve su to fame, što to ja čujem...", zatim davajući savjete, eda bi najzad i inzistirao na određenim idejama "jer sam sve to prošao već, moj dragi Auguste, sve sam ti to ja već prošao..."

“Oženit ću vas ja.”, kapetan je prozborio tog predvečerja pod gasećim suncem, dokle se daleko na obzoru bljeskao neki fanal. “Evo ovdje, na pramcu, bit će svečano. Svi će biti prisutni, dvjesto ljudi je to ipak. A osim toga će biti i

zakonito, i pred Bogom i pred ljudima. Da... ovo ti je najbolje odijelo?”

“Najbolje je.”

“Ja ću ti dati svoje onda. A i za djevojku isto, kako si rekao da se zove... No, imam nekih haljina još, neka dođe pa ih isproba. Valjat će. Valjat će, dragi moj Auguste, ne želim da o tomu uopće brineš...”

“Hvala vam.”

“Ne, ne, nije stvar u zahvaljivanju”, taj će pastelno nježni čovjek odvratiti zavrtjevši prstom, kao naglašavajući neki ritam u riječima drugima nečujan, “već u tomu da ću se ipak naći poslušan. Ja bih volio, a to je flagrantno i zbilja, mili moj, da imate utoliko ispunjeniji život nego ćete ga naći ovdje, a F. si već posjetio?”

“Nisam.”

“Eto vidiš; za tjedan dana smo tamo. Pristajalište je pušljivo i odvratno kao svako pristajalište ali grad, predgrađe, seoca. Čak sam s vama mislio poći pa da i sam na ladanju odmorim par dana; prekrasnih ljetnikovaca ima a jeftino sve. Da si vidio to sunce i te potoke... a za dokumente je lako, za njih ne brini. Ne želim da misliš...”

“Ondje dakle da kupim kuću?”

“Ne prvu na koju naiđeš, u svakom slučaju, ali da, kad bi tako učinili mislim da bi bilo najbolje... a opet što je to, tri vreće samurovine, prodamo, otplatim te... Ali bi najbolje bilo da to bude tvoja odluka...”, kapetan je govorio hodajući po kabini. “Svakako, nemoj ti mene slušati ili ovo ili ono čeljade sa broda, već svoj nagon, vlastite ideje, eto to!... Jer što ovdje imate? Što bi ovdje itko mogao imati...?”

A tih se riječi August prisjećao poput fantazmi, kao biserja osipajućeg i sjajnog sljedećih dana i tjedana, i one mu nisu napuštale um. Jer on je htio, i pripremao se za to, premda zbilja u početku sa kapetanovim stavom nije bio načisto, ali je razumio, obuhvatio je i najzad želio i sam sve što ga je taj veliki, sjajni čovjek savjetovao. Snatrio je, težio tomu da ode sa tom djevojkom, a napokon, osjećao je i da ju voli, a ako ju ne voli da će ju već zavoljeti jer sve je to ljudsko i sve to traži i bazira se, ono udiše, sama je srž toga strpljenje, ta najveća, August je polako razumijevao, najsvetija od svih odlika. I tako se dogodilo da je stajao kraj nje, u ravnom, čistom, novom odijelu, najboljem kojeg je kapetan imao, sa zlatovezima, sa ručnim satom također od zlata, i košuljom od flanela, počesljan, mirišljav na briljantin, i sve to također u jedan suton, zlatni, prezlatni, slijevajući i razbijajući po čitavu brodu, osipajući kao snijeg od zlata, i po njoj se osipajući, njezinoj zlatnoj kosi i zelenim očima, i licu kao bjelokost, pastelnu, čistu, svetu...

“Auguste G.”, čuo se glas tog čovjeka kojeg je toliko cijenio, svijetlog sada kao što je svijetlio čitav brod. “uzimate li vi C. za svoju suprugu?”

August ju nije vidio, niti je čak pogledavao spram nje ili njezina odraza negdje na polituri drveta ili prozoru, na sjajnom, uglačanom laku podnice, nad-

gradnje metalne, kolajne od mjedi na bijelom koporanu kojeg je nosio kapetan, ali ju je čutio, znao je da je tu, lirski, na nju se oslanjao, kada ju smatrao već dijelom sebe pa je rekao, jasno i kratko: “Uzimam.”

“No, uzimate li vi, Auguste G.,” kapetanove su se riječi sada ponovile, malo sporije, tiše, teže za čuti, kao riječi bahorenja kakvog, “ovu ovdje djevojku za svoju suprugu? Sjajnu, bijelu, živu djevojku...?”

“Uzimam.”

“No, najdraži moj Auguste G., najdraži, najveći moj prijatelju, uzimate li vi ovu djevojku, ovu C., što leži sada u gnjilu uglu, mračnu, mokru, crnu, uzimate li ju za svoju suprugu?”

“Ja ju uzimam, naravno, ali zašto mi to govoriš? Zašto je crno, gnjilo... Zašto je mračno i mokro, nije mi jasno...!”

“No, taj ukočeni lež predoziran opijumom...”

“Ali zašto ste joj ga davali! Zašto ste ga davali i njoj!” okrećući se oko sebe, gušeći se u suzama, u furiji, gubeći dah i oslonac, pogledavajući ta prljava, odurna lica okupljenih mornara. Pripitih, tupih, bez shvaćanja što se upravo dogodilo. Oni su samo stajali, i gledali su i čudili se, nesposobni, besposleni, i osmatrali ludog mladog čovjeka nad mrtvim, ukočenim tijelom jednako mlade žene.

A ona je bila blijeda. Povraćom joj izmrljano lice. Opijum prosut po zapišanoj podnici.

Gospodin August je tih dana plakao. Odista, žučno, gospodin je August tih dana plakao...

XXI.

“Ali to je Nimzo-Indijka; kažeš da ne znaš igrati, a poznaješ stvarna otvaranja. Pogledaj, i u knjizi je nacrtano. Nimzo-Indijka.”, tihi je glas tog djeteta govorio, veselo, brzo mladiću koji je i dalje polubolestan sjedio na krevetu s onu stranu tronošca sa malenom postavljenom šahovskom pločom. “Ne, ne vjerujem ti, to mi ti puštaš sve vrijeme...!”

“Ne puštam ti. Vidjet ćeš, to se samo par poteza sjećam. Ovo je sve samo sjećanje.” otpovrnuo bi Anton jednako tiho kako je već bio kasni sat. Ivonne, to dijete, i on su igrali šah evo već čitavu večer, on ne samo beznadno gubeći već i svako toliko priupitavajući kako se koja figurica kreće. Na podu se kraj tronošca nalazila knjižica, tankih isavijanih korica boje srebra, sa ilustracijom crnog i bijelog šahovskog pješaka na njima, a koje se sada nisu mogle vidjeti jer je knjižica bila otvorena na poglavlju sa otvaranjima. Interesantne, krasne depikcije algebarskih notacija risane na jedan poseban način, figura ornamentiranih akantusima; Antonu se sviđala ta knjižica, i njezine olovkom naz-

načene rečenice, simboli koje nije razumio, mnogo više nego pozicije koje je prikazivala. I imena su mu se sviđala. To je Ivonne napomenuo još prije sat vremena, još kad je večer bila rana, a na prozoru se ipak vidjeli posljednji ostaci rastapajućeg sumraka: “Živio sam tamo neko vrijeme.” u jedan joj je čas rekao, a što je to dijete zadivljavalo strašno, zamamljivo čak te bi joj se u očima vidio sjaj kakav se da vidjeti samo u onima koji bi htjeli putovati, koji bi sve dali samo da putuju i prođu svijetom. “Mnoge sam dane proveo živeći sa jednom obitelji na sojenicama.”, zgurenih je leđa, osmatrajući poziciju nazvanu po mjestu bliskom onomu koje je jednom posjetio, Anton tiho progovorio. “Motor mi se popravljao, a jedan glupi djelić, cijev ti je to neka, trebala je doći čamcem, međutim je čovjek kasnio tjednima. Imali su kćer tvojih godina, ali nepokretnu. Otac ju je nosio na leđima. Nekada mater, no ona se brzo umarala. Meni su dali da ostanem sa njima ako bih ju ja nosio... Voljela je kad bih potrčao. Najviše je zapravo voljela kad bih trčao...”

Ivonne je sjedila na jastuku, u spavaćici od flanela, bosonoga, teškom dekom ogrnuta i slušala tiho mrmljanje svoga bolesnog sugovornika, već zaraslog u bradi, i dalje slabašna, očito sa vrtoglavicom dok je osmatrao figurice od obojane terakote ali hineći, trudeći se prikazati kako je ipak zdrav; tako premda bi gorio i bez obzira što bi mu bilo mučno je počesto zapitkivao da pomogne sa ovime ili onime, a kad bi pokušao ustati, sam je trebao pomoć. Nitko mu zbog toga nije zamjerao, štoviše, voljeli su ga, a Ivonne ga je nalazila interesantnim. Voljela je slušati njegove priče, doživljava iz dalekih krajeva, i često bi se slušajući toliko izgubila u njegovim riječima da bi zaklopila oči, umirila disanje, kao da je zaspala, pa bi joj Anton morao usred govora spomenuti:

“Na potezu si.”

Ona bi tada oči otvorila, brzo odigrala potez pa upitala:

“A kad su ti popravili motor, jesi li otputovao odmah ili si još proveo sa njima? I kako se zvala? Od čega je oboljela? Jesu li ti spomenuli išta u vezi toga? Jer se možda moglo nešto učiniti, nešto, ne znam... Ne razumijem kako bi se moglo dogoditi da tako netko živi, čitav život provede...”

“Tako je bilo.”, Anton bi tek odvratio pa se blago nasmiješio. “Da si ju upoznala, njoj bi bilo žao tebe jer je njoj tvoj svijet očit a tebi njezin nezamisliv... Stvar je u uklanjanju nebitnih želja, u razumijevanju...”

“Ali hodanje nije nebitno...!”

“Njoj je bilo. Odnosno, bilo joj je manje bitno nego tebi. To su ti samo različiti svjetovi i pogledi na svijet.”

Ivonne to nije razumjela. Ona to nije mogla razumjeti pa joj se u samu pogledu vidjela ta vrst sažaljenja, dubokog, ljudskog, jer to je čeljade bilo osjećajno i nježno. To se već vidjelo u njezinu držanju pa i načinu na koji je pomičala figurice; kao da su stvarni ljudi ih je doticala, kao da osjećaju bol i ljubav, boje se života i smrti, ona je projicirala tragediju koju je slušala na njih, i avanturu i opstojnost; u njihovu sjaju je vidjela sjaj ljudi. Anton je pripovijedao, tiho,

nekada tako tiho da je bio samome sebi jedva čujan i držao se jednom rukom za čelo, pritiskao prstima sljepoočnice, sakrivao oči od slabašne žarulje kako mu je i svjetlost smetala, a drugom je igrao, pomicao polako figurice, gubeći ih isprva, bježeći zatim sa njima, bivajući polako i jamačno razoružavan, davljen, kao čerupan pero po pero, lasno i skladno, a sve do momenta kad je na ploči ostao tek bijeli kralj. Sam, iznuren, zdvojan, u nadi tek da će se zbiti pat-pozicija, a Anton opet nije znao kako ju postići dočim je Ivonne bila vješta u izbjegavanju iste. Pa još jedan potez i još jedan i još možda dva te najposlije:

“Mat.”

“Pobijedila si i ovu.” Anton će ovdje reći, da bi očas potom - jer je već naučio kako se figurice slažu - posložio iste još jednom, ovaj puta crne figurice sa svoje strane a bijele sa strane djeteta.

Ivonne ne intonira ništa; tek pomakne pješaka ispred kralja za dva polja naprijed, opet brzo, nježno opet i skladno.

“Nemoj tako brzo.” osmjehnut, Anton kaza. “Hmm... ovo mi se čini i poznatim... Mislim da... ovo?” tiho upita pa pomakne pješaka ispred kraljičinog lovca za dva polja.

“Sicilijanska obrana?”

“I ova dakle ima ime.”

“Da”, Ivonne će bodro, “Sicilijanska obrana, kako ne znaš? Odnosno, kako znaš ako ne znaš igrati? Ovo je bar šesto otvaranje koje poznaješ.”

Anton odvrati: “Tako je igrao jedan obiteljski prijatelj sa mojim ocem. Tog sam se prisjetio... Ali samo tog; dalje ne znam ništa.” pa je kako se djevojčica nagnula i odigrala novi potez, bez razmišljanja sa potezom odgovorio i sam. Niz poteza su tada odigrali - ona razvijajući konje, on onog pješaka ispred lovca podupirući dodatnim pješacima.

“I Siciliju si posjetio? Šah.”

“Bio sam blizu. Ali nisam nikad... Da... uzalud sam upamtio pozicije ako ih ne znam iskoristiti... Uzmi ga, slobodno.”

I kako je to rekao, Anton ostane bez konja; bijeli lovac ga je uzeo, zadržavši mu potom šah iznovice. Anton sada zaštiti kralja izvlačenjem lovca, no bijeli lovac mu na to uzme topa. Sve što je Antonu ovdje ostalo, bilo je uzimanje tog lovca kraljicom.

“Smijem li predati?”

“Sada je zanimljivo, nemoj još.”

“Zanimljivo i beznadno.” i to zaključivši, Anton uzme kraljicu te bijelog lovca ukloni.

Ova trica je djevojčicu zabavljala, ali bilo je jasno da joj čilost nije uzrokovalo pobjeđivanje već uopće provođenje ovakve jedne večeri sa nekim, ma da su igrali što god pa i da nisu ništa igrali već tek razgovarali ili sjedili u tišini; društvo je ona voljela, nepoznato i tajanstveno, spoznavajući tuđe živote. Antona je ovo zabavljalo također, međutim iz pomalo drugačijeg, dubljeg po-

malo i težeg razloga, a koji se više ticao njegova straha od samoće u ovaj čas, sada kako je dane i večeri provodio u vrtoglavici i nekakvoj osobitoj, nejasnoj neodređenosti definicije samoga sebe. Kad bi bio sam, soba pa i on sam, a i mrak kad bi zaklopio oči činili bi se sad maleni, manji od atoma, a već u sljedećem trenutku ogromni, vječito maltene sveprisutni, i to crnilo i sivilo i tih tama, savijajuće a opet zaustavljeno, ono bi ga kao nigdinom, štoviše prazninom odjekujući podsjećalo na vlastito sepstvo i pred odraz ga njegov dovodilo - a baš je to bilo strašno, strašnije od svega, do ničega ogoljeno, jer i odraz je prikazivao ništa. Odatle, stoga, podumenta njegove zabave; njegovu je to samu postojanju bilo drago što ipak nije bio sam.

Ali bilo je već kasno, a na to su ih oboje podsjetile riječi odrasle žene, matere od Ivonne, koja je tada, koji god to sat već bio, u prostoriju ušla, u čarapama, u dugoj haljini, duge, vitičaste crne kose ali prosijede, rijetke:

“Ivonne... Antone... zar vam nije dojadila ta igra?” ona je sanjivo upitala, dotičući nježno zid jer je bila već pred porodom pa joj je stajati bilo teško.

“Nije mama!” djevojčica bi uskliknula, ali usuprot riječima i svejednako ustala, pustila da joj sa ramena deka padne na pod, prihvatila šahovsku ploču i pažljivo ju odnijela do stola pod prozorom.

“Sutra nastavite, može...?” žena je progovorila pa prihvatila dijete jednom rukom u zagrljaj. “Ugasi ću svjetlo.” dobacila je potom bolesnu mladiću te tiho rekla, prije nego je sa djevojčicom prostoriju napustila:

“Laku noć, Antone...” a to je bilo rečeno tako nježno, tako ritmično da se ovomu već par sekundi kasnije, u mraku, u samoći i osluškivanju tek isprekidana glasanja cvrčaka s onu stranu prozora već činilo nemogućim za odrediti - je li to zapravo čuo ili je tek bilo dio sna.

XXII.

A utonuo u san najposlije i jest, crni, sve crnji, i tako crni da se u tom crnilu izgubio, utopio kao u crnu jezeru čitav i zanos ga je odnio već je odavno bilo nepoznato gdje. Nepoznato gdje, ali poznate strahotnosti, i u toj strahotnosti on je lutao, gušio se, tresao čitavim tijelom, a najzad i bez tijela, tek kao dolozna prisutnost, ali onakva koja je ipak osjećala hladnoću i izgubljenost i težinu same sebe, koja premda je bila ništavna, nije imala zaštitu od žileta i bridova svijeta kao što bi ništavilo imalo, jer ništavilo se nije moglo ozlijediti a njega jest; ništavnost je uvijek bila tu a njemu se činilo da je bio smrtnan, ne kolosalan u nebitku, već bijedan. Studen. Stezala mu je kožu, ubadala ju, stiskala, prijetila ju rezati a kod stopala ju i režući kako je stao na staklo razbijene boce. Urvine uma i dalje su bile tek čađa, ljigava, sluzava čađa a što je hodalo, tko je hodao i je li te čime se to uopće odvijalo - sluzava, crna čađa, uz hladnoću, osjet betona, uz

miris cigle i osuto, oštro inje.

Te glas u noći:

“Auguste! Ta Auguste!” a eto i režuće, neobično žute svjetlosti uličnih lampi koja ga probijajući se kroz najcrnji magloviti mrak zasljepljivaše, zadržavaše mu migrenu, tešku kao tona blata, tjerajući mu suze na oči što su ga pekle. “Auguste!” još jednom je začuo, uz brzo lupkanje potpetica, a zatim i čvrsti stisak na svojim mišicama.

Na golim mišicama, ljubičastim od hladnoće. Kao što mu je čitavo tijelo bilo ljubičasto, kao što mu je čitavo tijelo bilo golo, izderano ovdje na trotoaru.

“Brzo!”, čuo je glas Anatolija Ledova, studenta psihijatrije, koji ga je uto povukao svlačeći si kaput. “Brzo, ogrni se ovim...”

I gospodin August izgubi ravnotežu; ukočena već svoja, naga tijela osjeti kako ga nešto teško i toplo ogrće, a onda uz stisak povlači za sobom, korak po korak, ne dozvoljavajući mu srušiti se i razbiti o beton, dok je tumarao, naginjući se cijelom težinom. “Četiri (*kvadrilijuna godina je prošlo, najdraži moj prijatelju*) ujutro je, Auguste. A još si i gol. Što je ovo...! Jesi li ozlijeđen?”

Gospodin je August tek disao, brzo, hroptavo, a pogleda kao mrtva dok je piljio u mrazom okovani beton pod vlastitom si izgubljenom osobom. Bos je hodao po ledu, po crnoj, kašastoj skrami, sad usirenoj, tu staklenoj, oštroj, koja mu je i krv pušala dokle umrtvljenim si tijelom taj čovjek to ne bi ni osjetio. A krvario je; imao je par već otvorenih rana i to je student što ga je pridržavao primijetio. “Hajde, blizu smo, još dvije ulice samo... Četiri (*kvadrilijuna godina je prošlo, najdraži moj prijatelju*) ujutro je, sreća, sreća pa nema nikoga. A i da sam se probudio... Bože, što je ovo...! Da sam prespavao pa da si umro na ulici...”

Gospodin je August disao, disao, disao, borio se za dah, razjapljenih usta a najzad počeo i mrmljati: “Ali ne... ne... nemoj sada... ja inzistiram, ne...”

“Četiri (*kvadrilijuna godina je prošlo, najdraži moj prijatelju, zašto još uvijek pokušavate?*) ujutro je, spavaju svi, tiho budi, molim te...!”, pod rukom bi si uto začuo tihi, svesrdan glas. “Još malo samo, još malo samo...!”

I taj zanos, ta težina, kao ukočena gomila ljudskog mesa, uvrećena u ljudskoj koži, stisnuta i bezosjećajna od hladnoće, taj apsolut jednog bića, jedva i bića, arhe naime, apeiron, iskon, nadir, i slina i bljuvotina koja mu se slijevala niz usta, pa nagnuće još jedno, i još jedno, i udar o drvena vrata, toplina hodnika pa vrelina sobe, još vrelija, najvrelija, ognjena, paklena vrućina sobe i bukteća štednjaka, usijana, izvor svjetlosti u sobi neupaljena svjetla, i teturanje do kreveta, rušenje na njega. Tu ga student ogrne jednom pa još jednom i još dvije deke, baci sve to na njega, vrati se do ulaznih vrata, zalupi ih, zaključa, do sobe se vrati, zatvori i njihova vrata, dohita do kuhinje, uzme neku krpu, dojuri do gola, hiperventilirajuća čovjeka razrogačenih očiju, i počne mu brisati lice.

“Da... da... da... ponad svega da, najdraži moj, najveći od svih prijatelja i uzročce samog mi postojaja, četiri kvadrilijuna godina je prošlo, ulmiš ih

satrasmo u bezvjetricu pa pitam ljubopitno: kako je to moguće, i u čemu je uzrok toga pa da vi i dalje ne odustajete već ste ovo kužno, kržljivo pseto i grebuckate mu nožicama, tražite iznova i iznova i iznova i previše i zamorno puta iznova rješenje toga čemu rješenja nema jer u pitanju i nije problem, nije rastrojstvo i razbluda krivde već vrhunarnost jedna, ritam, sklad, bogovjetan sklad i ritam, ne krešendo nego i fortissimo već, u svojoj božanstvenosti, inerciji, apsolutnoj, determiniranoj opstojnosti, a vi to ni da čujete! Ni da čujete, negirate čak, pljujete, dovodite jedan randevu svrhe i smisla do kraste i rane, sukruvice i bljuvotine, a to je ne samo skurilno, ne samo uvredljivo i tužno već vi, već vi, ovaj... Ja zbilja sada... A to nam kelner donosi desert?"

"Desert?", upita gospodin August. "Kako desert ako nam ni glavno jelo nije još posluženo? Ta maločas, sjećam se, bila je poslužena juha..."

"Maločas? Da, to vam je taj utjecaj onih kvadrilijuna godina jer vi se ne sjećate, već vas vječnost dovodi i do demencije pa se ne sjećate da nismo samo pojeli juhu od nafte, smrti, željeza i rata, već i glavno jelo poslije nje. Djetinjstvo, sjećate se? Djetinjstvo je bilo glavno jelo, a vi ste ga pojeli i pjevajući čak."

"Ne", August će reći, "ne sjećam se toga. Još i pjevanje, velite? A kada sam to, molim jer ne sjećam se, molim, zbilja, kada sam to pjevao dok sam jeo?"

"No, no, to već nije ni važno, najdraži moj prijatelju. Ali izvolite ipak ukloniti to nalivpero sa stola da kelner može... O! To ste nam desert donijeli!..." A kelner, nevidljiva, vječno velika i nagarajuća jedna pojava, opskurna, prevelika u jedan čas a u drugi kao skladan neki mladić u crnoj, od tavlje izrađenoj livreji i skerletnu napršnjaku u rukama je nosio dva tanjura. Bijela, široka, sa jednim neobičnim, do pompe *kričavim i želatinskim* sadržajem koji je iz njih provirivao, šarenim, fragrantnim tako jedro da je taj miris gospodin August osjetio i odavde, od svoga stolca.

"*Ponos.*" bjaslovno ovdje kelner zacvrkuta, i kako se gospodin August uljudno nasmiješio pred posluženim tanjurom, mladić će blago kimnuti glavom i proglasiti: "Gospodi će nadam se biti po volji."

"Jamačno, čak sasma jamačno.", utvara će raspoloženo odvratiti pa se i zahvaliti kelneru što je kraj stola i dalje ne odlazeći stajao. "No", potom će se obratiti starom čovjeku nasuprot sebe, "predmnijevam da ćete vi prvi?"

"Ja?", gospodin August otpovrnu, pomalo sada začuđena, nadražena izraza lica koje kao da je svjedočilo kakvoj interesantnoj persiflaži, paskvilu pače čiji je maksimum bila upravo benigna zanimljivost. "Ali zar nije još od pamtivijeka ustaljeno da onaj koji posluhuje, koji čitavu jednu ovakvu stvar započinje, jelo ipak probava prvi?"

"Možda... odista je možda i tako...", utvara odvrati. "No!", zaviznu pa podigne prstom, "ja, a želim da se to zapamti usprkos svemu, ja inzistiram."

"U tom slučaju inzistiram i ja."

"No, no, ja inzistiram, razumijete li me?"

“Ja inzistiram!”, gospodin August priklopi, “i to zbilja, posvemašnje, nadnaravno, metafizički čak inzistiram, ponad svega, ja inzistiram!”

“No, moje inzistiranje vam je ipak za korak dalje od toga, dublje štono riječ, premda cijenim vašu misao; ono svekolikost ipak uključuje, ono i bitak sami obuhvaća, a na to niste mislili? Nehotice, naravno, kordijalno ipak, uz nikakve hrđave misli jer opetujem, svaku vašu misao cijenim.”

“Jesam, razumije se da jesam i čak smatram vrstom uvrede svaku pomisao da nisam, premda, razumije se opet, ja ne smatram i nikada nisam smatrao, jer ja cijenim i poštujem i vas, štujem čak naime, nikada nisam smatrao da ste takvo što predmnijevali. Ne, ja inzistiram, i moje inzistiranje obuhvaća ono vaše pa i ono od kelnera i ono od čitava svijeta.”

“I moje?” kelner će sada preuzeti. “Unatoč tomu što ja, a to možda ne znate, inzistiram ipak za jedan miligram, a to iako je malo, ipak je čitav miligram, ja inzistiram za taj miligram više od vas, a moje inzistiranje, ako vas zanima, a ja prepoznajem da vas zanima, najdraži moj, najveći od svih gostiju, ono je da vi probate ovo jelo prvi. Jer ono se hladi, znate, što se više čeka, premda već jest hladno, ali ono će postati hladnije i od toga, znate, prehladno, smrznuto, smrtno prehladno pa se neće ni moći dotaknuti, kocka, ledeno-kamena kocka, a kako nju probati? Lizati možda da, zbilja, kao kože kad ližu kamen kad im je do soli, ali probati, uistinu probati? Ne, ne, ja, a pazite sada ovo, najveći moj gostu: ja inzistiram.”

I to je bilo dovoljno. Izgovorene riječi su ipak bile teške, za jedan miligram čak preteške i starac koji je sjedio za stolom nije mogao a da ne bude pod njima sravnjen, doveden do iznemoglosti, do abulije pa je namah izdahnuo sasvim tihano:

“U pravu ste.”, a onda uzeo vilicu, neobično tešku sada, kao kilogram gvodža tešku, i prinio ju šarenoj želatini koja je podsjećala, cackleći se sada pod tugaljivim svjetlima sutona, i na sve i na ništa. Vilica je želatinu dotaknula, odrezala joj komadić, podigla se zatim i prinijela starčevim ispucalim usnama.

“No, probajte!” utvara ovdje uskliknu. Ali je starac samo osmatrao stol, osjećajući zbilja kako je kelner u pravu, kako je jelo ipak prehladno, do ledišta prehladno i baš je nekako britko, ubadajući mu lice studeni zračilo; po usnama mu se hvatalo inje, prsti mu se tresli, dah mu do davnice otkidan. Kao da je kroz led upao u smrznuto jezero, reže ga sve i peče, u mrak ga vuče i tjera do groba, a on grobno i snižno, tresući se pridržava smrznutu vilicu, jedno je već sa njom, usnama oblikuje: “Ne mogu...”

“Ne, to tako ne može biti!”

“Probajte samo, proći će hladnoća, to je samo hladno sada, kad je pred vama, ali u vama se rastopi...” amenaški se ozva i kelner.

“Ne mogu...”

“Ne govorote tako! Evo ja ću vam pomoći.” mladić uskliknu pa ukočenu starcu priđe, primi ga za ruku i pokuša mu takvom ukočenom približiti vilicu us-

tima. “Ne... ne mogu...” starac je roptao tiše od disanja.

“Još malo samo, vidjet ćete...”

“Ne, ne...”

“Samo malo, molim vas.”

“NE! NE!” gospodin August poviče, baci sa sebe deke, skoči sa kreveta i nasrne prema vratima.

“Auguste!” usklikne uto i student. Iz kuhinje je došao, prvo kao povik a zatim kao osoba. Anatolij dohita, zgrabi naga čovjeka i povuče ga od vrata. Koja je već udarao, lupao o njih, šaketao ih. “To je delirij, Auguste, to je samo delirij, vrati se...!” pa se počne sa njim i hrvati, grčevito, vukući ga sad ukočenog i slabog, sad zvjerski snažnog. August se otimao, mahao rukama maneno, režao, plakao, psovao slineći, najzad i udario studenta posred lica, a na što je ovaj zaturao, svom se težinom doklatario do kuhinje, tijelom ondje zaljuljao ormare; par se čaša rasprsne. August pojuri prema vratima ali iznovice osjeti da je ukočen pa zapne - baš o ništa zapne - i koliko je dugačak se sruši na pod.

Lice mu udari o tvrdo drvo, nos mu se razbije. To neka rudeća, zaga-sitocrvenkasta tekućina, gusta mu uto iz nosa poteče, uz bol, strašni neki bol ali manje iglen od hladnoće. Ona ga je baš pekla.

Šištanje u ušima. Šištanje bez kraja, bez ritma, tek šištanje kao vječni šum, čak cvileći, ali tiho, malne nečujno cviljenje. Gospodin August pomakne ruku, tu gustu tekućinu na prašnjavao dasci poda dotakne, podigne potom prste pred oči, tekućinu među prstima razmrlja, promotri taj prizor znatiželjno kao di-jete.

“Krvarim...?” tiho je tada šapnuo, od šištanja si ne mogavši više čuti glas. Hladnoća je bila neizdrživa, šum preglasan, vlažan čak, mokar, kao ledena voda mokar.

Ponovno si osmotri prste. Samo tinta. Obična tinta, kao što mu je čitavo tijelo bilo pokriveno tintom, crnom i mrljavom, koja se miješala sa tko zna ko-liko dugo upaljenim, sada mrzlim mlazom tuša u kadi. Starac se tresao. Ukočen, nesposoban iz kade izići, a i dalje od tinte mrljav. Ne mrljav; ispisan. To su mu sada nečitljive rečenice po tijelu bile ispirane, prstom vjerojatno, nalivperom možda ispisane. A jedno je slomljeno nalivpero ležalo na bijelim pločicama u uglu kupatila. Starac si bolje osmotri stomak; bilo je tu ipak i krvi, rezova, nalivperom si je rečenice ispisao stišćući presnažno.

Tresavica i drhtaj, drhtav dah. Osjećao je strah. Osmatrajući si prljave dlanove, osjećao je takav strah i samoću da... da ništa nije mogao, osim nagonski se uhvatiti za crnilom isprljani umivaonik, veoma polako pokušati iz kade izvući jednu nogu... a zatim se srušiti čitavim tijelom na pločice. Izmrljan tintom; izm-rljan krvlju, ali tih, ne glasajući se ničime osim disanjem, kao da nije znao kako se više.

Bol je od udarca i osjetio i nije. Već mu je ljubičasto, ukočeno tijelo bilo umrtvljeno, bezosjećano, kao da mu i nije pripadalo, a opet mu bješe podložno

volji; starac nije osjećao ruke, ni noge ni svoj trup, ali ih je mogao pomicati. Zato još jednom baci pogled po kupatilu, da vidi ne prijeti li mu kakav komad drvenine, brid kakav možda ukoliko ustane pa se o njega udari, osmotri letimično tek mastilom izmrljani pod i zidove a napose ogledalo, prepozna čitave nizove rastapajućih rečenica *"ja sam posvemašnje, nadnaravno, metafizički čak živ, posvemašnje, nadnaravno, metafizički sam čak živ i čak sam posvemašnje, nadnaravno..."* pa upre pjegavim, nemirnim dlanovima, pomakne si koljena bliže stomaku te ustane.

Kupatilo se zaljulja, a zaljulja se i starac. I svom dezorijentiranom težinom uđe u hodnik, izrazbijanih slika po čitavu podu, tepiha razbacanih, i krvlju i tintom isprljanih zidova, odšeta do salona, mračna sada a namještaja tek dijelom vidljiva, po razbijenu staklu i lokvicama sasušena crnila potumara, vidje na tamnu prozoru tek odsjaj televizora - nekakav crtani film; nekakav psić koji grize nečiju nogavicu, i jedan žovijalni džentlmen za stolom koji to osmatra, sa štapom u ruci, sa crnim šeširom na glavi i crnim kovčežićem na stolu, grohotom se smije, otresa upaljeni tompus... - osloni se o izdrapani dvosjed, osjeti kako mu se već vrti, kako je hladnoća odavno već počela uzimati maha, priđe stolu sa telefonom, prljavim mu, mokrim prstima podigne slušalicu, te počne tipkati.

Petnaestak sekundi kasnije:

"Bolnica A.K., izvolite?"

"Ja..." , tihi, hrapavi glas započne. "dobio sam bolnicu?"

"Jeste, gospodine. Izvolite?"

"Da... Ovaj... Jedna žena, starija, karcinom ima... Elaine G., ona je kod vas."

"Morala bih to provjeriti... Razgovaram li sa njezinim mužem?"

"Ja sam, jednim dijelom, znate..."

I slušalica na stolu ostane sama. "Gospodine?", iz školjke su se tek čule riječi, dijelom nadglashavane prštanjem vode iz tuša. "Gospodine...?" ponovit će se još jednom ili dvaput, a onda će i u slušalici vladati mrtva tišina.

Starac je bio u spavaćoj sobi. Kopao je po šifonjerima, tražio nešto, bacao odjeću na pod i neke vreće, kutije od cipela kojekakve i knjižice i ostale stvarce; kroza sve je prevrtao, ne obazirući se na išta pa se čak čineći u nekom stvaralačkom uzbuđenju, harmoniji, kao da od onog televizora, a i od kupatila nisu dolazili zvuci koji su dolazili već neka izvrsna, zadržljiva, besprijeorno melodična glazba. I to suviše glasna glazba kako sa njegova lica jedna osobita, tronuta grimasa nije nestajala, ona koja nastaje usprkos mucu, koju raspaljuju enervacija i žuč, ali najzad je i to prestalo, kad je tihi starčev glas omamljeno uskliknuo:

"Tu si...!" pa se u jedan od otvorenih šifonjera navalio čitav, rušeći police sa plahtama i stolnjacima, lumpajući, lupajući, gurajući se, prljajući sve tintom sa svoga tijela, eda bi naposljetku na krevet bacio i njega.

Sunovrati se ončas goli starac i zatetura, zgrabi crni kovčeg sa kreveta

ali ga pusti već trenutak kasnije. Bio je gol. Morao je nešto odjenuti. Stoga se osvrnu, potraži po sobi kakav komad odjeće, ugleda na podu bijeli bademantel, do njega dotetura, uhvati se za krevet i počne se saginjati bolno sporo. Pa i kad mu prsti dohvatiše tkaninu, još je trebalo proći vremena da se starac uspravi.

Našavši se naskoro uspravljen sa bademantelom u ruci, gospodin August pomisli sjesti na krevet i doći do daha, odmoriti, možda i zaspati, ali se natjera ipak ogrnuti tim komadom odjeće, zaveže si njezin pojas oko struka, uhvati opet onaj crni kovčeg pa bosonog iz spavaće sobe izjuri.

Minuta-dvije poslije i neki se starac u kućnom ogrtaču, sa crnim kovčegom na suvozačevu sjedalu vozio automobilom u odavno započetoj noći, osvjetljivanoj mjesječinom i treperavim zvijezdama, titravim uličnim lampama i žutim i bijelim svjetlima što dopirahu sa prozora kuća. Travnjaci i kuće, bijele, smeđe, pa opet bijele, krovovi u tami, ulične lampe i zgrada možda, još jedna zgrada, ovaj puta šira i opet kuće, još jedno susjedstvo i sve žučkasto, sve tamno i sve cackle, sve... šumovito.

Cestom se kroz šumu sada vozio, bez ikakva svjetla osim onog sa farova; automobil je klizao tom cestom, pola sata, sat možda vremena, a starčeva pomama, zanos taj nije prolazio. Štoviše, kako se odredištu približavao - a osjećao je da će prepoznati i da zna što to odredište uopće jest jer ga je bilo u glavi poput igala - postajao je deliričniji, opijeniji, mrmljajući nešto a najzad i pjevajući dolazeći do ekstaze. Tu se nalazilo! Točno ovdje i ovdje će završiti!

Napokon, automobil se zaustavi, polovično u zatravljenoj glibi na granici šume i ceste, upitno hoće li se uspjeti iz nje izvući; vrata se otvore, starac iz vozila izađe, polako opet, hvatajući se za vrata, oslanjajući se o njih, nagne se zatim nad sjedala, zgrabi crni kovčeg, sada jedva i vidljiv u mraku, odšeta sa njim do ruba ceste, vukući korak kao da kovčeg nije bio prazan a jest - bio je to čak najprazniji kovčeg na svijetu - i najzad se dovukavši do ruba ceste, sada već na rubu i jave, na rubu razuma a ne samo ceste, samog života na rubu, čitava tijela tjeran se ispovraćati, stisnu svoje rijetke zube i zavitla kovčeg u crnilo šume.

I šum uto vjetra; brujanje potom odlaska automobila, šum zatim opet vjetra.

XXIII.

I unatoč tom šumu sa onu stranu prozora, Ivonne je začula sa slušalice telefona naslonjene o bradato lice svoga oca Enosa:

“Bolnica A.K., izvolite?”

“Molim vas... supruga mi nije dobro... mislim da ima trudove!...”

A te riječi bijahu izgovorene brižno, filigranski čak nježno a opet zadihano u uglu kućerka, u tmuni gdje tog čovjeka nitko nije mogao vidjeti. Ali nitko

osim njega nije govorio pa su ga svi čuli. Ivonne je držala svoju majku za ruku, tu ženu što je šutjela također premda joj se vilica stezala, osmatrajući ipak svoju kćer sada vigoroznim, dostojanstvenim pogledom. I Anton je tu bio ali kao sjena, strano tek tijelo koje nije imalo nikakvih prava tu biti ali se tu eto nalazilo, i zabrinuto pogledavajući sad mater od djeteta sad njezina oca, sa odijem je nekim, ominoznošću koje se nije mogao otarasiti, neprimjetno čak gubeći tihi svoj dah dolazio čak do djelića maničnosti, groznice možda uzrokovane posljednjim ostacima svoje bolesti. Stojeći tako u mraku, zbilja bivajući koristan samim time što ga se od mraka nije ni razabiralo. Uskoro su došli bolničari. Uskoro su u kućerku ostali samo Ivonne i on.

“Ne znam...! Ne znam...!” dijete je zaplakano govorilo šecući po sobi gore-dolje. “Nije se trebalo sada dogoditi. Ovo je mjesec dana ranije, a Antone, njoj su četrdeset i tri... Antone...” ona je buncala, tiho, zapinjući o riječi, u suzama, od rasijanosti više nesposobna suze i brisati. Anton je tek stajao. Isprva makar, a zatim je sjeo. Nije htio to reći ali šetkanje te djevojčice zadavalo mu je mučninu. I svjetlo mu je zadavalo mučninu kao i čitav uopće ovaj dan pa je sakrio lice u dlanove, zaklopio oči, mrak osmotrio. A taj plač se nastavio, i to hodanje, i tronute one, u gušenju izgovarane riječi, najzad i bez ikakva smisla: “Ali Antone!”, u jedan bi čas začuo i to bi ga vratilo stvarnosti. “Pa ti me ne slušaš...! Ti me uopće ne slušaš...!”

“Slušam te.”, napokon, stameni se glas mladića prostorijom razlije. I kao sve umiri, kao pokaže da ipak nije sve kaotično pa se i prostorija učini baš takvom, najobičnijom umjesto mjestom kakve tragedije. Dijete se zaustavi, a Anton podigne pogled i kaza:

“Naravno da te slušam, Ivonne... ali zbilja brineš bez previše razloga. To su sve školovani ljudi, bolnica je to; ta ovo im se događa svaki dan... Vidjela si im lica, je l' da? Jesu li se smiješili? Ne svi, ali onaj jedan... je l' da se smiješio?”

“Malo...”

“Jer je pred njima osoba koja rađa, a ne osoba koja umire. Polako... Ima mjesta strahu, ali sada? No, to ti brat dolazi na svijet ili sestra?”

“Brat.”

“I kako ćete ga nazvati?”

“Nisu još odlučili.”, djevojčica odgovori, nešto tiše sada i smirenije. Ali se i dalje tresla. Čuvstveno joj se, nježno lice i dalje caklilo od suza; imala je dosta visoke jagodice lica i pomalo stisnute, široke oči, konstantno zamišljene kanda, a sada je u svemu tomu bila suza, izgubljenost, strah, i takva je pogledavala spram čovjeka oslabljelog od malarije, vidljivo žuta lica i bolesnog, u njemu je tražila mir, u njegovim riječima, isprekidanim, kratka daha izgovaranim i bezvrijednim. Za nju su vrijedile, sada i apartno, pa im ona odluči ne dozvoliti da se ugase:

“Antone...”, dijete će opet izgovoriti pa ući u dio sobe gdje bijahu krevet, na njemu bolestan mladić i ona crno-bijela mačka što se vzmala sada

oko stola, očigledno nedavno probuđena uskomešanošću ljudi. Ivonne će donijeti stolicu do onog mjesta gdje je ranije običavala biti na jastuku; na nju će sjesti te upitati: “ovo si već doživio?”

“Poradañe? Jednom sam i sam poradao ženu. Bilo je to davno.”

“I sve je prošlo u redu?”

Anton ovdje načas pošuti, nerazabiruće je li zbog pitanja ili bolesti ali se najposlije ipak blago, zamišljeno nasmiješi pa odvrati: “Sve je prošlo u redu.”

I u tom će odgovoru dijete pronaći ono što je tražilo, tu novu razinu mira pa će stisnutih prstiju i sama polako pognuti glavu, podnimiti se sjedeći na stolici i osmotriti tog čovjeka lica skrivena od svjetlosti. Njegove su oči također bile na rubu suza ali baš zbog te svjetlosti pa Ivonne nije znala koliko je točno ovaj suosjećao. Nije sumnjala, svakako, ali ta neodređenost, upitnost ta, zbog tog zbilja nije znala što bi mislila. “Rekao si da si razgovarao sa mudracima.” neočekivano će u jednom trenutku upitati.

“Jesam.”

“Možeš li mi iznijeti neku od ideja koje si čuo?”

“Ivonne...? Zašto pitaš to? Zar je to bitno sada...?”

“Samo pitam.”, dijete odvrati. “Hajde, reci mi... Molim te... pričaj mi o nečemu.”

Tu će iznovice nastati tišina, trenutak tek duga i kontena, koju će mladić provesti kao razmišljajući, nećkajući se želi li uopće zboriti o stvarima trivijalnim i njemu, još u ovakvom jednom navlastitom času; nedoba je, nedoba je već i time što mu izgovaranje riječi zadaje glavobolju. Ali konačno će se riječi ipak začuti:

“Specula homines”, Anton polako započne. Govorio je polako kako bi bio makar djelomice razumljiv, a i zato što bi ga brži govor tjerao na povraćanje, “iliti "ljudske naočale", to je jedna od interesantnih ideja koje sam čuo, a iznio mi ju je jedan starac sa kojim sam razgovarao pred nekom trgovinom. Popravljao mi se motor, znaš i sama to, a ja sam se našao sjedeći sa čovjekom. U rukama mu boca, na glavi šiltkapa, običan čovjek... pa smo počeli razgovarati. Mislio sam da je neki, tko će znati, ribar možda, poljoprivrednik, vucibatina čak... ali su mi kasnije tek rekli "Taj vam je, gospodine, travar, vrač, najmudriji čovjek odavde. Nekada godinama ni sa kim ne govori, a sada vi tvrdite da je s vama razgovarao. Ne umišljajte si, sunce vas je udarilo... a ako i jeste sa njim razgovarali, ako zborite istinu", rekli su mi, "tada čuvajte te riječi kao blago". A razmijenio sam par riječi sa njim, zbilja.”

“Kako je izgledao?”

“Mršav, opaljene masne kože, koščato lice. Stvarno kao sa polja da je upravo došao... I rekao mi je za te ljudske naočale. A počelo je tako što mi je prišao, upitao me jesam li školovan čovjek. Odgovorih mu da imam neko znanje. Pa me upita kako se na latinskom kaže "ljudske naočale". Odvratih mu sa "specula homines" pa je on to prihvatio, rekao da mu se ideja dakle točno tako

zove pa ju je počeo izlagati. Sada... ne mogu ti objasniti kao što je on mogao ali... ako želiš, mogu pokušati.”

“Reci mi.” djevojčica odgovori, već vidljivo manje tužna, dapače sada blago nagnuta na stolici, okrepljeno se za priču zanimajući.

Anton se ovdje polako okrene; uzme sa ruba kreveta neki komad bijele krpe, položi si ju preko očiju kako mu je gledati u svjetlo sada bilo neizdrživo, a onda mirno započne:

“Kad čovjek govori o idili, šetnji u prirodi recimo, sreći nekoj pa vidi djecu oko sebe i njihovo trčkanje tratinom... on proglašava idilu bivajući slijep za tragediju kojoj bi svjedočio da ne nosi ljudske naočale. On ne vidi da djeca gaze travu, ubijaju svojom težinom, samim bivanjem ostali život po zemlji, da je njihovo odrastanje zapravo stvar ubijanja aspekata okoline. Smrt je cijena toga što on naziva idilom, a takva je zbilja samo njemu, ljudskom promatraču. A to ti je uvjet, određivanje nepristranog, uvjet stvaranja civilizacije, morala, a time i određivanja nemorala... Mi ne možemo poznavati stvarno stanje stvari ako nismo nepristrani; ako ne znamo što temperatura jest, kako joj možemo određivati stupanj, razumiješ li?”

“Pokušavam...”

“Želiš li da nastavim dalje?” mladić će sada pažljivo, imajući neke ideje o tomu što mu je dijete vidjelo u riječima ali i prepoznavajući da to što je vidjelo nije moglo biti korisno. Jer sam je sebi bio dosadan, čak si zadavajući glavobolju dok je razmišljao i pretakao u prozaične riječi ideje od tako jednog sporednog značaja.

Međutim se odgovor začuje: “Nastavi.” odlučan, jedar pa mladi čovjek poslušna, na dva-tri trenutka razmisli, te produži:

“I ovdje dolazi ideja o ljudskim naočalama. Sa njima, osoba vidi nekog visokog čovjeka i kaže "Ovo je visoki čovjek!", a naspram planine je i nevidljiv. Vidi starog čovjeka, proglasi "Ovo je stari čovjek!", a uspoređen sa vijekom sunca se nikada nije ni pojavio. Sunce nije ni osjetilo tih stotinjak godina koliko je ovaj postojao. Kažemo "Sada je dobro!" jer je dobro nama, jer nas se ne tiče smrt koja nas okružuje, a ako skinemo ljudske naočale i kažemo "Upitno je dobro!" pred opasnošću smo od upadanja u ralje straha, hladnoće, besmisla jer nema onoga što si možemo uzeti za temelj. Nema u čitavu postojanju jednog kamena na kojeg se možemo osloniti jer će za par trilijuna godina i ono biti ništa. Zato određujemo vrijednost stvari, vidimo da je ipak sve stvar odluke, zaključujemo da istina nije nužno svrhovita a svrha da nije nužno istinita, određujemo u tom mraku niz točaka svojih principa, pletemo si principijelnošću put pred nogama, a onda ljudske naočale vraćamo na lice. Vraćamo si na lice obmanu, ali sada svjesni da je u pitanju obmana i u toj svjesnosti, makar djelomice, nalazeći komadić neovisnosti. To je specula homines, alat određivanja vrijednosti... ali i alat kojim se od svemira inzistira sloboda.”

Jednoličnost i suhoparnost izgovorenih riječi bolesna čovjeka mogla se

sada gotovo prstima opipati ali kako ih je ovaj izgovarao, Ivonne je unatoč tomu slušala opčinjeno, ushićeno čak, poimajući tek riječ ili dvije, izraz ili dva, no svejednako u njima nalazeći nekakvu rasonodu, mir, utjehu, a što joj u ovaj čas ostatak kućerka nije mogao pružiti. Odista ga je ona pokušavala i razumjeti, a ne samo slušati pa bi na trenutke zamišljeno osmotrila pod, zadubljeno si promotrla prste, načas bi joj se na usnama pokazalo nečujno pitanje - započeto ali ugašeno već sekundu kasnije kako bi Anton nastavio govoriti. Lice joj je sada bilo bez suza, suho, a dlanovi smireni; više se nije tresla jer je i Anton govorio mirno, skladno, nužno, kao da mu same riječi slikaju jedno ozračje bez straha i utješno; u toj će se pažljivo nastaloj toplini pripovijedanje uskoro rastopiti u tihi dijalog:

“Ali ta sloboda, rekao si, je lažna...?” u jednom će trenutku Ivonne šapatom prozboriti.

“Lažna, da” Anton prihvati, jednako tiho, pa kao počne odgovarati kadli ga dijete prekinu:

“Kakve onda koristi od tih ljudskih naočala? Mi ih skidamo, vidimo da je sve besmisleno i vraćamo ih natrag... Kao da nosimo veo pred požarom, netko nam veo skine, a požar i dalje bukta. Gdje je tu smislenost?”

“I ja sam ga to upitao.”

“I? Gdje je?”

“Rekao mi je: "Kad se dijete ozlijedi, to je besmisleno. Besmisleno jer će proći milijun godina pa nema ni djeteta ni boli. Ali dijete to ne razumije. Za dijete ne postoje milijuni godina već samo ta bol. Za dijete, bol je stvarna, ona je tu i boli ga. Dijete ne prepozna je iluzije, trice i igrice svemira već je uvjeren da je ozlijeđeno, zbilja traži pomoć... a mi mu možemo pomoći. I u tom poma-ganju", rekao mi je, "možemo naći svoj smisao."”

A te riječi kao raspale onaj trag žeravice u očima Ivonne. Iznebuha, tako da se i Anton iznenadio, jer ona je činilo se razumijevala, najzad je obuhvaćala taj jedan neobičan niz ideja i to niz ideja koji se više nije činio idejnim, od svijeta mašte i privida, već zbiljskim, opipljivim, utjecajnim i na nju čak pa joj kao jedri vihor pobjegnu riječi:

“Razumijem...!”, ona će uskliknuti, “Da, ja sad stvarno razumijem...!” i tu će se sva nekako probuditi, osjetiti napokon tu neku smjernost u Antonovim riječima a za koju ovaj nije ni znao da ju je emanirao, čak će načas ustati, zamišljeno osmotriti i sobu i sebe i bolesnika na krevetu, kao potražiti nešto pogledom ali bez da kaže što, a potom će opet sjesti, opet iznenada, kanda nevezano zapitati:

“Čaj, Antone, jesi li ga pio danas?”

“Mislim da si ga poslužila ali...”

“Vidim da jedva gledaš. To je klorokina nestalo, rekao je tata. U jutrošnjem čaju ga je ostatak. Ako želiš...?”

No prije nego Anton i odgovori, ona ustane, pohita do druge prostorije,

pronade ondje čajnik; i novu šalicu pronade, napuni ju pa se bolesnu, sada već i znojnu, pomalo pogrbljenu čovjeku vrati i gurne mu čaj u ruke.

Šalica je bila gotovo hladna. Anton se zahvali, polako otpije kratki gutljaj, zamišljeno i bez riječi zatim pogleda u pod, tako ostane u tišini desetak-petnaestak sekundi, a onda mu se začuju riječi, nanovo tihe, pomalo besciljne:

“Taj me mudrac odveo do one obitelji o kojoj sam ti govorio. Ondje gdje je živjela djevojka koja nije mogla hodati, koju sam nosio par mjeseci...”

Ivonne ne kaza ništa. Tek sjedne, intrigirano i pozorno ali i kao u polusnu kako je već bilo kasno.

“Kad sam napustio onu trgovinicu i malo lutao tim gradićem, tom jednom gustišom i šumom podivljalom dijelu u kojem je bio podignut - a tamo ti je sve prašnjavo, sve bež boje, od tla do kuća pa i odjeće mnogih ljudi, taj interesantni prapor, ilovača satrana bosonogim ljudima u pijesak... - tako me je predvečer susreo na cesti, opet iznenada, kao mi se pridružio, jednako vedar kao i ranije, pa me pitao imam li gdje odsjesti. Nisam imao gdje. Rekao je ako želim da mu se pridružim; travar je on, pomoći ću mu sa jednim ili dva bolesnika pa kasnije, kad malo odradim, ću biti kod njega... Imao je taj neki kućerak, kazao je... I tako me odveo tim ljudima, gdje smo pomogli i nepokretnoj djevojci i njezinu ocu. Otac joj je imao neku gadnu ranu na ruci... Spominjao mi je tada stvarce o kojima smo govorili, uzgredno, neobično razgaljeno, kao da se poznajemo čitav život. "Specula homines, dragi Antonio", jer tako me zvao, Antonio... i to je izgovarao na poseban jedan način, uz neku draž... na to me, na ljudske naočale podsjetio u jednom momentu. Bilo je to među zadnjim što sam od njega čuo, samo taj eto podsjetnik, kao izgovaranje neke tajne, samo nama dvojici poznate. Do kasno navečer smo radili. Ja sam legao, a ujutro ga nije bilo.”

“I više se nije vratio?”

“Nikada. Mislio sam sutra, preksutra, a kasnije "ovaj tjedan, možda sljedeći..." ali ništa. Ljudi kod kojih sam živio su mi rekli da su i oni za njega čuli tek nedavno. Oni što su me upozorili za tog nekog mudrog travara - a sreo sam i njih nešto kasnije - rekli su da su mislili na nekog drugog, na ovog gospodina ili onog, nisu me razumjeli, nisu govorili mojim jezikom i tako dalje i tako dalje... Neobično je sve to bilo, kao san neki, a i omamljujuće kao san.”

“Popij...”, tiho će se ovdje djevojčica javiti, kako je Anton zastao da otpije još jedan, nešto dulji gutljaj čaja. “Ima još u čajniku ako želiš...” dodat će pomalo usiljeno jer se vidjelo da je pospana.

“Ne treba.” Anton uzvratu pa mu se opet na licu pojavi umbra; jedna neposredna, nezdrava grimasa. Tu će zatvoriti oči, stegnuti načas vilicu, kao žgaravicu da neku trpi. Takav će pričekati sekundu ili dvije, dobroz otpiti još jedan gutljaj pa iznijeti:

“No, što sam ono uopće htio reći... Kad sam porađao ženu, je li, i tako dalje... to je, je li, bila ona, ta nepokretna nesretnica. Nisam ni znao da nosi dijete. Svi smo se iznenadili, sve je bio baš kao san, baš kao san... i ta večer i ta za-

paljena luč od sita - jer ni petroleja nisu imali - i taj znoj, sparina... Da. Na to sam mislio kad sam porađ... Ivonne, a ti mi već spavaš?”

“Ja?”, dijete se na stolici trgnu i zatrepta. “Ne, ja samo...”

“A da odeš leći? Evo je već... pa to je dva ujutro, kasno je, Ivonne... Probudit ću te ako zazvoni telefon, ne brini. Ja ću biti tu.”

“Hoćeš?”

“Znaš da hoću...”

Pa kako je taj odgovor čulo, dijete ga prihvati, sa stolice uskoro polako ustane, tiho poželi bolesniku laku noć te sobu napusti. Iza se tek upita: “Da ugasm svjetlo?” ali premda mu je smetalo, Anton se sada našao u odgovornosti ne zaspati i sam. Stoga odgovori: “Nemoj.” i par otkucaja srca poslije toga, u tijesnom tom sobičku, sa ledenom već šalicom gorka čaja u rukama, na svome krevetu ostane sam. Mirno istom dišući, gaseći marazam sjećanjima, razmišljanjem, ne znajući ni sam čemu, opet u tu bljutavost upadajući sasma, kao da i nije ništa gasio. I da je sve bljutavo mu postane jasno onda kad mu jastvo ostane jedino što takvo može biti; ljudi su mu trebali, ljudi, prijatelji, pa da sa njima razgovara, ili šuti ili već štogod jer od ove samoće a evo je, jao, jedva je deset minuta prošlo, od nje je propadao prilično brzo. Anton je mrzio biti sam, mrzio je misliti, a jedini mu je sugovornik vjerojatno već u drugoj sobi i zaspao. *Mačketina, ona je sigurno tu?* uskoro se pitao, tražeći po podu u vrtoglavici. Ali ni mačke nije bilo, ni nje da mu pravi društvo. Tek ta vrtoglavica, bol ako bi gledao, još veća bol ako bi oči sakrio u krpi i počeo misliti. Pa je sjedio tek, kanda zamišljen, kanda bez misli, i oboje i nijedno, iznuren, u rasapu, pomalo mrtav... i tako nekako interesantno, ultimativno, apsolutno sam.

Telefon je tek oko podne zazvonio. Dakako, Ivonne je tada već bila budna... a bio je budan i njezin brat.

XXIV.

Vlaga, bockava hladnoća po prstima, oko nosa. Zapah jutra i utrine; pled mu preko ramena, na rogožini je sjedio, u kordovan je odjeven. U prljavim mu rukama, eto ponad prastarih, istrošenih, izderanih cipela pastirski štap, naoštren u sulicu kako je ovdje bilo i divljih pasa. Neki dosadni vjetar, mrzli, udarao mu je po pledu, mrsio mu kosu, lamatao mu tkaninom kraj uha evo već čitavog jutra i kao ga pokušavao pomaknuti, otjerati... ali neostvarivo, himerično čak, jer je taj pastir bio pretežak, u acediji, na hasuri skoro pred san. I kao da spava je sjedio, premda su mu oči gledale naprijed, osmatrale travu što se talasala, dok je čutio ovo hladno jutro, zadnje zbilja, i dah hladan kao hladni potok, slijevajući mu niz pluća. Bio je umoran. Zbilja smrtno umoran i smrtno je umorno ne razmišljao, već sjedio, leškario tek u ovom posljednjem jutru. Stado je paslo mirno. Kraj

gospodina Augusta, na hasuri, bile su dvije kockice šećera. Jeli su ih sada mravi. Susjedu, čijem bi konju zadnjih pet godina davao šećer kad bi vodio stado na ispašu, kljuse je crklo.

Gospodin August nije volio šećer. Ovih pet godina što ga je nosio, nosio je jednu kockicu samo, za susjedova tek konja, a sam je više volio ne jesti i ne piti na pašnjacima išta. Doduše je postojalo par potočića koji bi u određeno doba izbijali; njih bi pio rukom, iako je znao za bolesti i opasnosti, i premda je možda zbilja nešto i pokupio jer stvarno se zbilja par večeri kad bi se sav grčio, imao proljev, ne znao hoće li živ doživjeti jutro... a opet kad bi ga doživio, i ako bi ugledao jutrom novi neki potok među urvinama, opet bi iz njega otpio... No, ova je druga kockica sada bila za njega, da se nagradi kao kljusinu jer je pet godina izdržao dijeleći život sa Ziusudrom, šamanom čije ime nedvojbeno nije glasilo tako.

Svjetlo svijetla neba stratusima izmaljano, kao glina gustim i zagasitim, teškim, a svjetlo su oštrice mačeva, žute i zlatne i kričave i bijele i one se razlijevaju po visokoj zlatnoj travi, leđima neošišana stada požutjela runa, te kamenju, zemlji ozemlja i oksima, stijenju, razvalinama, niskim sada u travi makar ni trava ne bješe previsoka. Vidik je bio dobar, belvederno; vidjelo se čitavo stado, svaki brijeg i svaka kuća, šumarci i cijele šume, masivi, sve se vidjelo, pozlačeno sada i studeno, žutim svjetlom osuto, bijelim injem osuto, bljeskajućim ledenim lokvicama u kamenitim parložinama. Neka ovca mu je došla, prvo brzo zatim polako, razmičući zlatnu travu, njišući se lijevo-desno; glavom mu priđe do krila, lalokama mu dotaknu prste, kordovan, koljena. August joj na čelo nasloni dlan, podraga ju pa joj osmotri zrcaleće žute oči. Ona umah otkrije šećer. Trenutak već poslije ni šećera ni mrava. I takvi mu bijahu dani, stotine i stotine dana, nekad studeni, goli, metrom snijega okovani, a nekada spaljujuće vrela, sparni, gusto preteški, a naročito oni bijahu interesantni što natapahu čitava polja pljuskom kao deku pa bi sve bilo sasvim gusto, tamno, nepokretno, ovce stiješnjene u staji, Ziusudra i on u kolibi, a vani bi razdirao nebesima bijesni grom. I te bi dane proveli u šutnji jer šutnja je bio dogovor. I te bi dane samo čekali, planđovali, starac pod svijećom, mladi čovjek u mraku, skrivajući lice od svjetla jer je pokušavao zaspati. Ali bojao se zaspati. Možda i zbog vlastita ludila jer nekad kad bi zaspao, sanjao bi trivijalnosti, no smrtno opasne. Budnost bi sanjao i riječi, primjerice, slične onima kakve se sjećao da su pripadale starcu ali opet drugačije: "Ako se pomakneš na lijevu stranu, umrijet ćeš.", ili ako bi bilo jutro, a ovce se glasale da ih se pusti, ne bi ustajao sa ona gnjila madraca, jer bi na granici sna i jave čuo: "Ako ustaneš u ovaj sat, umrijet ćeš.", i takve trivijalnosti, sve uvjetovane životom i smrti, a za koje je smatrao da pripadaju starcu, plašile su ga, činile da mu je čuvanje ovaca najmiliji dio dana. Ali i kad bi izašao van, udaljio se sa stadom, nekada kilometar, deset kilometara jednom čak, izgovoriti ijednu riječ mu ne bi palo na pamet jer je bio sasma uvjeren da je starac šaman, šaman da je Ziusudra, a Ziusudra da sve vidi i poimlje sve. Gospodin August je

mrzio Ziusudru. Ziusudra ga je pokušao ubiti. Mučio ga je, gazio, a sve tek sjedeći za stolom i bez riječi pitajući, rukama dakle, nijemo gestikulirajući: “Pastrma je pripremljena?”, “Napojio si ovce?”, “Mlijeko je prokuhano...?”, a sve te riječi su bile inkantacije; sve su te riječi bile uroci i svaka je od njih bila nož pod Augustovim grlom. Ovo je bio život sa smrću, sa truleži u obliku osobe, samim strahom što je sjedio za stolom, a taj život, čudno, nadasve čudno, najlakše je bilo provesti prvih pet godina minus posljednji sat.

Sjedio je gospodin August na kamenu. Bez riječi. Osmatrajući stado, opazajući sada kako se ona ovca što je pojela šećer okreće, odlazi natrag u travuljinu, i bojao se, strahovao koliko straha u čitav svemir jedva stane, ne znajući zapravo čega. Možda da ga kakva guja sada ugrize pa jaukne i time prekrši sveti dogovor? Možda da ga kakva guja ne ugrize pa ode ispunjena sveta dogovora natrag do Ziusudre i napokon dozna sve? Je li on zbilja to htio? I što se imalo za doznati? I što je uopće to znanje i što on radi uopće na ovom kamenu...?! A evo se i bliži ustajanje, eto mu trenutka ustati i poći, vratiti se rasapu, praznini, crnilu i starcu. A da pobjegne? A da sada jednostavno potrči i pobjegne...?

Ne. Vratit će se. Doći će pred starca, ljubazno preuzeti vlastitu krvavu srž, svoju ukupnost, učtivo se zahvaliti na suradnji i poći svojim putem. Možda do prvog stabla i užeta, ali uljudno, džentlemenski, ne kao neka hulja.

I tako je ustao, nakon pet godina sjedenja na toj hasuri, bez izgovaranja ijedne riječi, ostavio ovce na pašnjaku da pasu i pošao kroz tratinu natrag kući. To više nije bila njegova kuća niti je ovo više bilo njegovo stado. Slobodan, apsolutno i najzad - slobodan, i takav je hodao uspravno, klipsajući, zapinjući o kamenje, vrludajući prvo poljem pa zalazeći naposljetku na blatnjavi put.

Lice mu je bilo blijedo, srce mu je udaralo, on se gušio u stežućem jutru iščekujući kob; i vjetar je uskoro stao, pa opet zapuhao i iznova stao, kao i oni stratusi se igrajući prisustvom i odsutnošću. Sunce se sada razlijevalo blatom, sada je sve bilo u tami, blato grozno, prijeteće, kao dublje i ljepljivije nego je zapravo bilo, upozoravajući ga da stane, okrene se, vrati se. Ili je gospodin August sve to umišljao, deliričan, bolestan već. Žmirio je pred tim idejama, gubeći dah, oslonac gubeći, ignorirajući uskoro i suze; drhturio je poput djeteta. Bilo ga je neizmjereno strah.

Ali kad je došao pred kuću - neki automobil. Neki ljudi, vrzmajući se, ulazeći, izlazeći iz kuće.

“Oprostite?”, neki je policajac dobacio prilazećem, prljavom čovjeku. “Vi, znate li za čovjeka koji je ovdje živio? Oprostite...!”

Prljavi taj, prilazeći čovjek sada je bio samo prljav. Više nije prilazio; nastavio je putem dalje. “Hej, hej...” osjetio je najednom doticaj na ruci. “Stanite; rečeno nam je da je ovdje pet godina živio čovjek pobjegao iz ludnice. Uvjeravao je ljude da je čarobnjak, šaman neki... a sve da mu robuju. Jutros smo ga uhitali, ali smo čuli da mu opet neki robuje, novi neki... Susjedu je otrovao

konja, jeste li čuli išta o tome? Gospodine...? Zašto ne govorite?"

Ali gospodin August se otme; tek nastavi dalje.

"Ne želi govoriti...!"

"Pusti ga; vidiš da ovdje nitko nije normalan. Bitno je da je stari natrag u ludari... Dođi, vidi ovo...!"

Jutarnja promenade; uz ugodni vjetar, uz ugodnu toplinu pa i cestu ugodnu; polumrtav, gospodin je August nastavljao. On je tek hodao, zadovoljan koliko je čovjeku uopće moguće biti zadovoljnim, napokon ispunjen. Jer je pobijedio. Nije bilo bitno što su mu oni neki tamo, već je i zaboravio na njih, istresavši kuću rekli da je ludi starac kojem je robovao zapravo robovlasnik i luđak, znao je to i sam, već je bilo bitno što su stabla koja su rasla uz put progresivno bivala sve starija, viša, sposobnija držati veći teret, a uže? Već će i na njega jednom naići, možda predvečer, možda kad susjeda pita, a...

Gospodin si August opipa struk. Šteta, nije imao remena.

No, posudit će od susjeda, jednom već kad na neku kuću naiđe. A možda im skoči u bunar. Ne, ne, ovdje su plitki bunari. Pitat će za uže, i to ljubazno, civilizirano, maksimalno ljudski.

Ali jao! Progresija je veličine stabala bila jednaka progresiji njegova ludila. Hodao je oranicom u jednom času, pitajući se kako je zašao ovdje, sav blatnjav, slabašan; okrenu se prema cesti, ali dva-tri koraka i eto ga kilometar dalje, u dubljem još glibu, bez da zna gdje je, što je, gdje je uže, gdje su susjedi, a i stabla... Nije više ni stabala bilo velikih, tek neka sitna suha trava slijepljena za grumenje izorane zemlje. Opet pokušava učiniti korak, shvati da je slab, sada preslab i za korak učiniti, ali stegnu zube i natjera se. Još jedan korak opet, pa još jedan korak. A eto i ceste! Tu je, dakle...!

Neki je iscrpljeni, bolesni čovjek, na rubu smrti čovjek ležao u blatu pokraj puta.

"Pitaj ga kako se zove...?" glas je žene dopro iz mraka.

"Polako..." odgovori novi glas, sada muški, stari. Gospodin August je bio preumoran otvoriti oči. Tek je osjetio da po svojoj prilici leži u krevetu, da mu je lice vruće, vrućim da je znojem obliveno, kao vatrom, on to maltene gori, okovan perinom i jastukom i toplinom nečijeg doma. Miris ljudi; dvoje, stariji su malo, ali ne prestari. Odavdje su. Ovo je njihova kuća. Pomada, mahagonij, miris divana i ponjava i tepisona i kuhane kave... Negdje daleko, u kaminu je pucketala vatra.

Sve u mraku iza sklopljenih očiju, zasad jednako postojeće i nepostojeće; iako je bio preplašen, osjećao je ugodu, napokon neki odmor, a činilo mu se da ako samo ostanu tiho ti ljudi ili demoni ili što god da već jesu, samo ako ne izgovore više ijednu riječ, zaspat će, zaspat će i nestati, a hoće li ga ikada više tu biti, to je jedva, zbilja, čak bivalo i pitanjem, ali:

"Pitaj ga želi li kave."

"Kakva kava, vidiš da se ne budi... Doktor dolazi?"

“Rekao je u dva.”

Pa šuštaj odjeće, škripa poda zatomljena tepisima i opet odsustvo ljudi. U drugoj se prostoriji razgovor nastavio; nešto se o konjima razgovaralo, o cijena-
nama, džambasima, sve potihlo, potisnuto; gospodin August dozna da im se to vraća sin (ili unuk ili tkogod) pa mu žele posuditi novac. Prodat će konja, činilo mu se da je shvatio, i tako dalje i tomu slično... Disao je duboko, mirno, osjećajući kako ga pluća stežu, kao da su mu poput cipela za broj premala, da ih je pre-rastao, i činilo mu se da nema zraka, čak da ovo crnilo koje vidi, ono ne dolazi od zatvorenih očiju već je zbilja to neka nesvjestica jer ne može disati. Ali mogao si je čuti dah. A dah je strujio lasno, tiho, harmonično, kao utješno u ovoj žučnoj situaciji. On ga je podsjećao da je i dalje živ. Možda neće još dugo biti ali zasad, disanje je govorilo, makar sada ipak jest. Je li bio nepokretan? Uopće ne. Čak je bio uvjeren da je mogao ustati i otići u bilo kojem trenutku; ti ljudi što su ga spasili, zbilja, to su učinili dovevši sebe u opasnost. Oni su stranca uveli u kuću, možebitnog protuhu i pustahinju, a ne samo čovjeka bolesna uma; a u svojoj je bolesti taj stranac zbilja na osobite trenutke, opipljive premda kratke (kratke! Kratke!) i uzeo sve to u obzir, a što kad bi sada ustao, a što kad bi sada zapalio i ubio, predao se kaosu, pričekao onog doktora, ubio i njega. Ionako je sve bilo nepotrebno, prazno, krajnje, nepodnošljivo prazno i odurno u toj svojoj preljudskoj mijazmi. Osjećao je da ludi, približava se granici čovjeka, baš se od principa nekako udaljava i uranja u vjetrove okolnosti, kao živinče neko, pasući ako vjetrovi kažu, ubijajući ako vjetrovi kažu, mukući, gazeći tuđu mladunčad ako i to vjetar naloži, a sve kao u nekom melodičnom skladu sa tikataknim tutijskim taktom odbrojavanja kazaljke sata opstojnosti. I tika. I taka pa udar srca i stisak srca i disanje sve teže. I tika te taka te panika. Panika više od svega. Ovaj čovjek nije mogao disati ali ovaj čovjek nije htio disati. I tika i taka i nestajući dah.

Ne, povrh svega ne, superlativno ne, ustajanje nije dolazilo u obzir.

Iz sna su ga probudile riječi:

“Došao je.”

Riječi žene, izgovorene njezinu mužu u drugoj prostoriji. Zbilja su se neki koraci iza vrata kuće čuli, potmulji na drvenom trijemu. To se kucanje začulo, pa otvaranje vrata, pozdravljanje, učtivi govor.

Gospodin August napokon otvori oči. Drveni zidovi pokriveni slikama, tepisonima i trofejima, sve drveno, toplo, čisto; otkrije sa sebe deku i perinu, izvuče bose noge, natjera se ustati u sjedeći položaj, osjeti vrtoglavicu, sve se zaljulja...

“Evo ga ovdje lež...” čovjekov se glas začuje pa se prekinu. Gospodin August stisnu zube, zažmiri još jednom pa još jednom otvori oči.

Na ulazu u sobu, između žene i čovjeka, odjeven u dugi kaftan bež boje, stajao je Ziusudra, starac, očiju čeličnih, zapaljenih.

“Ustali ste...?” žena jedva stignu iznenađeno upitati kadli starac poviče:

“GOVORIO SI!” a na što se ljudi preplaše; žena ciknu, muškarac upozori: “Hej, hej...!” Ali starac bješe usredotočen samo na bolesnika:

“Nisam...”, bolesnik izusti, pogleda okovana spram poda jer mu se i dalje vrtjelo, a odgovorio je riječima ne krzmajući se; povik je starca značio i kraj dogovora o nijemosti. Ali povik se ponovi, kao vrisak, kreštav:

“GOVORIO SI!” pa se starac spram bolesnika šepesavo zatrči. Gospodin August se jedva osvrnu ali ga nešto udari posred lica, tvrdo nešto, drveno, sruši ga sa kreveta kao krvavu krpu, kao najobičniji komad mesa i nastavi ga udarati na podu, prvo tim drvetom dva-tri puta a onda šakama. Jauci, povici, vrisak i plač sada žene, bolesnik osjeti težinu tuđeg tijela na sebi, prste si oko vrata kao korijenje čvrsto, stežuće, uz pucketanje mu grkljana, a sve uz sabljaste riječi: “Govorio si, govorio si, a sad ćeš zbog toga i umrijeti...!” i taj pogled pun bijesa, sangviničan, bezličan, crn. Već je gospodin August tonuo u mrak ali mu se stisak oko zakrvavljena vrata otpusti. Uz tupi neki udarac. Sada se starac strovali na tepih; to ga je onaj čovjek nečime udario. I čim to učini, zgrabi ženu za ruku i pobjegne.

Gospodin August se ovdje osovi na noge, kao odraz ogledala videći kako se ponavlja i ustajanje liječnika, ali August bješe brži; našavši se uspravan, požuri spram starca pa ga bosom nogom šutne po rebrima. Ovaj jaukne, August zatetura do zida, šepesav sad od boli udarca - jer o nešto je metalno, pljosku vjerojatno u starčevu kaftanu udario - ondje počne kopati, prevrtati po šemize-tima, tražeći neko oružje. Ali tek odjeća je tu bila; čak se ni ladice nisu mogle izvući pa da makar ladicom pogodi starca. Sve je bilo osvjetljeno širom otvorenim vratima kuće; svjetlost je sunčeva padala ravno po tepisima. August se po sobi ogleda, ugleda kamin pa do njega odglavinja. Potraži i ondje, dobro se nađe sa željeznom mašom u ruci. Opet se okrenu, kadli starac. U rukama mu lovački nož.

“Nisam govorio...” tek će se ovdje Augustu oteti; uto će zateturati, požuriti spram druge prostorije, hvatajući se za stolice jer je hodao sve otežanije. I rukom kojom je držao mašu će se hvatati za drveninu. Starac je samo stajao, pogrbljen, slabašan kao i uvijek, nožinu držeći tako nježno da je izgledalo kako će mu ispasti. “Nisam govorio...! Nisam govorio, zašto ti to nije jasno!” gospodin je August povikao, prestravljen što ovaj tako stoji, kao zamišljen, kao da nešto računa.

A takav će se zamišljen liječnik okrenuti oko sebe, promotriti načas zid iza svojih leđa, zid potom ponad kamina, pa će konačno i u Augusta pogledati. Tada će prema njemu kao lovac kad ugleda ranjenu lovinu, stegnuvši dršku noža poći. I sam pomalo šepesava koraka, i sam zbilja izgledajući bolestan, oslabljenih, tromih kretnji; othramat će do prve teške stolice, nepomične kao stijena, zaobići ju, doći do druge, do stola zatim. August je držao mašu pred sobom, račvastu, zašiljenu. Niz sljepoočnicu mu je tekla krv; lice mu je bilo oznojeno, kosa krvava, dah mu je bježao, više ni govoriti nije mogao. Ukočen,

blijed, kanda će se onesvijestiti; razrogačenih je tek očiju gledao kako mu maleni neki, niski, slabi već starac, maltene pred smrt već starac prilazi, drhtav se hvatajući za drveninu, trebajući pomoć kako bi uopće stajao na nogama, vukući korak, kao da mu je stotina godina, takav mu je starac ukočenom prilazio. A kad mu je prišao, na Augusta se jednom rukom naslonio, a drugom mu mirno položio nož pod vrat.

“Nisa...” August izusti ali mu slobodnom rukom šaman zatvori usta.

I tako su u tišini stajali, starac beživotna pogleda, August kao da će živjeti još par tek sekundi, oboje jedva stojeći. Starac je ovoga osmatrao usredotočen, sad pognute glave, sad pogleda dižući, kao da je proučavao neku iznimnu, velebnu sliku supstancijalna sižea, umjetnično djelo kakvo ali svakako djelo kojemu se umjetnik morao predati; kao da kroz njega gleda Augustu se starčev pogled činio, a zadah, i njegov se vonj sada moglo osjetiti, neke trave, opori neki uzdusi, opojni i kao miris pa se Augustu vrlo brzo učini da je sve kao uobrazilja, i sam upadne u njihov čar, sasma bespomoćan, jedva i promatrač. Ali strah nije odlazio, a nož mu se utiskivao u vrat sve teže. Najzad potekne i krv ali šaman sječivo odmaknu te ga položi Augustu između očiju; no i tu bješe sekundu tek pa ode dalje, prolazeći mu po tijelu, grebući ga, zapinjući mu za odjeću, a krv mu puštajući gdje god bi mu već dotaknuo golu kožu.

Napokon, August osjeti da mu je oštrica naslonjena o bedro. Tu ponovno pogleda starca, a i starac podignu pogled, umoran, krajnje umoran a lica ozbiljna kao da je u pitanju nešto što se može pokušati samo jedanput, neizmjereno bitno, veličine neizmjerne. Već August osjeti da ovaj i ne diše, da je pitanje sekunde kad će se srušiti, možda mu i umrijeti sada u naručju... ali starac se na Augusta nasloni. Svom težinom. A nož se ovomu u bedro zarije.

August zavrišti; pokuša starca od sebe odgurnuti ali ga ovaj još i zagrlji. Kao da je žeravicom prosut, bol mu opeče po nozi, po čitavu tijelu, krv mu niz nogu poteče u mlazu, ključala. Ona ga je pekla, kao vatra, vrući ugalj kakav pa August posegnu mašom baš kao što bi prema ugljenu, da odmakne nož, možda ga izvuče... ali čvornati prsti još čvršće stegnu, zabiju ga još dublje u mišić, a željezna maša zazveketa na podu.

Crnilo. Zatim starac i omamljivi *kad* trava. Opet bol. Potom crnilo opet i obamrlost, letargija što je već negirala samo mu sepstvo. August poželi progovoriti: “Hajde, dopusti mi umrijeti...” ali jedva stigne otvoriti i usta, a nožina mu iz noge izađe.

Trenutak već poslije i ona zazveketa na podu, a stari i mladi čovjek, oba iscrpljena kao da su čitavu planinu sa leđa strovalili, skljojaju se i sami, bez svijesti sada, te ostanu tako ležati u krvi.

Od izvanredne je, kardinalne bilo važnosti da svijesti Ziusudra dođe prvi. Jer jednom budan, iz kaftana je izvukao zavoje, svukao je hlače Augustu, koljenom mu stisnuo ranu, počeo ju ovijati, stezati, stiskati, vadeći iz džepova još neke utenzilije, masti neke, trpka, mirisa oštra kao staklo. I sve je bilo

masno, sve je krvavo bilo, a August je samo ležao ukočen, očiju širom otvorenih, ne znajući je li mrtav ili živ, sanja li možda, je li uopće tog jutra pošao sa ovcama na ispašu ili se čitava ova stvar dogodila u šamanovoj kući. Jer ovo je bila šamanova kuća; prepoznavao ju je. Eno je i pljesnivi madrac virio iz sobička, njegov, Augustov madrac. Eto se stol nalazio pod prozorom, njegova stolica odmah nasuprot šamanove, i peć i lonac na peći...

“Budi miran...”, govorio mu je starac, krvavih ruku i lica. “Više od svega, budi miran. Ako se pomakneš na lijevu stranu, umrijet ćeš. Ako ustaneš u ovaj sat, umrijet ćeš. Više od svega, Auguste, budi miran...”

A ukočeni je čovjek iskasapljena jastva i krvav, snen, samo gledao, svjedočio, bivao opčinjen tim crnilom i granicom između svijeta kojeg je poznavao i svijeta šamana, pjesme svijeta i ritma i plesa čiji tutnji nalažu svijetu biti; osmatrao je on, uplašen toliko da bi se našao pred tupošću ali uplašen onda za uncu manje, svejednako prestravljen, i čutio je kako ga ta prestravljenost, strah taj, crnilo to... utapa.

XXV.

Sam je bio. Ni starice ni studenta, već tek stol pred njim i sasušeni suncokret na stolu. Karte pod suncokretom, olovka, dva papira, par knjiga, nećkanje u gospodinu Augustu bi li napisao pismo, drugima, sebi, esaniju, paskvilu, svejedno ali da mu je misli kao olovo na papir strovaliti; samo što više bjehu živa, što ih se saliti moralo, prstima mrljajući sakupiti, otrovati se grebanjem, a poznavao je gospodin August riječi i više no dovoljno jer kod šamana je napokon pet godina živio čitajući upravo rječnik (gadio mu se rječnik i sve njegove nedostajuće stranice, tiskovne pogreške, naročito loš i raspadajući kaliko-uvez. Postojale su stranice koje je nemušto pozdravljao kao prijatelje, svakako, ali su postojale i one koje bi nemušto psovao. Više je bilo potonjih pa je rječnik, slijedom, bio od onog što mu se gadilo), on se znao izraziti, nije bilo do izraza, već do izraženog, do Augusta je bilo. On je bio lud, pomalo shizoidan, odnosno, da... pomalo shizoidan pa nije znao sjedi li uopće upravo za stolom i je li spreman napisati to pismo, esaniju, paskvil, svejedno, zbilja, strovaliti to olovo, odnosno saliti živu na papir, ali nećkao se. Dotaknuo bi olovku, promotrio ju, zaključio da nije baš oštra. Ali nije imao šiljila, što je nedvosmisleno značilo da je odbijao biti uvrijeđen ispisivanjem takvim jednim zatupljenim alatom. Međutim je to već bila uvreda; zar da on, August, ne prođe kroz te rovove i poprišta pisanja nezašiljenom olovkom jer ga proizvođač olovke smatra gizdavcem, snobom izvještačenim koji nije sposoban, odnosno koji alat smatra većim od ideje? Je li ideja Augusta, ma da izrazi i one najlošije - a ima i nekih krnjih, kinječih, svakako - manje bitna od olovke? S tim bi otkrićem olovku uzeo opet među

prste, pritisnuo ju o papir - ali ni papir mu se ovaj nije suviše sviđao. Papir je za-pravo još gori, požutio, kao ovaj stol žut, a više od svega - gospodin August se plašio žute boje. Osjećao je, nije znao zašto, da ga ona negira, kao sunce kad negira mrak, a on se više poistovjećivao sa mrakom; zato i jest u drugima (i u sebi!) prvo pronalazio mračne crte. No, papir nije dobar. Ni stol nije dobar, ali rečenice... kad već mora...

Najdraži moj, najveći prijatelju Anatolij... Ja osjećam da sam više od svega tu. Za stolom sam. Misli mi konfabuliraju, muče me pomalo, znaš, jer se prisjećam, a ne znam ni čega se prisjećam. Ali čini mi se da uspjavam. Evo sam opet poželio izaći ali sam ostao za stolom. Olovkom sam odlučio izraziti kinu, a mučilo me ovo: riječ "knjiga"; otvorio sam par puta danas jednu od tvojih knjiga i zatvorio ju. Nisam ju čitao, već sam istraživao aukustiku. I otkrio sam da je engleska riječ za knjigu, book, možda ipak onomatopeja. No, ja ne tvrdim...! To je samo hipoteza. Ali vidiš, kad zatvoriš knjigu, ona kao da stvara taj zvuk, taj tuk, puk, book, a to je pivotalno. Uzmi to u obzir.

*Uljudno,
August G.*

Dalje je nastavio lupkajući prstima, gledajući u papir, poseban način na koji je bio iskidan iz rokovnika, poderotine koje su baš izgledale kao planinski lanci, i magla i hladnoća i crnilo opet. Zalupkao je po stolu. Jagodicama. Potmulu zvuk. Zatim noktima. Ovaj mu se zvuk više sviđao, nezgrapnosti usprkos. Ogledao se po sobi. Pogledao opet u papir. Opet se ogledao po sobi....

Poštovana Elaine... Ne, ne, ja se ovaj ispričavam. Ništa. Udaljavam se, August.

Ponovno se ogleda. Stegnu vilicom pa se nagne natrag nad papir:

Cijenjeni ~~Z I U S U D~~... Anatolij. Anatolij Ledov. Poštovani, cijeni, najdraži Anatolij Ledov. Ja samo napominjem da nemam ništa za reći.
*Uljudno,
August G. (onaj August G.)*

I kako je to napisao, gospodin August papir zgužva. Drhtavo, usiljeno, brzo, kao da nije htio imati veze sa njim i rečenicama u njemu. Takvoga ga je u klupko zgužvanog ostavio načas na stolu i proučio ga; kanda je mrtvi kukac, iglom nabijen pred očima entomologa, intrigantan a neživ, neživ dočim neugodan i razmišljao je o sadržini u njemu. Već ga to razmišljanje natjera opet nešto napisati ali kako se nije usuđivao papir otvarati (a drugi mu se komad papira činio previše kilometara daleko), napisao je na stolu: *Vještinu tumačenja teksta,*

dragi Anatolij, klizeći po glatkom linoleumu, miniskulnim je rečenicama grafit pisao, nazivamo hermeneutikom. Možda si to htio znati. No, čuvaj se korištenja pojma jer obično implicira tekst svetim. Na krivom bi mjestu mogao bi biti smatran i krivom osobom, apostatom. Učtivo, kao i uvijek, August G.

Čim ga je ispisao, tekst je prstima obrisao. Potom je instinktivno posegnuo za šalicom ali se sjetio da je kavu već i popio, a šalice da nema; u sudoperu je ležala, zajedno sa ostalim posuđem. Bilo bi dobro to oprati. Kad se Anatolij vrati iz učilišta (u učilište je otišao?) bit će umoran; prosvijetljeno, pristojno, harno navlas bi ga bilo dočekati makar sa čistim posuđem pa da se okrepom pripremi za druge brige, a briga je sigurno imao i suviše. Možda mu nešto i skuha. Baš im je starica donijela ovčeginu, a ovčeginu, znalo se - makar je August znao - spraviti je bio kadar izuzetno i svojski. Onda treba pojačati vatru, ustati mu valja, možda naložiti i ovaj zgužvani papir. To nije smio, tako je glasio dogovor, ali ispisanih je papira bilo napretek, a apartnost ga je ovoga mučila, i ako se bolest raspali, ako ga uhvati nova ognjica i opet izgubi razum, hoće li mu student lijeka izvući iz tog komada ispisane hartije? Ne, radije je vatru valjalo pojačati, na žeravicu nabacati triješće, pod triješće gurnuti upaljeno klupko papira, plamen zažizati, meso očistiti, začiniti, nauljiti, ispeći, to su bile primarne stvari okrepe pa i lijek, zaista - a neki papir? Neke misli, koju je ono riječ koristio... da, neke konfabulacije? U vatru sa tim.

Takav je ustao, rastresen, deranžiran, žučan, koraka bez tla, šakama se naslonio svom težinom o slabašni stol, uzeo papir bez da ga je i pogledao pa odglavinjao do štednjaka, ljuljajući se nasitno, vukući nasitno koraka jer baš ga je sada, u ovaj neobičan čas, ona posjeklina na bedru zapekla kudikamo otrovnije. August se čak uhvatio za bedro kad se nagnuo nad štednjakom i otvorio mu vratašca. Dvije tek, možda tri zagasite žeravke; August na njih baci papir. Ovaj se zadimi, ne upali se još. Vratašca i dalje otvorena, a otvore se i vrata kuće. August u hodniku začuje korake.

Brzo, da student ne vidi što čini, vratašca zatvori pa se polako uspravi. "Došao si, Anatolij?", dobacio je pošavši natrag do stola, trpeći bol u nozi kako je požurio. "Baš sam razmišljao da skuham ovčeginu ali sam se sjetio... A!", tu jaukne te se pognu kako ga rana na bedru iznenada zapeče. Ali jaukne preglasno, suviše glasno, tako glasno da je zazvonila kuća; ne, stegnuvši će zubima i primijetivši rupu u zidu ponad si glave, August shvati, to je netko ispalio iz pištolja; kroz vrata, *pucao je na visini čovjeka* ali se August na vrijeme sagnuo. To pojmivši u otkućaju srca, pognut poleti spram vrata baš kad ih je netko razvalio nogom. Neka osoba je to uletjela sa pištoljem. August na nju skoči, zabije se u nju čitavim tijelom pa se zgrabivši joj ruku sa oružjem sa njom strovali na pod.

Još jedan pucanj, ovaj puta u strop. Strano čeljade se hrvalo sa Augustom, u bež, žučkasto čak krabulji, snažan, povicom. *Anatolij?* Ne, previsok je za njega. August mu je zapešće držao objema rukama, uz nagurivanje, uspio ga i je

prikliještiti tijelom; ovaj se migoljio, sumanuto ga udarao, pokušavao izvući drugu ruku pa se uhvatiti za nožinu. Osjetio ju je August za njegovim pasom; omanja, ukoričena, sa balčkom od željeza; August ju sakrije koljenom, utisne ju u čovjeka. Ali je ovako mogao samo neko vrijeme jer mu je iz vlastite rane zaloptala krv, počela mu natapati gazu, svijest je mogao izgubiti u svakom trenutku. Stoga je otpustio pritisak koljenom i udario šakom ovoga u lice prvom prilikom.

Što se događa! Ta što je to! Tko li je ovaj...!?

Udario je još jedanput. I još jedanput na što je stisak prstima oko pištolja malo otpustio; August to iskoristi, brzo zgrabi ovoga za pištolj, povuče snažno koliko je mogao, koljenima se od čovjeka odgurnuvši, zatim nogama, izvuče mu pištolj iz ruke, usmjeri ga u njega te brzo odskočivši i prije nego ovaj stigne izvući nož, odgura mu se od tijela te drekne:

“Pucat ću!”

“Pucaj...”

“Pucat ću! Ne diraj nož!”

“Još petnaest ih dolazi... pucaj rekoš, pucaj...”

“Kakvih petnaest?” August će dolazeći do daha, jednom rukom upirući oružje u čuvidu, a drugom se hvatajući za ranu na bedru. Srce mu je bilo u grlu. “Nož! Gore ruke! Kakvih petnaest ljudi?”

“Pa koji su te došli smaknuti.”

“Kakvih... Mene smaknuti? Zašto?”

“Zašto, zašto... i pita za-”

“Da zašto, govori!”

“Jer si ih i sam dvojicu...”, čuvida promrmlja, od udaraca još dolazeći prisebnosti, “kao pseta na cesti, a sve da bi šmugnuo... I ja sam načuo. Rekli su mi da ćeš si prepoznati samokres.”

August spusti pogled na revolver. Čiji je to komad nikala bio nije znao, ali njegov nije bio sigurno. On nikada i nije posjedovao oružje.

“Ti si lud...”, August će zbunjeno. “Ne, ne, zapravo, ne zanima me, to ćeš objašnjavati policij...”

“Ha... A!” zakrabuljeni se čovjek pokuša nasmijati ali jaukne. Dotaknu si obraz pa promrmlja: “Dobro si me odalamio... Čuj ga, sad bi policiju petljao. A znaš da će ih svejedno još doći.”

“Ja te zbilja ne razumijem. Kakvi ljudi? Kakav pištolj?”

“Kakvi ljudi? Koji te dolaze sma-knu-ti, a kakav pištolj, taj što držiš u ruci. Što si mislio, da se neće osvetiti?” pa kako je to rekao, čovjek krabulju svuče. Pred Augustom se pokaže lice nekog mladog čovjeka podšišanih crnih brkova, crnih obrva, crne podšišane kose, počešljane i sada poslije krabulje; uredan, osim što su mu obrazine bile u masnicama a usne i nos raskrvareni.

“Slobodno me pogledaj. Ionako ne idem nikuda. Barem ne dok si živ. Dok si živ... nikuda. Cigareta.” napomene kad je polako posegnuo u kaput.

“Ne razumijem...”, August izdahnu. Prestravljen, osmatrajući sada ponad cijevi pištolja čovjeka za kojeg do prije par minuta nije znao da postoji, a i taj pištolj, do prije nekoliko tek udaha je čitav život proživio ne dotičući ga. Sada mu se činio pretežak u ruci. Bos je bio. Hladno mu je bilo, a i boljelo ga je sve dok je sjedio ovakav na tvrdom podu. *Je li ga to Ziusudra poslao?* pitao se kad mladić ipak nije izvukao još jedan pištolj već zbilja tabakeru, iz tabakere cigaretu i šibice, gurnuo si cigaretu u usta pa jednom šibicom kresnuo. “Ne razumijem...”, August ponovi. “Zar si tako miran...?”

“Ja? Miran?”, stranac otpuhnu dim i namjesti se. “Iz ove kuće će jedan izaći živ, a taj ću biti ja. Zato možda...”

“A što...”, August promrmlja, pazeći dobro i na riječi i na to da ostane sasvim smiren, jer nije znao događa li se ovo zbilja ili je u pitanju uobrazilja, neki novi san, a da se u životnoj opasnosti upravo nalazi kakav nedužan čovjek, “a što ako bih te sada upucao?”

“Umro bih? Ali i ti bi. Svakako dolaze.”

“Petnaest njih.”

“Petnaest njih. To ti je inicijacija, znaš... Ako te ubijem, vidjet će to i primljen sam. Oprošteni su mi dugovi... Nego zbilja, cigaretu?”

“Ne hvala.”, August će zatečeno. “Nastavi.”

“A ako te ne ubijem, neću ni ja proći pa kad ubiju tebe, i mene će. Takav je to mehanizam.”

“A ti mi to govoriš zato što...”

“... držiš pištolj. Da ga ne držiš, ne bih imao komu govoriti.”

“Tako hladno? Ja to zbilja ne razumijem... Ta tko!... Ta tko si uopće ti? Što radiš ovdje! Ne, ne”, August kaza pa pokuša ustati ali uprevši rukama o pod, shvati da od toga nema ništa pa prebaci pištolj u ljevicu a slobodnom se rukom uhvati za naslon stolice, “ja ću lagano tebe ispratiti, ovo se nikada nije dogodilo i...”

“I što? Misliš da neću još danas doći da posao završim?”

“Ali zašto!”

“Jer je takva naredba. Ubio si dva čovjeka, pobjegao si - i što? Sad bi milost? Prije dvije godine si to učinio, je l' tako?”

“Što to?”

“Ubio dvije osobe.”

“Ubio...”, August promrmlja. Pokušao se sjetiti. Ništa. Crnilo. Fuge. Prisjećao se malo djetinjstva, jezera... Elaine, draga Elaine... i Tom, tako lijepi, tako mu nevjerojatno, nemjerljivo bitni... O kako je volio te ljude... A onda brod. Na brodu ženidba. Mrtva C. Odande pa do Ziusudre, crnilo. Je li ubio nekoga pod utjecajem šamana? Moguće. Sve je bilo previše moguće... “Ako i jesam, toga se ne sjećam.”

“Ne sjećaš se?”

“Kako bih se mogao sjetiti...”

“Jer si ih ubio? Obično takve sitnice i nisu sitnice pa ih se ljudi prisjete.”

“Ja eto ne. Što sad? Hoćemo još ubijati? Što je... Što je alternativa?”

“Alternativa?”

“Da. Da vam platim? Jedan je život pregolem ali recimo da mi se više ne ubija, da sam se pokajao, tražim od vas oprost i kud koji. A oprost ću platiti.”

“Nemaš ti taj novac...”

“Koliko?”

“Vidi ga, sad bi na zadnji dan...”, crnomanjasti se čovjek nasmiješi.

“Vjeruj mi, nemaš ti...”

“Koliko?”

“Milijun po glavi je standard.”

“Dakle dva milijuna. Jesam li ubio još koga?”

“Ako ti ne znaš, otkud ću ja znati. Ja sam poslan zbog dva čovjeka.”

“Krvarina za dva čovjeka će dakle biti isplaćena.”

“Kada?”

Ali gospodin August ne odvratiti; tek upre rukom o stolicu i uz oštri se prodor boli osovi na noge. Zbilja, koga je usmrtio nije znao ali do novca mu nije bilo koliko je crnog po noktom, a imao ga je. Imao je za četiri čovjeka, i za pet ljudi je imao. U kovčegu. Novac od Ziusudre... Vjerojatno mu je zato ovaj i dao novac, da otplati krimene koje je izvršavao za pet godina bivanja kućnim mu ljubimcem. Gospodin je August mislio da je samo susjedu konja otrovao, plašio se i brinuo čak zbog tog, ali izgleda je i ljude ubijao. Eto... i ljude je ubijao. Je li se čudio? Ne. Je li mislio zbog toga išta manje o Ziusudri? Ne. Malo je mislio već sasvim dovoljno, melaški, pljesnivo malo; takav je pošao do kreveta, pištolja ne spuštajući. Jao, kovčeg proviruje od ispod kreveta. Treba se dakle sada i sagnuti...

Nogom ga je izvukao. Potom se udaljio od kovčega, skroz do kraja prostorije udaljio, okrenuo se spram razbojnika i rekao: “Dođi.”

Mladi čovjek ustane, neposredan, neobično naviknut na čitavu ovu stravičnu scenu. Jedan pomak Augustova prsta i život mu je mogao nestati. Samo jedan škljocaj - i kraj. Ali je prišao kovčegu kao da hoda u vlastitoj kući.

“Unutra je novac...?”

“Na krevet ga stavi.” August izdahne, jednom se rukom sada oslanjajući o topli, ugasli štednjak a drugom čovjeka prateći pištoljem. Kako mu je rečeno, ovaj učini.

“Otvori ga i uzmi koliko vam dugujem. I ovaj... za pištolj uzmi. Ostavljam ga sebi.”

“Pištolj i jest tvoj.”

“Onda koliko vam dugujem. Dva milijuna... To će biti to? Otići ćete za uvijek?”

Čovjek se nad kovčegom nagnu. Otvori mu bravice i zbilja... unutra novac. Tek promrmlja: “Otkud...”

“Otići ćete zauvijek?”

“Čiji je ovo novac?”

“Moj.”

“Ne, recimo da to ne vjerujem...”

“Nebitno vjeruješ li.”, August će prebacivši pištolj u desnu ruku. Već se borio sa pospanošću; opipavši ljevicom bedro, osjetio je na prstima krv. Srećom, da je ranjen, sugovornik mu gledajući u kovčeg nije ni primijetio, a i okrenuo se August na osobit jedan način, sakrio bedro da se ne vidi. Krvave si je prste obrisao o košulju iza leđa. “Uzet ćeš dva milijuna i više te neću vidjeti? Ni tebe ni ikoga od vas...”

“Dogovor je dogovor.”

“Potvrđi!...”

“Nikada nas više nećeš vidjeti.”

“Odlično. U košulju možeš... Uzmi sa kreveta jednu, koju god!”

Dotičući se za razbijenu usnicu, krvnik iz kovčega počne novac vaditi, brojiti ga, slagati u raširenu košulju; činio je to sporo, čak bolno sporo pa se gospodin August tjerao svakog trenutka ne uskliknuti: “Požuri, ta požuri... Uzmi sve...!” ali je bez glasa stiskao zube, polako i duboko disao, trudio se ostati buđan; počeo se preznojavati. Krv mu je već kapala niz petu na podaskani pod, kap po vruću kap - to već nije mogao sakriti. “Jesi li?”

“Milijun i dvjesto tisuća... Još čekaj...”

Rukom kojom je držao pištolj August bi si gdje-gdje brzo obrisao lice. Od znoja, mislio je u početku. Od krvi i znoja, zaključio je po ruci kasnije. I lice mu je bilo posječeno, zasigurno kad su se hrvali, kopčom nekom, mjedenim pucetom kod ovratnika, remenom, možda i noktima; uistinu, možda i ovim pištoljem ali nešto ga je posjeklo, a niz Augustovo je lice u tankom curku tekla krv, sada još većma kako ju je počeo brisati. Šmrcnuvši nosom, osjetivši u ustima okus krvi, dobaci opet: “Jesi?”

“Da, da, evo, još pedeset tisuća; to je ova, dva, četiri, šest... Evo, jesam. Dva milijuna.” krvnik kaza pa pogleda u novac još jedanput; još jedanput osmotri i novac u kovčegu, kanda zamišljen, ali dođe k sebi pa košulju počne vezivati.

“Gotovo?” August će najzad.

“Gotovo.”

“Plaćeno je...?”

Čovjek se na to uspravi bez riječi. Sa blagom grimasom na licu od boli, okrenu se spram Augusta, pronicavo mu načas osmotri lice iza pištolja pa promrmlja: “Rekli su mi da si mlađi.”

“Što?”

“I da si student...”, mirno će krvnik, crnih brkova slijepjenih krvlju, krvi što mu se nastavljala mrljava iz nosa. “Ti nisi Anatolij Ledov, zar ne?”

“Je li plaćeno?”

“Tko si ti?”

August ovdje na trenutak pošuti, ne samo tražeći riječi već se tjerajući ostati budan. Naposljetku sklopi lijevo oko, podignu polako cijev pištolja kao da cilja čovjeku ravno u čelo pa šapne: “Želiš li umrijeti?”

“No, Anatolij...”, iznebuha drugačija držanja, krvnik otpovrnu pa se šepesav uputi spram vrata. “ne želim. Sada kad su dugovi plaćeni, sada ipak ne.”

“Onda izvoli van.”

“Sa zadovoljstvom.”

Hod potom u hodniku; otvaranje i zatvaranje poslije toga vrata kuće. Načas zvuci ulice, zatim opet neki mir. Taj mir potraja. Minutu potraja, zatim dvije pa tri, a bosonogi je, iskasapljeni čovjek stajao naslonjen o hladni štednjak, i dalje ispružene ruke, i dalje pištoljem ciljajući ali u ništa; tresao se čitav, i od hladnoće i od straha. Neki teški, kašasti strah, bljuzgavica od hladnoće i smetenosti, a sve na toliko malo od kraja, na tek još par tjedana od polaska do Elaine, kao zakrpan, popravljen, novi čovjek. Ali ne, ne može to tako. Mora Ziusudra nekoga poslati iz mraka, opet nekog demona, čovjeka a demona, August ga je prepoznao, bio je siguran da se ovo nije zapravo, van Ziusudrina bahorenja dogodilo jer...

Osmotrio je pištolj. Težak. Tvrd. Hladan. Čak ni gladak jer je bio čudne neke izrade, nikala nečim užlijebljena, kao mačetom, sjekirom možda, a sve stvarajući brazde oštrih bridova neugodnih u ruci. Ovo je bilo neudobno oružje. Staro posve. Baš onakvo kakvim bi i August baš da mora ubio makar dva čovjeka, preferirao bi ga, njega, taj samokres...

Gospodin August se trgnu. Polako se spusti u lokvicu krvi, uz vrtoglavicu se okrene, pogne, ugleda vratašca štednjaka pa ih otvori. Pepeo, čađa, ugasle žeravice, dopola izgorjeli zgužvani papir. August ga izvuče, rastvori, pročita: *Na krivom bi mjestu mogao bi biti smatran i krivom osobom...* ponovno ga zgužva, ubaci natrag u štednjak, vratašca pokuša zatvoriti ali se samo stropošta na pod, pištolja i dalje u šaci, tijela i dalje trzajuća, tminom i sobičkom okružen, bez daha, bestjelesan, bespomoćan baš pred svime jer ni pištolj nije mogao podići sa poda.

Ali trenutak tek prođe pa opet načas dođe k sebi; hitro ovdje svuče hlače, izloži krvavo bedro, prihvati mu rogobatni zavoj te ga počne namještati, stezati, omatati valjano, a sve ne ispuštajući pištolja. Najposlije i krvarenje prestane, a gospodin se August ozlijeđen i promrzao u krvi nađe sam, sasvim sam i sasvim krvav, plah, žestine baš u krvi utopljene, a takav je očekivao ljude. Anatolij Ledov, njega je očekivao. Ubio je dva čovjeka pa će vjerojatno pokušati i Augusta. Zašto ne bi to pokušao? Zašto August ne bi upucao sada Anatolija? Evo baš sada, čim se pojavi, tane ravno u stomak, zašto ne...?

Okrene se porebarke. Zadihan. Prikliještivši time ruku sa pištoljem. Primijeti ovdje da mu je slobodna ruka i dalje krvava, daske poda baš posebno čiste, jutros pometlane, i oprane jutros, pa August drvo dotakne vrhom krvava

nokta, prstom utisne, počne pisati: *Najdraži, najveći moj pri ja te l j u...* ali se rečenica nastavi u mrljotinu, lokvicu sve sasušeniye krvi, ondje se produži mrljanjem bez riječi, u zbiljskim rečenicama, sitnim, brzopisnim, a nevidljivim opet u skrami od grimiza. August zapravo nije ni opažao što mu je prst pisao, a rečenice su se nastavljale, izlazile tu i tamo kao riječ, kao *nafta, smrt* možda, *željezo* iz druge mrljotine, *rat* iz treće, a njima, August je razumijevao, cjelovito, objektivno, egzaltirano i egzaktno objašnjavao je obris sebe, drugih, svijeta, granice, dakle, kao i njihov prelazak. Ali je to ispisao u bunilu, poluživ i polumrtav, definirajući svoj pad i je li te u kojoj je mjeri ako već jest povezan sa tih pola kilograma kovine, kako se naziva taj moment kada će mu pritisnuti okidač i spram koga će uopće, ako već mora, biti uperen. Ovome nije bilo miksture, nije bilo lijeka ni uvarka već je stvar bila odluke, ovdje, na podu, u krvi i nekrozi, hoće li biti on ili Anatolij ili netko treći, krvnik možda monomano zabilježivši - možda i za sebe, ne za ostatak grupe kojoj je pripadao - da je kovčeg tek ispraznio dopola, a čuvar da mu je neki ranjenik sa samokresom poluispraznjenim. Valjalo je donijeti odluku, a prst ju je srećom donio. Srećom, kao zlatovezom zlatno pirlitajući, filigranski i značajno, srećom ju je već proglasio, iznio kao edikt, kao paraf potpisao, izvagavši vrijednost i dragocjenost i unikatnost svakog udisaja, izdisaja, zaključio tko će disati a tko ne, komu je kraj, smrt, tko će tane popiti... ali avaj, sve je to bila lokvica disemične krvi, a ukočeni je, drhtureći, bolestan čovjek sa pištoljem u ruci ležao, nesposoban izvršiti išta, pa i ono što je prst naredio.

Uz jedva čitljivo, groteskno, travestivno, K O L O S A L N O ispisano *vlastito ime* na podu, gospodin se August probudio tko zna koliko kasnije. Ruka mu je ukočena jer je na njoj zaspao, cijev mu pištolja utisnuta baš u čeljust, umrtvljeni prst na okidaču počiva; August glavu odmakne, drugom rukom pištolj od sebe udalji, potom i prst makne sa okidača. Došao je razumu. Pogledavši si u ruke, u suhu krv na podu, u zapišane si hlače i jednako zapišan pod, rečenica urinom izmrljanih, riječ A U G U S T navlastito, izmrljano, razlijevajuće, poluoprano, zaključa da je tu i ne ide nikuda, stvarnost je zubima ugrizao.

Ustao je. Blaga omaglica ali ne mnogo više od tog. Bio je tu. I dalje. Zbiljski; pošao je do kreveta, pronašao drugo donje rublje i hlače, otišao zatim do toaleta, očistio se i presvukao - i ranu je isprao, zavoj zamijenio novim - poslije čega se prihvatio pranja poda, čišćenja namještaja, ribanja tapeta, ne samo od krvi, već i prljavštine koju su stvorili za ovih par mjeseci života student i on. Zrnje je metaka iz zida i stropa nožem povadio, čahurice im iz bubnja pištolja izvadio i položio ih na stol, namjestio je vrata koliko je mogao, otvorio prozor, prostoriju izračio pa je i vatru najzad podložio. Naskoro se studen sobe izmiješa sa emanirajućom toplinom vrućeg željeza, zapara se topline osjeti, ugone, ipak znamenata da je zazoru vrijeme prošlo. Posuđe je završilo oprano, ovčatina začinjena i nauljena, gurnuta u pećnicu sa krumpirima i lukom i nešto malo vina kojeg je pronašao u pretincu. Sve je to činio ne razmišljajući, ustvari

nesvrhovito, u smjernosti se nadajući osokoljivanju, svrsi, odgovorima na pitanja a što sa pištoljem, a što sa otvorenim kovčegom; a kovčeg i pištolj nisu se uklanjali sa otvorenog - koji bi god ušetao u taj sobičak, ugledao bi oboje. I nožinu bi jakutsku ugledao, polomljene oštrice kakvu ju je August u jedan čas pronašao na podu; činilo se da je ispala krvniku ili ju je sveđer kriomice držao u rukama, a kad mu je August ukazao na milijune, valjda ju je odgurnuo...

To je sada bilo manje bitno; spram milijuna se pak osvrnuti, zatvoriti im zaklopac, sakriti ih, gospodinu Augustu ni trezvenost nije dozvoljavala već je i dalje premda uzdržljiv baš nekako htio da ih svijet vidi, da vidi koliko mu je malo do svega toga stalo. Možda će ih i zapaliti kad Anatolij dođe, možda će ih... a tko bi mogao uopće znati što će i hoće li i kada će. Ova mu je nesmiljena klauzura davala za izbor ili kastig i muku ili spravljati ovčetine, a već je meso zamirisalo pa je i izbor, prirodno sasvim, postao monoizbor, ovca i vino i ne mnogošto više. Nikakvi milijuni za njega više nisu postojali, ni pištolj ni rupe od metaka, a čovjek kojeg će dočekati, koji god taj bio, sa njim će kavalirski, pravovremeno, pravorijekom i dosljedno, pa tko živ tko mrtav, a ushićenosti mogu u vatru. Duman od normalnosti, makar i duman ali je normalan, bez peripetija i bez komplota, baš osobito ugodno težak, jedva pomičan i kašast, kao svaka bezličnost i svaka đubrivom pretrpana taljiga, to je August trebao i u tomu je, makar se uvjeravajući, i nasilno nerijetko uvjeravajući, pronalazio mir i smirenost. Rasijane, sasvim mu izrazbijane misli ali kast je bio tu, čamac u toj natopljenoj fojbi, mada i šupalj i pljesniv i truo, namjera naime da neće doticati okidača dok Anatolij ne dođe, dok se ne opravda, a onda će kast u kasting, kasting u glavu, svoju, njegovu, kako odredi dalje deciziva, skladno sve, točno, rastrovljavajuće.

Anatolij Ledov došao je kasno toga dana. Odakle se vratio, August niti je znao niti ga je zanimalo. Tek mu se čuo ulazak, škripa vrata, brisanje cipela, koraci. I ovčetine i odorita mirisi već su odavno bili rastaljeni, amorfnu i sveudilj stopljeni u ono što se naziva domom; toplina ga je tek dočekala, nedefinirani miris te topline i razvaljena vrata, u mraku hodnika neobična tek zbog rupe u njima i svjetlosti što se kroz rupu u mrak pružala kao trak - skoro nevidljiva sada svjetlost, neprimjetna. Anatolij vrata na kraju hodnika otvori. I ugleda kako mu čovjek kojeg je mjesecima liječio revolverom upire u glavu.

“Što...?”

Tišina.

“Auguste...?” razrogačena će, parezna sada pogleda student, u crni kaput ogrnut, sa dvije knjige u ruci, stakalaca naočala blago zamagljenih.

Tišina i dalje. Tek disanje, stajanje, osmatranje.

“Auguste...” student će ponoviti ali će i on uskoro ostati bez riječi. Lice mu se izmijeni kako je samokres prepoznao, uz prisjenak, dever. Natečenom je čovjeku tiho propentao:

“Ubit ćeš me...?”

Ali mu riječi prekine vlastiti jauk; August ga je to pogodio pištoljem u lice, svom snagom, kao najobičnijim kamenom, smrskao mu nos, otkrnuo zub, doglavinjao zatim do njega, krvavog ga počeo šaketati, sve po istoj strani obrazine, vrata, ramena; Anatolij se tromo zabije u vrata, u pod, mlitav i obliven već krvlju; August ga je tek udarao, prvo uz studentove povike, zatim tišinu, samo ga je udarao bez riječi, isprva šakom a onda i pištoljem kad su se našli kraj njega, postrance, otvorenim bubnjem, uz metke što su počeli ispadati, cijevi ga je udarao, osovinom, rukohvatom, kao dijete kad otvorenim dlanom udara o tijesto, mlatio je po mladom čovjeku, u zanosu, žestini i suzama. Gazio je pištoljem čovjeka, krvavim, skliskim, toplim od krvi, student se nije ni branio; naočale razbijene, lice izrazbijano, razbijen pištolj, August zadihan, guši se, nema daha, a udara, udara, škruguće zubima, plače...

Napokon se kraj studenta sruši i sam, u metke i pokidani samokres, uz glasno, fićukavo disanje mlitavca, šapat: "Nisam htio, NISAM HTIO, Auguste...!" a sve jedva čujno i uslijed njegova i uslijed Augustova disanja, udaraca srca, potmulih, stežućih, tako tihih u toj jednoj prostoriji jedne neponjantne, nebitne kuće neizmjereno udaljene od svega što se uopće i može nazvati bitnim.

XXVI.

"Dva čovjeka, dakle?"

"Kao dva interesantna čovjeka, nas dvojica sada, samo što je bila noć, a ceste stegnute u slani; izašli su iz zgrade, i bam-bam, nema ih. Ali vidjela ga je susjeda. To je bilo dovoljno za dvije godine bježanije. U našoj vigiliji, prije nego je jutrom pošao do keja pištolj baciti u rijeku, objasnio mi je razloge. Bio je uvrijeđen. Ta su dvojica morala umrijeti."

"Kako to?"

"Čitao je određene filozofe, znate, određene idealiste i uz pomoć si njihovih riječi odredio novog čovjeka; oduševljeni su si ljudi odlučili čovjeka kao meso, jelte, staviti na vagu, pitati "Je li ovo čovjek?", "Je li čovjek ono ondje?" pa su došli do zaključka da je sve to ipak meso, a individua, dakle vrijednost, dakle svetost čovjeka je u njegovu ophođenju sa svijetom. Usporedili su to sa ogledalom; ono je takvo dokle odražava svijet - jer je takvo definirano, maltene ontološki, a kad ga prestane odražavati, zaključili su, smeće je za otpad. Tako i osoba, ona odražava svijet putem odnosa, govora, impliciranja... najobičnijim, makar lažnim ali ljubaznostima, znate, smjernostima; one se jedna drugoj uklanjaju s puta, skidaju kapu, klanjaju, davaju si darove i uzdarja, otpozdrave i pozdrave, kao svjetlost među ogledalima koja ih uzajamno definira, međuljudske srdačnosti uzajamno govore: "Da, ovo je ljudsko biće! Ovaj je vrijedan

standarda!"... No eto, možete zamisliti što se dogodilo kad je takav jedan ushićen, uzdignut, ponosan i novi, prije svega novi mladi čovjek prošao kraj dva starija čeljadeta, rekao im "Dobra večer!" a oni mu nisu odgovorili."

"Zbog tog?"

"Samo zbog tog, jer mu nisu odgovorili na pozdrav, jer je rekao "Ovo je ljudsko biće" bezdanu, bez da mu se išta vrati, odlučio je da tako može i pucati u bezdan. To vam je impresija. I mene je začudilo dokle vam to sve može odvesti mlado čeljade ali u drugu sam ruku i razumio, doduše prešutno, ako umjetnik ne odredi linije djela prije nego ga počne bojati, boje će biti posvuda. O svetosti mi je govorio, principima, vrhunaravnom a opet ne božanskom; lažno vrhunaravnom, možete li zamisliti? Bez pretenzija o spoznavanju zbiljskog, već je o odluci govorio, o momentu određivanja bitnog, a zatim pronalazaženju osnove u slijeđenju tog bitnog, poštivanju vlastitih, makar krnjih, a krnjih jer su ljudske, zapovijedi. Stvar postoji dokle je garantirana, a garantirana je dokle je netko spreman isprašiti metak u glavu onome tko kaže da nije, to vam je Anatolij Ledov, čovjek toplija prezimena od srca, a koji me popravio."

"Popravio vas je?"

"Da nije, ne bih bio tu. Jer ponos je, dragi moj", tanjura već poluprazna, gospodin je August odgovorio utvari, "ime deserta kojeg jedemo, a vi, premda sam ja moje pojeo dopola, svoje niste ni dotaknuli. Što je protuteža ponosu ako nije kajanje, a kajanje, kao netko suviše čist, protuljudski, bezličan, nisam siguran jeste li sposobni osjetiti pa time i dotaknuti svoje jelo."

Sa druge je strane gospodina Augusta sjedio dječak lica nevidljiva od dumana, omalen, tek kudrave crne kose što je provirivala iza stola; prstima se igrao sa resama od šifona, vezivao ih, pleo, njišući čizmicama ponad asfalta. Izgledalo je kao da je zamišljen, okupiran nečim nebitnim, nezanimljivim, čak glupim, budeći u starom čovjeku strah da je sve ove nonilijune godina zapravo proveo iznoseći najveće svoje misli nekome tko ih nije ni slušao, dakle sebi, šumi ovoj i cesti, psetu što se smucalo po šipražju preiscrpljeno da si doji štenad. A dijete je šutjelo, gluho čak za tonove pijana, za kabaret što je odzvanjao iz restorana, i oduševljene uzdahe, mrmljanja, sporadični i kratki aplauz, nenije su sada zvuci dolazili sa pozornice, dezvijno se u travestiji iz devera rastapajući u terevenku; smijeh se miješao sa naricanjem, lupanje čaša sa lupanjem o prsa, lice, istresanjem suza o stol nad pokojnikom i ta mješavina, odurna, hunska, neosjetljiva, u publici je raspaljivala salve smijeha, a u Augustu i u dječaku što mu je sjedio nasuprot – tišinu.

"Recite mi", gospodin će August rastrojeno, za tlapnje ne nalazeći više desetinu sekunde, "koji su to zvuci koje upravo slušam, kako se naziva ansambl ovih lususa čarobnih što nam vječnošću čarobiraju jer mi se čini, a vi možda jeste dijete pa mi ne možete slučiti suviše stameno, da su to odjeci i drhtaji raspadajućeg svijeta, i svijetu mi se čini da je kraj, a kraju ni meni ni vama, utvari, mome dželat. Koji je uzrok tomu, kolika mu je izmjerena težina?"

“A vi bi i mjerili to?”, dječak će ne dižući pogleda. “Sraz mene i vas, kao da je sraz uopće to što se odvija i kao da su dvije individue u pitanju... Na meni je samo da vas odražavam, pravim vam društvo, a ovo je zbilja vaša soareja, bal za vas i vama određen, vi ste mu garant, definicija ste mu baš vi, vi, a nikako ja, a ovo vaše jelo, desert ovaj kojeg ste dopola pojeli, zašto mislite da ga ne mogu jesti i sam? Ta odraz sam vam, kud vi tud i ja; evo!” utvara izgovori, odvoji vilicom komad šarene želatine i desert si gurne u nevidljiva usta, lica od iste koprene.

“No, to su trikovi... Ja vas, najzad, i ne vidim...”

“A želite li!” utvara se raspali i ustane, rukama se snažno oslonivši o stol, osloncem između pristojnog i nasilnog. “Jeste li vi zbilja, vanredno, posve-mašnje na to odlučili! Jeste li spremni za to i umrijeti, odreći se svega utapanjem u mastilu a sve kako bi me tim mastilom opisali?”

“Smirite se, najdraži gospodine, vi ste to uznemireni... Ja vam, znate, vašu vehementnost ne pozdravljam...”

“Zar vehementnost!” August poviče, ne obazirući se na to što više nije bila utvara već on taj što stoji, objema rukama oslonjen o stol, dokle je utvara smirujući ga sjedila. Ni samome mu nije bilo jasno zašto je bivao bijesan, bagrenih obraza, usana blijedih, ali mu je govoriti bilo, iznijeti stvari na vidjelo: “Ne! Ja niti sam ljut niti bi bilo pravedno to reći ali me muči nepravda, ovo mučenje koje niti sam zaslužio niti bi zaslužio itko pa da je sav pasjaluk svijeta izvršio; vi me tu mučite! Gdje je ovomu mučenju kraj? Je li ova večer beskrajna, hajde, hajde, odgovorite mi na to, iznesite dokaze pa da se sporimo!”

“Gospodine, najdraži moj prijatelju i gospodine, cijenjani, hej, nemojte tako, sjednite, ta zar pristoji? Je li dostojno vas?”

“Dostojno ili ne, iznesite mi to...!”

“A što to?”

“Odrednice, zapovijedi, naloge, jer ovdje sam i protiv svoje volje... da! Zar mislite da ne vidim? Zar vam se čini da mi je strpljenje mjerljivo u brojkama sa trideset i pedeset i stotinu nula? Jer evo kraja, evo i svemiru kraja a vašoj soareji kraja nigdje. Čak smo i desert pojeli! A što nakon deserta, opet zakuska, možda čaj, možda čaj još jedan pa još jedan i još tri pa pet pa milijardu deser-ata...!”

“Ali gospodine...”

“Što gospodine? Što gospodine? Hoćete li mi sada iznebuha reći da svoje jelo nisam ni dotaknuo, zeca izvaditi iz šešira, lakrdijaša učiniti od mene i harlekina, a ja ću to prihvatiti, bratski zagrliti kao da se ništ-”

“... vi vaše jelo još niste ni dotaknuli.”

I ovdje preko lica gospodina Augusta prijeđe kao neko iznenadno shvaćanje, osnovno, ljudsko, pa on osjeti čak i stid, tiho usklikne: “Vidite zbilja...!”, te primijetivši kako mu je jelo uistinu cijelo dočim je utvara svoje već skoro dovršila, doda: “Ja se, ovaj, znate, ispričavam...”

“Nema potrebe za tim.”

“Ne, ne, ja se stvarno, najiskrenije...” August ustraja ali onda utihnu pa se bez riječi spusti na stolicu. Zbunjen, sasma uvjeren da ovo nije moglo biti ali za ikakav šeret ne nalazeći dokaza, čak ni empirijska; on se ogledavao, mjerio, tražio, ispitivao, ali dokaza nigdje. Ne, namah je zaključio, ovo je bilo njegovo jelo a utvara, najveći mu od saveznika, govorio je istinu. Čak se drznuti tvrditi drugačije, i najmanje pokušati dovesti utvarinu čast u pitanje, od ovog je časa, sada, danas, značilo stati i protiv gospodina Augusta, i to je on htio dati do znanja svima, i ovoj šumi i nebu i cesti, a kako je do te spoznaje došao, spram utvare je pogledao ganuto, bratoljubivo nekako i ataraksično; on je i gledao u nekoga komu nije bio ravan, koji je bio veći od njega ma koliko se trudio pokazati mu se jednakim. Ne, finalno ne, August je tu jednakost negirao baš kao što se svaki barbarizam negira – utvara je bio ideal i starješina i sam bog, a August - tek grinja neka za stolom.

“Vi me to vašim... neću reći izvještačenim, a još manje ću reći lažnim uzdizanjem zapravo ispitujete i sa te strane; možda sam lomljiv na visini?” utvara uskoro zapita.

“Zar ja...?”

“Da, vi. Vi me ne poštujete koliko ja poštujem vas. Pa to užezete, slijepi za vlastitu furiju, blješćete poštovanjem kao svjetlom svjetionika, nadajući se da će me vaš menisk kanda sam moljac kakav... privući i spaliti, da. Ali pazite: odraz sam vam; vaše drolerije su i moje.”

“Vi stoga ne samo da dovodite moju čestitost u pitanje nego me i vrijeđate...?”

“O ne!”, utvara će velepristojno, namjesti si frak pa se srdačno nasmiješi. “Ja si to uzimam za pravo kao najveći vaš saveznik, baš najvjerniji vaš vikar i poklisar i neću, dakako, reći mentor, koji vas iscrpljenog vraća na put, a vi jeste, zbilja, pomalo skrenuli.”

Ovdje se zvuci pijana malo ubrzaju; uz njih, ubrzaju se i točke izvođača na pozornici pa time i mrmljanja i zanos, sam elan nevidljive publike; čak neki violinist zasniva suitu, poznatu Augustu ali nečujnu čim bi se na nju usredotočio i stoga naročito bolno nepoznatu i poznatu, kao da se u snu sve odvija, himerično i nepojmljivo, upitnog samog odvijanja - je li tlapnja ili to stvarno netko svira... a to ubrzanje, taj nedohvatljivi ritam i strujanje kao mrzla voda, mrzlo se baš salije preko Augusta, ispere ga notama i ponese, odmakne od najotrovnijih, najvećih mu misli koje je sažeo a kojima bi zasigurno, apsolutno razbio ovaj san, oslobodio se i pobjegao, pa on umjesto njih, gušeci se sada u notama, izgovori:

“Recite mi...”, progovorio je, znajući da je ovo već upitao ali samo u ovim riječima nalazeći zraka, “... koji su to zvuci koje upravo slušam? Jesu li to odjeci i drhtaji raspadajućeg svijeta...? *Moga... svijeta?*”

“To su drhtaji i odjeci automobila što nam prilazi, najdraži moj pri-

jatelju.”

“Automobila? Ja sam, znate, još prije dva sekstilijuna rođenih i umrlih sunaca i zaboravio zašto smo tu. Podsjetite me... kojeg automobila?”

“Vaš sin.”

PRASAK gume, razbijanje, zveket, drobljenje i lom stakla i plastike, sve se osu po Augustu i utvari, gosti u publici zavrište, pozornica se sruši, svjetla, glasovir se razvali, vika, galama, halabuka; August skoči, potrči prema smrvljenu automobilu, tragu krvi kojeg je ostavljao, krvi kinja i gostiju kabareta, preskoči polomljene stolove, tijela, požuri u zanosu, dispnoičan, gušeci se, zapinjući; vidje da je to netko ispao iz automobila. Anton! Njegov sin Anton, da...! To je on, mora biti, sjeća ga se, nadasve se sjeća da je baš Anton njegov sin i njegov smisao i spas, potrči prema njemu, pokuša mu povikati ime ali ne nađe daha, davilo ga je nešto, umor, trčanje, trčanje, “AN...!” mu se tek iz grla otme, a on po hita još brže, spotičući se, padajući na ruke, dižući se, nastavljaajući: “ANTONE!”

Ali ga sin nije čuo. Smrvljeni je automobil bio zabijen u stablo, ovaj mu se usadio u haubu, a mladić je tek ustajao, omamljen, raskrvaren, teturav. “ANTONE!” gospodin je August ponovio, hitajući, stezan strahom i suzama i mrakom.

“Ne dozvolite mu ustati.”, tek se iza gospodina Augusta moglo čuti, poznato, tako poznato strašno i neljudski, “Ako ode do automobila, dogodit će se odron pa će poginuti zajedno s vama.”

Zemlja se dizala, isparavala se, trovala ga, gušila, stezala mu sam život u valovima tako sličnim moru; bočatom, zrcalnom i teškom, beskrajno teškom što se pred njim ustalasano pružalo dok je sjedio na zlatnom pijesku plaže. Raskopčana fraka je sjedio, šaka zarivenih u pijesak, vrući, razliven žeravom sunca; iza mu leđa njišuće palme, rijetke i guste, šumarci, vodopada šum, kaskada, šum trave, pjesme daleke. To su bili svjetovi koje je stvorio za ovih nesnosnih nonilijuna godina postojanja, stvorenja raznih oblika i osobnosti, čitavih života, jezike njima dižući, običaje i vjere, po lidou ovom carstva bezbrojna; to je neki bubnjar udario o doboš, gazio glazbom pijesak i kalmu; *dam da da dam da da dam da* razbije svijet od jednoličnosti, probudi ga, Augusta probudi, koji je u njemu pronašao svoj konac, zakopao se u njega, sjedeći sada pred bezgraničnim morem, pod zlatom i zlatom i još vječno zlata osipajućeg sa sunca nebeskog.

Mudrac je sjedio kraj Augusta, u orukvicama i ogrlicama i prstenju, lica i tijela skrivena iza skerletnih i crnih boja, krvlju ornamentiran, ljudskom krvlju i smrću. Mudrac je rekao:

“Ustani.”

A gospodin je August ustao, sam na plaži, lica bezlična, odijela izderana, najzad, najzad (!) više bez ijednog, i najmanjeg zrna straha pa je takav osmotrio svoje more, sunce razliveno po njemu, preteško, izrazbijano.

Spram mora je pošao, bosonog i spor, kao more težak, zbunjen, razuma u mraku, drhtureći silno a opet straha ne poznavajući. Do vode je doklipsisao, u

vodu je ušetao, mutljag joj zadigao, osjetio joj studen, kov mu njezin po tijelu ali hladnoća tog čovjeka nije zaustavljala.

Voda mu do bedara, zanosi ga, daleki su valovi bijeli i pjene se, razbijaju se o kolosalne hridine čiji tek tamni vrhovi vire iz vode; već mu je dno pobjeglo, on to pliva, probija se naprijed u vodi, naprijed do dubina; valovi ga udaraju, prevrću, zatrpavaju, a on im se prepušta. Udiše ih, u njima nestaje. Vode, vode da mu je pa da je svemu konačno kraj. Već su mu pluća puna, već mu je jastvo na granici tame, ali vode, samo još malo, makar još kap pa da ga više nema...

Ali vode nigdje, ni kapljice; pluća mu prepuna, ne stane više, a on na samom rubu života i podzemlja. Guši ga to, ne da mu disati, no ni umrijeti mu ne dozvoljava sved. "Vodu...", gospodin je August vapio, "najobičniju vodu tražim."

A more ga je drobilo, otuđivalo ga od svakog traga čovjeka, gazilo, pušljivo i pljesnivo i staro, nije mu disati dozvoljavalo, kanda mu je netko otrov prosuo po površini, kano je peć dimila a dim mu baš ponad madraca, guši ga, guši; "Vode!", August usklikne razrogačivši oči, izvrne se sa madraca na pod, odgurne se od njega, otkotrlja sav mokar od znoja, tresući se od studeni šamanova kućerka. "Vode", usklikne, "makar kapi ako ima...!"

Starac stariji od svijeta sjedio je za stolom nepomičan. "Nema.", odvratio je. "Trebaju izvući iz bunara i otkuhati ju. Prljav je bunar, ovdje se bunarska voda kuha..." Ali gospodin August to ne čuje sasma; tek se odgurne, osovi, otklati iz kućerka van na mraz, pod sunce, jutro i led. Oteturao je travom iza kuće, slijep za sunce i potražio bunar. Eno ga! Smrznut kao i vjedro mrazom slijepjeno za tvrdu zemlju. Došetao je do vjedra, otkinuo ga od zemlje, ubacio u bunar; komoštre zaštropotaju, kanta pljusne negdje na dnu. Voda se zagrabi. August ju kolom počne izvlačiti...

"Hajde, hajde...!" mrmljao si je u bradu, iščekujući tu posljednju kaplju pa da se svijeta oslobodi. "Hajde..."

Najposlije, eto i vjedra; mrzla mu se voda zrcali pod suncem, oblake odražava, jutro i nebo. August ju u vjedru zadigne na krunu, po kamenu ju isprolijevajući, istraži ju, prouči, zagrabi blijedim prstima, djetinje, zatravljeno na prstima podiže, opazi kako sjajna odsijava, diže ju, diže prema suncu; no kaplja mu po kaplja biserna sa prstiju sklizne, kapnu kaplje natrag u vjedro pa spozna gospodin August da je ipak od žeđi daleko.

Vjedro tek izvrnu natrag u bunar. Nezainteresiran više, dolus ćuteći; tako je učinio i takav je, vlastit, budan prije svega, pošao opet u Ziusudrinu kuću.

Arija studena, tako oštra, nasilno oštra da mu se vatreno plućima razlijevala i punila ih i pržila, a jutro je bilo svježije, još ni sunca, cirusi tek i magla, blijedi prsti i blijeda lica. Svećenik. Molitva. Mramorni i granitni grobovi. Ne mnogo ljudi. Mater je plakala. Enos ju je držao za ruku. Arija studena, gusta, čarobna. Običan san. Ta mora da je san. A opet stvarnost. Opet Anton zapravo osmatra sanduk kao pola čovjeka dugačak, polako se spušta u raku, na užadi, suviše polako. Bestjelesan je Anton, bez misli, baš prazan nekako, a svećenik govori.

Neko je vrijeme kasnije osjetio stisak na nadlaktici, riječi: “Ostani, molim te još ostani... makar još par dana, molim te...”

“Da, da...” Anton je odvratio, prazan, mrtav.

Zapuhao je vjetar kad se promolilo sunce iznimno žute boje, nebitan kao čitavo to jutro, besadržajan, isprazan. Sve je bilo besmisleno, krajnje, krajnje glupo i... taj je dan trebalo preživjeti. Došli su kući. Tek tišina. Satima. Anton se povukao u svoj sobičak, ondje ostao neko vrijeme pa je iz kuće izašao. Vani je šetao među stračarama i kućercima, starim automobilima, ovdje-ondje kakvim susjedom koji nije znao tko je on ali bi ga pogledao slomljeno, mračno, kao da su svi poznavali, čitav ovaj kraj... a sada nema...

Vratio se u kuću. U sobicu se vratio; ostao je ondje zatvoren, smrznut. Baš se nekako nije mogao ni ugrijati. U jedan mu se čas mačka počela vrtjeti oko nogu; podigao ju je, položio u krilo, počeo dragati.

Njezino crno-bijelo krzno mekano i crno i bijelo kao taj dan, bez prave supstance. Na stolu pod prozorom joj se i dalje nalazila odjeća, brižno složena, a pokraj odjeće bijeli šahovski kralj, jedina stvarca koju je imala u džepu...

Bijeli šahovski kralj. Stoji drven i stamen i gleda ga, kao grob težak, kao grob i mramor i tona mramora. A Anton ga pogledava, pa vraća pogled na bezbojno krzno, pa pogledava kralja.

Na krzno su tek kapnule dvije, možda tri malene suze.

Jedna neobična rasijanost, prazna a otrovna, gusta kao blato kakvo, sati su blatnjavi, treba se probiti kroz njih, od odustajanja ništa do li blata. Noć je najzad pala; Anton je primijetio po prozoru, umjesto sunca, mrak iza stakla. Mačka mu je odavno skočila sa nogu. Na krevetu je sada ležala, vidio ju je pod svjetlom žarulje koja se nije gasila.

Nisu žarulju gasili danima. Baš je žuta, prežuta svjetlost svijetlila tjedan dana možda, svake večeri, cjelovečernje žuto, a gasila bi se tek jutrom, kad bi danje žutilo sobe obasjalo. Žuto sve konstantno, strašno, stalno, jer su se svi u toj kući bojali tih par dana mraka. To je ljudski. Ljudski je to odvajkada, Anton je razumio, još od dana ognjišta i pećina, od dana priča i vatri, čovjek je oduvijek radije bio na svjetlu, toplom, žutom, naročito žutom... a nje nema ni danas. Eto noć pa opet dan... Je li sve bio san? Ne, opet je nema. I opet i opet i opet i još jedna noć i još jedan dan i opet je nema. A bijeli šahovski kralj na stolu.

Možda danas? Ne, nema je ni danas.

Danas? Možda je baš sve ovo bio iznimno dug, odvratno dug san a ona će ga... Ne. I dalje je nema. I dalje je ultimativno i sasvim nema.

Tek se jedne večeri, vrlo kasne, jutrom maltene dogodi:

“Enose, on ne diše! Enose!” prestravljen, stakleni glas matere. Još upaljenih svjetala, strka, strah. Ali Anton je već bio na nogama, već je dok su se smrvljeni ljudi pokušavali sabrati podigao slušalicu telefona i nazvao hitnu pomoć.

Roditelji sa novorođenčetom pohitaju u bolnicu a negdašnjeg bolesnog čovjeka ostave u kući samog, kao duha kakvog, bezdušnog ionako, da kuću čuva ako može i ako je uopće voljan; Anton je nevoljko ostao u kući, sa mačketinom i bijelim kraljem, troje ih je kućerak čuvalo od mraka. Bijeli kralj i Anton to su jutro dočekali u razgovoru:

Znate li, u jedan je čas bijeli kralj započeo, u moje doba, slatkiši nisu bili toliko mekani kao što su danas; niti su bili tako komplicirani.

“Slatkiši?” Anton upita, zbunjen, na rubu razuma, tup više osjećati i straha.

Da. Prije su bili jednostavni, kandirane jabuke, med najobičniji sa kojekakvim voćem. Ali se sjećam i marcipana i mantale, jeste li probali to?

“Ali kakve to ima veze...”

No vi, dragi moj Antone, zasigurno ne želite o smrti i smrti i smrti i smrti i Ivonne koju smo sahranili i čije je tijelo sada zatrpano zemljom pa mi recite marcipan, jeste li ga probali?

“Da.”

I?

“N... ja ne volim de-serte.”

A što volite onda...?

“Ne znam.”

Volite li svoju mater i svoga oca...? Kad ste im se zadnji put javili? Čujem da je prošlo pet godina.

“Pa što...”, Anton odvrati pognute glave. “to je samo pet godina.”

Za neke, znate, to vam je i malo više.

Anton je sjedio stisnut i sam, mrakom dohvaćan na rubu svjetla, pred jutrom čije se zlato iza horizonta lijeno budilo; to je novi dan dolazio, a ni njega nije dočekao uz to dijete koje je nestalo zauvijek. Utopila se, rekli su mu. U jezeru. Poskliznula se, razbila glavu, nestala. Sunčevi su zraci polako probijajući se kroz staklo prozora osvjetljivali sobu, i njega na stolici i njezinu odjeću posloženu na stolu, plave hlače, žućkasta i sivkasta i plavičasta majica, prsluk, bijeli kralj. Stajao je i gledao ga. Sudio mu, upozoravao ga. Anton ga čak nije ni vidio. Sve je to bila tek mašta. Sve je to morala, morala, morala biti tek mašta...

Stari je čovjek slomljen sjedio u kaniranoj fotelji, blijed, šutljiv, opušten kao odbačeni komad prljave tkanine, sjedio je u fotelji i osmatrao sjajni pod. Na stolu papiri, podrapani, zgužvani, deseci papira iskidanih iz rokovnika, a i rokovnika četiri ili pet, isječenih, polomljenih, isprolijevanih tragovima tinte i krvi; tragovi zuba, noževa ubodi, noktiju i nalivpera ogrebotine... Sjedio je u kaniranoj fotelji je sjedio u kaniranoj fotelji uslijed ordinacije što je rezonirala, tiho, skoro nečujno zviždala, vrtjela se oko starca, a sjedio je u kaniranoj fotelji odjeven u najskuplje odijelo, ravno, izglačanih cipela, počešljan, obrijan, sjedio je pognut i duhom mrtav.

Sa druge je strane stola psihijatar čitao tekstove u tišini. Jedro, mirno, nečujna čak i disanja dokle mu se pogleda iza naočala nije moglo ni vidjeti. On je čitao, ne žureći je, detaljno čitao, čak sporo čitao pa bi tako sporo i okretao stranicu jednom u dvije-tri minute. Starac je u svojoj kaniranoj fotelji sjedio manje strpljiv a više neživ pa se činilo da i nije u stanju misliti išta o tom strpljivom proučavanju dr. Ledova.

Čitati je rečenice bilo nesnosno; one se ponavljahu, često kao prijepisi po pet-šest stranica, svakog slova na istom mjestu ali travestivnija. Točke i zarezi su bili korišteni rijetko, obično pri samom vrhu svake stranice, ondje gdje bi se tekst obraćao upravo njemu, dr. Ledovu i pozdravljao ga; kasnije su rečenice gubile sve granice pa osim što ih zarezi i točke nisu ograničavali, one se spajahu u jednu riječ, ulazile su jedna u drugu, prelazile su neke riječi u redove drugih rečenica, pišući preko drugih riječi, zaustavljale se, vraćale; zapazio je dr. Ledov da je jedna rečenica naročito skrenula s pravca i pošla gore, preko drugih rečenica, skroz do vrha stranice, a sve kako bi dotaknula riječ "ogledalo"; preko te je riječi bilo napisano "ogledalo" još jedanput, ali mirorizirano. Poslije toga se rečenica vratila do svojeg reda; ali ni tu nije ostala dugo već je opet pošla gore, sada posebno nježno pisana, slova sitnih i jedva čitljivih a oblikujući kad bi čovjek bolje pogledao kao dvije siluete, osobe, veću i manju a koje su se držale za ruke, kako je izgledalo, plesale nešto izgledalo je, nježno, umjereno pa bi se rečenice opet, naglo, uslijed plesa survale dolje kao crta jednog slova, pola stranice duga, a slovo je bilo s, a riječ je bila smrt. Pa nafta, pa željezo pa rat. Podebljani toliko da je nalivpero probilo papir. Pa novo slovo, još gore, strašnije, utisnuto toliko da je lokvica tinte nastala, slovo Z naime, a iza tog slova i nastavak riječi, možda imena nekog ali psihijatra nečitljivog. Na svakoj stranici kad bi se pojavilo to Z, rečenice bi nestale u škrabotini i mastilu.

Anatolij Ledov je polako razumijevao formulu tekstova. To su bila pisma. Pozdrav njemu, zatim neka nebitna opservacija, možda pokušaj prisjećanja čuvstva kakvog iz djetinjstva pa uzgredni spomen na željezo, smrt, naftu i rat, ime tog Z. čovjeka (?) te izraz, možda naupečatljiviji od svih jer je jedini uvijek bio pisan krasopisom: *najdraži moj prijatelju*. Urednim krasopisom, čak feminilnim pa se psihijatra činilo da ga je to naučila neka žena; rozete i antemiji

i bokori, sve risano pomno i tankih poteza. *Najdraži moj prijatelju*, ono je uvijek bilo pisano na posebnom i čistom mjestu ma kome da se August tada obraćao, uvijek je papir tu bio čist, neukaljan ni kapljom tinte.

Zapah se lizola sa poda isparavao stapajući sa onim dima duhana i nje-gova baguša u pepeljari pa su čitavi ovi trenuci čekanja na nečije makar riječi bili napose neugodni, topli i sterilni istovremeno i oprečno, a i mošus se osjetio, pošprican po odijelu gospodina Augusta i sada opojan, bazdi alkoholno i oporo ali u praznom se pogledu starca taj osjet i ne primijeti; on je pod osmatrao, sjajan i bljedožut, odražavajući bjelinu fluorescentnih svjetala. Nije zaklapao ni oči. Tek je sjedio prazan, pločice promatrajući.

Dr. Ledov uskoro započne, kao za sebe, bezizražajno:

“Kad bih rekao da je blaže ili jednako kao prošli put, zbilja... lagao bih. Ovdje piše da si ju nazvao ali se nastavlja u neku priču... promenade neka, lijeri, sjenokoše... Jesi li ju zvao? Auguste...?”

“Zvao sam.”

“Razgovarali ste?”

“Nismo.”

“A onda kad si sa cvijećem došao, posjetio si ju?”

Kratka tišina.

“Nisam.”

Dr. Ledov rokovnik odloži pa uzme neki savijutak, kao i rokovnik ispisan i iznutra i izvana. “Anton se često spominje, vidim...”

“Spominje se.”

“Čitao si tekstove?”

“Malo.”

“Ali nije se javio...?”

“Nije.”

“Ovo slovo Z, to je ime neko? Znaš li tko je taj?”

Gospodin August slegne ramenima. Po upijenu mu je, blijedu licu neispavanost bivala ispisana jasnovito kao rečenice utisnute po hartijama; pogled mu je odsutan, iznuren, izgleda kao pogled odustala čovjeka, on to razmišlja o nečemu, Anatolij Ledov oćutje, iza koprene praznine i sivila on zbilja nešto misli, snuje, kuje, a psihijatru je taj dio nocija njegovih nedostupan, odsječen sasvim jer je i kovan bivao baš bezobzirnošću, nedjelovanjem, praznina koja je prazna uz samu definiciju, ozračje kao garant da je prazna dok se ne ispuni sadržajem. Ta je sadržina psihijatru bila strana, strahovita štoviše jer joj je plima izgledala jamačno vezivana tek trenutkom, sekundom čak pa će taj prazan čovjek opet biti pun, jedar postati i jednak, vižlasto se podvrgnuti obuhvaćanju ori-jaške jedne ideje; milina mu je u toj ideji i ta mu ideja zulum zadaje, zaglavka će joj potražiti, sebe i svijet raskopati tražeći, ispisati na papir i tintu i krv, sve da ju definira, opiše, popiše, tišina je brana, a brana samo što ne naprsne; Anatolij to vidje, nasluti tako jasno, u obzir uzme ozbiljan pa tu tinjajuću ekstazu iza

mrtvila polako pokuša ugasiti:

“Jutros sam sa unucima posjetio muzej koji ste proljetos otvorili. Na spomenici su te ugravirali na propetu konju, u mundiru, sa sabljom u ruci, baš kako je onaj umjetnik na matineji u šali obećao...”, dr. Ledov je tiho progovorio. “Stvarno je to učinio. Sve je donatore popeo na konje... Simpatično stvarno...”

Međutim starac što mu je nasuprot sjedio na to jedva i odreagira. “Nisam još bio.” tek mu propenta odsutnim poluglasom.

Dr. Ledov ustraja, šturo i dalje i tiho: “Pitaju za tebe, čitava mi obitelj zapravo, znaš... a unuci napose. Pitaju kad ćete u lov, treniraju goniča za hajku, staro neko pseto, nadaju se da će biti baš taj, je l' te, jer vjeruju da ga prati sreća...” ali još dok je riječi izgovarao, psihijatar dozvoli da im konteksta nestane pa se tišini, baš prirodno nekako i prikladno, iz glasa u šapat, iz šapta u bezglas pridruži Augustu i sam; cigareta je nagorijevala, sporadično, neopazice proplamsavajući ručno motanim, užarenim duhanom, a kroz veo joj od dima on osmotri svoga prijatelja pronicavo.

Nije uspio ni iz ovog ugla. Dotle je soanjirana starca ipak nešto kopkalo, uz blagi rauš i rasapno, u pogledu mu se nazirala ovog ili onog trenutka ipak neka strepnja, razumijevanje situacije i neizostavnosti njezinih sadržina; strah se osjetio na časke, izvjesna plahovitost i težnja za bijegom, psihijatar je to primijetio još kad je spomenuo pojam hajke. Gonjenje, dakle... njegov se prijatelj, činilo se, osjećao gonjenim. Pitanje se postavljalo od čega, kao i zašto poslije svih tih desetljeća i dalje ovako otrovno pa da se jedinim rješenjem pričinja prepustanje u glosolaliju i kaos. Dr. Ledov se namjesti, odloži papir pa sa stola prihvati drugi.

“Cvijeće sam odnio Evanderu...”

“Molim?”

“Tom. Njemu sam odložio ono cvijeće za Elaine.”, gospodin će August prazno. “Pošao sam do bolnice. Ali nisam mogao... Anatolij... nisam se uspio natjerati... Elaine... Otišao sam njezinom pokojnom suprugu umjesto njoj. Ne znam zašto, zbilja...”

“Pa dobro, Auguste. To je samo cvijeće. A osim toga je i Evander bio čovjek kojeg je cijnila. Sve je to i dalje dobro... Vidi”, pomalo zbunjen, dr. Ledov progovori, “danas, evo, cvjećara radi do tri sata; Elaine te čeka, odeš joj, odneseš cvijeće a možeš i bez cvijeća. Ionako tebe želi vidjeti, ne bokore...”

Ali gospodin August to ne prihvati. “Ne, ne...” tek je progovorio, stišćući vilicom, ljuljajući sada glavom kao da otresa misao.

“Pa što, baš je lijepih buketa i ne tako daleko odavde, dvije ulice samo, poznajem gospođu, razumjet će povod...”

“Ne... Anatolij...”

“Kako sad ne, Auguste... Pa zar ti želiš...”

“Ne...”

“Pa kako sad...?”

“Umrla je. Anatolij...! Ona je umrla. Mrtva je. Anatolij! Anatolij...!”

XXIX.

“I što ako je umrla!” kao vjedro mu se žeravice sa usana prosu, usijano, zapaljivo razneseno sada po sobi. Anton je to viknuo nemajući zraka, omamljen, u zanosu sada ustajući i hitajući spram stisnuta čeljadeta u mraku. Opojni smrad narkotika; ocat neki, vitriolično nagriza, ošamućuje i kao uzduh, crnilo sobe truje i rastapa ga; mjesec je dana Anton osmatrao kako čovjek koji ga je spasio od smrti propada; rasijanost neka prvo, nesposobnost vraćanja starom poretku stvari, starom ustrajanju, uobičajenosti, bila je to neuroza bez kraja, melasa od strepnje i tuposti, a najzad i kemikalije, tko zna odakle i tko zna kojim novcem; samo se jednoga dana kućerak pretvorio u jazbinu, jazbina satrala do gnijlosti; studeno je bilo, vlažno i mračno. Stalno mračno i opojno. Anton je mislio: *Ha-jde, makar kad se ona vrati, kad se vrati sa sinom pa i bolesnim ali da donese neko svjetlo...* ali se vratila bez sina. Ista uznemirenost. Ista izgubljenost. Sada ih eto tjedan dana, upijeni i izgubljeni, kao plijesan se nahvatali u tom uglu kućerka, ne puštaju narkotike. “Što ako je umrla! Spušta li se zato do ove truleži? Smrtno je bolestan pa je smrtno bolestan pa što!” Anton je vikao, kroz smeće se i namještaj probijajući kako bi Enosu prišao. Supruga mu je skutrena na podu mrmrljala: “Ne derite se... ne derit...”

Ali je Anton povikao još glasnije: “Daje li vam to za pravo satirati si čitav život, sve odbacivati kao da vrijedi... kao da vrijed...”

“Pridruži nam se... Mili moj, dragi... pridruži nam se, Antone...” Enos je mrmrljao, pentajući pijano i sporo.

“Ušuti! Ušuti više! Ušuti!” Anton poviče, dohvati prvo što je mogao, bocu neku, alkohol neki pa ju takvu svom silinom na čovjeka baci.

I pogodi ga, ravno u lice; boca se rasprsne, razlije mu alkohol po licu i jakni; ovaj tek tiho jaukne, više izgovori jauk, jednolično i šturo, pa podigne krvavi pogled spram Antona, ponovi: “Mili moj...” kao da se ništa nije dogodilo, kao da je mrtav a iz tog mrtvila ga se trgnuti ne može; Anton je bjesnio. Raspalilo ga je kad je prije dvije-tri minute ušao u kuću, odjeća od Ivonne odbačena na podu; na stolu vrećice sa parafernalijama, bijeli kralj zamrljan paklinom, kao da je netko strugao njime korištenu žlicu.

“Zar defekt srca... Zar defekt srca da je manji od defekta vam pame...” Anton će pošavši spram telefona; ali nešto ga zgrabi kad je okrenuo glavu. Nešto ga udari i klatarajuće ga sruši na pod. To ga je Enos opijen srušio, krvava lica, očiju cackleih; stropoštao se preko Antona, pokušao ga udariti ali je bio preslab, obamro kao *želatina, kričava* u ovoj kričavoj odjeći, a zakrvavljena, izranjavana, Anton ga sruši sa sebe, izmigolji se na slobodu, stisne i zube i šaku i pomisli ga

tući ali odusta već tada; ovaj ga je tek obamrlo napao, obamrlo se srušio pa je i piljio sada u ništa, balava nosa i usta, prazan toliko da ga je i udariti bilo šteta. Anton ustane, zatetura i skoro se poskliznu o smeće na podu, vrećice neke, tupfere zakrvavljene, pođe opet putem telefona...

Najposlije, slušalica mu na uhu:

“Izvolite.”

“...”

“Izvolite...” glas u slušalici ponovi. Stari glas, spor i težak, gust kao blato i kašast; činilo se da se starac tek probudio ili samo nije govorio strašno dugo. Disanje mu se bez ritma moglo čuti u slušalici, hrapavo, usporeno. “Molim vas, tko s...”

“Auguste, ja sam.”

“Tko?”

“Anton.”

Kratka tišina. Čak ni disanja više.

“Antone?”, starac upita. “Kojim povodom? Ta nisam te... jedva sam ti i prepoznao glas.”

“Vratio sam se.”, Anton izgovori, i sam tek sada spoznavajući da razgovara sa čovjekom kojeg je izbjegavao toliko godina. U ljevici je prevrtao krvavog, katranom droge isprljanog bijelog šahovskog kralja. Oči su mu sada već bile i zaklopljene. “U naselju sam Z.”

“To je kod jezera onog...?”

“Da. Tamo sam. Dođi ako želiš. Odnosno... ako možeš, molim te, dođi.”

“Mogu, mogu. Doći ću. To je dva sata odavdje. Sada ću već...”

“Kuća je žute boje. Tamo ću te dočekati.”

Ali nova neka sada tišina. Još neponjantnija od one ranije i dulja; tek se načas začuje grebanje o tkaninu, zatim dah pa riječi: “Žuta kuća... Doći ću. Idem.”

I kako je to rekao, starac poziv prekine.

Polako, rastreseno, neživotno se gospodin Anton uto spusti na pod i takav ostane, leđima o neki ormarić naslonjen, osmatrati mrak i kaos i denevir ovog mjesta, smeće mu i nadir, protuživot, a u život ga je baš vratio od svih mjesta, od svih ljudi taj što je na pet koraka od njega, slinav i zakrvavljen sada ležao. Snivao je, na blagu mu se licu vidjelo, odavdje je bio daleko, a i supruga mu... tek sada Anton shvati da Enosovoj supruzi nije znao ni imena a sada će ih napustiti. Kako se to dogodilo? Kako je bilo moguće, pitao se, a uz njih je toliko dugo...

“Enose.”, dobacit će uto ljubopitno, prostodušna neka glasa. “Enose.” zatim će ponoviti, ali krvavi se čovjek sa poda nije budio.

Gospodin je Anton bio iscrpljen. I baš je osjećao nekakav strah koji se uz hladnoću i vonj narkotika miješao i pritiskao mu prsa. Vrata su bila otvorena; svjetlost su i svježina dopirali ni na dva-tri koraka od njega ali se on svejednako

gušio. U strahu se gušio osobito. No pitanje, to pivotalno pitanje imena nije mu dozvoljavalo sada se i sam pridružiti snu jer bojao se da će zaboraviti, da ga opet neće postaviti ni kasnije a tako mu je bitnim sada bivalo....

“Enose.”

“Što je...?”

“Supruga kako ti se zove. Zaboravio sam...”

“Pa Elaine.”

“Ah da...!”, Anton odvrati. “Čovjek tako smetne s uma... Čuj, za dva sata odlazim... Ali vratit ću se, razumiješ? Vratit ću se, sasvim sigurno. I ovaj... htio sam ti zahvaliti, i tebi i... Elaine... na svemu. Za dva sata... Enose?”

Ali je čovjek kojemu se obraćao opet spavao. Na podu, pauperno, kao dijete skutren i nevidljiv u od alkholo bazdećoj jakni; baš se činilo Antonu da će se do Augustova dolaska i probuditi, jakna da će mu se dotad možda razvjetriti pa će umivena lica, uspravan i dostojanstven stisnuti ruku jednom milijarderu. On nije znao tko mu je otac ali mu je za oca znao. Gospodin August, najmoćniji, najbogatiji čovjek ovoga kraja...

Dva sata kasnije, tako je i bilo. Ali samo Enos, tek on je uz Antona dočekao nadolazeći automobil gospodina Augusta, stojeći takav malen, pred malenom i bijednom kućicom, daščarom već maltene, prastarom, prljavožute boje, automobil je dočekao počesljan i pogrbljen, lica čista ali natečena, izgrebana; Anton je u jednoj ruci držao ruksak. U drugoj mu je bio bijeli kralj.

Pucketanje makadama, pod naoblačenim nebom i prašnjava, izrupana, blatnjava sporadično; crni se, sjajni automobil pred ljudima zaustavi, iz njega izađe gordi, impozantan, okretan postariji čovjek srdačna pogleda. Vižlasto priđe Enosu, pozdravi ga, rukuje se sa njim, do Antona zatim dođe, ljevicom mu dotakne nadlakticu, desnicom mu pruži ruku. Anton torbak ispusti, rukuje se sa svojim ocem i sam, osmotri ga, prouči mu namjere iza pogleda. Ali čista srdačnost, ona koju je Anton suviše poznao kako bi zaključio da je iskrena. Preziru se mogao vonj nanjušiti.

“Baš sam razgovarao sa gradonačelnikom o asfaltiranju Z. naselja.”, u jedan će čas dobaciti Enosu. “I o izgradnji škole smo govorili, a za sve sam se to ja zauzeo, za vas sam se zauzeo, znate... Pa me zapamtite po tome. Imate prijatelja na političkom vrhu, gospodine Enose, znajte to i znajte da će cesta doći. Vidjet ćete. Neću reći sljedećim proljećem, niti ću reći da sam vidio planove, ali doći će.”

Bijedni je, upijeni čovjek pogurena držanja na to tek promrmljao tihu zahvalu. Nije htio dugo tu stajati, zorno je bilo; ovaj svijet pred njim, odijelo koje sam ne bi mogao priuštiti, automobil skuplji mu od kućerka... bio je to suviše drugačiji svijet.

“No, dragi moj Enose... Nadam se da ću kad sljedeći put dođem imati više vremena. Antone...? Idemo?”

I nedugo poslije tog razgovora, u automobilu se Anton i njegov otac

nađu sami.

“Krnje neko mjesto.”, gospodin August kaza. “Između nas, *sub rosa* krnje, samo što gume ne probijem, a ovo ti je, znaš... pola milijuna sam dao za ovo vozilo. Enos... Dugo se poznajete?”

“Ne dugo.”

“Pa da... ti si tako vagabund, slobodan čovjek i slobodni mislilac, nisi ti od jednog mjesta... Manumisija, prava manumisija od predodređenih vrijednosti. To ti je odlika veličine... Veži se, tu debuširamo na cestu. Šteta kotača...”

“Ne skrećeš desno?”

“Ne... U hotelu ćemo odsjesti. Sutra popodne idemo na sahranu.”

“Na sahranu?”

“To su ti sve obveze čovjeka, lijepi moj Antone, i tebe i mene, kondukte posjećivati; *conducere* jer bi inače bilo hunski, a vidiš, akcesija ugleda je i akcesija odgovornosti, da, ne samo ovaj automobil i ove gume (a jesi osjetio kako im je naročito neugledan onaj makadam, strašno napose...!) već i smotrenost, pamet, ako ne dođeš do nje, ode i bogatstvo... A oni svi smatraju da sam ja bogat, znaš, i da si ti isto kao i ja, je l', bogat pa ćemo im šakom i kapom, a ne vide odgovornost, ne vide rad... silan i krvav rad, Antone moj...”

Automobil je sada bio na cesti; sve ranije rondanje rastopi se u ujednačeno brujanje motora. Antonov je otac bio začušljan i namirisani, odjeven baš tako da se činilo kako je mogao već sada, na bilokakvu priredbu, bilokakav bal, ni pokucati, a bio bi srdačno primljen; Anton je naspram njega bivao zgužvan, stiskao jaknu kako mu otac ne bi ugledao mrlje krvi na košulji i smrdio je, ne samo neokupan i smrdljiv po čovjeku već je i po narkoticima bazdio; taj kiselkasti vonj pržena analgetika u odjeću mu se zavukao, nastanio se ondje, morat će izgleda baciti odjeću jer se smrada neće riješiti. I to je bio sraz dva svijeta već i mirisom, mošusni, snažni, oštri parfem, kolonjske vode, mirisa tako oštih da su trovali čovjeka, dah mu oduzimali svojim umjetnim bokorima i alkoholom i voćem nepostojećim, a sa druge strane automobila, jednako tako snažno, zapah dna, najnižeg i najodurnijeg, vonj narkotika i bijede, jednako sagnjio i neizdrživ za udisanje.

“Auguste...”, u jednom će trenutku čovjek sa dna započeti. “Enos ima sina, bolesnog, novorođenče sa defektom srca; operirati ga treba. Trebam novac.”

“Novac?”, odgovorit će čovjek sa samog vrha svijeta. “Jesi li me zbog tog zvao?”

“Zbog tog sam te zvao.”

Pa je to bio uvod u kalmu; tišina kao kadmij čvrsta te potraja ona za-travljajući, zgušnjeno, gušći ih kao novi neki smrad. Ovako se nije moglo vječito, a vječito gospodin August nije čekati ni namjeravao. Radije je riječi tražio, izraze, uglove, ovo je ipak bila čarka, bez lenunga čarka već vlastoručna, o trošak svoga razuma, a vidjelo se to, osjetilo, to podrhtavanje, abrogacija ta

jednog velikog života; gospodin je August rekao:

“Ispravi me ako griješim ali je konduktu mjesto ispred besjede. Mi ćemo otići u hotel pa sutra na sahranu pa ćemo onda o tomu razgovarati.”

“Ali ja ne razumijem... To je dijete...”

“Kao što je djece čitav svijet. I što bi čovjek poput mene trebao? Spašavati ih sve?”

“Ta ne sve... Auguste... samo...”

“Ako ne sve, onda ni to. Sutra je sahrana. Imaš li... Zapravo sam uvjeren da nemaš nikakvog odijela u ruksaku. Kupit ćemo ti sutra.”

A gospodina Antona to zbuni. “Zašto sahrana uopće...? Tko je...”

“Mater ti je jutros umrla. Oboljela je od raka dok se nisi javljao. Htjeli smo ti reći za rak. I da je umrla sam ti htio reći ali si se srećom, eto sada... od svih dana baš sada... No dobro, i sada je bolje no nikada.”

XXX.

Gospodin je August ušao u kuću; to je kuća Ziusudre, velikog šamana i velikana, mudriji je to čovjek od svijeta. Drvena kuća, otvorenih vrata, prozora otvorenih, vjetrometina bez namještaja, bez Ziusudre sad; nije ga bilo, ni njega ni stola za kojim je maločas sjedio. Daske su škripale pod čizmama gospodina Augusta, pod teškim njegovim, sporim koracima, a on je osmatrao, groban i bezbojan, bezbojan taj, grobni svijet; izba prvo sa lijeve mu strane, ondje gdje je gnjilu madracu bilo mjesto, tu je sada poveća prostorija, tamnija, tek tračkom svjetla sa prozora osvijetljena; neka mačketina iz sobe istrči, crno-bijela, pa šmugne kroz vrata kojima je August u kuću ušao.

A u sobi iz koje je pobjegla? Krevet, deke, tama, na stol su pred nekog mladog čovjeka nježno položili nekakvu odjeću, bijelu figuricu nekakvu pa kao pucanj iz pištolja, tom se mladom čovjeku razbije čitav svijet. Zujanje neko, zviždanje, pištanje, to se svijet ljuljao, a Anton već u plaču, na koljenima, gubi dah, daha, daha nema, on to bolestan istresa dušu, kao dijete plače. August ga nikada nije vidio takvog, drhturećeg i stisnutog, malenog, povijena mu se leđa ljuljaju, ostavljen je sam u mraku pa plače, plače...

“Oprostite” začuje sa druge pak strane pa osmotri prozor koji se doskora nalazio ponad Ziusudrina stola. Kroz taj prozor ugleda nekakvu ženu, džemekastu, u bijeloj kuti, ona se to obraćala nekom ulickanom i nafrakanom starcu u čijim se čvornatim, blijedim prstima nalazio buket šarena cvijeća. “vi ste August G.?”

“Jesam.” starac će odgovoriti ali zloslutno jer je baš takav nekakav, hladan a topao bio i glas te žene, liječnice:

“Zvali smo vas... Zvali smo vas...”, uto žena započne. “Rekla nam je da

vas zovemo i zvali smo vas... Čekala vas je, gospodine G...!”

“No, što se dogodilo...?”

Ali gospodin August dalje ne čuje, štoviše, od silna zujanja stisnu dlanovima uši pa požuri naprijed, još naprijed pa do kraja Ziusudrine kuće; zid je tu trebao biti, još prije deset koraka ali se kuća pružala i pružala, kao kuloar kastruma i odzvanjala od kanonade, sve je bilo preglasno, na smrt je bazdilo, zvuci kao hajka na pukog starca. I toliko je dugačak hodnik bio da mu svjetla više nestane; i toliko je crno sve bilo da gospodin August nije znao ni kuda u tom crnilu hoda...

“Evo ga, dolazi...!”

“Nemoj se smijati!... Tiho...!”

I još jedan korak, još jedan korak, stotine još, više stotina koraka i August iz mraka izađe te kao iz grmlja nekakvog, iz jazbine izbije na cestu što je sjekla šumu pod sutonom. Od prezlatne svjetlosti stisnu oči, on to lice rukom sakrije, zaklati se padinom grmljem okružen te se spotakne, počne padati, unazad, kao u neki bezdan ali mu se uhvati za ragastov, grčevito, kao pijanac kad ne želi dotaknuti tlo pa za što se dogradi, dogradi se; August se tu uspravi, za neku granu se uhvati i dalje očiju ne otvarajući jer mu je svjetlost zlatna smetala, izgrebe se, pronađe oslonac... pa se najzad okrene i pogleda. To se njegov crni kovčeg nalazio na zemlji. Širom otvoren. Kao da je... da, kao da je iz njega upravo izašao. Ali običan crni kovčeg. August čak otkine list neki pa ga u bezdan baci. No bezdan je sada baršun pa list tek padne na baršun podnice kovčega.

“Čudo...” starac će kao za sebe pa list izvadi a kovčeg zatvori. Uzeo ga je u ruke. Sa njim se okrenuo, pogledao prema cesti, spram ceste pošao.

A na cesti - stol. Dvije stolice, krpena lutka, dvije osobe. Ta krpena lutka... od vune runa tako mu poznato požutjeloga, imao je osjećaj, da, kao da je toj lutki i ovce čuvao, a od njihova runa da je lutka ispletena. A dvije osobe? Neko dijete, žensko neko, kikota se, oči joj sjajne, smiješe se, a kraj nje stari čovjek, prestari, morao je sjediti zbog starosti.

Gospodin August ispusti kovčeg i potrči. Sve najednom, strahom sada obliven. Hitao je niz cestu, topalast, klataći se. Iznenada ga u bedru zapljusne strašna bol šamanove posjekline; ona ga opeče, kao ključajući katran zalijepljen mu za nogu peče ga, reže; August ovdje osjeti da krvari ali je svejednako žurio, bježao, od onog je starca za stolom bježao.

“Auguste...!”, začuo je iza sebe kako ga doziva starac. “Auguste...!”

Ali se na dozivanje nije obazirao, već je spješio, tumarajući, zanoseći se cestom bez daha, žurio... eda bi se najzad umrtvljene noge srušio na tlo - rana mu to u bedru nije dala ni koraka dalje pa se našao nauznak, krvav na cesti, odgurujući se, lica prljava od suza i prašine. Stari je čovjek uskoro dječaku prišao.

“Auguste.”

“Što je! Ta što je! Što i ti želiš od mene sada, došao si me ozlijediti i ti?”

“Nisam...”

“Zašto si onda došao? Zašto si došao kad te nitko ne želi?”

Augustov otac na to ne odgovori. Tek kraj njega klekne i dotakne mu nadlakticu; pokuša ga okrenuti, no dječak je bio stisnut, skutren, već uplakan okrenut mu leđima. I nije se osvrtao, unatoč dodiru starčevih prstiju.

Pa tu nastane tišina, prekidana tek tihim jecajem djeteta lica skrivena od nadimljućih mu ramena; bila je to iscrpljenost, ništa više do iscrpljenost.

“Došao sam ti reći da vrijediš.”, najzad riječi progovore, jedva čujne i raspadajuće kao što se polako raspadao sam svijet. “Samo to...”

A svijet se raspadao, kolosalnih perturbacija iznenadnih, zvukova kakvi se nikada u svekolikosti nisu zbili, ispunjeni drhtaji i siktaji usporeni i brzi razlijevali su se nebom, miješali se kao valovi oceana, na šum podsjećajući pokidane, usporene gramofonske ploče. Ovo se svijetu približavao kraj; gospodin je August potrošio sve mu vrijeme pa je ostalo to posljednje, izdah zadnji sunca i zadnji časak Zemlje, suton preostali pa će sve opet u crnilo.

Dječak se napokon osvrne, bez riječi kroza suze pogleda u kaosom osvijetljenog starog čovjeka, tihe mu riječi začuje:

“Hajde, Auguste... hajde da se vratimo...”

Pa ustane, sasvim već prazan, prihvati ga za rukav stare mu jakne i sa njim pođe do stola. Starac je uzgred zastao kako bi podigao onaj kovčeg sa ceste.

Kad je prišao stolu, prišao mu je sam. Starca sada nigdje, a on sam opet star, sa crnim kovčegom u ruci. Samo ona djevojčica kraj stola, smiješi se i dotiče krpenu lutku.

“Mome malom bratu treba pomoć.”, dijete će progovoriti. “Vaš vas je sin upitao za pomoć ali ste nosili ljudske naočale. Morala sam vam pomoći skinuti ljudske naočale.”

“Znam za to.” gospodin August se sada nasmiješi i sam. Zatim otvori kovčeg, priđe onoj krpenoj lutki što je na stolici počivala, osmotri joj na dva-tri časka oči od dugmadi kanda se oprašta od nje, kanda je uz nju proveo previše nonilijuna godina, pa ju prihvati i polako ubaci u kovčeg.

“Drugačije nije moglo...”, dijete nastavi, “pokušala sam sama ali je Ziusudra bio potreban. A on zna biti tako okrutan...! Tako okrutan...! Tražila sam ga da bude drugačije, i ne toliko bolno dugo... ovo je predugo bilo... previše predugo...”, dijete kaza pa starčevu ruku primi sa obje svoje ruke. “Ljutite li se na mene?”

“Ivonne...”, kao čitav svemir stari je čovjek odvratio. “Većeg mi poklona nisi mogla dati. No, gdje je to jezero...? Nisam ondje bio toliko dugo...”

I tako stari čovjek i maleno dijete pođu sa ceste u nagorjelu tratinu, u šipražje umiruće pod golim stablima, sve umiruće pod umirućim svijetom; starac je vukao korak, kao da je prestar za hodanje ali kovčega ne ispuštajući. Dijete ga je sada pridržavalo, guralo mu u ruke kakvu šibu da se osloni o nju kao štap ali

bi se šiba raspala, kao pepeo osula i nestala; do jezera je trebalo doći. Star, nadasve star i preživljen, smjerno će pred fatumom taj čovjek osipljući se baš i sam kao šiba, pretežak, kao zemlja težak i svaka umrtvljena koraka kao više jedno sa svijetom. Ali ga je dijete držalo, pridržavalo isprva a sada upiralo svom snagom; bilo je to tijelo čovjeka na korak od kraja, a sama ukupnost, sam svemir se raspadao...

Napokon, eto i jezera, jezerceta sada poluisušena, ključala, mrtva kao sve što je bilo mrtvo; dijete i starac se do njega dovuku, starac mu se stropošta na obali, posljednjom snagom sada u pečenu blatu pogura onaj crni kovčeg do vruće mu vode. Svijet se crnio, zvuka je nestajalo, eto je u crnilu nestajalo sve, pa i jezero i August, samo taj kovčeg, i njegovi prsti. Gurnuli su ga u vodu, porinuli ga u crnilo.

A to je crnilo potrajalo jednu sekundu; težina, prevelika težina za shvatiti i tišina i zujanje i zvuci neki, zvuci škripajući, kreštavi, čudni, uplašeni...

“Auguste...!” čuli su se, a gospodin August osjeti kako mu to mokro lice na nečemu leži. “Auguste...!”

Smrad plastike. Razbacane pepeljare smrad i mošusa. Sve zuji, sve zviždi; najzad udarac. Potmuli, metalni, pa još jedan, pa glasna škripa i stisak mu na nadlaktici.

Netko mu otkopča pojas za vezivanje, lice mu dotakne, probudi ga najzad vlastitim mu imenom:

“Auguste...! Jesi li dobro!” prestravljeni je glas govorio. To je bio Antonov glas. Gospodin August otvori oči, ugleda krvavi volan pred sobom, stablo usađeno u haubu, provaliju iza stabla, vječitu sve do daleka mora i modra neba, sve kilometri udaljenosti. Spusti zatim pogled; u krvavu mu krilu krvavi bijeli kralj.

“Dobro sam... Ne brini... ja, ovaj... dobro sam.”

“Brzo, brzo da te izvučemo...! Ovdje nije sigurno... Hajde, primi, tako... možeš li...?”

I desetak minuta kasnije, kad su šepesajući već odmaknuli od zadimljena automobila i smrada gume i plastike, pod svježom sada arijom šume, otac je upitao sina:

“No, Enos, tvoj prijatelj... što kažeš da ga opet posjetimo ovaj tjedan?”

XXXI.

“Otac kaže će sutra doći.”, nježni se šapat djeteta čuo u tom malenom, tijesnom, po kopnećoj bolesti bazdećem sobičku. Opet tako mu poznata scena, već mu draga i kao neki lijek; na jastuku dijete, na podu, opet bosonogo, iznova sjajna crna pogleda, tako živa. Anton je polako ozdravljivao, osjetio je to, uskoro, bio

je siguran, doći će im vrijeme rastanka. Možda baš sutra, neće se ni okrenuti a on će već otići. Moralo je biti tako i ovo mu nije bio prvi put; upoznati drage mu ljude, a zatim nestati, nastaviti tražiti što god je već tražio ali ovaj puta negdje dalje. Čitav je svijet još imao za prijeći, a ovdje, tako mu blizu domu vratio se, tko to zna, zbog nečega sigurno a sada već tako nevažnog.

Ivonne je rekla:

“Kad dođu, bit će sve puno cvijeća. Vidjela sam ih kraj jezera, Antone; čitava je tratina procvjetala...! Ujutro ću ih otići nabrati pa kad se vrate da bude šareno sve, šareno...”

Na stoliću, namah ispod prozora, iza djeteta, tiho se glasao maleni radio prijemnik, kockasti, crni; resko je prenosio vijesti za tu večer. Spikerov tenor o blagom padu cijena dionica zbog glasnina o narušenom zdravlju milijardera Augusta G.; opovrgavanje istoga od strane glavnog savjetnika Simona S.: *Renome gospodina Augusta G. je besprijekoran, glas se glavnog savjetnika mogao čuti. Zar da svaki put kad moj klijent otputuje u lov ili odluči odmoriti u osami vi pišete o njegovu zdravlju...? Prošle zime, ne ne, ispričat ću vam i to, prošle zime kad nas je u lovačkoj kolibi zatekla mećava, Gospodin G. sruši stablo, izreže ga, nacijepa, donese u kolibu... eda bi trijeske naložio novinama sa vašim naslovom, da vi, ti, ti si iz tih novina... naslov je bio: August G. nepokretan? Da, to je vaša objest i obzir prema istini...*

“Zamislilo si se?” glas od Ivonne ga vrati zbilji.

“Mislio sam... možda da pođem s tobom sutra?”

“Do jezera?”, djevojčica će zabrinuto. “Ali još nije prošlo... Nemoj, još si bolestan...”

“Mislim da mogu.”, Anton odvrati pa upre rukama o krevet i počne ustajati. “Evo vidi...” Ali kako je ustao, uhvati ga vrtoglavica pa se uspravi veoma polako; osjećao se preteškim, previše još slabim i stajati. Ruke, osjetio je, prsti, jedva primjetno, počeli su mu se tresti. “Zdrav sam... Je li to kabaret?”

I zbilja, svršetkom su vijesti sa radija počeli dopirati zaigrani zvuci klarineta, brzi, ritmični; kao stručci cvijeća šaroliki, padajući, miješani sa zvonkim tonovima glasovira, brzim udarcima bubnjeva, basovima gitare i kontrabasa; to je baktanje potpetica plesača lupkalo, okretno, živo, tako hitro...

“Lindy hop.” Ivonne se nasmiješi.

“Znaš ga plesati?”

“Znam...”

“Želiš mi se pridružiti?” Anton upita, ne znajući zašto, stvarno, tek pitajući, štoviše čuteći ako ostane na nogama još samo malo, srušit će se, satran i u novoj ognjici.

“Ali još si bolestan... Nemoj...”

“Ako mi se ne pridružiš, ja ću sam...” Anton odvrati pa zatetura i skoro se stropošta. Ivonne to primijeti pa skoči na noge, brzo mu priđe i prihvati ga da ne padne.

Zatim se nasmiješi. Bolestan je čovjek počeo plesati. Polako, veoma polako i teška koraka. "Evo vidiš." šapnu, uslijed čega mu se nasmiješeno, sada suzama ukrašenih očiju dijete pridružilo.

I njihov se spori ples nastavi, tako polagani i nježni, uz tihe zvuke jazza sa radija, kao da nijednom baš nije bilo - jer nije im bilo do toga, umorni su previše za to... - dočekati kraj te večeri.

Kraj knjige.